

วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม
กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวองค์กร “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย

The Muslim Conduct in Relation to Non-Muslims in Multi-Cultural Society
A Case Study Movement of Wasatiyyah Organization in Thailand

อรรณพ แดงโกเมน
Annop Dangkomen

วิทยานิพนธ์นี้สำหรับการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Fulfillment of the Requirements for the Degree
of Doctor of Philosophy in Islamic Studies
Prince of Songkla University

2565

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ด้วยพระนามของอัลลอฮ์ ผู้ทรงกรุณาปรานี ผู้ทรงเมตตาเสมอ

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้มาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และได้แสดงความขอบคุณบุคคลที่มี
ส่วนช่วยเหลือแล้ว

ลงชื่อ .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลงชื่อ .....

(นายอรรณพ แดงโกเมน)

นักศึกษา

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อนและไม่ได้ถูกใช้
ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ .....

(นายอรรณพ แดงโกเมน)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษา การเคลื่อนไหวองค์กรวะสะฎีเยฮ์ในประเทศไทย
ผู้เขียน	นายอรรณพ แดงโกเมน
สาขาวิชา	อิสลามศึกษา
ปีการศึกษา	2564

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) บทบัญญัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ ประวัติศาสตร์ยุคท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สิทธิและกฎเกณฑ์ต่างๆ ด้วยวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก (2) หลักการของอัลวะสะฎีเยฮ์ ประวัติความเป็นมา องค์กรอัลวะสะฎีเยฮ์ และการเคลื่อนไหววะสะฎีเยฮ์ในประเทศไทย (3) วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยแนวทางอัลวะสะฎีเยฮ์ในประเทศไทย

ในการศึกษานี้ องค์กรความรู้เกิดจากการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูล 2 ส่วน (1) บทบัญญัติแห่งคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ ทัศนะของบรรดาปราชญ์อิสลามโดยเฉพาะในยุค 300 ปีแรกตามปฏิทินอิสลาม ทัศนะของนักวิชาการอิสลามในประเด็นดังกล่าว และกฎเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลาม เช่น มะกอศิดชะรีอะฮ์ อุศูลุลฟิกฮ์ เกาะวาอิดอัลฟิกฮียะฮ์ ฟิกฮ์ฮ์ลวาเกียะฮ์ ฟิกฮ์ฮ์ลอะละเวียะฮ์และฟิกฮ์ฮ์ลอะกอลียะฮ์ (2) การสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ก่อตั้งและผู้กำหนดนโยบายขององค์กรวะสะฎีเยฮ์

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะใช้หลักการอิสลามมาปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในสังคม

2. ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อรัฐและประเทศชาติร่วมกันคือ การร่วมกันพัฒนาและสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศชาติ การรักษาความสงบสุขของชาติบ้านเมือง

3. แนวทาง“อัลวะสะฎียะฮ์”มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 6 ประการคือ (1) ความดีเลิศ (2) ความยุติธรรม (3) ความสมดุล (4) ความซื่อสัตย์ต่อหลักธรรม (5) ความเรียบง่าย (6) ความฉลาดในการคิดไตร่ตรอง

4. กรอบของอัลวะสะฎียะฮ์ในการประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทย ต้องวางอยู่บนหลักการของ ฟิกร์ อัล-อะกัอลียาต คือ (1) การป้องกันอันตราย (2) การปกป้องผลดีที่จะเกิดขึ้น (3) ความยืดหยุ่น (4) การจัดลำดับความสำคัญของบัญญัติอิสลาม (5) ความถูกต้องเหมาะสม (6) การประเมิณถึงผลเสีย

5. หลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ในการสร้างสันติภาพกับชนต่างศาสนิกในประเทศไทย ได้แก่ (1) ยอมรับความแตกต่าง (2) เคารพและให้เกียรติต่อความต่าง (3) ปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับความต่าง (4) อดทนต่อความต่าง (5) แสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง

Thesis Title The Muslim Conduct in Relation to Non – Muslims in Multi-Cultural Society A Case Study Movement of Wasatiyyah Organization in Thailand

Author Mr. Annop Dangkommen

Major Program Islamic Studies

Academic Year 2021

ABSTRACT

The Research is qualitative aiming at investigating (1) The Tenets of Islam on human intergroup relation. The Prophetic history / and the right and rules of Muslim relation to Non – Muslims, (2) The Wasatiyyah in terms of its Principles, background and organizations and the Movement in Thailand, (3) Guideline of Muslim practices in light of Wasatiyyah for peaceful coexistence in Thailand.

The Research data are partly of Muslim scholars in collected Through the review of documents in comprising al-Quran, al- Hadith, The apuions in early 300 years of Muslim calendar and others related, The principles of Islamic Jurisprudence, e.g. Maqasid al-sharieah, Usul al-fiqh, Qawa id al-fiqheyah, Fiqh al-waqieia, Fiqh al'awlawiaat and Fiqh al'aqaliyaat. Another part of the data are from in-depth interview of the Founders and policy makers of Wasatiyyah organizations. The data are analysed as content analysis.

It is found from the study that:

as follows:

- 1) Social change is brought about the Prophet Muhammad by Islamic moral cultivation, enhancing human relation and cooperation among members of society.
- 2) Prophet Muhammad established mutual the rights of duties peoples in relation to state contributing to development, prospering, and peace settlement.
- 3) Al-Wasatiyyah comprises of 6 main principles: (1. Excellency. (2. Justice. (3. Balance. (4. Integrity. (5. Simplicity. (6. Wisdom.

4) Application of Wasatiyyah in the context of Thai society That finds appropriate lays in the principles of Fiqh al'aqaliyaat, i.e. (1. Prevention of harm, (2. Protection of good. (3. Flexibility. (4. Prioritization of Islamic rules.(5. Propriety. (6.Assessment of benefit an loss.

5) Principles of Wasatiyyah find applicable for peace building in relation to non-Muslim in Thailand are (1. Diversity awareness. (2. Respect of diversity. (3. Being optimistic to diversity. (4. Tolerance of differences. (5. Unity in diversity.

موضوع البحث معاملة المسلمين مع غير المسلمين في مجتمع متعدد الثقافات دراسة حالة: حركة مؤسسات الوسطية

في تايلاند

الباحث أنوب دانج كومين

التخصص الدراسات الإسلامية

العام الدراسي 2021 م

مستخلص البحث

هذا البحث هو بحث نوعي للدراسة عنها (1) لدراسة الأحكام المتعلقة بالعلاقة الإنسانية وسيرة الرسول ﷺ والقواعد والممارسات والحقوق بين المسلمين وغير المسلمين (2) لدراسة مبادئ تاريخ الوسطية. وتنظيمها وحركتها في تايلاند. (3) لتقديم طريقة التعامل الإسلامي في التعايش السلمي مع غير المسلمين في تايلاند باستخدام بمنهج الوسطية. في هذا البحث وثائقي و ميداني تم جمع المعلومات والبيانات من الوثائق والنصوص ذات الصلة المتعلقة بما مثل القرآن الكريم والأحاديث وآراء العلماء المسلمين في وجهات النظر حول القضايا فيما يتعلق بالمسائل القانونية والتنظيمية وبخاصة في السنة الأولى إلى سنة 300 من الهجرة، وقواعد الشريعة المتعلقة بالبحث، مثلاً مقاصد الشريعة، أصول الفقه، قواعد الفقهية، فقه الواقعية، فقه الأولويات وفقه الأقليات، أما الدراسة الميدانية فيحدد الأشخاص الذين يشاركون في تأسيس مركز الوسطية ووضع سياستها. وذلك باستخدام طريقة مقابلة متعمقة. ويهدف البحث إلى الآتي :

وقد توصل البحث إلى النتائج الآتية :

- 1) أصلح محمد ﷺ المجتمع بالشريعة الإسلامية وبأخلاق كريمة وتنمية العلاقات الإنسانية والتعاون بين أفراد المجتمع.
- 2) حدد محمد ﷺ الحقوق والواجبات نحو الدولة والأمة معاً، وتتمثل في تنمية الدولة وإيجاد المؤاخاة والحفاظ على السلام.
- 3) يتكون المنهج الوسطي من ستة مقومات هامة: 1. الأفضلية 2. العدالة 3. التوازنية 4. الإستقامة 5. التيسيرية 6. الحكمة.
- 4) يجب تطبيق قواعد الفقه الإسلامي المتعلق بالأقليات المناسبة للمجتمع التايلاندي وبالتالي: 1. الوقاية من المفسد المتوقعة.. 2. الحفاظ على المصلحة. 3. التيسير في تطبيق الشريعة. 4. تطبيق فقه الأولويات. 5.. تطبيق الفقه الواقعية. 6. تطبيق الفقه الموازنة. 7. تطبيق قاعدة دفع المفسد مقدم على جلب المصالح.
- 5) تطبيق منهج "الوسطية" مع غير المسلمين في تايلاند يعتمد على خمسة قواعد: 1. إعراف بالآخرين. 2. احترام الآخرين. 3. حسن التعامل مع الآخرين. 4. الصبر على الآخرين. 5. التعاون في مجال المعاملات والتوقف في مجال العقيدة والعبادات

กิตติกรรมประกาศ

การสรรเสริญทั้งหมดเป็นเอกสิทธิ์แห่งอัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงอภิบาลแห่งสากลจักรวาล การประสพพรและความสันติจงประสบแต่ท่านเราะสูล ﷺ และวงศ์วานของท่าน

ผู้วิจัยขอขอบคุณ บิดา มารดา ที่ได้อบรมเลี้ยงดูและสนับสนุนแก่ผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา รวมถึงพี่น้องเครือญาติทุกคน ขอขอบคุณครูและบรรดาคณาจารย์ทุกท่าน ที่ได้ประสาทวิชา อบรมสั่งสอน ให้ความรู้แก่ผู้วิจัยด้วยความวิริยะอุตสาหะมาเป็นเวลาหลายปี ขอขอบคุณภรรยาที่คอยดูแลและเป็นกำลังใจให้ด้วยดีเสมอมา ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผศ.ดร.อับลเลาะ หนุ่มสุข เป็นอย่างสูงที่ให้ความกรุณาสละเวลาอันมีค่าในการอ่าน ตรวจสอบแก้ไข และให้คำแนะนำอย่างดียิ่งแก่ผู้วิจัยตลอดมา และขอขอบคุณบรรดาคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้เกียรติเป็นประธานและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย ตลอดจนเจ้าหน้าที่ฝ่ายบัณฑิตศึกษา และเจ้าหน้าที่ทุกท่านของคณะวิทยาการอิสลาม ที่ได้ให้คำแนะนำในการติดต่อประสานงานเรื่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านด้วยความเคารพ

ขอพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงประทานความจำเริญ มีพละนาญที่สมบูรณ์และความผาสุกขงมีแก่ทุกท่านและครอบครัวของท่าน ทั้งในโลกดุนยานี้และอาคิเราะฮ์

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอสรรเสริญแต่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ทรงประทานความสำเร็จแก่ปวงบ่าวของพระองค์ ผู้ทรงบันดาลให้ผู้วิจัยสามารถดำเนินงานวิจัยครั้งนี้จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีในเวลาอันควร และขอพระองค์ทรงให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เกิดประโยชน์และมีคุณค่าแก่สังคมมุสลิมและสังคมไทยด้วยเทอญ อามีน

อรรณพ แดงโกเมน

ตารางเปรียบเทียบอักษรอาหรับ-ไทย

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะไทย
ا	อลีฟ	อ
ب	บ๊า	บ
ء	อ	(ในกรณีเป็นตัวสะกด)
ت	ต๊า	ต
ث	ซ๊า	ซ
ج	ญีม	ญ (จัญในกรณีเป็นตัวสะกด)
ح	ห๊า	ห
خ	ค็อ	ค
د	ดัล	ด
ذ	ซัล	ซ
ر	ร็อ	ร
ز	ซาล	ซ
س	สีน	ส
ش	ชีน	ช
ص	ศอด	ศ
ض	ฎอด	ฎ
ط	ฏอ	ฏ
ظ	ซุอ	ซ
ع	อัยน	อ
غ	ฮอยน	ฮ
ف	ฟ๊า	ฟ

ق	กอฟ	ก
ك	กาฟ	ก
ل	ลาม	ล
م	มีม	ม
ن	นูน	น
هـ	ฮาฮ์	ฮ
و	วาฟ	ว
ي	ยาฮ์	ย
الفتحة		~ (ในกรณีมีตัวสะกดเช่นมัรวาน) ะ , -าะ (ในกรณีมีตัวสะกด) สระ ในบางกรณีเช่นอลิบนี้ฯ)
الكسرة		◌ِ
الضمة		◌ُ
الفتحة الممدودة		ا (อในกรณีมีตัวสะกดเช่นอัลฟาร อบฯ)
الكسرة الممدودة		◌ِ
الضمة الممدودة		◌ُ
ال-الشمسية		อัล-ตามด้วยพยัญชนะตัวแรกของ คำต่อไปเช่นฮัตตีนฮัจญ์นีฯ
ال-القمرية		อัลตามด้วยคำต่อไปโดยไม่ต้อง เว้นวรรคเช่นอัลกูราน

การปริวรรตอักษรภาษาอาหรับ-อังกฤษ

พยัญชนะอาหรับ	คำอ่าน	พยัญชนะอังกฤษ
ا	อลีฟ	a
ء	ฮัมซะฮฺ	'a, 'i, 'u
ب	บอ	b
ت	ตอ	t
ث	ซอ	th
ج	จีม	j
ح	ฮอ	h
خ	คอ	kh
د	ดอล	d
ذ	ซาล	dh
ر	รอ	r
ز	ซอล	z
س	ซีน	s
ش	ชีน	sh
ص	ศอด	ṣ
ض	ฎอด	ḍ
ط	ฏอ	ṭ
ظ	ซอ	ẓ
ع	อัยน	'a, 'i, 'u
غ	ฆอยน	gh
ف	ฟา	f
ق	กอฟ	q

ك	กาฟ	k
ل	ลาม	l
م	มีม	m
ن	นูน	n
ه	ฮ่าฮ์	h
و	วาว	w
ي	ย่าฮ์	y

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ	(5)
Abstract	(7)
مستخلص	(9)
กิตติกรรมประกาศ	(10)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ - ไทย	(11)
ตารางปริวรรตอักษรอาหรับ - อังกฤษ	(13)
สารบัญ	(15)
บทที่ 1 บทนำ	(1)
1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา	(1)
1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	(6)
1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง	(6)
1.2.2 อัลหะดีษที่เกี่ยวข้อง	(11)
1.2.3 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	(16)
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	(22)
1.4 ความสำคัญและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	(22)
1.5 ขอบเขตของการวิจัย	(22)
1.5.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย	(22)
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น	(26)
1.7 นิยามศัพท์เฉพาะ	(27)
1.8 วิธีดำเนินการวิจัย	(28)
บทที่ 2 บัญญัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ ประวัติศาสตร์ยุคท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สิทธิและกฎเกณฑ์ต่างๆว่าด้วยวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก	(39)
2.1 บัญญัติอิสลามว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ในสถานะปรกติ	(40)
2.1.1 การมองเพื่อนมนุษย์เสมือนเครือญาติ	(40)
2.1.2 การมีมนุษยธรรม	(44)
2.1.3 การมีความยุติธรรม	(43)
2.1.4 การให้ความเคารพ ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน	(50)
2.1.5 การมีความซื่อสัตย์และรักษาคำมั่นสัญญา	(54)

2.1.6 การรับฟังผู้อื่นและปรึกษาหารือระหว่างกัน	(57)
2.1.7 การช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่ดีงามและยับยั้งสิ่งที่ไม่ดี	(59)
2.1.8 การอดทนและการอภัยให้ซึ่งกันและกัน	(61)
2.1.9 การคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว	(63)
2.1.10 การมีจรรยาบรรณที่ดี	(66)
2.1.11 การมีความบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ)	(69)
2.2 บัญญัติอิสลามว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ ในสภาวะสงคราม	(70)
2.2.1 การเจรจาและยื่นข้อเสนอเพื่อหลีกเลี่ยงสงคราม การสงบศึก	(72)
2.2.2 กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ต้องปฏิบัติในสภาวะสงคราม	(73)
2.3 วิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ	(76)
2.3.1 วิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกก่อนการอพยพ	(76)
2.3.2 วิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคคนครรัฐมะดีนะฮ์	(83)
2.4 สิทธิและกฎเกณฑ์การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกในหลักการอิสลาม	(94)
2.4.1 กลุ่มบุคคลและประเภทต่าง ๆ ของชนต่างศาสนิกในกฎหมายอิสลาม	(94)
2.4.2 สิทธิและกฎเกณฑ์การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกในหลักการอิสลาม	(97)
2.4.2.1 สิทธิที่ชนต่างศาสนิกพึงได้รับจากมุสลิม	(97)
2.4.2.2 ข้อผ่อนผันทางศาสนบัญญัติเกี่ยวกับชนต่างศาสนิก	(104)
บทที่ 3 นิยามความหมาย ความเป็นมา หลักการ ทฤษฎีการประยุกต์ใช้และการเคลื่อนไหว วะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย	(110)
3.1 นิยามความหมายคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในหลักคำสอนของอิสลาม	(110)
3.1.1 นิยามความหมายคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในทางภาษาศาสตร์	(111)
3.1.2 นิยามความหมายคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในทางวิชาการ	(112)
3.2 ประวัติความเป็นมาในยุคปัจจุบันของการประยุกต์แนวคิด “อัลวะสะฎียะฮ์”	(121)
3.3 โครงสร้าง องค์ประกอบพื้นฐานและการประยุกต์ใช้แนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”	(122)
3.3.1 โครงสร้างของแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”	(122)
3.3.2 องค์ประกอบที่สนับสนุนให้เกิดแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”	(124)
3.3.3 เงื่อนไข การบูรณาการและการประยุกต์ใช้แนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”	(129)
3.3.4 การบูรณาการองค์ความรู้ วิธีปฏิบัติและการประยุกต์ใช้แนวทาง	

วะสะฎียะฮ์	(134)
3.4 ประวัติความเป็นมา รูปแบบและการเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์”ในประเทศไทย	(147)
4.4.1 สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา(สำนักจุฬาราชมนตรี)	(148)
4.4.2 ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา ม.สงขลานครินทร์ (วิทยาเขตปัตตานี)	(165)
3.5 ความเห็นต่อแนวทางวะสะฎียะฮ์ รูปแบบและกระบวนการการทำงานของสถาบัน “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย	(171)
3.5.1 ความเห็นต่อการปฏิบัติตามแนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย	(175)
3.5.2 ความเห็นต่อการเรียกชนต่างศาสนิกในประเทศไทยว่า “กาเฟร”	(175)
3.5.3 ความเห็นต่อสถาบันวะสะฎียะฮ์ที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศไทย	(178)
3.5.4 ความเห็นต่อความหมายของ “อัลวะสะฎียะฮ์”	(179)
3.5.5 ความเห็นต่อความสำคัญของ “อัลวะสะฎียะฮ์”ในเชิงหลักการอิสลาม	(180)
3.5.6 ความเห็นต่อความจำเป็น ความเหมาะสมในการปรับใช้และการปฏิบัติแนวทางวะสะฎียะฮ์ในสังคมไทย	(180)
3.5.7 ความเห็นต่อประเทศไทยว่าเป็นดินแดนแห่งสันติ(ดาร์ลุอิสลาม)หรือดินแดนแห่งสงคราม(ดาร์ลุหร์บ์)และผลกระทบต่อการนำศัพท์คำนี้มาใช้ในสังคมไทย	(182)
3.5.8 ความเห็นต่อการส่งเสริมหรือสนับสนุนแนวทางวะสะฎียะฮ์ ปัญหา อุปสรรคและแนวทางแก้ไข	(185)
บทที่ 4 วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยด้วยแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”	(187)
4.1 องค์ประกอบการพิจารณาแนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย	(187)
4.1.1 กลุ่มสังคมและความเชื่อ	(188)
4.1.2 วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี	(191)
4.1.3 หลักเกณฑ์การพิจารณาสถานะทางดินแดนตามหลักนิติศาสตร์อิสลาม	(193)
4.1.4 หลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลาม (มะกอศิดอัชชะรีอะฮ์)	(205)
4.1.5 หลักนิติศาสตร์สำหรับชาวไทยมุสลิม (ฟิคว์อะกัอ์ลียาต)	(208)
4.2 “อัลวะสะฎียะฮ์” วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทย	(213)
4.2.1 วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในด้านหลักความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา	(219)
4.2.2 วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในด้านเศรษฐกิจและสังคม	(220)
4.2.2 วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในด้านวัฒนธรรมและประเพณี	(223)
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	(235)
5.1 สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล	(235)

5.2 ข้อเสนอแนะ	(268)
บรรณานุกรม	(269)
ภาคผนวก	(276)
ก. หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย	(277)
ข. หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัย	(280)
ค. สารบัญอายุอะอัลกูรอ่านและสารบัญอัลหะดีษ	(283)
ง. ภาพที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย	(292)
ประวัติผู้เขียน	(298)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและปัญหา

อิสลามเป็นชื่อของศาสนาที่ถูกประทานจากอัลลอฮ์ ﷻ มาให้แก่มวลมนุษยชาติ เป็นศาสนาของบรรดาศาสนทูตที่ถูกแต่งตั้งจากอัลลอฮ์ ﷻ เช่น นูห์ (โนอาห์) อิบรอฮีม (อับราฮัม) ยะอฺกูบ (จาคอบ) มูซา (โมเสส) อีซา (เยซู) อะลียฮิมุสลามและมุฮัมมัด ﷺ เป็นต้น เพื่อมาทำหน้าที่เผยแผ่สัจธรรม หลักคำสอน และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า :

﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ ﴾

ความว่า: “พระองค์ได้ทรงกำหนดศาสนาแก่พวกเจ้า เช่นเดียวกับที่พระองค์ได้ทรงบัญชาแก่นูห์ และที่เราได้วะฮีย์แก่เจ้าก็เช่นเดียวกับที่เราได้บัญชาแก่อิบรอฮีม มูซาและอีซาว่า พวกเจ้าจงดำรงศาสนาไว้ให้คงมั่น และอย่าแตกแยกกันในเรื่องศาสนา¹

อิมามอิบนิกะซีร์ได้กล่าวว่า “อัลลอฮ์ทรงกล่าวถึงศาสนทูตกลุ่มแรกหลังจากอดัม คือ นบีนูห์และนบีมุฮัมมัดซึ่งเป็นศาสนทูตท่านสุดท้ายของอิสลามและได้กล่าวถึงบรรดาศาสนทูตที่ถูกเทิดเกียรติที่อยู่ระหว่างนบีนบีนอาดัมกับนบีมุฮัมมัด คือ นบีนบีนอิบรอฮีม นบีนบีนมูซาและนบีนบีนอีซาบุตรของมัรยัม” (Ibn Kathir, 1999: 7/194)

โองการดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าอิสลามเป็นศาสนาของบรรดาศาสนทูตทั้งหมด เพราะเป็นศาสนาที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ แต่อาจมีรายละเอียดหรือข้อปฏิบัติที่แตกต่างกันไปในแต่ละท่าน และตามยุคสมัย โดยที่พระองค์ทรงแต่งตั้งมุฮัมมัด ﷺ เป็นศาสนทูตท่านสุดท้ายเพื่อทำให้ศาสนาอิสลามมีความสมบูรณ์และกลับไปสู่หลักคำสอนดั้งเดิมของบรรดาศาสนทูตก่อนหน้าท่านที่อาจจะยังไม่สมบูรณ์หรืออาจจะถูกบิดเบือนและเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่มาทำลายสิ่งที่บรรดาศาสนทูตก่อนหน้าท่านได้สั่งสอนเอาไว้ ดังกล่าวนี้คือสิ่งที่บรรดามุสลิมเชื่อและศรัทธา

ปัจจุบันศาสนาอิสลามเป็นหนึ่งในศาสนาที่สำคัญของโลกและมีผู้นับถือเป็นจำนวนมาก เป็นสิ่งกำหนดแบบแผนการดำเนินชีวิตหรือวัฒนธรรมของผู้ที่ศรัทธาซึ่งเรียกว่ามุสลิม

¹ สุเราะฮ์อัลซุรอ อายะฮ์ที่ 13

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เริ่มประกาศอิสลามแก่ชาวโลกในศตวรรษที่ 7 โดยท่านมาทำหน้าที่เผยแผ่อิสลาม ท่ามกลางความหลากหลายและแตกต่างของผู้คนในสังคมอาหรับและสังคมอื่นๆที่อาศัยอยู่ในคาบสมุทรอาหรับ อันประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางความเชื่อและศาสนา ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ชนชั้นทางสังคมรวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีทั้งกลุ่มชนที่บูชารูปปั้น (มุชริกีน) ชาวยิว (ยะฮูดีย์) ชาวคริสต์ (นัศรอเนียน์) ชาวโซโรอัสเตอร์ (มะญูซีย์) และกลุ่มชนที่บูชาดวงดาว (ศอบิอูน) เป็นต้น การที่ผู้คนเหล่านี้บางส่วนเข้ารับอิสลาม ย่อมหมายถึง การเกิดกลุ่มชนที่มีอัตลักษณ์ใหม่ทั้งในด้านความเชื่อและวิถีปฏิบัติ นั่นคือชาวมุสลิม

ในประวัติศาสตร์อิสลาม มุสลิมไม่ว่าจะเป็นปัจเจกหรือกลุ่มคนไม่เคยดำรงอยู่เป็นเอกเทศอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่มีความสัมพันธ์กับผู้คนและกลุ่มชนที่ไม่ใช่มุสลิมมาโดยตลอด อิสลามมีหลักคำสอนที่เป็นลักษณะเฉพาะ โดยที่อิสลามนั้นไม่ได้แยกเรื่องศาสนากับความต้องการทางโลกออกจากกัน มีหลักการ กฎเกณฑ์ที่ครอบคลุมรายละเอียดในการดำเนินชีวิตในโลกนี้ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต มีค่านิยมและวิถีปฏิบัติในชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม ระหว่างกลุ่มชนและระหว่างบริบทและสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งในยามสงบและในความขัดแย้งจนถึงสงคราม ดังกล่าวล้วนเป็นตัวบทกฎหมายและบทบัญญัติที่ถูกสร้างขึ้นมาจากพื้นฐานจากหลักคำสอนของอิสลามทั้งสิ้น ทั้งหมดที่ได้กล่าวมาคือสิ่งที่ก่อตั้งสังคมมุสลิม ดังนั้นความแตกต่างทางวิถีชีวิตของมุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมในด้านความเชื่อ วัฒนธรรมและอื่นๆจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไปไม่พ้น เพราะฉะนั้นหลักคำสอนของอิสลามจึงเป็นรากฐานสำคัญของมุสลิมในการปฏิบัติต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม เป็นที่อ้างอิงสำหรับการปฏิบัติตัวในความสัมพันธ์กับคนที่มีความแตกต่างทางความเชื่อและวัฒนธรรม

ในโลกปัจจุบันมุสลิมและสังคมมุสลิมยังคงดำรงอยู่ในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม เช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในโลก แม้แต่ในสังคมมุสลิมเองก็ประกอบไปด้วยบุคคลและกลุ่มชนมุสลิมที่มีความแตกต่างทางความคิด ความเชื่อและวิถีปฏิบัติในแง่มุมและในระดับต่างๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งที่ราบรื่นและขัดแย้งกัน ความแตกต่างและความหลากหลายภายในรัฐต่าง ๆ ทั่วโลกเคยเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในอดีต และยังคงมีอยู่ตลอดจนถึงปัจจุบัน

ในศตวรรษที่ 21 ปัญหาดังกล่าวนับเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปและรัฐส่วนใหญ่กำลังเผชิญกับความยุ่งยากในการจัดการความขัดแย้งระหว่างความแตกต่างทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา ฐานะความเหลื่อมล้ำทางสังคมและการเมืองภายในรัฐของตนซึ่งความแตกต่างทั้งหลายเหล่านี้กำลังขยายวงกว้างและเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น ดังเช่นปัญหาความขัดแย้ง

ระหว่างอิสราเอลกับปาเลสไตน์ ความขัดแย้งระหว่างอินเดียกับปากีสถาน ปัญหาโรฮิงญาในพม่า² ปัญหากลุ่มก่อการร้ายไอเอสในอิรักและซีเรีย ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มซุนนีย์และชีอะฮ์ทั้งใน ตะวันออกกลางและภูมิภาคอื่นๆทั่วโลก เหตุการณ์ในสหรัฐอเมริกาที่มีการปลุกกระแสต่อต้านคัดค้าน การก่อสร้างศูนย์วัฒนธรรมอิสลามและมัสยิด มีการเผาแคมป์กรีนแลนด์-กูรฮานที่โบสถ์คริสต์ในรัฐฟลอริดา ของสหรัฐฯ โดยบาทหลวงเทอร์รี โจนส์ ในวันครบรอบ 9 ปีของเหตุการณ์ 9/11 ปัญหาการเหยียด เชื้อชาติ และอีกหลายที่ที่มีการสร้างกระแสความเกลียดชังอิสลามรวมถึงในประเทศไทยที่มีการก่อตั้ง กลุ่ม อปปส. ขึ้นมาเพื่อสร้างกระแสเกลียดชังอิสลาม โดยโจมตีมุสลิมและศาสนาอิสลามว่าพยายาม จะเข้ายึดประเทศไทยและเปลี่ยนศาสนาพุทธเป็นอิสลาม³ เป็นต้น

ภาพลักษณ์ของมุสลิมในปัจจุบันมีแนวโน้มจะถูกมองว่า เป็นผู้นิยมความสุดโต่งและ รุนแรง ถึงแม้ความขัดแย้งจะยังไม่ปรากฏเป็นความรุนแรงมากนัก แต่พบว่าแนวโน้มขยายตัวและทวี ความรุนแรงเพิ่มขึ้นในสังคมโลกรวมถึงประเทศไทย จนกระทั่งชนต่างศาสนิกเกิดความเข้าใจผิด ว่าอิสลามเป็นศาสนาแห่งความสุดโต่ง สนับสนุนความรุนแรง นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งภายใน ระหว่างมุสลิมด้วยกันเอง ที่มีความแตกต่างทางทัศนะและวิถีปฏิบัติศาสนกิจ ความไม่เข้าใจในวิถี ปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก ดังเช่น ปัญหาความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัญหาการคลุมฮิญาบ⁴ ปัญหาการสร้างมัสยิดในพื้นที่ที่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นส่วนใหญ่ แต่มุสลิมมีจำนวน น้อย ปัญหาการใช้เครื่องขยายเสียงระหว่างปฏิบัติศาสนกิจ หรือการสอนศาสนาผ่านเสียงตามสายใน พื้นที่ที่มีชนต่างศาสนิกอาศัยอยู่ เป็นต้น ก่อให้เกิดอคติที่เห็นความแตกต่างในการปฏิบัติตาม บทบัญญัติของแต่ละศาสนา เป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ความไม่รู้ไม่เข้าใจต่อหลักความเชื่อและวิถี ปฏิบัติของศาสนาอื่น ศาสนาของคนส่วนน้อยหรือศาสนาที่คนส่วนใหญ่นับถือ

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว นักวิชาการจึงได้มีการนำเสนอแนวทาง ที่ได้วิเคราะห์มาจาก หลักคำสอนของอิสลาม ในการชี้แจงและแก้ไขภาพลักษณ์ดังกล่าวที่ถูกนำมาเสนอในเชิงลบต่ออิสลาม ให้ถูกต้อง โดยเรียกชื่อแนวคิดดังกล่าวว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้มุสลิมและชนต่าง ศาสนิกได้เข้าใจประเด็นดังกล่าวได้ถูกต้อง และให้มุสลิมสามารถดำรงอัตลักษณ์ของตัวเอง และอยู่ ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างสันติในสังคม

² โรฮิงญา เป็นกลุ่มชนบริเวณชายแดนฝั่งพม่าที่พูดภาษาจิตตะกอง-เบงกาลี และนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งรัฐบาลทหารพม่าปฏิเสธ สถานภาพพลเมืองของชาวโรฮิงญาส่งผลให้มีชาวโรฮิงญาจำนวนมากถูกกดขี่และต้องอพยพลี้ภัยไปยังประเทศอื่น

³ <https://www.youtube.com/channel/UCNt0ROCXhf75raKo9qye33Q>

⁴ ฮิญาบ (حجاب) ในทางภาษาแปลว่า ปิดกั้น ทางศาสนบัญญัติ หมายถึงผ้าคลุมศีรษะของผู้หญิงมุสลิม ซึ่งศาสนาอิสลามระบุให้ผู้หญิง สวมผ้าคลุมผมจนปิดหน้าอก เพื่อเป็นการปกปิดร่างกายให้มิดชิดในส่วนที่เป็นเอาเราะห์ (คือเรือนร่างของสตรียกเว้นใบหน้าละมือนิ้ว)

“อัลวะสะฎียะฮ์” หรือ ดุลยภาพแห่งอิสลาม ประกอบไปด้วยสามคุณค่าหลักที่สำคัญ อันได้แก่ ความยุติธรรม ความดีเลิศ และความสมดุล ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ﴾

ความว่า: “และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเจ้าเป็นประชาชาติ “อุมมะตันวะสะฎอ” (أُمَّةً وَسَطًا) เพื่อพวกเจ้าจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษยทั้งหลาย และเราะสุลก็จะเป็นสักขีพยานแก่พวกเจ้า⁵

อิมามอิบนิกะซีร์ได้กล่าวว่า “คำว่า “วะสะฎอ” (وَسَطًا) ในที่นี้หมายถึงดีเลิศและบรรเจิดที่สุด เช่นที่เขากล่าวกันว่าชาวกูเรซเป็นกลุ่มชนที่เป็นศูนย์กลางที่สุดของชาวอรับในแง่ของเชื้อสายและถิ่นที่พำนัก ซึ่งหมายถึง ดีที่สุดนั่นเอง” (Ibn Kathir,1999:1/452)

อิมามอัฏฏอบรียได้อธิบายว่า “ฉันเห็นว่าการที่อัลลอฮ์ทรงเรียกขานประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ด้วยคำว่า “วะสะฎอ” (وَسَطًا) นั้น เนื่องจากความพอดีของพวกเขาในด้านการนับถือศาสนา ไม่เลยเถิดในการปฏิบัติที่เกินเลยจากที่ควร ตั้งความเลเยิดของชาวคริสต์ที่ได้ปฏิบัติเกินเลยในด้านการปฏิบัติอิบาดะฮ์ และคำพูดของพวกเขาตอนบิฮัจจนกระทั่งยกย่องท่านเป็นพระเจ้า มหาบรุษที่อัลลอฮ์และประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัดก็ไม่บกพร่องตั้งความบกพร่องของชาวยิวที่ได้เปลี่ยนแปลงคัมภีร์เตารอตของอัลลอฮ์ สंहารบรรดานบีของพวกเขาโกหกพระเจ้าและไม่ศรัทธาต่อพระองค์ แต่ประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ คือประชาชาติที่เป็นกลาง และมีความสมดุลด้านการนับถือศาสนา ด้วยเหตุนี้อัลลอฮ์จึงกล่าวถึงคุณลักษณะของพวกเขาว่าเป็น “อุมมะตันวะสะฎอ” (ประชาชาติที่ดีเลิศ) เพราะการงานที่อัลลอฮ์ทรงชอบที่สุดคือความปานกลางและความพอดี” (Atṭobriy 2000:2/626)

คำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ในอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นนี้มีนัยยะใจความที่สำคัญมาก การที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงเรียกขานประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ด้วยคำว่า “วะสะฎอ” (وَسَطًا) นั้น เพื่อเป็นการแจ้งให้รู้ว่าแนวทางวะสะฎียะฮ์นั้น เป็นแนวทางที่เหมาะสม ดิงามที่สุดสำหรับมุสลิมที่จะปฏิบัติตาม ทั้งในด้านความเชื่อและวิถีปฏิบัติในศาสนา ไม่เลยเถิดหรือเพิกเฉยในการปฏิบัติที่เกินเลยจากแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

หลักการและลักษณะของ “วะสะฎียะฮ์” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบททางสังคมยุคปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความแตกต่างของลัทธิความเชื่อ ศาสนา กลุ่มแนวคิดที่มีความสุดโต่งแข็งกร้าว สภาวะสงคราม การใช้สิทธิเสรีภาพอย่างไม่รู้จักขอบเขตและไม่รู้จักหน้าที่ของ

⁵ สุเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 143

ตนเองและหน้าที่ที่พึงมีต่อผู้อื่น การยึดติดทางเชื้อสายและชาติพันธุ์ ประเทศชาติ การยึดติดกลุ่มบุคคลหรือค่านิยมทางสังคมและการยึดติดทัศนคติของบุคคลหรือของตนเองโดยไม่เปิดรับทัศนคติและความคิดเห็นของผู้อื่นทั้งในเรื่องศาสนาหรือในทางโลก เป็นต้น

ประเทศมุสลิมหลายประเทศได้มีการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรวะสะฎียะฮ์ขึ้น อาทิเช่น ซาอุดีอาระเบีย คูเวต จอร์แดน มาเลเซียและการ์ต้า เป็นต้น รวมถึงอีกหลายประเทศทั่วโลก อันเป็นปฏิกิริยาต่อกระแสเกลียดชังอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังจากเหตุการณ์ 9/11 ที่แนวคิดดังกล่าวได้ทวีความรุนแรงขึ้นและก่อตัวเป็นกระแสต่อต้านอิสลาม หรือที่เรียกว่า “อิสลามโมโฟเบีย” และมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของมุสลิมไทยด้วยเช่นกัน

ประเทศไทยมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ในระดับหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นระยะต้นของการพัฒนาแนวทางดังกล่าว องค์กรมุสลิมและสถาบันการศึกษาหลายแห่ง เช่น สำนักจุฬาราชมนตรีที่ได้มีการจัดตั้ง “สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา” คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานีได้นำแนวคิดในเรื่อง “อัลวะสะฎียะฮ์” มาเป็นยุทธศาสตร์หลักในองค์กร เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในหลักการอิสลามแก่ผู้นับถือศาสนาอิสลามและชนต่างศาสนิกให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในประเทศไทย

รัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองไว้ในหมวด 3 มาตรา 37 ว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน”⁶ ซึ่งสิทธิและเสรีภาพตามมาตราดังกล่าวอาจส่งผลให้ศาสนาและบุคคลในศาสนาต่างๆ มีบทบาทในการสร้างสันติภาพด้วยเช่นกัน ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์และการจัดการความขัดแย้งในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่น่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย⁷ ที่มีมุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยในหลาย ๆ พื้นที่มีชนบทธรรมนิยมประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตที่ยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของหลักการของอิสลามการจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนก็จะต้องสอดคล้องกับคำสอนของศาสนาอิสลามซึ่งในเรื่องของความขัดแย้งก็เช่นกัน อิสลามได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้

⁶ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

⁷ ประเทศไทยมีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามมากที่สุดเป็นอันดับที่ 2 โดยเฉพาะในบริเวณสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล ตลอดจนบางส่วนของจังหวัดสงขลา สำนักงานสถิติแห่งชาติระบุว่า จากผลการสำรวจ ปี 2554 พบว่าประชากรอายุ 13 ปีขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ 90 เป็นผู้นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 94.6) รองลงมานับถือศาสนาอิสลาม (ร้อยละ 4.6) และนับถือศาสนาคริสต์ (ร้อยละ 0.7) ที่เหลือคือผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอื่น ๆ รวมทั้งผู้ไม่มีศาสนา (ร้อยละ 0.1) และเมื่อพิจารณาเป็นรายภาค พบลักษณะเช่นเดียวกันในทุกภาคยกเว้นภาคใต้ซึ่งมีจำนวนผู้นับถือศาสนาอิสลามสูงกว่าภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัด (ร้อยละ 24.5)

เป็นอย่างมาก เพราะฉะนั้นการศึกษาบทเรียนการปฏิบัติแบบมุสลิมต่อคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและตามหลักการของศาสนาอิสลาม ตลอดจนการใช้หลักการเหล่านี้อย่างเหมาะสมของมุสลิมในบริบทความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมไทยจึงเป็นสิ่งที่สมควรศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่า แนวคิด “อัลวะสะฎียะฮ์” เป็นหนึ่งในกระบวนการและกลไกที่จะนำไปสู่การสร้างสันติภาพในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม และยังไม่มีการสร้างองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวนี้อย่างเป็นระบบ โดยงานวิจัยชิ้นนี้น่าจะเป็นประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างผู้คนในสังคมที่มีความแตกต่างทั้งความคิด เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิต โดยนำมาเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์ได้

ด้วยเหตุผลและปัญหาดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เรื่อง “วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนาในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวองค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย” ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ทราบเกี่ยวกับหลักการของศาสนาอิสลามในการปฏิบัติแบบมุสลิมต่อคนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม กระบวนการจัดการขององค์กรวะสะฎียะฮ์ กิจกรรมการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์ หลังจากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์กิจกรรมในแต่ละประเภทว่าสอดคล้องกับนโยบายหรือบริบทของสังคมไทยมากน้อยเพียงใด รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อที่มุสลิมจะได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลาม โดยผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ หลักการ ข้อกฎหมาย แบบอย่างที่ดีทั้งในหลักการเชื่อมั่นและวิถีปฏิบัติของอิสลามที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าว ตลอดจนทัศนะและคำชี้ขาดของอูลมะมาอ์ (ปวงปราชญ์อิสลาม) ในโลกมุสลิมทั้งในอดีตและปัจจุบันจากตำราและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวมานำเสนอในงานวิจัยชิ้นนี้เพื่อเป็นประโยชน์แก่มุสลิม บุคคลทั่วไป และผู้สนใจศึกษาอิสลาม

1.2 อัลกุรอาน อัลหะดีษ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2.1 อัลกุรอานที่เกี่ยวข้อง

ก. อายะฮ์กุรอานเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์

จากการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานพบว่า อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในหลายๆ อายะฮ์ด้วยกัน ซึ่งบางครั้งอัลกุรอานนำเสนอด้วยถ้อยคำที่ชัดเจน และบางครั้งอัลกุรอานนำเสนอในภาพรวมเพื่อสื่อเป็นนัยยะของหลักทางสายกลาง โดยตัวอย่างที่ผู้วิจัยจะนำเสนอ นั้น จะกล่าวถึง

อายะฮ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์ในด้านที่เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ เช่น การคบค้าสมาคม การปฏิบัติดี การมีความยุติธรรมกับเพื่อนมนุษย์ทั้งมุสลิมและชนต่างศาสนา ดังนี้

1. หลักการทำดี การให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน

ในคัมภีร์อัลกุรอาน อัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้บรรดามุสลิมปฏิบัติดี ด้วยการคบค้าสมาคมและทำดีกับชนต่างศาสนา ที่มีได้ทำสงครามรุกรานดินแดนของมุสลิมและต่อต้านมุสลิมในเรื่องศาสนา ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ ในอายะฮ์ที่ 8 ของสุเราะฮ์ อัลมมตะหินะฮ์ ว่า:

﴿لَا يَهَاجِرُ اللَّهُ عَنْ الدِّينِ لَمَّا يُقَاتِلُوا فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ أَنْ تَبْرَهُهُمْ وَيَتَّقُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾

ความว่า: “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดา (ชนต่างศาสนา) ที่มีได้รุกรานพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดี (ช่วยเหลือ) แก่พวกเขา และให้ปฏิบัติดีต่อพวกเขาด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”⁸

อิมามอัฏเฏาะบะรียฺได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแจ้งแก่บรรดาผู้ศรัทธาว่า อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกท่านคบหากับบรรดาที่มีได้รุกรานพวกท่านในเรื่องศาสนา (จากชาวมักกะฮ์ที่ไม่ได้เป็นมุสลิม) พวกท่านจงให้ความเป็นธรรม จงปฏิบัติดีและทำดีต่อพวกเขา”

(Atṭobriy 2000:23/321)

อัลเกาะรอฟียฺ⁹ ได้อธิบายถึงจุดประสงค์ที่อัลลอฮ์ ﷻ ใช้คำว่า “อัลกิสุฏ” (الْقِسْط) ในอายะฮ์ที่ 8 ของสุเราะฮ์ อัลมมตะหินะฮ์ว่าหมายถึง: “การมีคุณธรรม คือ ต้องมีความเมตตาธรรมต่อผู้ที่อ่อนแอในหมู่พวกเขา บรรเทาความขัดสน ให้อาหารแก่ผู้ที่หิวโหย ให้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มแก่ผู้ขัดสนในหมู่พวกเขา พุดจากับพวกเขาด้วยคำพูดที่สุภาพ สร้างความรู้สึกที่เป็นมิตร จริงใจและเมตตาต่อพวกเขา อดทนต่อการสร้างความรำคาญของพวกเขานในฐานะที่เป็นเพื่อนบ้าน แม้ว่าเราจะสามารถตอบโต้ได้ก็ตาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงถึงความจริงใจและเอื้ออารีย์ที่เรามีต่อพวกเขา คอยวิงวอนต่ออัลลอฮ์อยู่เสมอให้เขาได้รับทางนำ คอยให้คำปรึกษาแก่พวกเขาในทุกกิจการทั้งในเรื่องศาสนาและทางโลก คอยปกป้องทรัพย์สิน ครอบครัว และเกียรติของพวกเขาน ปกป้องสิทธิประโยชน์ต่างๆที่พวก

⁸ สุเราะฮ์ อัลมมตะหินะฮ์ อายะฮ์ที่ 8

⁹ ชีฮาบุদ্ดีน อับดุลอับบาส อะห์มัด บิน อับดุลลาฮ์ อิดริส อัศคอนฮาญียฺ (1228-1285 ค.ศ) เป็นปราชญ์ด้านนิติศาสตร์อิสลาม

เขาพึงได้รับและยอมแบ่งรับอันตรายเพื่อปกป้องพวกเขาจากการถูกรังแกและเพื่อนำพวกเขาให้ได้รับสิทธิอันชอบธรรมต่างๆ”¹⁰

จากอายะฮ์ข้างต้นได้บ่งชี้ว่า มุสลิมที่เป็นชนส่วนน้อยของประเทศ ซึ่งชนส่วนใหญ่เป็นชนต่างศาสนิกมิได้ต่อต้านรุกราน หรือเข่นฆ่า และมีได้ขับไล่ไสส่งออกนอกมาตุภูมิ หรือหากมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่มีสัญญาณตกลงในข้อกฎหมายที่จะอยู่ร่วมกันกับชนต่างศาสนิกอย่างสันติ ทั้งสองกรณีนี้อิสลามได้สั่งใช้ให้บรรดาผู้ศรัทธาปฏิบัติดีกับชนต่างศาสนิกที่ได้ทำสัญญาสงบศึกกับบรรดามุสลิมและให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยไม่ไปละเมิดสิทธิของอีกฝ่าย ช่วยเหลือสนับสนุนกันในเรื่องที่เป็นคำสั่งใช้ของศาสนา ตรงกันข้ามหากว่าช่วยเหลือสนับสนุนกันในเรื่องที่ไม่ถูกต้องขัดต่อหลักการของศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้ามเด็ดขาดทั้งในระดับปัจเจกและหมู่คณะ เพื่อให้ผู้ศรัทธานั้นดำรงมั่นอยู่ในหลักการของศาสนาโดยยึดผลประโยชน์และหลักการของอิสลามเป็นประการสำคัญ

2. หลักสงวนจุดต่างในเรื่องเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ

ในเรื่องเกี่ยวกับข้อบัญญัติทางศาสนา อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแจ้งแก่บรรดาผู้ศรัทธาว่า อัลลอฮ์ทรงห้ามมุสลิมประนีประนอม หรือยอมละเมิดข้อบัญญัติอิสลาม ด้วยการปฏิบัติข้อบัญญัติหรือพิธีกรรมของศาสนาอื่น โดยมีเหตุผลเพื่อการอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสในสุเราะฮ์อัลกาฟิรูน อายะฮ์ที่ 1-6 ว่า:

﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ۝ لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝ وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ۝ وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝ ﴾

ความว่า: “มุฮัมมัดจงกล่าวเถิดว่า โอ้บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธา ฉันจะไม่เคารพสักสิ่งซึ่งพวกท่านเคารพสักดีอยู่ และพวกท่านก็ไม่ใช่เป็นผู้เคารพสักดีพระเจ้าที่ฉันเคารพสักดี และฉันก็มีใช่เป็นผู้เคารพสักดีสิ่งซึ่งพวกท่านเคารพสักดี และพวกท่านก็มีใช่เป็นผู้เคารพสักดีพระเจ้าที่ฉันเคารพสักดี สำหรับพวกท่านก็คือศาสนาของพวกท่าน และสำหรับฉันก็คือศาสนาของฉัน”¹¹

อิมามอัลสะอูด ได้อธิบายสุเราะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ใช้ให้มุฮัมมัดแจ้งแก่บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาว่า จะไม่เคารพสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ และพวกท่านก็ไม่ใช่เป็นผู้เคารพสักดีที่บริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์จริงๆ และเป็นกาตั้งภาคต่อพระองค์ด้วย การกระทำดังกล่าวจึงไม่เรียกว่าเป็น

¹⁰ ดู al-Qarafiyy, 2010: 3/15

¹¹ สุเราะฮ์อัลกาฟิรูน อายะฮ์ที่ 1-6

การอับาดะฮ์ และให้ต่างฝ่ายปฏิบัติตามความเชื่อและศาสนพิธีของตนโดยโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกันอย่างเด็ดขาด” (Atṭobriy 2000:23/321)

จากสุเราะฮ์ดังกล่าวข้างต้นได้บ่งชี้ว่า อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามมุสลิมประนีประนอมหรือยอมละเมิดข้อบัญญัติอิสลาม ด้วยการปฏิบัติข้อบัญญัติ ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมของศาสนาอื่น โดยมีเหตุผลเพื่อการอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นและผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้อย่างสันติ ถึงแม้ว่ามุสลิมจะเป็นชนส่วนน้อยของประเทศก็ตาม

3. หลักการให้เกียรติกับผู้ที่มีความแตกต่างในทางความเชื่อ

ในเรื่องเกี่ยวกับการให้เกียรติกับผู้ที่มีความแตกต่างในทางความเชื่อ ศาสนาอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแจ้งแก่บรรดาผู้ศรัทธาว่า พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงห้ามคำว่า ห้ามประนามและสาปแช่งบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธา ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ زِينًا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴾

ความว่า: “และพวกเจ้าจงอย่าประนาม ต่ำท้อบรรดาที่พวกเขาวิงวอนขอสิ่งอื่นจากอัลลอฮ์ เนื่องจากพวกเขาก็จะต่ำว่าอัลลอฮ์เป็นการละเมิดโดยปราศจากความรู้ ในทำนองนั้นแหละเราได้ให้สวยงามแก่ทุกประชาชาติซึ่งการงานของพวกเขา และยังผู้อภิบาลของพวกเขา นั่นคือการกลับไปของพวกเขา แล้วพระองค์ก็จะทรงบอกแก่พวกเขาในสิ่งที่พวกเขากระทำกัน”¹²

อิมามอิบนิกะซีร์ กล่าวอธิบายอายะฮ์นี้ว่า “ อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามท่านนบี ﷺ และผู้ศรัทธาทั้งหลายต่ำท้อพระเจ้าของผู้ตั้งภาคี ถึงแม้ว่ามันจะมีผลดีอยู่บ้าง แต่ทว่าการต่ำท่อนั้นจะนำมาซึ่งผลเสียที่มากกว่า นั่นก็คือ ผู้ตั้งภาคีจะต่ำท้อพระเจ้าของผู้ศรัทธาคืออัลลอฮ์ ﷻ ผู้ซึ่งไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์ ” (Ibn Kathir, 1999:3/314)

อายะฮ์ที่ 108 ในสุเราะฮ์อัลอันอาม เป็นอายะฮ์ที่มีความหมายและนัยยะเกี่ยวกับการให้เกียรติผู้ที่มีความแตกต่างในทางความเชื่อ การพูดคุยกับพวกเขาโดยมรรยาทที่ดีงาม ไม่ดูถูกเหยียดหยามดูหมิ่นสิ่งเคารพบูชาของต่างศาสนิก หรือต่ำท้อกันในทางที่จะนำไปสู่ความเสื่อมเสียและ

¹² สุเราะฮ์ อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 108

เกิดความบาดหมางระหว่างกัน ฉะนั้นการดำเนินตามแนวทางที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงชี้แนะแนวทางเอาไว้ เพื่อความเข้าใจอันดีและความสงบสุขของสังคมมนุษย์

4. หลักความเสมอภาคและความยุติธรรมในทางกฎหมาย

กฎหมายอิสลามไม่ยินยอมที่จะให้สิทธิแก่ผู้ใด ศาสนาใดหรือกลุ่มชนชั้นใดเป็นพิเศษ และไม่อนุญาตให้มีการนำกฎหมายมาใช้เป็นเครื่องมือในการหาประโยชน์ส่วนตัวหรือพรรคพวกของตนเอง มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันหมดและจะถูกพิจารณาตามกฎหมายอย่างเสมอภาคกันไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้นำแห่งรัฐอิสลาม หรือประชาชนธรรมดาก็ตาม ดังดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานซูเราะฮ์ อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 114 ว่า:

﴿ أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكْمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ﴾

ความว่า: “อื่นจากอัลลอฮ์กระนั้นหรือ ที่ฉันจะแสวงหาผู้ชี้ขาด ทั้งๆที่พระองค์เป็นผู้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาแก่พวกท่านในสภาพที่ถูกแจกแจงไว้อย่างละเอียด”¹³

อิบนิกะษีรได้อธิบายอายะฮ์นี้ไว้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งใช้ให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวแก่บรรดาผู้ที่ปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งยังคงเคารพภักดีต่อสิ่งอื่นนอกเหนือจากพระองค์ว่า อื่นจากพระองค์กระนั้นหรือ ที่ฉันจะแสวงหาผู้ชี้ขาด คือระหว่างฉันและพวกท่าน (ท่านนบีมุฮัมมัด ﷻ และบรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธา) ทั้งๆที่พระองค์เป็นผู้ทรงประทานคัมภีร์ลงมาแก่พวกท่านในสภาพที่ถูกแจกแจงไว้ คือได้ถูกชี้แจงและอธิบายไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว”

(Ibn Kathir, 1998:3/332)

จากอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷻ ไม่ได้พูดหรือกระทำสิ่งใดไปโดยอำเภอใจแต่อย่างใด ท่านจะใช้อัลกุรอานเป็นสิ่งที่มาชี้ขาด ยุติหรือตัดสินปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆทุกครั้ง ถึงแม้ว่าตัวของท่านเองจะได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ ﷻ และมีฐานะเป็นประมุขของประชาชาติอิสลามก็ตาม ท่านจะให้ความยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นมิตรหรือศัตรู เป็นคนใกล้ชิดหรือเป็นคนอื่น ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติใด ๆ ก็ตามของมุสลิมนั้นจะต้องไม่กระทำตามอารมณ์และความรู้สึกส่วนตัว ไม่ว่าจะปฏิบัติกับมุสลิมหรือผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมก็ตามทั้งในด้านปัจเจกบุคคลหรือสังคมก็ตาม เพราะหลักคุณธรรม จริยธรรมและความยุติธรรมคือหลักการที่สำคัญอย่างยิ่ง

¹³ ซูเราะฮ์ อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 114

ในศาสนาอิสลาม ดังดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานซูเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์
อายะฮ์ที่ 8 ว่า:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾

ความว่า: “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเพื่ออัลลอฮ์
เป็นพยานด้วยความเที่ยงธรรมและจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่ง
พวกใด ทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นสิ่งที่ใกล้กับ
ความยำเกรงยิ่งกว่า”¹⁴

อิมามอัฏฏอบรียได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแจ้งแก่บรรดาผู้ศรัทธา
ให้ดำรงมั่นอยู่กับอัลลอฮ์บนจรรยาบรรณและบุคลิกภาพที่ดี เป็นพยานด้วยความยุติธรรมทั้งกับมิตร
สหายและศัตรูของพวกท่าน และอย่าได้เลยเถิดทั้งในข้อตัดสิน การกระทำในสิ่งที่เป็นข้อกำหนดของ
พวกท่านต่อเหล่าศัตรูของพวกท่าน และจงอย่าให้มีการเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใดที่จะทำให้พวกเจ้าไม่
ยุติธรรมในการตัดสินและไม่ให้ความเป็นธรรมในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับพวกเขา ดังนั้นระหว่างพวกท่าน
กับพวกเขาก็ให้ปฏิบัติต่อกันด้วยดี” (Atṭobriy 2000:10/95)

จากหลักคำสอนดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมตามนัยยะของหลักคำสอน
อิสลามนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ผู้ที่เป็นมุสลิมเท่านั้น แต่เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนจำเป็นต้อง
ได้รับโดยเสมอภาคโดยไม่แบ่งชนชั้น ฐานะ หรือหลักความเชื่อ ความยุติธรรมเป็นรากฐานของความ
เป็นเอกภาพและความปรองดองของประชาชาติ หากประชาชาติใดไม่มีความเที่ยงธรรมในหมู่พวกเขา
โดยเฉพาะระหว่างผู้นำกับประชาชน ประชาชาตินั้นก็จะเกิดความระส่ำระสายและความแตกแยกขึ้น
ในสังคมได้

1.2.2 อัลหะดีษที่เกี่ยวข้อง

“อัลวะสะฎียะฮ์” หรือ ดุลยภาพแห่งอิสลาม ประกอบไปด้วยสามคุณค่าหลัก
ที่สำคัญ อันได้แก่ ความยุติธรรม ความดีเลิศ และความสมดุล จากการศึกษาในประเด็นต่างๆเหล่านี้
พบว่าอิสลามได้เน้นและให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ดังที่มีคำสอนจากท่านนบีมุฮัมมัด
ﷺ ได้กล่าวเอาไว้อย่างมากมายในหลาย ๆ บริบทด้วยกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

¹⁴ ซูเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ ที่ 8

ก. อัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับ“อวัละสะฎียะฮ์” ในด้านดุลยภาพ

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เรียกร้องเชิญชวนให้มุสลิมปฏิบัติตนด้วยความพอดีและเรียบง่าย ตามแนวทางของท่านและเหล่าบรรดาเศาะหาบะฮ์ ให้ละทิ้งการปฏิบัติที่เกินเลยขอบเขตหรือเพิกเฉยต่อบทบัญญัติของอิสลามทั้งในด้านหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ หลักจริยธรรมและวิถีในการดำเนินชีวิตอยู่ในโลกนี้ ดังหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่รายงานโดยท่านอะนัส บิน มาลิก رضي الله عنه ที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องดังกล่าวว่า:

((جَاءَ ثَلَاثَةٌ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَانَتْهُمْ تَقَالُوهَا ، فَقَالُوا: وَأَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ ، قَالَ أَخَذَهُمْ: أَمَّا أَنَا فَأَيُّ أَصْلِي اللَّيْلِ أَبَدًا ، وَقَالَ آخَرُ: أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أَفِطِرُ ، وَقَالَ آخَرُ: أَنَا أَعْتَرِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوِّجُ أَبَدًا ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ ، فَقَالَ: «أَنْتُمْ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا ، أَمَّا وَاللَّهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلَّهِ وَأَتَقَاكُمْ لَهُ ، لِكَيْتِي أَصُومُ وَأُفِطِرُ ، وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ ، وَأَتَزَوِّجُ النِّسَاءَ ، فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي))

ความว่า: “ได้มีชายกลุ่มหนึ่งเดินทางมายังบ้านบรรดาภรรยาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ พวกเขาได้ถามถึงการทำอิบาดะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และหลังจากพวกเขาได้รับทราบแล้ว พวกเขาจึงกล่าวกันว่า “พวกเราไม่รู้ว่าจะอยู่จุดไหนเลยเมื่อเทียบกับท่านนบี (พวกเขาเห็นว่าอิบาดะฮ์ที่พวกเขาทำนั้นยังน้อยเกินไป) เพราะท่านได้รับการอภัยโทษจากความผิดบาปต่าง ๆ ที่ผ่านมาและที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต” คนหนึ่งในหมู่พวกเขาบอกว่า “สำหรับฉันจะทำการยืนละหมาดตลอดทั้งคืน” อีกคนหนึ่งกล่าวว่า “สำหรับฉันจะทำการถือศีลอดตลอดปีและจะไม่ยอมหยุดสักวันหนึ่งเลย” ส่วนอีกคนหนึ่งกล่าวว่า “สำหรับฉันจะทำการปลีกตัวออกจากสตรีฉันจะไม่ยอมแต่งงานเด็ดขาด” เมื่อท่านนบี ﷺ ได้ทราบเรื่อง ท่านจึงไปหาพวกเขาแล้วกล่าวว่า “พวกท่านใช้ไหมที่กล่าวอย่างนั้นอย่างนี้ ฉันขอสาบานด้วยพระนามของอัลลอฮ์ว่า แท้จริงฉันนี่แหละเป็นผู้ที่เกรงกลัวและยำเกรงอัลลอฮ์มากที่สุดในหมู่พวกท่าน แต่ที่ว่าฉันถือศีลอด และฉันกีดการถือศีลอด ฉันยืนละหมาดกลางคืนพร้อมกับนอนในช่วงเวลาหนึ่งของคืนและฉันก็แต่งงานกับสตรีเฉกเช่นคนทั่วไป

ดังนั้น..ผู้ใดไม่ปราถนาแนวทางของฉันพวกเขาก็ไม่ใช่ประชาชาติของฉัน ”

(al-Bukhariy, 1993: 5163)

จากหะดีษดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ให้เห็นว่า ความพอดีและเรียบง่ายคือหลักการพื้นฐานที่สำคัญของอิสลามและเป็นแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่มุสลิมควรยึดถือและปฏิบัติตามอย่างสุดความสามารถ เพราะท่านคือผู้ที่ดีและสมบูรณ์ที่สุดทั้งในด้านหลักการศรัทธาและการปฏิบัติ ตรงกันข้ามกับแนวความคิดที่เลยเถิดหรือสุดโต่งในหลักการของศาสนา ทั้งในด้านหลักการเชื่อมั่นหรือการปฏิบัติศาสนกิจ

หากว่าบรรดามุสลิมเข้าใจหลักคำสอนและแนวทางปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี ก็น่าจะช่วยให้ผู้คนและสังคมมีความสงบสุข ไม่ก้าวล่วง ทั้งในทางคำพูดหรือการปฏิบัติระหว่างมุสลิมด้วยกันหรือระหว่างชนต่างศาสนิกที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันได้

ข. อัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับ“อัลวะสะฎียะฮ์” ในด้านความยุติธรรม

หลักคำสอนของอิสลามนั้นให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในความยุติธรรม ความเสมอภาคทางกฎหมายระหว่างมนุษย์โดยไม่แบ่งชนชั้น ฐานะ ตำแหน่งหรือเชื้อสายวงศ์ตระกูล ตัวอย่างคำสอนในเรื่องดังกล่าวนี้ก็คือ ครั้งหนึ่งท่านอุซามะฮ์ อิบนิ เซด ได้พยายามที่จะมาขอร้องท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ละเว้นการลงโทษสตรีผู้หนึ่งจากตระกูล มัคซุม ซึ่งเป็นตระกูลที่มีเกียรติ ซึ่งนางได้ขโมยของและโทษของนางคือการตัดมือ แต่เนื่องด้วยที่สตรีผู้นี้เป็นหญิงที่อยู่ในตระกูลที่สูงส่งมีฐานะทางสังคม เป็นเหตุให้ท่านอุซามะฮ์ อิบนิ เซด พยายามที่จะช่วยนางให้รอดพ้นจากโทษตัดมือ การกระทำดังกล่าวทำให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โกรธมาก ท่านจึงได้เทศนาสั่งสอนต่อหน้าผู้คนทั้งหลาย ถึงแนวทางของอิสลามในการสร้างความยุติธรรม ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ โดยบางส่วนของเนื้อหาการเทศนาสั่งสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวแก่ อุซามะฮ์ อิบนิ เซด และผู้คนทั้งหลายมีใจความว่า:

((إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلُكُمْ ، أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ
الشَّرِيفُ تَرَكَوهُ ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ
وَإِيمُ اللَّهِ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا))

ความว่า: “แท้จริงบรรดากลุ่มคนที่มาก่อนหน้าพวกเขา ได้ประสบความหายนะ อันเนื่องมาจากการที่คนมีเกียรติ (ตระกูลดีหรือร่ำรวย) ได้ทำการลักขโมย พวกเขาก็ละเลย (ในการลงโทษ) และหากว่าคนอ่อนแอ (ตระกูลไม่ดี ไม่มียศฐาบรรดาศักดิ์และยากจน) ได้ทำการลักขโมย พวกเขาก็ดำเนินการ

ลงโทษ ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หากฟาติมะฮ์ลูกสาวของมุฮัมมัดได้ลักขโมย
แน่นอนฉันจะตัดมือของนางเอง” (al-Bukhariy, 1993: 3288)

หะดีษดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ให้เห็นว่า หลักการอิสลามใช้ให้ผู้ศรัทธามีความยุติธรรม
ระหว่างมนุษย์โดยไม่แบ่งชนชั้น ฐานะ ตำแหน่งหรือเชื้อสายวงศ์ตระกูล ความสมดุลในเรื่องของความ
รักซึ่งความรักในอิสลามนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความศรัทธา ความรักที่สมบูรณ์ต่ออัลลอฮ์
รักศาสนา ความรักที่มีต่อท่านนบี เหนือกว่าชีวิต ทรัพย์สินและลูกหลาน แต่ทว่าเราก็จะต้องไม่เลย
เถิดในศาสนาหรือการคลั่งไคล้ในตัวบุคคลจนเกินขอบเขตทั้งในหลักคำสอนและการปฏิบัติออกไปจาก
แนวทางของบรรพชนที่ดีในยุคแรก ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า:

((لَا تُظْرُونِي كَمَا أَطْرَبَ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ
فَأَيُّمَا آتَا عَبْدُهُ ، فَعُولُوا عَبْدَ اللَّهِ وَرَسُولَهُ))

ความว่า: “ท่านทั้งหลายอย่าได้เลยเถิดต่อฉัน ดังที่ชาวคริสต์ได้เลยเถิดต่อ
ท่านนบีมะรีเยบุตรของ มَرْยัม แท้จริงแล้วฉันคือบ่าวคนหนึ่ง ดังนั้นพวกท่าน
ทั้งหลายจงกล่าวว่า ฉันคือบ่าวของอัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์”
(al-Bukhariy,1993: 3455)

หะดีษดังกล่าวข้างต้นมีนัยยะที่บ่งชี้ให้เห็นว่า การเลยเถิดหรือความไม่เป็นธรรมต่อ
การให้ความรักจนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความลำเอียงหรือความไม่ยุติธรรมทำให้ต้องละเมิดขอบเขตของ
ศาสนา ดังกล่าวนั้นคือสิ่งที่อิสลามห้ามและเรียกร้องให้บรรดามุสลิมออกห่างจากการประพฤติปฏิบัติ
ในสิ่งดังกล่าว

ในหลักการอิสลามนั้น ชีวิตและทรัพย์สิน เกียรติและศักดิ์ศรีของพลเมืองทุกคน ถือ
ว่าเป็นสิ่งที่จะละเมิดระหว่างกันไม่ได้ เป็นสิทธิที่ต้องได้รับความคุ้มครองไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชาว
มุสลิมหรือไม่ก็ตาม การกล่าวหาพินินทา การด่าทอผู้อื่นหรือการกระทำที่ไปกระทบสิทธิและทำให้ผล
ประโยชน์ของผู้อื่นเสียหายดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่อนุญาตในหลักการอิสลาม ดังนั้นเสรีภาพของบุคคลจึง
เป็นสิ่งที่ล่วงละเมิดมิได้ตราบเท่าที่มันไม่ได้ขัดแย้งกับศีลธรรมอิสลามและผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของ
สังคม สิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญที่อิสลามปกป้องคุ้มครองได้แก่ การปกป้องคุ้มครองสิทธิในความเชื่อ
และความคิดเห็น คุ้มครองสิทธิในชีวิต คุ้มครองสิทธิในทรัพย์สิน คุ้มครองสิทธิทางสติปัญญา
และคุ้มครองเกียรติยศ เชื้อสายวงศ์ตระกูล ดังนั้นการละเมิดสิทธิมนุษยชนใดๆ เป็นเรื่องต้องห้ามใน
อิสลาม ดังคำสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวไว้ว่า:

((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ))

ความว่า: “แต่ที่จริงแล้วเลือดเนื้อของพวกเขา ทรัพย์สินของพวกเขา และเกียรติยศของพวกเขาจะล่วงละเมิดกันไม่ได้”

(al-Bukhariy, 1993:1739)

หะดีษดังกล่าวข้างต้นสอนให้ผู้ศรัทธาทราบว่า สิทธิในชีวิต สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิทางสติปัญญา เกียรติยศและชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เป็นเรื่องต้องห้ามในอิสลามที่จะไปล่วงละเมิดแก่ผู้หนึ่งผู้ใด ทั้งผู้ที่เป็นมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม โดยปราศจากสิทธิและความชอบธรรม

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า หากว่ามุสลิมมีการมุ่งเน้นในการใช้ให้ประกอบคุณงามความดี การปฏิบัติดีต่อกัน การมีความยุติธรรม การให้อภัยและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่มีการแบ่งแยกระหว่างผู้คน ชนชั้น ตำแหน่งหรือฐานะวงศ์ตระกูล ผู้คนในสังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสงบและก่อให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคมไทย

ค. อัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับ“อัลวะสะฎียะฮ์” ในด้านความดีเลิศ

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อธิบายความหมายคำว่า“วะสะฎ” (وَسَطٌ) ว่าหมายถึง “ดีเลิศ” อีกด้วย ดังหะดีษท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ว่า:

((إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدَوْسَ فَإِنَّهَا أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ))

ความว่า: “เมื่อท่านจะขอต่ออัลลอฮ์ พวกท่านจงขออัลฟิรเดาส์ มันคือสวรรค์ชั้นที่ดีที่สุดและสูงที่สุด” (al-Bukhariy, 1993: 2790)

อิบนุหะญูร อัลอัศเกาะลานีย์ ได้อธิบายคำว่า “อาวะฎ” (أَوْسَطٌ) ในหะดีษนี้หมายถึงดีเลิศที่สุด¹⁵ ซึ่งเป็นหนึ่งในความหมายของวะสะฎียะฮ์เช่นเดียวกัน

นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังได้กล่าวไว้อีกว่า :

((خَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا))

ความว่า: “กิจการที่ดีที่สุด คือปานกลาง” (มีความพอเหมาะพอดี)

(al-Baihaky, 2003: 2135)

¹⁵ ดู ibn Hajar, 1959: 6/12

ความหมายดังกล่าวข้างต้นเป็นหนึ่งในความหมายที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องกับ “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ที่หมายถึงความสมดุล ที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แสดงแบบอย่างให้แก่มนุษยชาติว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ดังกล่าวก็เพื่อยกระดับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ขจัดความเห็นแก่ตัวของพวกเขาป้อง และความอธรรมในทุกรูปแบบ คือความเป็นกลางระหว่างอิฟรอฎ “الإفراط” (การปฏิบัติที่เกินเลยจากขอบเขตที่ศาสนากำหนดเอาไว้) กับตัฟริฎ “التفريط” (การปฏิบัติที่น้อยและต่ำกว่าขอบเขตที่แท้จริง) ซึ่งหลักการดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานแห่งอัลกุรอานแลแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

1.2.3 เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะนำเสนอโดยสังเขป ดังนี้

1. พรอุษา ประสงค์วรรณะ (2556) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร” โดยได้กล่าวถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของชุมชน เพื่อมุ่งหวังที่จะได้รับความคุ้มครองและได้รับประโยชน์จากกันและกัน ผลสรุปงานวิจัยชิ้นนี้พบว่าชุมชนแขวงวัดกัลยาณ์ มีพื้นที่ 0.785 ตารางกิโลเมตร มี 6 ชุมชน ประชากร 10,509 คน มีการพัฒนาชุมชนให้มีความเรียบร้อยสะอาด มีสาธารณูปโภคพื้นฐานครบถ้วน มีการอนุรักษ์อาคารสถานที่เก่า ๆ ไว้เป็นอย่างดี ประชาชนในพื้นที่มี 3 กลุ่ม นับถือพระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และศาสนาอิสลาม ซึ่งต่างศาสนาต่างก็มีความรักความสามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน ต่างช่วยกันพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีแต่สันติสุขทั้งนี้ก็เพราะว่า ทุกคนมีความสำนึกในชาติ คือถือว่าตนเป็นคนไทย รักผืนแผ่นดินไทย คนไทยทุกคนไม่ว่าเชื้อชาติใด เมื่อมาอยู่ร่วมกันก็ถือเป็นเพื่อนร่วมชาติเป็นพี่น้องกัน อนึ่ง ทุกคนมีศาสนาแม้จะแตกต่างกัน แต่ก็มีหลักการเดียวกัน คือทุกศาสนาสอนให้ตนเป็นคนดี มีน้ำใจ มีเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่วิวาทบาดหมางกัน ประกอบอาชีพสุจริตเพื่อสร้างตน สร้างสังคม และประเทศชาติให้มั่นคง ทุกคนมีความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ แม้จะเป็นชาวพุทธแต่ก็ทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงปกครองไพร่ฟ้าประชาชนด้วยทศพิธราชธรรม เหตุปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ส่งผลให้ประชาชนต่างศาสนาในแขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งหลักการและพฤติกรรมดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมต่างศาสนาในที่อื่น ๆ ของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี

2. ลดาวัลย์ แก้วสินวล (2547) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมกรณีศึกษาชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส)” โดยได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการ และลักษณะของการสื่อสารของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ในพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้และปัจจัยทางวัฒนธรรมของชาวไทยพุทธและ

ชาวไทยมุสลิมที่ส่งผลกระทบต่อการสื่อสารรวมถึงอิทธิพลของสื่อมวลชน สื่อบุคคลและสื่ออื่นๆที่มีผลต่อการสร้างความรู้ การสร้างความเข้าใจของประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการวิจัยสรุปว่า ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อบุคคลพบว่า ส่วนใหญ่เปิดรับข่าวสารจากบุคคลในครอบครัว รองลงมาคือเพื่อนบ้านที่นับถือศาสนาเดียวกันและญาติ โดยความถี่และเนื้อหาในการพูดคุยได้แก่ข่าวสารทั่วไปมีความถี่ในการพูดคุยมากที่สุดความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการนำเสนอข่าวสารจากสื่อมวลชนในการวิจัยครั้งนี้พบว่า ความรวดเร็วในการนำเสนอข่าวสารเป็นประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยในระดับมาก ทั้งนี้ความไม่มั่นใจในการนำเสนอข้อมูลของสื่อมวลชนทำให้ประชาชนในพื้นที่ไม่เชื่อถือข่าวสารที่สื่อมวลชนนำเสนอประเด็นทางวัฒนธรรมที่ส่งผลกระทบต่อการสื่อสาร พบว่า ความถี่ในการพูดคุยกับคนต่างศาสนาส่วนใหญ่มีการพูดคุยกันทุกวัน โดยลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลต่างศาสนาที่พูดคุยด้วยคือเพื่อนบ้านมากที่สุด ประเภทเนื้อหาที่พูดคุยได้แก่ สถานการณ์ทั่วไปในหมู่บ้าน สำหรับสถานที่ที่พบปะพูดคุยกันส่วนใหญ่คือ ในศาสนสถาน (มัสยิด) รองลงมาคือในร้านน้ำชาและในบริเวณหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังพบว่าการเข้าร่วมกิจกรรมหรือพิธีกรรมทางศาสนานั้นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของคนต่างศาสนา และประเภทกิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เข้าร่วม ได้แก่ งานแต่งงาน มากที่สุด ทั้งนี้พบว่าเหตุผลที่กลุ่มตัวอย่างระบุว่าปัญหาและอุปสรรคในการพูดคุยกับคนต่างศาสนา ได้แก่ ทัศนคติและความเชื่อที่ต่างกัน มากที่สุด

จากผลการวิจัยยังพบข้อมูลที่น่าสนใจว่าประชาชนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้เปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน โดยประชาชนให้ความสนใจข่าวสารประเภทรายงานข่าวและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีการติดตามข้อมูลที่มีความถี่สูง แต่อย่างไรก็ตามในแง่ของความน่าเชื่อถือที่มีต่อข่าวสารที่นำเสนอโดยสื่อมวลชนนั้นยังไม่มั่นใจในด้านความถูกต้องของข้อมูลและความเป็นกลาง ผลจากการวิจัยยังพบว่าความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่รัฐเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น มีการพบปะกันน้อยและสื่อสารกันเฉพาะในกรณีที่เป็นเท่านั้น

3. สุชาติ เศรษฐมาลินี (2558) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง “การสร้างสันติภาพในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย” โดยได้ทำการศึกษาถึงปฏิบัติการการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมในภาคเหนือในท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนาชาติพันธุ์ ซึ่งปัจจุบันยังมีงานศึกษาทางด้านนี้น้อยมากทั้งด้านประเด็นและพื้นที่ที่ศึกษามุสลิมในภาคเหนือ โดยมุ่งหวังว่าความเข้าใจดังกล่าวจะเป็นบทเรียนสำคัญเพื่อช่วยเติมเต็มงานมุสลิมศึกษาในสังคมไทย และมองเห็นร่องรอยของแนวการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติในท่ามกลางความหลากหลายซึ่งนับวันจะถูกบดบังด้วยมายาคติและความหวาดระแวงต่อกันและกันมากยิ่งขึ้นอันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงได้ในอนาคต

ผลการศึกษาจากงานวิจัยในครั้งนี้นี้พบว่า ชุมชนมุสลิมทั้งสองแห่งในชายแดนภาคเหนือ ได้แก่ ชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน มีการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติอันเป็นผลจากการมีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันในระดับชุมชนท้องถิ่นในการดำรงอยู่ร่วมกัน โดยมีเงื่อนไขสำคัญต่างๆ เพื่อการสร้างสันติภาพ ดังนี้

- ก. การปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง
- ข. การสร้างอัตลักษณ์ร่วมบางอย่างเพื่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน
- ค. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาของชุมชนร่วมกัน
- ง. ความพยายามที่จะความเข้าใจผู้อื่น

4. อิศรา ศานติศาสน์ (2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การมีวิถีชีวิตร่วมกันของชนต่างศาสนา วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ในกลุ่มประเทศอาเซียน” โดยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชนกลุ่มน้อยในประเทศสมาชิกของอาเซียนกับชนกลุ่มเดียวกันในประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีภูมิหลังทางศาสนา วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ร่วมกัน และระหว่างชนกลุ่มน้อยในประเทศสมาชิกของอาเซียนกับชนกลุ่มใหญ่ในประเทศเดียวกัน ซึ่งมีภูมิหลังทางศาสนา วัฒนธรรมและชาติพันธุ์แตกต่างกันอยู่บ้าง โดยมีประเทศไทยเป็นจุดร่วมในการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าว โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างเครือข่ายนักวิจัยมุสลิมอาเซียน (AMRON) นักวิชาการไทย ตลอดจนนักวิจัยกลุ่มอื่นที่มีความสนใจในประเด็นนี้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดการสังเคราะห์งานวิจัยในอดีตและรวบรวมองค์ความรู้ใหม่ อันจะนำไปสู่บทเรียนที่จะช่วยในการปรับตัวของผู้คนในประเทศต่างๆ ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้น

ผลการศึกษาจากงานวิจัยในครั้งนี้นี้พบว่า การยอมรับในความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมและการไม่กีดกันทางสังคม เป็นปัจจัยสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การยอมรับและการไม่กีดกันทางสังคมไม่ได้มีความหมายเพียงการยอมรับให้มีส่วนร่วมในสังคมเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการยอมรับให้คนกลุ่มน้อยทางศาสนาและชาติพันธุ์ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมทางการเมืองและการปกครองในทุกระดับด้วย

5. อาดิศร์ อิตริส รักขมณี (2557) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “การศึกษามโนทัศน์ของชาวสยามที่มีต่อมุสลิมผ่านทางจิตรกรรมฝาผนัง” โดยงานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาวัตถุประสงค์และความหมายของภาพมุสลิมที่ปรากฏในจิตรกรรมไทยประเพณีในสถาปัตยกรรมประเภทวัดและวัง เพื่อค้นหามโนทัศน์ของชาวสยามที่มีต่อมุสลิมและสาระสำคัญเกี่ยวกับมุสลิมที่ชาวสยามต้องการถ่ายทอดสู่สังคม ผ่านทางการศึกษาแนวคิดและรูปแบบในการเขียนภาพมุสลิมในจิตรกรรมไทยควบคู่ไปกับการศึกษาหลักฐานทางด้านอื่น ได้แก่ คำบอกเล่า เอกสาร งานหัตถกรรม สถาปัตยกรรม เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังในอดีตเป็นการสื่อสารกันภายในสังคมของพุทธศาสนิกชนด้วยกัน หากเข้าใจวัตถุประสงค์

ของการเล่าเรื่องในภาพรวม การศึกษาภาพมุสลิมในองค์ประกอบของภาพจิตรกรรมในงานสถาปัตยกรรมและการพิจารณาเนื้อหาควบคู่ไปกับบริบทแวดล้อม ก็อาจจะเป็นการค้นพบองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของมุสลิมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยและยังช่วยให้เข้าใจถึงมโนทัศน์ของชาวสยามที่มีต่อมุสลิมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยด้วย

ผลการศึกษาจากงานวิจัยในครั้งนี้พบว่า เนื้อหาในภาพจิตรกรรมประเพณีสะท้อนโลกทัศน์ของชาวสยามในแง่มุมต่างๆ แสดงถึงวิถีชีวิตภายใต้เงื่อนไขทางสังคมและปัจจัยแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนตามยุคสมัย เรื่องราวของมุสลิมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสยามจึงปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยมีความเชื่อมโยงกับบทบาทและความสัมพันธ์ของมุสลิมในสังคม เริ่มจากการเข้ามามีบทบาทในด้านต่างๆ ในฐานะคนแปลกหน้าบทบาทของมุสลิมเริ่มมีความชัดเจนในช่วงเวลาที่อาณาจักรอิสลามเรืองอำนาจประกอบกับความสามารถและความน่าเชื่อถือของพ่อค้ามุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียที่ประสบความสำเร็จทางการค้าจนได้รับความไว้วางใจให้ช่วยเหลือกิจการของราชสำนัก ในขณะที่มุสลิมเชื้อสายต่างๆ เช่นอินเดีย จาม ชวา มลายู อาหรับ และจีน นั้นได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่และมีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมืองในรูปแบบที่ต่างกัน โดยที่องค์ความรู้ดังกล่าวสามารถใช้เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันด้วยความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนต่างวัฒนธรรมในสังคมไทยปัจจุบันอันเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสู่การพัฒนาสังคมแบบบูรณาการอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมในอนาคต

6. ฟัยฮาฮ์ อิชฮัก อับดุล เกาะวาสิมีย (Fiyhaa Ishak Abd Qawasimiy,2008) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “อัลวะสะฎียะฮ์ฟีลอิสลามวัลกุรอาน” (al-Washatiyyah fil Islam wal-Quran) โดยได้กล่าวถึงประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์ในแง่มุมต่างๆทั้งในด้านภาษาและบทบัญญัติ รวมทั้งวะสะฎียะฮ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักการเชื่อมั่น เกี่ยวข้องกับมารยาทและข้อกำหนดต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอานและในหลักธรรมคำสอนของอิสลาม งานวิจัยชิ้นนี้ได้นำเสนอว่าอิสลามคือศาสนาที่สมบูรณ์ไม่ต้องลดหรือเพิ่มเติมใดๆทั้งสิ้นมีความเป็นดุลยภาพในทุกมิติ ไม่สร้างความยากลำบากแก่ผู้ที่ศรัทธาในศาสนาอิสลามและสามารถปรับใช้ได้ในทุกยุคสมัยและทุกช่วงเวลาทั้งอดีต ปัจจุบันและอนาคต

7. รอนียา มุฮัมมัด อะซียร์ อัลนัจมีย (Rania Mohammad Azizr al-NaZmiy,2010) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “al-Washatiyyah fil Tarfiyhi Biynal Mashruwa wa al- Mamnuea” โดยได้กล่าวถึงความหมายและคำนิยามของอัล-วะสะฎียะฮ์ในด้านต่างๆ ความสมดุลของบทบัญญัติอิสลามในส่วนของปัจเจกบุคคล สังคม ในด้านพิธีกรรมและวิถีปฏิบัติต่างๆของมุสลิมรวมถึงหลักการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งคำพูด การปฏิบัติต่อมุสลิม การปฏิบัติต่อครอบครัว เพื่อนบ้านและต่อ

ชนต่างศาสนิกที่อยู่ร่วมสังคมพหุวัฒนธรรม โดยงานวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าหลักการอิสลามนั้นมีความสมบูรณ์และครอบคลุมทุกบริบทการดำเนินชีวิตของมุสลิม มีความยืดหยุ่นและไม่สร้างความยากลำบากต่อผู้ที่ศรัทธาแต่อย่างใด

8. สัยยิด अबดุลมะญีต บักร์, (Saiyid Adb Majeed Bakr, 1981) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “al-aqalliyyat al muslimah fiy Asia wa Australia” โดยได้กล่าวถึงชนกลุ่มน้อยมุสลิมในทวีปเอเชียและทวีปออสเตรเลียทั้งในเรื่องของประวัติความเป็นมาของมุสลิม วิถีชีวิต การศึกษา มัสยิดและศูนย์อิสลามศึกษาในประเทศดังกล่าว การปฏิบัติต่อครอบครัว เพื่อนบ้านและต่อพี่น้องต่างศาสนิกที่อยู่ร่วมในสังคมเป็นหลัก ซึ่งความแตกต่างระหว่างเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้คืองานวิจัยชิ้นนี้ได้มุ่งเน้นไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการของอิสลามว่าด้วยวิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม รวมถึงทำการศึกษาประวัติความเป็นมาและกระบวนการการจัดการขององค์กรต่างๆที่ทำงานเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับวะสะฮียะฮ์ในประเทศไทยเป็นหลัก ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวจะนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อที่มุสลิมจะได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลามต่อไป

9. อัมชะกอวียี, (Ameen Abdullah al-Shaqawiy, 2015) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “al-Muslimoon fiy bilad al-qarbah” โดยได้กล่าวถึงข้อบัญญัติต่าง ๆ เช่น การขอสัญชาติ การพำนักอยู่ในประเทศที่ไม่ใช่ประเทศมุสลิม การกัฎีมา การประกัน การใช้บัตรเครดิต การแต่งกาย การสร้างมัสยิดและการแต่งงาน การฝังศพมุสลิมในสุสานของศาสนาอื่น เป็นต้น ซึ่งถือว่างานวิจัยดังกล่าวเป็นเรื่องร่วมสมัยอย่างมากในบริบททางสังคมยุคปัจจุบัน โดยผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาและวิเคราะห์หาความเหมือนและความต่างกับบริบทของสังคมไทยได้ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

10. มะอะแซ अबดุลกอเดร หุเซน, (Maase Hasan Abdulqadir Husian, 1993) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “al-Muslimoon fiy Thailand” โดยได้กล่าวถึงมุสลิมในประเทศไทยที่เป็นชนกลุ่มน้อย ทั้งในแง่ของการเมืองการปกครองของรัฐบาลไทยต่อชาวมุสลิมเชื้อสายมลายูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อบัญญัติทางด้านนิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยโดยเฉพาะในประเทศไทย ข้อบัญญัติทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนแห่งสงคราม หรือดินแดนที่ไม่ได้เป็นรัฐอิสลามทั้งในด้านหลักความเชื่อการปฏิบัติศาสนกิจรวมถึงในด้านการเมืองการปกครอง การปฏิสัมพันธ์รวมถึงในด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นิยามความหมายดินแดนแห่งสันติและดินแดนแห่งสงครามรวมถึงดินแดนที่มีพันธะสัญญาที่มีข้อตกลงระหว่างกัน

11. อิสมาอีล ลุตฟี, (Ismail Lutfy,1998) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “Iktilaf al-daraiy wa asarahu fiy ahkam al-munagahad wal muámalat” โดยได้กล่าวถึงความหมายและคำนิยามของดินแดนแห่งสันติและดินแดนแห่งสงครามตามทัศนะของนักวิชาการ ข้อบัญญัติต่างๆเกี่ยวกับการอยู่อาศัยในดินแดนดังกล่าว รวมถึงข้อบัญญัติต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการแต่งงาน การสังเวย พิณัยกรรมและการแบ่งมรดกระหว่างมุสลิมและชนต่างศาสนิก เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงข้อกฎหมายของอิสลามและของประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายครอบครัวและมรดก วิเคราะห์ถึงการนำมาปรับใช้ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมแนวทางแก้ไข

13. अबकुเลาะ หนุ่มสุข, (Abdullah Numsuk ,ม.ป.ป) ได้เขียนเรื่อง “หลักทางสายกลาง (الوسطية) ในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ” โดยได้กล่าวถึงความหมายและคำนิยามของอัลวะสะฎียะฮ์ในด้านต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ ทั้งในด้านหลักความเชื่อ หลักปฏิบัติที่มีต่อพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ ทั้งที่เป็นมุสลิมและชนต่างศาสนิก และอธิบายแนวทางการดำรงชีวิตของมุสลิมด้วยแนวทางวะสะฎียะฮ์ในบริบทของสังคมไทย

14. ศิริพร อนุสภา, (Siriporn Anuspha,2560) ได้เขียนงานวิจัยเรื่อง “บทบาทในการบริหารจัดการศึกษาของสำนักจุฬาราชมนตรีในสมัย ฯพณฯ อาคิส พิทักษ์कुมล เป็นจุฬาราชมนตรี”ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ได้มีการพูดถึงบทบาทของสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาด้วย

โดยงานวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาบทบาทในการบริหารจัดการศึกษาของสำนักจุฬาราชมนตรีในสมัย ฯพณฯ อาคิส พิทักษ์कुมล เป็นจุฬาราชมนตรี ผลการวิจัยพบว่า บทบาทในการบริหารจัดการศึกษาของสำนักจุฬาราชมนตรีในสมัย ฯพณฯ อาคิส พิทักษ์कुมล เป็นจุฬาราชมนตรี ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนสอนศาสนาอิสลาม 2) ส่งเสริมการนำหลักการอิสลามมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน 3) ส่งเสริมและสนับสนุนการเผยแพร่คุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในศาสนศึกษา 4) บทบาทในการเป็นที่ปรึกษาในด้านศาสนาอิสลาม 5) ส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาใช้ในศาสนศึกษา ซึ่งบทบาทในการบริหารจัดการศึกษาของสำนักจุฬาราชมนตรีดังกล่าว สำนักจุฬาราชมนตรีมีบทบาทที่สำคัญในการที่จะพัฒนาการศึกษา นับเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสร้างคนและพัฒนาสังคมที่สำคัญยิ่ง

ความแตกต่างระหว่างเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้คือ งานวิจัยชิ้นนี้ได้มุ่งเน้นไปในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลักการของอิสลามว่าด้วยวิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรมในด้านต่างๆ เช่น หลักความเชื่อ การประกอบศาสนกิจ การปฏิสัมพันธ์ การคบค้าสมาคมและการประกอบธุรกิจ เป็นต้น รวมถึงทำการศึกษาประวัติความ

เป็นมาและกระบวนการจัดการขององค์กรวะสะฎียะฮ์ที่ทำงานเคลื่อนไหวในประเทศไทยเป็นหลัก ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวจะนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อที่มุสลิมจะได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลามต่อไป

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษาทบทวนบัญญัติและวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

1.3.2 เพื่อศึกษาหลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ ประวัติความเป็นมา องค์กรอัลวะสะฎียะฮ์และการเคลื่อนไหววะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

1.3.3 เพื่อนำเสนอวิถีปฏิบัติแบบมุสลิมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

1.4 ความสำคัญและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1.4.1 ทำให้ทราบถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อิสลามว่าด้วยวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคของท่านนบีมุฮัมมัด

1.4.2 ทำให้ทราบถึงบัญญัติและหลักปฏิบัติต่อชนต่างศาสนิกในกฎหมายอิสลาม

1.4.3 ทำให้ทราบถึงหลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ ประวัติความเป็นมา กระบวนการจัดการ การประยุกต์ใช้และการเคลื่อนไหวขององค์กรอัลวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

1.4.4 สามารถนำเสนอหลักการ วิธีการ เพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการสร้างความเข้าใจและเป็นแนวทางปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกได้อย่างถูกต้อง

1.4.5 เป็นเอกสารทางวิชาการแก่ผู้ศึกษาเกี่ยวกับหลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ในการอยู่ร่วมกันของมุสลิมภายใต้สังคมหลากหลายวัฒนธรรมและในบริบทอื่นๆที่เกี่ยวข้องต่อไป

1.5 ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษา การเคลื่อนไหวองค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย” ผู้วิจัยมุ่งศึกษาภายในขอบเขตดังนี้

ก. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาจากอัลกุรอาน อัลหะดีษ และทัศนะของบรรดาปราชญ์อิสลามโดยเฉพาะในยุคสลัฟ¹⁶ เป็นสำคัญ ซึ่งเป็นเอกสาร ตำราชั้นปฐมภูมิ ตำราชั้นทุติยภูมิ ศึกษาจากตำราและเอกสารของบรรดาปราชญ์ งานวิจัยและงานเขียนของนักวิชาการอิสลามที่ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับประเด็นในเรื่องนี้ทั้งในด้านที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ข้อกฎหมาย หลักคำสอน ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ข. ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย

องค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย ได้แก่

1. สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี
2. ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
3. สำนักจุฬาราชมนตรี
4. สำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

ค. ขอบเขตด้านประชากร (สัมภาษณ์แบบเจาะลึก)

1. ผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี
2. กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย
3. เลขาธิการจุฬาราชมนตรี
4. ผู้อำนวยการองค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย
5. ผู้อำนวยการสำนักจุฬาราชมนตรี

1.5.1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยประกอบด้วยองค์ความรู้ 4 ส่วนดังนี้

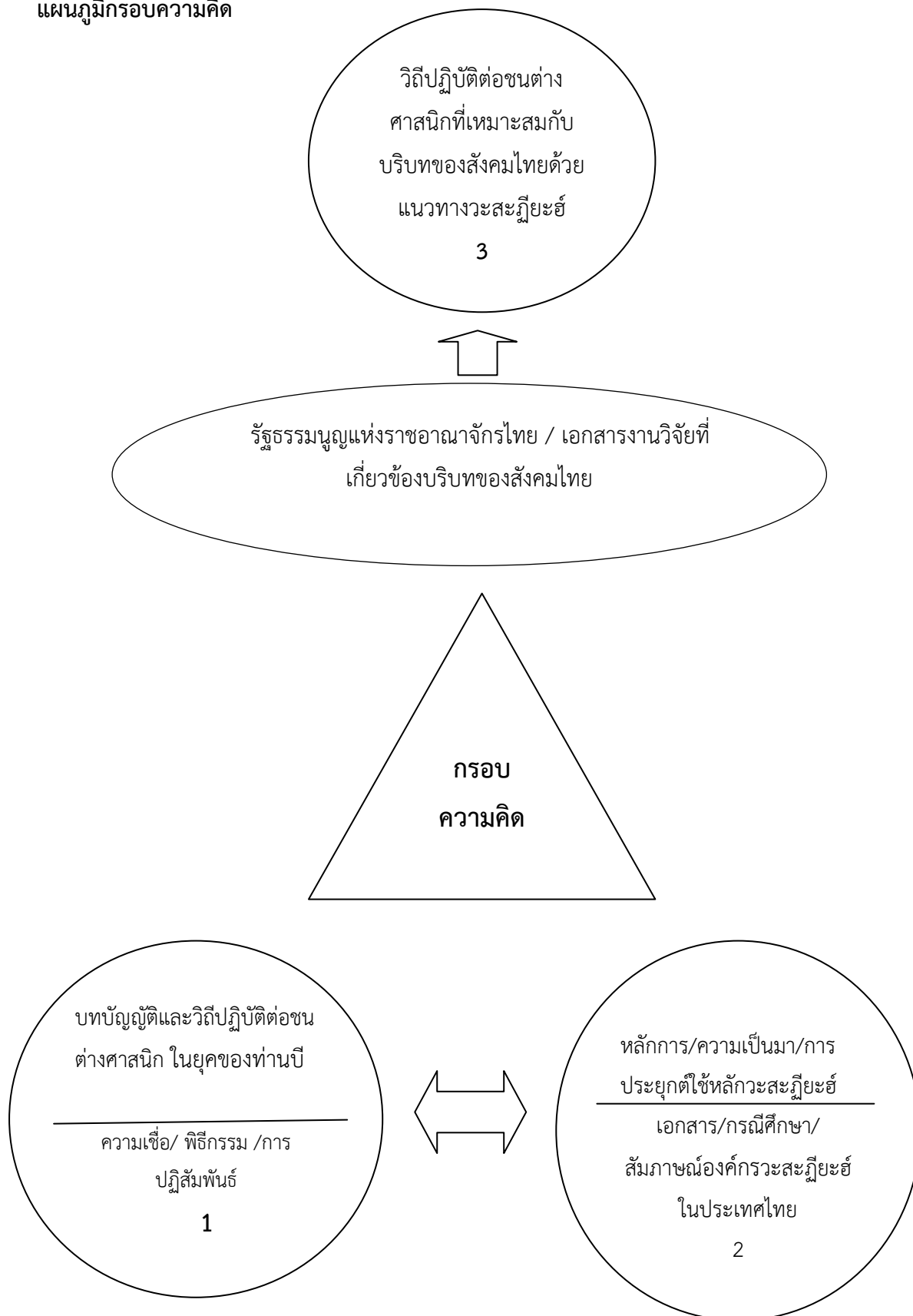
1. วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกที่ได้จากการวิจัยเอกสาร ซึ่งประกอบด้วย คัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษและวรรณกรรมทางศาสนาอิสลาม
2. ความคิดเห็นที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกัน
3. การเคลื่อนไหวขององค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย
4. วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

¹⁶ ยุคบรรพชนที่ดีที่อยู่ในช่วง 300 ปีแรกตามปฏิทินอิสลามซึ่งได้รับการยืนยันจากอัลลอฮ์ และท่านนบี ﷺ ว่าเป็นยุคที่ดีที่สุด มีกลุ่มชนที่ดีที่สุด และเป็นแบบอย่างที่ดีที่สุดทั้งในหลักการเชื่อมั่นและวิถีปฏิบัติในประวัติศาสตร์ของอิสลาม

คำถามการวิจัย

1. วิธีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกตามหลักการอิสลามเป็นอย่างไร
2. หลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ ประวัติความเป็นมา รูปแบบ กระบวนการจัดการขององค์กรอัลวะสะฎียะฮ์และการเคลื่อนไหววะสะฎียะฮ์ในประเทศไทยเป็นอย่างไร
3. แนวคิดต่ออัลวะสะฎียะฮ์และการนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย
4. วิธีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยควรจะเป็นอย่างไร

แผนภูมิกรอบความคิด

จากภาพประกอบดังกล่าว ประมวลไปด้วยกรอบแนวคิดวิจัย ดังต่อไปนี้
 แผนภูมิกรอบแนวความคิดในการวิจัยข้างต้น แสดงให้เห็นถึงประเด็นที่จะทำการศึกษา 3 ประเด็นหลัก ได้แก่

ประเด็นแรก ศึกษาบทบาทบุญดี กฎเกณฑ์และวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนาในประวัติศาสตร์อิสลาม ในด้านความเชื่อ พิธีกรรมและการปฏิสัมพันธ์ (ตามกรอบที่ 1) โดยความรู้ในกรอบแรก เป็นฐานความคิดที่ให้ขอบเขตประเด็นพิจารณาปรากฏการณ์ ทักษะและประสบการณ์ การนำหลักการและแนวคิดการประยุกต์ใช้หลักอะฮ์ลุลบัยต์ในประเทศไทย

ประเด็นที่ 2 ศึกษาหลักการ ประวัติความเป็นมาและแนวคิดการประยุกต์ใช้หลักอัลอะฮ์ลุลบัยต์ โดยคำนึงถึงข้อค้นพบตามแนวคิดทฤษฎีกับปรากฏการณ์ที่พบจากการศึกษาข้อมูลที่ผ่านมา (ตามกรอบที่ 2)

ประเด็นที่ 3 นำข้อค้นพบจากประเด็นที่ 1 และ 2 มาวิพากษ์ วิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยผ่านชุดข้อมูลและกระบวนการตามหลักนิติศาสตร์อิสลามที่เหมาะสมกับงานวิจัยบริบทของสังคมไทยและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เพื่อนำไปสู่การนำเสนอวิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย (ตามกรอบที่ 3)

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. การอ้างอิงที่นำมาจากเอกสารต่างๆ ผู้วิจัยจะอ้างโดยการเขียนแบบ นาม-ปี การระบุรายชื่อของผู้แต่ง ปีที่พิมพ์ และเลขหน้า อ้างอิงในเครื่องหมายวงเล็บ (...)
2. คำอธิบายเพิ่มเติมที่ช่วยในการทำความเข้าใจเนื้อหาของงานวิจัย ผู้วิจัยจะทำการเขียนแบบเชิงอรรถ รวมถึงประวัติย่อของบุคคลและคำอธิบายศัพท์ที่สำคัญด้วย
3. การอ้างอิงอาเยฮ์อัลกุรอาน ผู้วิจัยจะระบุชื่อซูเราะฮ์ (บท) และตามด้วยเลขอาเยฮ์ในเชิงอรรถ ยกเว้นการอ้างอิงการอรรถาธิบายอัลกุรอานที่จะระบุหลังจากคำอธิบาย
4. การอ้างอิงตัวบทหะดีษ ผู้วิจัยจะอ้างโดยการเขียนแบบ นาม-ปี การระบุชื่อของผู้บันทึกหะดีษ ปีที่พิมพ์ และหมายเลขหะดีษหลังจากคำแปลความหมายตัวบทของหะดีษและชี้แจงถึงสถานภาพของหะดีษในเชิงอรรถยกเว้นหะดีษที่รายงานโดยบุคอรีและมุสลิม โดยใช้โปรแกรมตัดริจญ์หะดีษที่อยู่ในเว็บไซต์ต่างๆ เช่น www.alalbany.net และเว็บไซต์ <http://www.dorar.net> เป็นต้น แต่หากเป็นหะดีษที่ไม่ปรากฏอยู่ในตำราหะดีษจะระบุแหล่งที่มาไว้ในเชิงอรรถ
5. (...) ใช้กับอัลหะดีษ

2. ผู้อำนวยการสำนักจุฬาราชมนตรี

3. เลขาธิการจุฬาราชมนตรี

ผู้ที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

นิยามทั่วไป หมายถึง ผู้ที่เป็นกรรมการตามระเบียบหรือกฎหมายระบุ

นิยามเชิงปฏิบัติการ หมายถึง กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

สุนนะฮ์ หมายถึง ทุกสิ่งที่พาดพิงไปถึงท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทั้งคำพูด การกระทำ และการยอมรับของท่าน

เศาะหาบะฮ์ หมายถึง ผู้ที่เป็นมุสลิม ได้พบท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และเสียชีวิตในสภาพที่เป็นมุสลิม

หิกมะฮ์ หมายถึง การใช้ปัญญาพิจารณา การไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ยึดหลักเหตุผลความถูกต้อง คิดโดยกรรมวิธีที่ถูกต้องไม่สรุปอย่างเร่งรีบและลงมือปฏิบัติเมื่อได้ผลสรุปแล้ว

สุเราะฮ์ หมายถึง บทในอัลกุรอาน (ซึ่งอัลกุรอานมีทั้งหมด 114 บท)

อายะฮ์ หมายถึง "ประโยคที่เป็นพระดำรัสของอัลลอฮ์" ในอัลกุรอาน

1.8 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษาการเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นงานวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีการดำเนินงานดังนี้ คือ

1.8.1 การวิจัยเอกสาร ประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ (primary source) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) เอกสารตติยภูมิ (Tertiary Source) ซึ่งมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1.8.1.1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source)

ซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าวประกอบไปด้วยข้อมูลหลักขั้นต้น ดังนี้

1. คัมภีร์อัลกุรอาน โดยอาศัยอายะฮ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับอัลวะสะฎียะฮ์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกัน
2. หะดีษต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับงานวิจัย
3. หนังสือประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องข้อกับประเด็นที่เกี่ยวข้องกันกับงานวิจัย

4. ตำราประวัติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์ คำวินิจฉัยของปวงปราชญ์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องเนื่องกันกับงานวิจัย

1.8.1.2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source)

ซึ่งแหล่งข้อมูลดังกล่าวประกอบไปด้วย

1. หนังสืออธิบายอัลกุรอานที่อธิบาย ขยายความ และรวบรวมอายะฮ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ตามที่ระบุในชั้นปฐมภูมิ

2. หนังสืออธิบายหะดีษต่างๆที่เกี่ยวข้องในประเด็นนี้ตามที่ระบุในชั้นปฐมภูมิ

3. หนังสือประวัติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับหลักกฎหมาย กฎเกณฑ์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องเนื่องกันกับงานวิจัย

4. ตำราประวัติศาสตร์ที่อธิบายเหตุการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโดยอ้างอิงตำราประวัติศาสตร์ในชั้นปฐมภูมิทั้งที่เป็นภาษาอาหรับและภาษาไทย หรือตำราที่แปลเป็นภาษาไทย

5. หนังสือที่เขียนเกี่ยวกับหลักการและประเด็นที่เกี่ยวข้องเนื่องกันกับงานวิจัยเป็นการเฉพาะ

1.8.1.3 เอกสารตติยภูมิ (Tertiary Source)

1. หนังสือมานุกรม บทความ

2. พจนานุกรมภาษาอาหรับ – ภาษาไทย

1.8.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและภาคสนาม โดยใช้เครื่องมือ ดังนี้

1. แบบบันทึก

แบบบันทึกที่ใช้ในการเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ใช้บันทึกชื่อหนังสือชื่อผู้แต่งชื่อโรงพิมพ์ครั้งที่พิมพ์และเมืองที่พิมพ์

ส่วนที่ 2 ใช้บันทึกเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ เช่น เล่มและเลขหน้าหนังสือ

ส่วนที่ 3 ใช้บันทึกเกี่ยวกับการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงข้อมูลและการแสดงความเห็นเพิ่มเติม

ส่วนที่ 4 จดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ในประเด็นที่สำคัญๆ

ส่วนที่ 5 จัดบันทึกการเข้าร่วมสังเกตการณ์ กิจกรรมการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับ
วาระสีเขียว

1.1 การสร้างแบบบันทึก

กำหนดขนาดของแบบบันทึก เพื่อให้สามารถบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องอย่าง
ครอบคลุมได้แก่อายุอัลกุรอานหนังสือและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลังจากสร้างแบบบันทึกแล้วนำแบบบันทึกที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ที่ปรึกษา
วิทยานิพนธ์ตรวจสอบความถูกต้องและนำไปปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

หลังจากนำแบบบันทึกที่สมบูรณ์แล้วไปใช้ในการบันทึกข้อมูลและนำข้อมูลที่ได้
บันทึกไว้ไปเรียบเรียงและวิเคราะห์

2. แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เป็นแบบที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญใน
ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นแต่ละประเด็น ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ เช่น ชื่อ นามสกุล การศึกษา ผลงานเขียน
และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

ส่วนที่ 2 ประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของวาระสีเขียว
2. หลักการและวิธีปฏิบัติกับชนต่างศาสนิกตามหลักการอิสลาม
3. ประวัติความเป็นมา แนวทางดำเนินงานและกิจกรรมการเคลื่อนไหวขององค์กร

วาระสีเขียวในประเทศไทย

4. การนำหลักวาระสีเขียวมาประยุกต์ใช้ในประเทศไทย
5. วิธีปฏิบัติมุสลิมกับชนต่างศาสนิกที่เหมาะสมกับสังคมไทย
6. ปัจจัยที่มีผลต่อความสงบสุขและขัดแย้งในสังคมไทย

2.1 การสร้างแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ร่างแบบสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการรวบรวมข้อมูลที่เป็นวัตถุประสงค์
งานวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ร่างแบบสัมภาษณ์ขึ้น และนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ตรวจสอบความถูกต้อง แล้วจึงส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ปรับปรุงแก้ไขข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้แบบสัมภาษณ์มีความสมบูรณ์มากที่สุด

3. คอมพิวเตอร์

การใช้งานคอมพิวเตอร์แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

ลักษณะที่ 1 การใช้คอมพิวเตอร์โดยไม่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตโดยใช้โปรแกรมห้องสมุด (มักตะบะฮ์ อัจชามิลละฮ์) ใช้เพื่อสืบข้อมูลเบื้องต้น

ลักษณะที่ 2 การใช้คอมพิวเตอร์โดยเชื่อมต่อสัญญาณอินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูลและดาวน์โหลดตำราที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

1.8.3 การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.8.3.1 ข้อมูลภาคเอกสาร

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์และแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. รวบรวมตัวบทอัลกุรอานและอัลหะดีษที่เกี่ยวข้องกับหลักอัลวะสะฎีเยฮ์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกันทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องโดยตรงและที่มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นการวิจัย

2. รวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสารระดับปฐมภูมิ

3. รวบรวมข้อมูล เนื้อหาหลัก แนวคิด จากงานเขียนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักวะสะฎีเยฮ์และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเป็นการเฉพาะ

4. รวบรวมหลักคำสอน หลักเกณฑ์ และประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยชิ้นนี้

5. รวบรวมทัศนะของบรรดาปราชญ์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6. รวบรวมเอกสาร สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรวะสะฎีเยฮ์ในประเทศไทย

1.8.3.2 ข้อมูลภาคสนาม

ข้อมูลภาคสนามประกอบไปด้วย 2 กลุ่ม คือ บุคคลที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในสำนักจุฬาราชมนตรีและบุคลากรจากองค์กรวะสะฎีเยฮ์ในประเทศไทย ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

การวิจัยนี้เลือกประชากรตัวอย่างแบบเจาะจงตามเกณฑ์คุณสมบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับการวิจัยเชิงคุณภาพที่เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In Dept Interview)

1. เกณฑ์การคัดเลือกประชากรที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในสำนักจุฬาราชมนตรีและสำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย
  - บุคคลที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในสำนักจุฬาราชมนตรีและสำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ทำการสุ่มแบบเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้
    - 1.1 ผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรีได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้คือ ตำแหน่ง ประสบการณ์และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
    - 1.2 กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยได้มาจากการสุ่มแบบเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้คือ ตำแหน่ง ประสบการณ์และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
    - 1.3 ผู้อำนวยการสำนักจุฬาราชมนตรี ได้มาจากการกำหนดคุณสมบัติจากตำแหน่งที่ดำรงอยู่
    - 1.4 เลขาธิการจุฬาราชมนตรีได้มาจากการกำหนดคุณสมบัติดังนี้คือ ตำแหน่ง ประสบการณ์และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
2. เกณฑ์การคัดเลือกบุคลากรจากองค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย
  - 2.1 บุคลากรจากองค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย ได้มาจากการเจาะจงโดยกำหนดคุณสมบัติดังนี้คือ ตำแหน่ง ประสบการณ์และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ตารางจำแนกผู้ให้ข้อมูลตามวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

วิธีศึกษา	กลุ่มเป้าหมาย	จำนวน
สัมภาษณ์เชิงลึก	1. ผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี	3
	2. กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย	2
	3. เลขาธิการจุฬาราชมนตรี	1
	4. ผู้อำนวยการสำนักจุฬาราชมนตรี	1
	5. ผู้อำนวยการองค์กรวะสะฎียะฮ์	2
กรณีศึกษา	การเคลื่อนไหวแนวคิดวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย	

หมายเหตุ จำนวนผู้ให้ข้อมูลการวิจัยอาจเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมกับข้อมูลที่ได้

1.8.3.4 การรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารและภาคสนาม

รวบรวมข้อมูลและบทวิเคราะห์ของข้อมูลจากหนังสืออ้างอิงประเภทต่าง ๆ ทั้งในระดับพุทธิภูมิ และตติยภูมิมาไว้ในที่เดียวกัน รวมถึงรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

แล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกประเด็น ตัดคำพูดบางคำที่ไม่เหมาะสม และไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยออกไป เพื่อให้ข้อมูลนั้นเป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการเรียบเรียงไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อทำการวิเคราะห์ต่อไป

1.8.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.8.4.1 ข้อมูลภาคเอกสาร

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลตามวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการตีความตามเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) โดยงานวิจัยเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับบรรดาหลักฐานทางศาสนบัญญัติ คือตัวบทหลักฐานของอิสลาม เช่น คัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ มติที่เห็นตรงกันของปวงปราชญ์ (อัลอิจญ์มาอ์) และการเทียบเคียงข้อบัญญัติ (กียาส) รวมถึงหลักการที่เป็นกฎเกณฑ์ทางหลักนิติศาสตร์อิสลาม (เกาะวาอิด อัลฟิกฮียะฮ์) และหลักเจตนารมณ์แห่งบทบัญญัติอิสลาม (มะกอศิดชะรีอะฮ์) เป็นต้น โดยจัดหมวดหมู่ของข้อมูลและจำแนกวิเคราะห์ตามประเด็นคำถามการวิจัย ส่วนการตรวจสอบข้อมูลและผลการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ในบริบทของกรณีศึกษา โดยใช้หลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. หลักการอธิบายอัลกุรอาน ซึ่งจะใช้หลักการอธิบายอัลกุรอานโดยอัลกุรอาน อธิบายอัลกุรอานโดยอัลหะดีษ อธิบายอัลกุรอานโดยเศาะหาบะฮ์ อธิบายอัลกุรอานโดยนักตัฟซีร (ผู้อธิบายอัลกุรอาน) โดยใช้ตำราการอธิบายอัลกุรอานของปราชญ์อิสลามที่เชี่ยวชาญในด้านนี้และเป็นตำราที่โลกอิสลามให้การยอมรับว่าถูกต้อง เช่น ตัฟซีรอิบนิกะซีร ตัฟซีรอัจญ์อุบรีย์ เป็นต้น

2. หลักการเกี่ยวกับอัลหะดีษ ผู้วิจัยจะยึดหะดีษที่มีความถูกต้องและมีความน่าเชื่อถือตามกระบวนการของวิชาการรายงานอัลหะดีษในการให้น้ำหนักความถูกต้องในด้านสายรายงานและตัวบทของหะดีษ การวิเคราะห์ข้อมูลในเรื่องนี้ ในกรณีที่ข้อมูลเป็นบทหะดีษที่มีการรายงานบันทึกอยู่ในหนังสือเศาะหิหะบุคอรีและเศาะหิหะมุสลิมผู้วิจัยถือว่าเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ แต่หากเป็นหะดีษที่ปรากฏอยู่ในตำราหะดีษเล่มอื่น ๆ นอกจากตำราสองเล่มดังกล่าวแล้วผู้วิจัยจะชี้ถึงสถานะความน่าเชื่อถือของหะดีษดังกล่าวเพิ่มเติม

3. ทักษะของปราชญ์อิสลาม สำหรับทักษะของปราชญ์ที่มีความเห็นตรงกัน หรือมีเพียงทักษะเดียว ผู้วิจัยจะถือว่าเป็นทักษะที่ถูกต้อง ส่วนทักษะของปราชญ์ที่มีความเห็นขัดแย้งกัน ผู้วิจัยจะให้น้ำหนักและเลือกทักษะที่มีหลักฐานชัดเจนมากที่สุดตามสถานะความน่าเชื่อถือของ

หลักฐานหรือทศนะที่ใกล้เคียงกับบรรพชนที่ดียุคแรกโดยเฉพาะในยุค 300 ปีแรกตามปฏิทินของอิสลามเป็นประการสำคัญ

4. พิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาโดยใช้หลักการ กฎเกณฑ์ของการวิเคราะห์และวินิจฉัยทางนิติศาสตร์ที่เรียกว่า มะกอศิดชะรีอะฮ์ อุกูลุลฟิกฮ์ เกาะวาอิตอัลฟิกฮียะฮ์ ฟิกฮ์ฮุลวาเกียะฮ์ ฟิกฮ์ฮุลเอาละวียะฮ์และฟิกฮ์ฮุลอะกอลียะฮ์ ซึ่งจะเป็นข้อสรุปที่จะรวบรวมและประมวลให้อยู่ภายใต้เนื้อหาเดียวกัน โดยครอบคลุมข้อปลีกย่อยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงข้อกำหนดต่างๆของข้อปลีกย่อยต่างๆของปัญหาเหล่านั้น

1.8.4.2 ข้อมูลภาคสนาม

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จะกระทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้

1. ถอดเทปการสัมภาษณ์เชิงลึกจะใช้วิธีการจับใจความสำคัญๆในการตอบคำถาม และประเด็นที่เกี่ยวข้อง

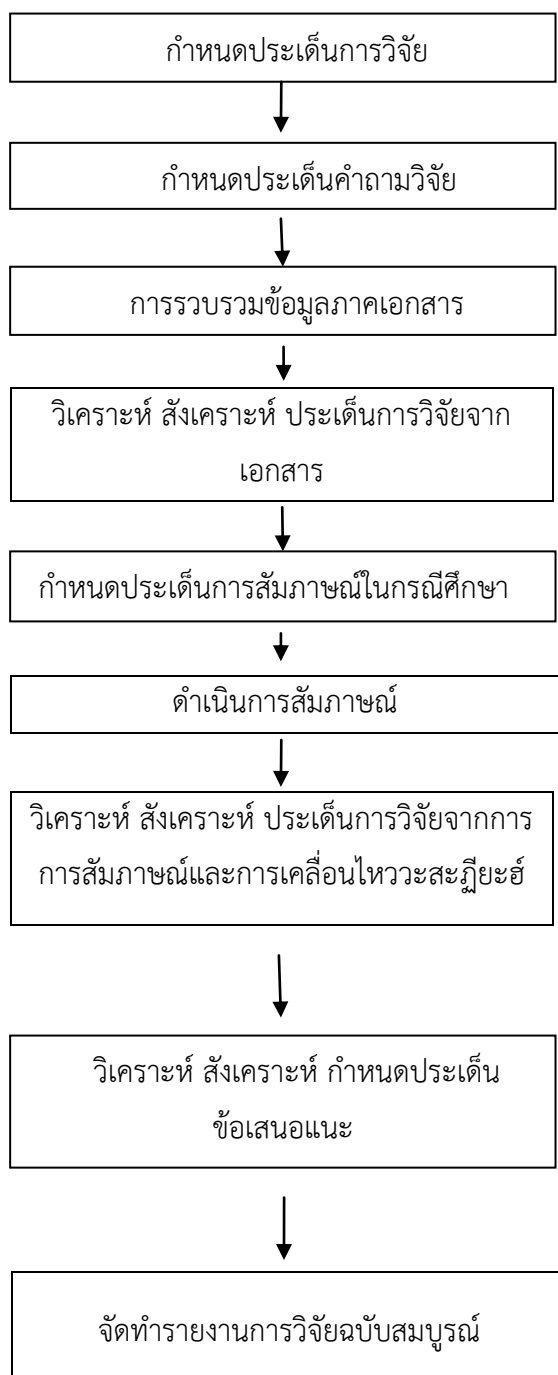
2. อ่านข้อมูลที่ได้จากการถอดเทป ทบทวนข้อมูลและทำความเข้าใจในข้อมูล

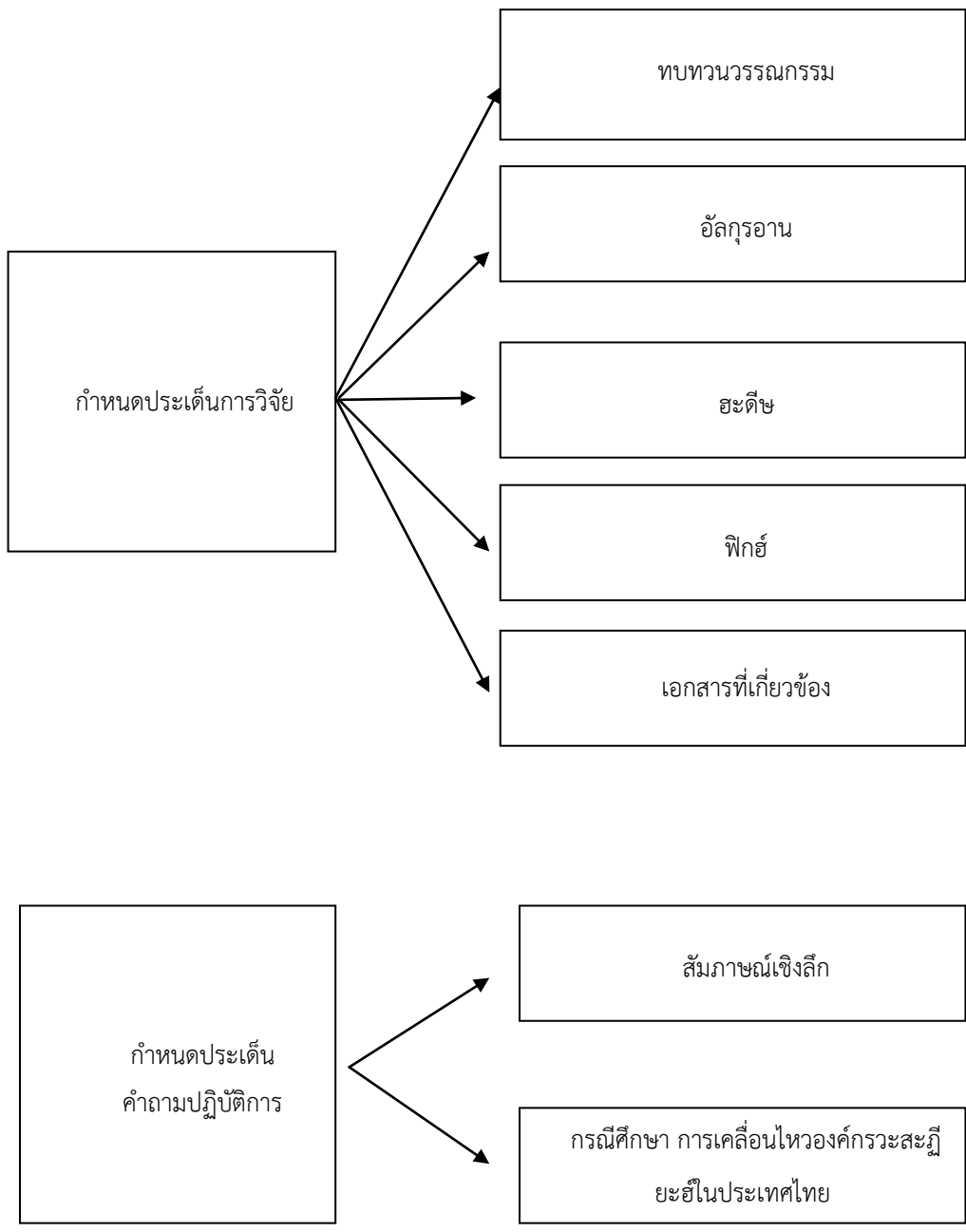
3. นำกลุ่มคำ ข้อความหรือประโยคที่ได้มาตีความหรือให้ความหมาย หากข้อมูลยังไม่มีความชัดเจนจะบันทึกแยกเป็นข้อสังเกตไว้ต่างหาก เพื่อสะสมข้อมูลนั้นไว้แล้วนำกลับมาประมวลวิเคราะห์อีกครั้งเมื่อได้ข้อมูลมากพอแล้วนำไปตอบโจทย์วิจัยต่อไป

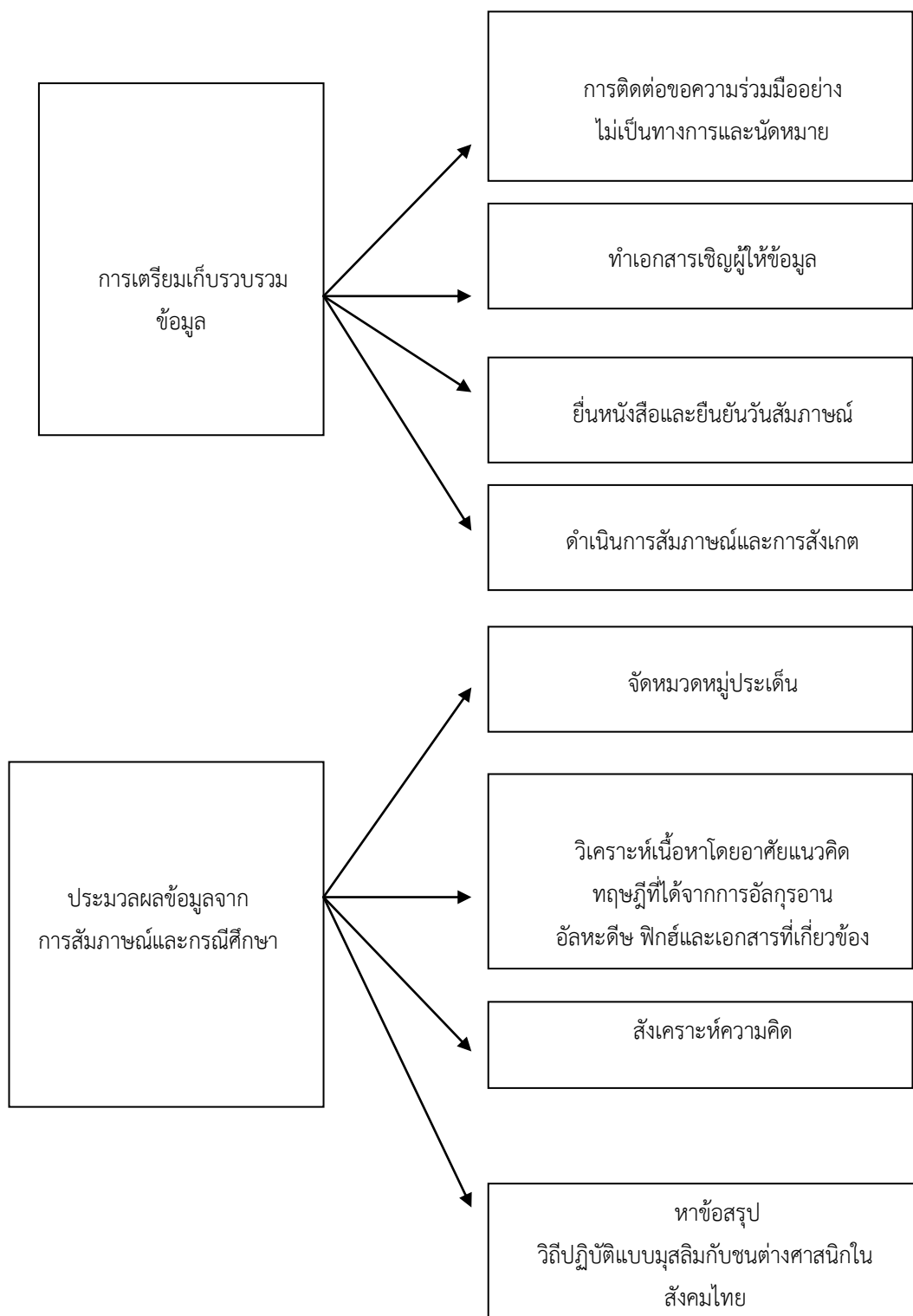
4. รวบรวมกิจกรรมการเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์ โดยแบ่งเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกันในแต่ละประเภทไว้ในหมวดหมู่เดียวกัน หลังจากนั้นจึงนำมาวิเคราะห์กิจกรรมในแต่ละประเภทว่าสอดคล้องกับนโยบายหรือบริบทของสังคมไทยมากน้อยเพียงใด

ขั้นตอนการวิจัยโดยรวม

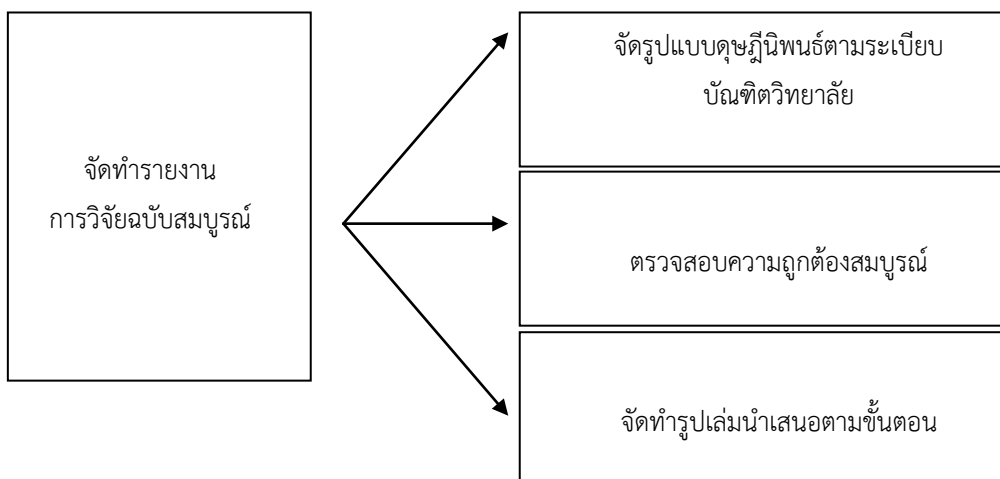
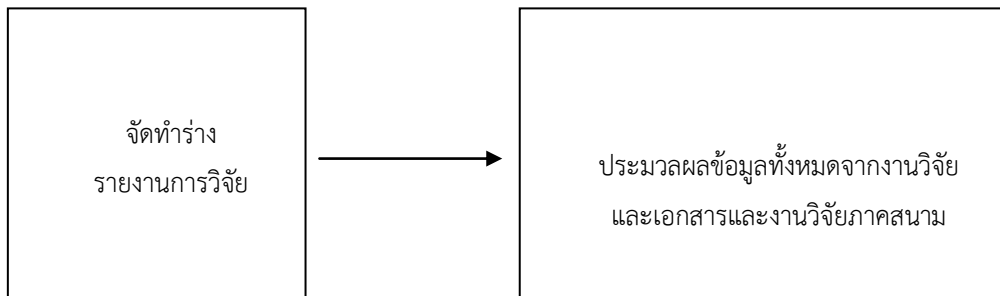
การวิจัยโดยรวมเป็นกระบวนการวิจัยที่ประกอบด้วยขั้นตอนต่างๆ 9 ขั้นตอน ดังนี้

บทที่ 2

บัญญัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ ประวัติศาสตร์ยุคท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สิทธิและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ว่าด้วยวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก

ในอิสลาม มนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกันทางเชื้อสาย ซึ่งทั้งหมดเป็นเผ่าพันธุ์ของนบีอาดัม عليه السلام มีความเท่าเทียมกันในฐานะและเกียรติของความเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะบุคคลผู้นั้นจะมีสีผิว ภาษา เผ่าพันธุ์หรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ บรรพบุรุษหรือเชื้อสายวงศ์ตระกูล การมีมิจนาทิลี ในทางศักดิ์ตระกูล ยศฐาบรรดาศักดิ์ ทรัพย์สินเงินทอง ลูกหลานหรือ ตำแหน่งหน้าที่ ดังกล่าวนั้นมิได้เป็นคุณลักษณะที่จะจำแนกคุณค่า เกียรติยศและความเหลื่อมล้ำของมนุษย์ สำหรับสิ่งที่จะจำแนกเกียรติ คุณค่าและความเหลื่อมล้ำของความเป็นมนุษย์ก็คือความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ ﷻ โดยเหตุนี้มนุษย์ทุกคนจึงมีความทัดเทียมและเสมอภาคกัน มีสิทธิเสรีภาพ และความเป็นพี่น้องกันภายใต้บริบทของอิสลาม¹⁷

อิสลามมีหลักคำสอนที่บ่งชี้ถึงการยอมรับความแตกต่างและความหลากหลาย ทั้งในด้านกายภาพ พฤติกรรม ความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน โดยเป้าหมายในการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ ก็เพื่อสร้างสัมพันธ์มิตรต่อกัน พึงพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มิใช่เพื่อให้มาขัดแย้งหรือต่อสู้กัน นอกจากนี้อิสลามได้วางบัญญัติ ข้อกำหนดและกฎเกณฑ์เอาไว้อย่างชัดเจนในการปฏิสัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ วิธีการปฏิบัติหรือการปฏิเสธความสัมพันธ์กับพวกเขาเอาไว้อย่างเป็นระบบและเป็นขั้นเป็นตอน ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์ ซึ่งประกอบด้วยหลักการพื้นฐานของการตั้งรัฐอิสลามแห่งแรกที่ได้รับบุเร่ของมนุษยธรรม ความยุติธรรมทางสังคม ความสมานฉันท์ในการนับถือศาสนา ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความสงบสุขและประโยชน์สาธารณะ¹⁸

หลักคำสอนและบทบัญญัติต่าง ๆ ของอิสลาม ที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานรวมถึงที่มา จากคำพูด การกระทำ และการแสดงออกโดยการยอมรับหรือการไม่คัดค้านต่อเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น คือแหล่งที่มาที่สำคัญของคำสอนอิสลาม ดังกล่าวถือเป็นประมวลคำสั่งใช้และคำสั่งห้าม ทั้งในด้านที่เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อและในด้านที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติทั้งในภาคศาสนพิธีและในภาคสังคม โดยที่อิสลามได้วางระบบที่ครอบคลุมในทุกระดับความสัมพันธ์ของสังคมเอาไว้ มีการแจกแจงในรายละเอียดในเรื่องสิทธิหน้าที่ต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม ทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม อันจะเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของสังคมมนุษย์

¹⁷ ดู สุเราะฮ์ อัลหุรูรอต อายะฮ์ที่ 13

¹⁸ ดู Mustafa al-sibaiy, 2008:54-56

ในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอถึงบทบัญญัติอิสลามในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติที่ประมวลออกมาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษและวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่เป็นแนวทางและวิถีแห่งการปฏิบัติ อันจะเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของสังคม ดังนี้

2.1 บัญญัติอิสลามว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ในสถานะปรกติ

ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ในสถานะปรกติ จำเป็นที่มุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านต่างๆ เช่น การคุ้มครองพวกเขา การปฏิสัมพันธ์ การให้ความช่วยเหลือและการปฏิบัติต่อกันด้วยดี トラบใดที่พวกเขายังคงเชื่อสัตย์ในคำมั่นสัญญาและไม่ได้ตั้งตนเป็นศัตรูแก่มุสลิม ซึ่งการศึกษาในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่ามีหลักฐานมากมายที่มายืนยันถึงวิถีปฏิบัติในประเด็นดังกล่าวทั้งจากบัญญัติที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและจากสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งประกอบไปด้วยหลักคำสอนและแนวทางปฏิบัติตามหลักวะสะฎียะฮ์ ดังต่อไปนี้

2.1.1 การมองเพื่อนมนุษย์เสมือนเครือญาติ

หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การยอมรับและมีความรักซึ่งกันและกันนั้นก็คือสายสัมพันธ์ทางด้านเครือญาติ ซึ่งอิสลามได้ประกาศอย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ของมนุษย์ หลักการพื้นฐานของอิสลามนั้นถือว่ามนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน มีเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน คือท่านนบีอาดัม عليه السلام และนางฮะวาว์ ไม่มีใครประเสริฐกว่าใคร จะเป็นชาวอาหรับหรือไม่ใช่ชาวอาหรับ คนผิวขาวกับคนผิวดำ เกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดว่ามนุษย์คนใดดีกว่ากัน ประเสริฐเลอเลิศกว่ากันนั้นอยู่บนฐานแห่งการศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ ศีลธรรม ความยำเกรงและการประกอบคุณงามความดีที่ส่งผลให้กับบุคคลและสังคม

คัมภีร์อัลกุรอานสุเราะฮ์อันนิซาอ์ อายะฮ์ที่ 1 ได้กล่าวถึงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ที่มีความหลากหลายทั้งในด้านชาติพันธุ์ ภาษา สีผิวและถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในโลกนี้ว่ามีสายสัมพันธ์ร่วมกันทางเชื้อสาย โดยสืบเชื้อสายมาจากท่านนบีอาดัม عليه السلام ซึ่งเป็นบิดาแห่งมนุษยชาติ ไว้ดังนี้

﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا
اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾

ความว่า: “มนุษย์ชาติทั้งหลาย จงยำเกรงพระเจ้าของพวกเขา ที่ได้บังเกิดพวกเขาจากชีวิตหนึ่ง และได้ทรงบังเกิดจากชีวิตนั้นซึ่งคู่ครองของเขา และได้ทรงให้แพร่สะพัดไปจากทั้งสองนั้น เพศชายและเพศหญิงอันมากมาย และจงยำเกรงอัลลอฮ์ที่พวกเขาต่างวิงวอนขอ และพึงรักษาเครือญาติ แท้จริงอัลลอฮ์ทรงอยู่ใกล้กับพวกเขาเสมอ”¹⁹

คัมภีร์อัลกุรอานได้กล่าวถึงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ที่มีความหลากหลายทั้งในด้านชาติพันธุ์ ภาษา สีดผิวและถิ่นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ในโลกนี้ว่ามีสายสัมพันธ์ร่วมกันทางเชื้อสาย โดยสืบเชื้อสายมาจากท่านนบิอาดัม عليه السلام และนางฮะวาว์ ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมโลกในสมัยท่านนบินูฮ์ عليه السلام ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้ทำให้มนุษย์ชาติต้องสูญสิ้นเผ่าพันธุ์ หลงเหลืออยู่แต่เพียงผู้ที่ศรัทธาต่อท่านเพียงไม่กี่คนรวมถึงบรรดาลูกของท่านนบินูฮ์ عليه السلام ที่ขึ้นเรือเท่านั้น และจากบรรดาลูกๆของท่านนบินูฮ์ عليه السلام คือ ชาม ฮามและยาฟิซ ถือเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ในแต่ละชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นชาวยุโรป เอเชีย อาหรับ หรือแอฟริกา ล้วนแล้วแต่มีบรรพบุรุษที่เป็นพี่น้องร่วมสายโลหิตกัน ดังนั้นมนุษย์ไม่ว่าจะมีชาติพันธุ์ ภาษา สีดผิวอะไรก็ตามล้วนแล้วแต่เป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น ดังหะดีษของท่านนบิมุฮัมมัด ﷺ บทหนึ่งที่ยังมาจากรายงานของท่านสัมเราะฮ์ บิน ญุนดับ ที่ว่า:

((سَامٌ أَلْعَرَبِ ، وَيَافِثُ أَبُو الرُّومِ ، وَحَامٌ أَبُو الْحَبَشَةِ))

ความว่า: “ชามเป็นต้นตระกูลอาหรับ ยาฟิซเป็นต้นตระกูลของชนชาติโรมัน ส่วนฮามเป็นต้นตระกูลของชาวหะบะชียะฮ์” (ชาวเอธิโอเปียชาวกิบบีญ์และชนผิวดำ) (al-Tirmiziy, 1975:3931)²⁰

อิมามอิบนิกะษีรได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวนี้เอาไว้ดังนี้ว่า “ชามเป็นต้นตระกูลของชาวอาหรับ ชาวฟารีซีย (เปอร์เซีย) ส่วนฮาม เป็นต้นตระกูลของชาวกิบบีญ์ (อียิปต์โบราณ) ชาวแอฟริกา และเบอร์เบอร์ (ชนพื้นเมืองแถบแอฟริกาตอนเหนือ) และยาฟิซเป็นต้นตระกูลของชนชาติโรมันชนชาติเตอร์ก ยะฮ์ญญญ มะฮ์ญญญ และชนเผ่าสลาฟ” (Ibn Kathir, 1997: 111)

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นนั้นชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกันทางเชื้อสาย ซึ่งทั้งหมดเป็นเผ่าพันธุ์ของนบิอาดัม عليه السلام โดยอิสลามมีหลักคำสอนที่บ่งถึงการยอมรับความแตกต่างและความหลากหลาย ทั้งในด้านกายภาพ พฤติกรรม ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน

¹⁹ สุเราะฮ์อันนิสาฮ์ อายะฮ์ที่ 1

²⁰ อิมามติรมิซีย์กล่าวว่าหะดีษบทนี้อยู่ในระดับหะซัน ดู al-Tirmiziy, 1975:5/725

คัมภีร์อัลกุรอานได้ระบุถึงเป้าหมายในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ไม่ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีความแตกต่างทางสีผิว ความแตกต่างทางภาษา เผ่าพันธุ์หรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ บรรพบุรุษหรือเชื้อสายวงศ์ตระกูล ดังกล่าวนั้นก็เพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีต่อกัน พึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มิใช่เพื่อให้มาขัดแย้งหรือต่อสู้กัน นอกจากนี้ในอิสลามยังได้กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีความสำคัญอีกรูปแบบหนึ่งนั่นก็คือ ความเป็นพี่น้องกันระหว่างบรรดาผู้ศรัทธาในอิสลาม ซึ่งความสัมพันธ์ในด้านต่างๆเหล่านี้ อิสลามได้วางบัญญัติและข้อกำหนดกฎหมายเอาไว้ อย่างชัดเจนในการปฏิสัมพันธ์ การสร้างความสัมพันธ์ วิธีการปฏิบัติหรือการปฏิเสธความสัมพันธ์กับพวกเขาเอาไว้อย่างเป็นระบบและเป็นขั้นบันได

ดังนั้น การสร้างความสัมพันธ์และการทำความรู้จักซึ่งกันและกัน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คบหาสมาคมและทำความรู้จักซึ่งกันและกันเพื่อก่อให้เกิดภราดรภาพและความสามัคคีในสังคม ดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่อิสลามเรียกร้องให้ผู้ศรัทธากระทำในสิ่งดังกล่าว ในคัมภีร์อัลกุรอาน สุเราะฮ์อัลหุรูด อายะฮ์ที่ 13 อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวเอาไว้ดังนี้ว่า :

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾

ความว่า: “โอ้มนุษย์ชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”²¹

อิมามอิบนิกะษีรได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ทรงแจ้งให้มนุษย์ทราบว่า พระองค์ทรงสร้างมนุษย์มาจากบุคคลคนเดียวกัน (คือท่านนบิอาด้า عليه السلام) และทรงทำให้มีขึ้นจากร่างนั้นผู้เป็นภริยา (คือนางฮะวารอ) และจากบุคคลทั้งสอง(คืออาด้าและนางฮะวารอ)ทำให้มนุษย์แตกออกเป็นเผ่า เป็นชาติพันธุ์ต่างๆ หมายถึงครอบครัวทุก ๆ ชนเผ่า ครอบครัวทุก ๆ เชื้อสายวงศ์ตระกูล ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คบหาสมาคมและทำความรู้จักซึ่งกันและกัน สิ่งที่สร้างความเหลือมล้ำระหว่างพวกเขา (มนุษย์) ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ ก็คือการยำเกรง(จิตและกายที่ภักดีปฏิบัติต่อคำสั่งใช้และข้อห้ามของอัลลอฮ์ ﷻ) ไม่ใช่ด้วยเชื้อสาย”(Ibn Kathir,1999:7/385)

²¹ สุเราะฮ์ อัลหุรูด อายะฮ์ ที่ 13

จุดมุ่งหมายของอายะฮ์ที่ 13 ในสุเราะฮ์อัลหุรุดนี่ชี้ให้เห็นว่าอายะฮ์นี้นั้นเป็นอายะฮ์ที่มีความหมายและนัยยะเกี่ยวกับความเป็นสังคมและการดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงชี้แนะแนวทางเอาไว้ ว่าให้พึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันทั้งที่เป็นมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างกันและความสงบสุขของสังคมมนุษย์ ซึ่งประเด็นสำคัญที่ระบุอยู่ในอายะฮ์นี้มี 3 ประการคือ

1. มนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน
2. มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกันทางด้านเชื้อสาย ดังนั้นจึงไม่เป็นการบังควรที่จะแบ่งชั้นวรรณะระหว่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านสัญชาติ ผิวสี ภาษาหรือสถานภาพทางสังคม
3. ความหลากหลายของมนุษย์มีจุดมุ่งหมายเพื่อปฏิสัมพันธ์กันมีความปรองดองรักใคร่กัน มีใช้เพื่อก่อให้เกิดความแตกแยก แบ่งฝักแบ่งฝ่าย หรือสร้างความเป็นศัตรูระหว่างกัน

ส่วนหนึ่งจากคำสั่งเสียของท่านนบีฮัมหมัด ﷺ ที่ได้กล่าวแก่บรรดามุสลิมในช่วงพิธีกรรมของการประกอบพิธีฮัจญ์ที่บ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญที่อิสลามเล็งเห็นถึงเกียรติและความเท่าเทียมกันในฐานะแห่งความเป็นเครือญาติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ มีข้อความว่า:

((إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ آبَاءَكُمْ وَاحِدٌ كَلَّكُمْ لِآدَمَ وَأَدَمٌ مِنْ تُرَابٍ إِنَّ
أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَعُكُمْ وَلَيْسَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ فَضْلٌ إِلَّا بِالْقُوَى))

ความว่า: “แท้จริงพระเจ้าเป็นเจ้าของพวกท่านมืองค์เดียว และบรรพบุรุษของพวกท่านก็เป็นบรรพบุรุษคนเดียวกัน (คืออาดัม) พวกท่านทั้งหลายมาจากอาดัมและอาดามาจากดินแท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า ประชาชาติอรั้งก็ไม่ได้ดีกว่าชนชาติที่ไม่ใช่อรั้งและชนชาติที่ไม่ใช่อรั้งก็ไม่ได้ดีกว่าชนชาติอรั้ง เว้นแต่ในเรื่องของความยำเกรง (Muslim,1996: 1218)

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยพอจะสรุปได้เบื้องต้นว่า ศาสนาอิสลามยอมรับในหลักสิทธิมนุษยชน การมีมนุษยธรรมและเกียรติภูมิของมนุษย์ภายใต้ข้อผูกมัดแห่งภราดรภาพ เพราะมนุษย์ทุกคนนั้นก็ล้วนแล้วแต่มาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน มีความเป็นพี่น้องกัน ปราศจากความเหลื่อมล้ำด้านชนชั้น ชาติพันธุ์ เชื้อสายและวงศ์ตระกูล ความแตกต่างระหว่างบุคคลไม่มีผลกระทบต่อลักษณะของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน เพราะความต่างต่างนั้นมีไว้เพื่อที่จะรู้จักซึ่งกันและกัน มีศีลธรรมต่อกัน ให้ความร่วมมือกัน แนะนำตักเตือนและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันแม้ว่าจะมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นคนจน คนรวย ผู้ปกครองหรือผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองก็ตาม มนุษย์ทุกคนที่สิทธิเท่าเทียมกัน ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ และตามหลักการของกฎหมายอิสลาม

หากว่าไม่มีการนำหลักการอิสลามดังกล่าวนี้มาใช้อย่างจริงจังในสังคมแล้ว ก็อาจจะ เป็นเรื่องยากที่จะทำให้สังคมมนุษย์เกิดความรัก ความสามัคคี ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งการมีทัศนคติที่มองว่ามนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน นับว่าเป็นปัจจัยเริ่มต้นที่จะนำไปสู่ความรักและการปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม

2.1.2 การมีมนุษยธรรม

อิสลามทราบดีถึงธรรมชาติของมนุษย์ว่าจำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมที่ ประกอบไปด้วยผู้คนมากมาย โดยแต่ละคนก็มีฐานความเชื่อ วิถีปฏิบัติและประเพณีที่ถูกถ่ายทอดกัน มาแตกต่างกันออกไป การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคม จึงส่งผลให้เกิดทัศนคติในแง่ลบต่างๆ ที่แตกต่างกัน การอยู่รวมกันจึงจำเป็นต้องมีการให้เกียรติซึ่งกันและกันและมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ เพื่อมิให้ ความแตกต่างก่อให้เกิดความบาดหมางไม่เข้าใจกัน และที่สำคัญการกำหนดกฎเกณฑ์จึงต้องมีความ ระมัดระวังมิให้เกิดการละเมิดสิทธิทางความเชื่อของคนในสังคมด้วยนอกเหนือจากกฎหมายข้อบังคับ ที่สังคมได้ตีกรอบเพื่อให้มนุษย์ในสังคมอยู่รวมกันได้อย่างสงบสุขแล้วการทำความเข้าใจถึงความเป็น มนุษย์ก็ถือเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุขได้ แม้ว่าจะมีความเชื่อทางศาสนาที่ แตกต่างกันก็ตามสามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่รวมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆของสังคม เช่น การมี ส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติ ตามคุณธรรมของการอยู่รวมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ

ในคัมภีร์อัลกุรอาน อัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้บรรดามุสลิมปฏิบัติดีและให้ความเป็น ธรรมในการคบค้าสมาคม ช่วยเหลือเกื้อกูลและทำดีกับเพื่อนมนุษย์ที่มีได้ทำสงครามรุกรานดินแดน ของมุสลิมและต่อต้านมุสลิมในเรื่องศาสนา ซึ่งทั้งการปฏิบัติดีและการให้ความเป็นธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่ สำคัญที่มนุษย์พึงหยิบยื่นให้กันและกัน เพื่อความสมานฉันท์ และการอยู่รวมกันอย่างสันติ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในอายะฮ์ที่ 8 สุเราะฮ์อัลมุตตะหีนะฮ์ว่า:

﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقْتَلُوا فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوا مِنْ دِينِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾

ความว่า: “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดา (เพื่อนมนุษย์) ที่มิได้รุกรานพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดี (ช่วยเหลือ) แก่พวกเขา และให้ปฏิบัติดีต่อพวกเขาด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”²²

จากโองการข้างต้นชี้ให้เห็นว่าอัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้บรรดามุสลิมปฏิบัติดีและให้ความเป็นธรรม ด้วยการคบค้าสมาคมและทำดีกับเพื่อนมนุษย์ที่ไม่มีพฤติกรรมเป็นภัยร้ายแรงต่อมุสลิมหรือจับอาวุธขึ้นสู้รบกับมุสลิม โดยที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงระบุถึงหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติกับพวกเขาในโองการนี้เอาไว้สองประการที่สำคัญ คือ

1. คำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า ﴿لَمْ يَقْتُلُوكُمْ فِي الدِّينِ..﴾

(ไม่ทำสงครามศาสนา) หมายถึงไม่คุกคาม ละเมิดสิทธิหรือต่อต้านมุสลิมในเรื่องศาสนาและความเชื่อ

2. คำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า ﴿وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِّن دِيَارِكُمْ﴾

(ไม่ขับไล่มุสลิมออกจากมาตุภูมิ) หมายถึงไม่คุกคามในเรื่องสิทธิของที่อยู่อาศัยโดยไร้สิทธิมนุษยธรรม

สำหรับผู้ที่มีพฤติกรรมเป็นภัยต่อมุสลิมในสองประการข้างต้น อัลลอฮ์ ﷻ ได้บัญญัติห้ามการผูกมิตรกับพวกเขาในอายะฮ์ที่ 9 สุเราะฮ์อัลมมตะหิเนฮ์ว่า:

﴿إِنَّمَا يَنْهَى اللَّهُ عَنِ الدِّينِ قَتْلُكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَاجُكُمْ مِّن دِيَارِكُمْ وَظَهْرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَن تَوَلَّوْهُمْ وَمَن يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

ความว่า: “แต่ทว่า อัลลอฮ์ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดาผู้ที่ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า และช่วยเหลือให้ขับไล่พวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะผูกมิตรกับพวกเขาและผู้ใดผูกมิตรกับพวกเขา คนเหล่านั้นพวกเขาเป็นผู้อธรรม”²³

จากอายะฮ์ข้างต้นได้บ่งชี้ว่า อัลลอฮ์ ﷻ อนุญาตให้บรรดาผู้ศรัทธาคบหากับผู้ที่มิได้รุกรานและต่อต้านพวกเขาในเรื่องศาสนา โดยที่จะต้องให้ความเป็นธรรมและปฏิบัติดีและทำดีต่อพวกเขาด้วย (ดู Atṭobriy 2000:23/321)

²² สุเราะฮ์ อัลมมตะหิเนฮ์ อายะฮ์ที่ 8

²³ สุเราะฮ์ อัลมมตะหิเนฮ์ อายะฮ์ที่ 9

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ อิสลามได้ยอมรับสนธิสัญญาที่มีนัยยะส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่ดี ประสานความเข้าใจ มีความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกัน อิสลามยังได้กำชับให้มุสลิมยึดมั่นในความยุติธรรมและความเป็นเพื่อนบ้านที่ดี トラบใดที่ไม่เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าพวกเขาได้ตั้งตนเป็นศัตรูกับอิสลามและมุสลิม นอกจากนี้ยังใช้ให้เมตตาต่อผู้ที่อ่อนแอ ให้ความช่วยเหลือพวกเขาทั้งในด้านปัจจัยยังชีพ เครื่องนุ่งห่มหรือที่อยู่อาศัยแก่ผู้ที่อ่อนแอและผู้ที่ยากจน โดยเป็นการแสดงออกในด้านมนุษยธรรมที่พึงปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

2.1.3 การมีความยุติธรรม

ความยุติธรรมคือหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งในอิสลาม ฉะนั้นจำเป็นที่มุสลิมจะต้องปฏิบัติกับเพื่อนมนุษย์ด้วยความยุติธรรม ดังคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานสุเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์อายะฮ์ที่ 8 ว่า:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ آلَا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هَوًّا قَرِبًا لِلتَّقْوَىٰ ﴾

ความว่า: “ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเพื่ออัลลอฮ์ เป็นพยานด้วยความเที่ยงธรรมและจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใด ทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นสิ่งที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า”²⁴

อิมามอัฏฏอบรียได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแจ้งแก่บรรดาผู้ศรัทธาให้ดำรงมั่นอยู่กับอัลลอฮ์บนจรรยาบรรณและบุคลิกภาพที่ดี เป็นพยานด้วยความยุติธรรมทั้งกับมิตรสหายและศัตรูของพวกท่าน และอย่าได้เลยเถิดทั้งในข้อตัดสิน การกระทำในสิ่งที่เป็นข้อกำหนดของพวกท่านต่อเหล่าศัตรูของพวกท่าน และจงอย่าให้มีการเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใดที่จะทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรมในการตัดสินและไม่ให้ความเป็นธรรมในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับพวกเขา ดังนั้นระหว่างพวกท่านกับพวกเขาก็ให้ปฏิบัติต่อกันด้วยดี” (Attobriy 2000:10/95)

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและปฏิบัติดีทั้งต่อบรรดามุสลิมและพี่น้องต่างศาสนิก ดังกล่าวคือสิ่งที่อิสลามส่งเสริมและเรียกร้องให้กระทำ ในสุเราะฮ์อันนะห์ล อายะฮ์ที่ 90 อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

²⁴ สุเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ ที่ 8

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ
عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

ความว่า: “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรม การทำดี และการบริจาคแก่ญาติใกล้ชิด ให้ละเว้นจากการทำที่ชั่วช้าลามก และการอธรรม พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้าเพื่อพวกเจ้าจักได้รำลึก”²⁵

อิมามอิบนิกะษีรอธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสั่งใช้ให้พวกบ่าวของพระองค์รักษาความยุติธรรมและปฏิบัติด้วยการกระทำที่ดีงาม” (Ibn Kathir, 1999:4/595)

ในอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงกล่าวชี้แจงถึงความจำเป็นที่มุสลิมจะต้องให้ความตระหนักและใส่ใจต่อความยุติธรรมขณะปฏิบัติต่อผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคลหรือส่วนรวมหรืออยู่ในสภาพการณ์ใดก็ตาม อิสลามไม่อนุญาตให้บุคคลให้ความยุติธรรมเพียงเฉพาะต่อผู้ที่เป็นมุสลิมและเป็นมิตรสหายเท่านั้น แต่ต้องให้ความยุติธรรมแก่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมและไม่ได้เป็นมิตรกับพวกเขาด้วยเช่นเดียวกัน

อีกตัวอย่างของความยุติธรรมและความเสมอภาคกันทางกฎหมายระหว่างมนุษย์โดยไม่แบ่งชนชั้น ฐานะหรือตำแหน่งก็คือ ครั้งหนึ่งท่านอุซามะฮ์ อิบนิ เซด ได้พยายามที่จะมาขอรับรองท่านนบี ﷺ ให้ละเว้นการลงโทษสตรีผู้หนึ่งจากตระกูล มัคซุม ซึ่งเป็นตระกูลที่มีเกียรติ ซึ่งนางได้ขโมยของและโทษของนางคือการตัดมือ แต่ด้วยการที่ผู้หญิงคนนี้เป็นหญิงที่อยู่ในตระกูลที่สูงส่งในทางสังคม เป็นเหตุให้ท่านอุซามะฮ์ อิบนิ เซด พยายามที่จะช่วยนางให้รอดพ้นจากโทษตัดมือ การกระทำดังกล่าวทำให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โกรธมาก ท่านจึงได้เทศนาต่อหน้าผู้คนที่ทั้งหลายถึงแนวทางของอิสลามในการสร้างความยุติธรรม ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของมนุษย์ โดยบางส่วนของเนื้อหาการเทศนาของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวแก่ อุซามะฮ์ อิบนิ เซด และผู้คนที่ทั้งหลายมีใจความว่า:

((إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا
سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَإِيمَ اللَّهُ لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ
سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا))

²⁵ สุเราะฮ์ อันนะหฺล อายะฮ์ ที่ 90

ความว่า “แท้จริงบรรดากลุ่มคนที่มาก่อนหน้าพวกเจ้า ได้ประสบความ
 หายนะแล้วก็เนื่องจากได้เกิดขึ้นในหมู่พวกเขาเมื่อคนที่มีเกียรติ(ตระกูล
 ดี)ได้ขโมย พวกเขาที่ละเลยแก่เขา(ในการลงโทษ)และหากว่าคนอ่อนแอ
 (ยากจน) ได้ขโมยพวกเขาก็ได้ลงโทษแก่เขา ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ หาก
 ฟาติมะฮ์ลูกสาวของมุฮัมมัดได้ลักขโมย แน่แน่นอนฉันจะตัดมือของนาง
 เอง” (al-Bukhariy, 1993: 3288)

นอกจากนี้การมีกฎหมายที่ดีและการตัดสินด้วยความยุติธรรม นับว่าเป็นปัจจัยที่
 สำคัญอย่างยิ่งที่จะนำมาซึ่งความสงบสุข เพราะกฎหมายจะเป็นตัวกำหนดกรอบความประพฤติของ
 ประชาชนในรัฐ ดังกล่าวคือสิ่งที่ประชาชนต้องได้รับจากผู้นำ เพราะการบังคับใช้กฎหมายนั้น ย่อมจะ
 เกิดขึ้นไม่ได้นอกจากจะต้องมีคำสั่งใช้จากผู้นำ และเมื่อมีการบังคับใช้กฎหมายเกิดขึ้นแล้วก็ต้อง
 เป็นไปด้วยความยุติธรรมไม่เลือกข้างหรือพรรคพวกของตัวเอง ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ว่า:

﴿ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ
 بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ
 عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا الْحِسَابَ ﴾

ความว่า: “ดาวิดเอ๋ย เราได้แต่งตั้งเจ้าให้เป็นตัวแทนในแผ่นดินนี้ ดังนั้น
 เจ้าจงตัดสินคดีต่างๆระหว่างมนุษย์ด้วยความยุติธรรมและอย่าปฏิบัติ
 ตามอารมณ์ใฝ่ต่ำ มันจะทำให้เจ้าหลงไหลจากทางของอัลลอฮ์ แท้จริง
 บรรดาผู้ที่หลงไปจากทางของอัลลอฮ์นั้น สำหรับพวกเขาจะได้รับการ
 ลงโทษอย่างสาหัสเนื่องด้วยพวกเขาละเว้นแห่งการชำระบัญชี”²⁶

อิมามอัฏฏอบรียีได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแต่งตั้งให้ท่านนบีดาวิด
 ﷺ เป็นผู้ปกครอง และสั่งใช้ให้มีความยุติธรรม ตัดสินข้อพิพาทระหว่างผู้คนด้วยสัจธรรมความจริง”
 (Atṭobriy,2000:21/189)

นอกจากคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้สั่งใช้บรรดามุสลิมในเรื่องความยุติธรรมแล้ว
 ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังได้กล่าวเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้อีกว่า ผู้ที่มีความยุติธรรมและปฏิบัติต่อผู้อื่น
 ด้วยความยุติธรรมนั้นย่อมได้รับความพอพระทัยจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด
 ﷺ ที่ได้สั่งสอนผู้ศรัทธาไว้ว่า:

²⁶ สุเราะฮ์ คอด อายะฮ์ ที่ 26

((إِنَّ الْمُحْسِنِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَىٰ مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ عَنِ الْيَمِينِ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ،
وَكَلَّمَا يَدِيهِ يَمِينٌ، الَّذِينَ يَعْدِلُونَ فِي حُكْمِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ وَمَا وَلُوا))

ความว่า “แท้จริงบรรดาผู้ที่ให้ความยุติธรรม ณ ที่อัลลอฮ์เขาจะได้อยู่บน
มิมบาร์แห่งรัศมีซึ่งอยู่ทางด้านขวาของอัลลอฮ์ ในขณะที่มือทั้งสองของ
พระองค์ทรงมีความดีงาม ความเป็นศิริมงคล พวกเขาคือบรรดาผู้ซึ่งให้
ความยุติธรรมในการปกครอง และผู้ที่อยู่ภายใต้การรับผิดชอบดูแลของพวกเขา
เขาและสิ่งที่พวกเขาได้ปกครอง” (Muslim,2001:1827)

ในทางตรงกันข้ามผู้ที่ไม่มีความยุติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์และการที่ผู้ปกครองที่คดโกง
ต่อประชาชน เป็นความผิดที่ร้ายแรงมากในหลักการของอิสลาม ดังหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ
ที่ว่า:

((مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَّةً، يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ
وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ))

ความว่า “ไม่มีบ่าวคนใดที่อัลลอฮ์ได้ให้เขาปกครองผู้ที่อยู่ภายใต้การ
ปกครองของเขากลุ่มหนึ่ง และได้เสียชีวิตในสภาพที่เขาคดโกงต่อผู้ที่อยู่
ภายใต้การปกครอง ยกเว้นอัลลอฮ์จะหักห้ามเขาจากการเข้าสวนสวรรค์”
(al-Bukhariy,1993:7150)

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้นำนั้นต้องให้ความสำคัญต่อผู้ที่อยู่
ภายใต้การปกครองทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม คอยให้ความยุติธรรมเมื่อเกิดกรณีขัดแย้งกัน
ระหว่างผู้คน และดูแลกิจการงานต่างๆของพวกเขาให้เป็นไปโดยเรียบร้อยโดยเท่าเทียมกัน

จากบทบัญญัติดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมในหลักคำสอนของอิสลาม
นั้น ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะแต่ผู้ที่เป็นมุสลิมเท่านั้น แต่เป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนจำเป็นที่จะต้องมีสิทธิ์
ได้รับโดยเสมอภาคโดยไม่แบ่งชนชั้น ฐานะ หรือหลักความเชื่อหนึ่งความเชื่อใด ก็ตาม ความเที่ยง
ธรรมเป็นรากฐานของความเป็นเอกภาพและความปรองดองของประชาชาติ

ความยุติธรรมนั้นเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความสมานฉันท์ และการอยู่ร่วมกันอย่าง
สันติระหว่างมนุษย์ ฉะนั้นการปฏิบัติใดๆก็ตามของมุสลิมนั้นจะต้องไม่กระทำตามอารมณ์และ
ความรู้สึกส่วนตัว ไม่ว่าจะปฏิบัติกับมุสลิมหรือผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมก็ตามทั้งในด้านปัจเจกบุคคลหรือสังคม
ก็ตาม เพราะหลักคุณธรรม จริยธรรมและความยุติธรรมนั้น หากว่าประชาชาติใด สังคมใดไม่มีความ

เที่ยงธรรมในหมู่พวกเขาโดยเฉพาะระหว่างผู้นำกับสังคม สังคมหรือประชาชาตินั้นก็จะเกิดความระส่ำระสาย เกิดความแตกแยกขึ้นระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

2.1.4 การให้ความเคารพ ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

หลักคำสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งของอิสลามก็คือ การให้เกียรติซึ่งกันและกัน การปกป้องเกียรติภูมิของเพื่อนมนุษย์ การเคารพต่อความแตกต่างและความเชื่อของบุคคล อิสลามให้เกียรติแก่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชน โดยไม่มีการบังคับให้นับถือศาสนาเดียวกัน พร้อมทั้งให้แต่ละศาสนาเคารพสิทธิทางความเชื่อของแต่ละฝ่ายเพื่อมิให้เกิดความแตกแยกขึ้นภายในสังคม การด่าทอเหยียดหยามความเชื่อและหลักคำสอนของศาสนาอื่นๆ ถือเป็นข้อห้ามตามบัญญัติอิสลาม

ศาสนาอิสลามมีหลักคำสอนที่บ่งถึงการยอมรับความแตกต่างและความหลากหลายทั้งในด้านกายภาพ พฤติกรรม ความเชื่อ และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสในสุเราะฮ์ อีรุม อายะฮ์ที่ 22 ว่า:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتَلَفَ
اللَّسَانِ وَالْوَلْوَلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ﴾

ความว่า: “และส่วนหนึ่งจากบรรดาสัญญาณของพระองค์คือการสร้างชั้นฟ้าและแผ่นดิน ความแตกต่างของภาษาพูดและสีผิวของสุเจ้าแท้จริงในสิ่งดังกล่าวนั้นคือบรรดาสัญญาณสำหรับบรรดาผู้รู้”²⁷

อายะฮ์ดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นถึงพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ให้มีความแตกต่างของชาติพันธุ์ สีผิวและภาษาที่แตกต่างกัน ซึ่งความต่างนี้ย่อมส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันของผู้คน ดังกล่าวนี้คือสิ่งที่อิสลามให้การยอมรับ และเป็นสัญญาณที่บ่งชี้ถึงเดชาภาพและความปรีชาญาณของอัลลอฮ์ ﷻ

อัลกุรอานมีบัญญัติสั่งห้ามบรรดามุสลิมทำการด่าทอ ประนามและสาปแช่งบรรดาผู้ที่มีความเชื่อที่แตกต่างจากชาวมุสลิม ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสในสุเราะฮ์อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 108 ไว้ดังนี้ว่า:

﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَلِكَ
زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

²⁷ สุเราะฮ์ อีรุม อายะฮ์ ที่ 22

ความว่า: “และพวกเจ้าจงอย่าตำหนิบรรดาที่พวกเขาวิงวอนขอสิ่งอื่นจากอัลลอฮ์ แล้วพวกเขาก็จะตำหนิอัลลอฮ์เป็นการละเมิดโดยปราศจากความรู้ ในทำนองนั้นแหละเราได้ให้สวยงามแก่ทุกประชาชาติ ซึ่งการทำงานของพวกเขาและยังพระผู้อภิบาลของพวกเขา นั่นคือการกลับไปของพวกเขาก็แล้วพระองค์ก็จะทรงบอกแก่พวกเขาในสิ่งที่พวกเขากระทำกัน”²⁸

อิมามอิบนิกะซีร์ กล่าวอธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามท่านนบี ﷺ และผู้ศรัทธาทั้งหลายตำหนิพระเจ้าของผู้ตั้งภาคี การตำหนินั้นจะนำมาซึ่งผลเสียที่มากยิ่งขึ้นกว่า นั่นก็คือ ผู้ตั้งภาคีจะตำหนิพระเจ้าของผู้ศรัทธา อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ซึ่งไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์”

(Ibn Kathir, 1999:3/314)

สิ่งที่ได้รับจากอายะฮ์ที่ 108 ในสุเราะฮ์อัลอันอาม ก็คือการให้เกียรติกับผู้ที่มีความแตกต่างในทางความเชื่อ การพูดคุยกับพวกเขาด้วยมารยาทที่ดีงาม ไม่ดูถูกเหยียดหยามหรือตำหนิ ในทางที่จะนำไปสู่ความเสื่อมเสียและเกิดความบาดหมางระหว่างกัน ดำเนินตามแนวทางที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงชี้แนะแนวทางเอาไว้ เพื่อความเข้าใจอันดีและความสงบสุขของสังคมมนุษย์ ทั้งนี้การตำหนิหรือประณามผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมนั้นก็อาจนำผลเสียมาสู่อิสลามก็เป็นได้หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการกระทำใดๆที่จะนำไปสู่การละเมิดต่อเกียรติภูมิของมนุษย์ด้วยกันแล้ว การกระทำนั้นๆเป็นสิ่งที่ต้องห้ามในอิสลาม อายะฮ์อัลกุรอานได้บอกเราว่า ไม่อนุญาตให้บุคคลใดกระทำการเหยียดหยามบุคคลอื่น ไม่ว่าจะอยู่ต่อหน้าหรือลับหลัง พร้อมกับไม่อนุญาตให้เรียกชื่อหรือฉายาที่ไม่ดีของเขา ซึ่งจะเป็นการทำลายเกียรติภูมิของเขา อิสลามได้ให้สิทธิแก่บุคคลในการที่จะดำรงชีวิตอยู่โดยปกติสุข พร้อมกับไม่อนุญาตให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดประทุษร้ายต่อเขาหรือคุกคามเขา ไม่ว่าจะด้วยวาจาหรือการปฏิบัติ เว้นแต่จะเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม นอกจากนี้อิสลามสอนให้มุสลิมยอมรับผู้คนที่มีความหลากหลายทั้งในทางเชื้อชาติและความเชื่อเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมและพลเมืองของรัฐอิสลาม อิสลามยังได้กำหนดสิทธิอันชอบธรรมต่าง ๆ ที่ชนต่างศาสนิกพึงได้รับ ให้ความคุ้มครองต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์อันได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในความเชื่อ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในเกียรติยศชื่อเสียงและชื่อเสียงวงศ์ตระกูล ในหลักการของอิสลามนั้นไม่มีบุคคลใดหรืออำนาจรัฐที่จะมายกเลิกหรือรื้อถอนสิทธิและเสรีภาพของเขาไปได้ คนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพที่เขามิได้ไปละเมิดขอบเขตบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ หรือไปละเมิดและรื้อถอนสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ดังนั้นการละเมิดสิทธิใดๆที่เป็นสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลหนึ่ง ทั้งชีวิต ทรัพย์สิน และเกียรติของพลเมืองทุกคน อิสลามถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องเคารพ ไม่ว่าจะบุคคลนั้นจะเป็นชาวมุสลิมหรือไม่ก็ตาม การพูดจาจาบจ้วง

²⁸ สุเราะฮ์ อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 108

ล้อเลียนผู้อื่นหรือการกระทำที่ไปกระทบสิทธิ์ หรือทำให้ผลประโยชน์ของผู้อื่นเสียหายถือว่าเป็นเรื่องต้องห้ามในศาสนาอิสลาม ดังคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวไว้ว่า:

((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ))

ความว่า: “แท้จริงแล้วเลือดเนื้อของพวกเขา เจ้าทรัพย์สินของพวกเขาและเกียรติยศของพวกเขาจะล่วงละเมิดกันมิได้” (al-Bukhariy,1993:1739)

นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ห้ามมุสลิมทำการตำหนิ การด่าทอ พุดจาหยาบคาย หรือสาปแช่งประนามผู้อื่น ดังคำสอนของท่านที่ท่านได้กล่าวไว้ว่า:

((لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ، وَلَا اللَّعَّانِ، وَلَا الْفَاحِشِ وَلَا الْبَذِيءِ))

ความว่า “ไม่ใช่เป็นผู้ที่ศรัทธาผู้ที่ชอบตำหนิ (ผู้คนที่ทั้งหลาย) ผู้ที่ชอบสาปแช่งผู้อื่น ผู้ที่ด่าทออย่างน่ารังเกียจและผู้ที่พุดจาหยาบคาย” (Tirmiziy,nd:1977)²⁹

คำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ และหะดีษดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ว่าห้ามบรรดามุสลิมเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการกระทำในสิ่งที่ไร้สาระและเป็นบาป เช่น พุดนิินทา กล่าวประนามทำลายเกียรติของผู้อื่น มีการใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ รวมถึงการด่าว่าบรรดาผู้ปฏิเสธ ส่งเสียงดั่งรบกวนผู้อื่นทั้งผู้ที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม เพราะพฤติกรรมดังกล่าวไม่ใช่แบบอย่างจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และมารยาทอันดีของอิสลามอย่างแน่นอน ซึ่งหากผู้ปฏิเสธศรัทธาได้มาเห็นพฤติกรรมนิสัยที่ไม่ดีงามของมุสลิม ไม่เพียงไม่อาจเชิญชวนให้พวกเขามาสูอิสลามได้ แต่อาจทำให้พวกเขามีข้อรังเกียจและกล่าวถึงอิสลามและอัลลอฮ์ ﷻ ในทางลบ ซึ่งการกระทำดังกล่าวขัดกับหลักคำสอนของอิสลามและอาจส่งผลเสียแก่อิสลามเป็นอย่างมาก ในด้านความเชื่อก็เช่นเดียวกัน อิสลามไม่ได้บังคับให้บุคคลหนึ่งบุคคลใด ชนชาติหรือเผ่าพันธุ์ใดละทิ้งศาสนาหรือแนวความเชื่อของพวกเขาเพื่อให้มาเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และยังถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความผิด เป็นการฝ่าฝืนคำสั่งของพระเจ้าอีกด้วย

ในคัมภีร์อัลกุรอานสุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 256 อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้มีความว่า: “ไม่มีการบังคับใดๆ (ให้นับถือ) ในศาสนาอิสลามความถูกต้องนั้นได้เป็นที่ประจักษ์แล้ว จนแยกออกจากความผิด”

²⁹ อิมามอัลบานีกกล่าวว่าหะดีษนี้เป็นหะดีษเศาะหีฮ์ ดู <https://www.dorar.net/hadith/sharh/35492> และอิมามมุคบิล บิน ฮาดิย์ อัลวาดีอีย ก็กล่าวหาหะดีษนี้เป็นหะดีษเศาะหีฮ์เช่นเดียวกัน ดู Mukbil bin hadi al-wadiiy,1995:5/204

อิมามอิบนิกะซีร์ อธิบายอายะฮ์นี้ว่า "พวกเจ้า อย่าได้บังคับผู้หนึ่งผู้ใด ให้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม เพราะศาสนาอิสลามกระจ่างชัดด้วยความจริง ชัดเจนด้วยหลักฐาน และข้อพิสูจน์ตลอดทั้งโต้แย้งกับผู้คนทุกยุคทุกสมัย ไม่จำเป็นต้องบังคับให้ใครเข้ารับอิสลาม แต่ทว่าคนใดที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงนำทางให้เขาเข้ารับอิสลาม และเปิดใจให้แสงสว่างแก่เขา ด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริง เขาก็จะยอมรับ ส่วนคนที่อัลลอฮ์ ﷻ ให้หัวใจเขามีตบอด ไม่ยอมฟัง ไม่ยอมคิด ไม่ใช่สติปัญญา ก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่เขาจะเข้ารับอิสลาม โดยปราศจากความจริงใจ ด้วยการถูกบังคับขู่เข็ญ ศาสนาอิสลามได้ให้ความสำคัญเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ เรื่องความคิดและความเชื่อ และไม่มีการบังคับจิตใจของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม" (Ibn Kathir, 1999:1/682)

นอกจากหลักฐานที่ได้จากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวมาในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีอายะฮ์ในคัมภีร์อัลกุรอานอีกหลายอายะฮ์ด้วยกันที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ เช่น ในสุเราะฮ์อัลกะฮฟ อายะฮ์ที่ 29 พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ให้ความว่า: "สัจธรรมนั้นมาจากพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของพวกเจ้า ดังนั้นผู้ใดประสงค์ก็จงศรัทธา และผู้ใดประสงค์ก็จงปฏิเสธ" ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถูกส่งมาเพื่อเป็นความเมตตาแก่มนุษยชาติ และเชิญชวนผู้คนไปสู่การให้เอกภาพแด่อัลลอฮ์ และเพื่อชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องและผาสุกทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังที่ปรากฏอยู่ในอัลกุรอานสุเราะฮ์อัลอัมบิยาอ์ อายะฮ์ที่ 107 ความว่า "และเราไม่ได้ส่งเจ้ามาเพื่ออื่นใดเว้นแต่เป็นความเมตตาแก่โลกทั้งหลาย" ท่านนบีไม่ได้ถูกส่งมาเพื่อบังคับให้มนุษย์นับถือศาสนาอิสลาม ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสในสุเราะฮ์ยูซุฟ อายะฮ์ที่ 99 ว่า "เจ้าจะบังคับมวลชนจนกว่าพวกเขาจะเป็นผู้ศรัทธากระนั้นหรือ" ในสุเราะฮ์อัลญาซียะฮ์ อายะฮ์ที่ 22 มีใจความว่า "เจ้าไม่ใช่ผู้มีอำนาจเหนือพวกเขา" ซึ่งการเผยแพร่ศาสนาอิสลามนั้นมีวิธีการที่ปรากฏอยู่ในอัลกุรอาน ซึ่งบัญญัติให้การเผยแพร่ศาสนาอิสลามนั้นเป็นไปด้วยความเฉลียวฉลาด การเทศน์ที่น่ารับฟัง ข้อคิด คติเตือนใจ และเหตุผล ดังปรากฏในสุเราะฮ์อันนะหฺล อายะฮ์ที่ 125 ความว่า "จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุชุมและการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า" และในสุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 83 มีใจความว่า "และจงพูดจาแก่เพื่อนมนุษย์ด้วยถ้อยคำที่ดี"

ดังกล่าวนี้เป็นสิ่งยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า ศาสนาอิสลามเคารพต่อเกียรติภูมิและความเชื่อของบุคคล トラบใดที่ความเชื่อดังกล่าวไม่เป็นภัยต่ออิสลามและสังคม บทบัญญัติของอิสลามนั้นสั่งห้ามไม่ให้บรรดามุสลิมก่อการร้าย ทำลายเกียรติและชื่อเสียงของเพื่อนมนุษย์ทั้งการพูดจาหยาบคาย ตำหนิ นินทาว่าร้ายทำลายผู้อื่นต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางด้านจิตใจและร่างกายและห้ามบังคับบุคคลหนึ่งบุคคลใดให้มารับอิสลาม แต่อิสลามปล่อยให้ผู้ที่ถูกชักชวนตัดสินใจเองว่าจะยอมรับหรือปฏิเสธ ฉะนั้นแล้วการบังคับขู่เข็ญให้บุคคลหรือกลุ่มชนให้มารับนับถือศาสนาอิสลามจึงเป็นสิ่งที่ค้านกับหลักธรรมคำสอนของอิสลามอย่างสิ้นเชิง

2.1.5 การมีความซื่อสัตย์และรักษาคำมั่นสัญญา

บทบัญญัติอิสลามนั้นสั่งใช้ให้บรรดามุสลิมมีความซื่อสัตย์ ให้รักษาคำมั่นสัญญาและความรับผิดชอบในสิ่งที่ได้รับมอบหมาย (อะมานะฮ์) ดังกล่าวถือเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่มีความสวยงามและสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งใช้ให้ท่านนบี ﷺ และปวงบ่าวที่ศรัทธามั่นในพระองค์ได้มีคุณลักษณะดังกล่าว ซึ่งเป็นคุณลักษณะของบรรดาผู้ศรัทธา ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ในอัลกุรอานสุเราะฮ์อัลมูมิnun อายะฮ์ที่ 8 มีใจความว่า “และบรรดาผู้ที่ระวังรักษาสิ่งที่พวกเขาได้รับมอบหมาย (อะมานะฮ์) และได้ให้คำมั่นสัญญาไว้”

ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้รับมอบหมายและความไว้วางใจ เป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่มีความสวยงามและสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งอัลลอฮ์ ﷻ ได้ให้บรรดาเราะฮ์สุล และปวงบ่าวที่ศรัทธามั่นในพระองค์ได้มีคุณลักษณะดังกล่าว การมีอะมานะฮ์นั้น เป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับมุสลิมทุกคน ถ้าหากเรานั้นไม่มีอะมานะฮ์ ก็อาจเป็นสาเหตุที่จะนำมาซึ่งความวุ่นวายในสังคมและภาพลักษณ์ของมุสลิมและอิสลามก็จะพลอยต่างพล้อยไปด้วย ตรงกันข้ามหากว่ามุสลิมมีคุณลักษณะเหล่านี้ คือ มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบและรักษาคำมั่นวาจาที่ได้ให้ไว้ ก็จะทำให้ภาพลักษณ์ของมุสลิมและอิสลามเป็นที่ประจักษ์และถูกยอมรับจากคนต่างศาสนา ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสเกี่ยวกับประเด็นนี้เอาไว้ว่า:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا
وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ ﴾

ความว่า: “แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็ต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม”³⁰

อิบนุกะซีรอธิบายอายะฮ์ นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งใช้ให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่ผู้ที่เป็นเจ้าของ ดังกล่าวนี้นี้ครอบคลุมถึงบรรดาอะมานะฮ์ที่จำเป็นทั้งหมดต่อมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นสิทธิของอัลลอฮ์ที่มีต่อบ่าวของพระองค์ ทั้งจากการละหมาด การจ่ายซะกาต การบณาน การถือศีลอด และเรื่องอื่นๆอีก จากสิ่งที่ถูกทำให้เป็นภาระความรับผิดชอบแก่เขา โดยที่ไม่สามารถผลักออกไปได้ และจากสิทธิของมนุษย์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น บรรดาของฝากต่าง ๆ และสิ่งอื่นๆที่เขาได้รับมอบหมายให้ดูแลรับผิดชอบให้แก่กัน ตรงนี้อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งใช้ให้ดำเนินการต่อสิ่งดังกล่าวให้

³⁰ สุเราะฮ์อันนิสาฮ์ อายะฮ์ที่ 58

สมบูรณ์ ผู้ใดที่ไม่ปฏิบัติสิ่งดังกล่าวในโลกนี้ ก็จะต้องถูกตำหนิการในโลกอาคิเราะฮ์”

(Ibn Kathir, 1999:2/338)

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องการรักษาสัญญา ความซื่อสัตย์และการรับผิดชอบในหน้าที่ (อะมานะฮ์) เอาไว้ดังนี้ว่า:

((أَنَّ الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَذْرِ قُلُوبِ الرِّجَالِ ثُمَّ عَلِمُوا مِنْ الْقُرْآنِ ثُمَّ عَلِمُوا مِنْ السُّنَّةِ)) وَحَدَّثَنَا عَنْ رُفْعَةَ قَالَ «يَنَامُ الرَّجُلُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ الْأَمَانَةُ مِنْ قَلْبِهِ فَيُظَلُّ أَثَرُهَا مِثْلَ أَثَرِ الْوَكْتِ، ثُمَّ يَنَامُ النَّوْمَةَ فَتُقْبَضُ فَيَبْقَى أَثَرُهَا مِثْلَ الْمَجْلِ، كَجَمْرِ دَخَرْتُهُ عَلَى رَجُلِكَ فَتَنْطَفِئُ فَتَرَاهُ مُنْتَبِرًا وَلَيْسَ فِيهِ شَيْءٌ، فَيُصْبِحُ النَّاسُ يَتَّبِعُونَ فَلَا يَكَادُ أَحَدٌ يُؤَدِّي الْأَمَانَةَ فَيُقَالُ إِنَّ فِي بَنِي فُلَانٍ رَجُلًا أَمِينًا، وَيُقَالُ لِلرَّجُلِ مَا أَعْقَلَهُ وَمَا أَظْفَرَهُ وَمَا أَجْلَدَهُ وَمَا فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ»، وَلَقَدْ أَتَى عَلَيَّ زَمَانٌ وَمَا أُبَالِي أَيْكُمْ بَايَعْتُ لَيْنَ كَانَ مُسْلِمًا رَدَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامُ وَإِنْ كَانَ نَصْرَانِيًّا رَدَّهُ عَلَيَّ سَاعِيهِ فَأَمَّا الْيَوْمَ فَمَا كُنْتُ أَبَايِعُ إِلَّا فُلَانًا وَفُلَانًا))

ความว่า: “อะมานะฮ์ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากส่วนลึกของจิตใจของเขา ส่งผลทำให้พวกเขายึดมั่นปฏิบัติตามอัลกุรอานและสุนนะฮ์อย่างเคร่งครัด” และท่านนบีได้พูดเกี่ยวกับการไม่มีอะมานะฮ์ของผู้คนว่า “ชายคนหนึ่งเผลอหลับไปและความไว้วางใจก็ถูกพรากไปจากหัวใจของจนเหลือเพียงร่องรอย เสมือนรอยบวมของเท้าที่โดนถ่านไฟ เมื่อไม่มีอะมานะฮ์หลงเหลืออยู่เลย พวกเขาจะบิดพลิ้วคดโกงกันในการซื้อขาย ผู้คนจะพากันสรรเสริญเยินยอต่อผู้เก่งกาจ ร่ำรวย มีศักดิ์ศรี ทั้งๆ ที่ผู้นั้นไม่มีอิमान และมีนิสัยชั่วช้า คนดีกลับไม่มีใครสรรเสริญยกย่อง เมื่อยุคสมัยหนึ่งผ่านพ้นฉันไปแล้ว ในยุคนั้นฉันไม่ต้องสนใจเลยว่า ฉันกำลังซื้อขายกับคนใด (เพราะผู้คนยังมีอะมานะฮ์กันอยู่) ขอสาบานว่า หากคนนั้นเป็นมุสลิมก็จะส่งผลทำให้เขาปฏิบัติต่อฉันด้วยดี ถ้าหากเขาเป็นคริสต์ก็จะทำให้เขาปฏิบัติต่อฉันด้วยดี แต่สำหรับวันนี้ ฉันจะไม่ซื้อขายกับคนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่าน เพราะไม่มั่นใจ (ว่าเขาจะมีอะมานะฮ์หรือไม่) นอกจากคนบางคนเท่านั้น (al-Bukhariy, 1993: 6496)

นอกจากตัวอย่างจากหลักฐานที่ได้จากคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้นำเสนอในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้ ผู้วิจัยพบว่ายังมีอายะฮ์ในคัมภีร์อัลกุรอานอีก

หลายอายะฮ์ด้วยกันที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ เช่น ในสุเราะฮ์อัลอิสรอ์ อายะฮ์ที่ 34 พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้มีใจความว่า: “และจงให้ครบตามสัญญา แท้จริงสัญญานั้นจะถูกสอบสวน” ในสุเราะฮ์ อัลนะฮ์ล อายะฮ์ที่ 91 มีใจความว่า: “และพวกเจ้าจงปฏิบัติให้ครบตามพันธสัญญาของอัลลอฮ์ เมื่อพวกเจ้าได้ให้สัญญาไว้” ในสุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 1 มีใจความว่า: “บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงรักษาบรรดาสัญญา ให้ครบถ้วนเถิด” และในสุเราะฮ์อัศศอฟออายะฮ์ที่ 2-3 มีใจความว่า: “บรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย ทำไมพวกเจ้าจึงกล่าวพูดในสิ่งที่พวกเจ้าไม่ปฏิบัติ เป็นที่น่าเกลียดยิ่ง ณ ที่อัลลอฮ์ ในการที่พวกเจ้าพูดสิ่งหนึ่งแล้วพวกเจ้าไม่ปฏิบัติ”

บัญญัติอิสลามสอนให้ทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเอง ต้องรับผิดชอบต่อสิ่งดังกล่าวด้วย และทุกคนต้องถูกสอบสวนถึงหน้าที่ความรับผิดชอบนั้นๆ ท่านอับดุลลอฮ์ อิบน์อุมร์ رضي الله عنه รายงานว่า ท่านเราะฮ์สูล ﷺ กล่าวว่า:

((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ
وَالرَّجُلُ فِي أَهْلِهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا رَاعِيَةٌ
وَهِيَ مَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ فِي مَالِ سَيِّدِهِ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ))

ความว่า"พวกท่านทุกคนล้วนมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบ และพวกท่านทุกคน ต้องถูกสอบสวนจากหน้าที่ความรับผิดชอบนั้น ผู้นำมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อประชาชนในปกครองของเขา และเขาต้องถูกสอบสวนถึงความรับผิดชอบต่อประชาชนด้วย และบุรุษ (สามี,พ่อบ้าน) มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัวและเขาต้องถูกสอบสวนถึงความรับผิดชอบต่อสมาชิกในครอบครัวด้วย และสตรี (ภรรยา,แม่บ้าน) มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อดูแลบ้านให้สามี และนางต้องถูกสอบสวนถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ด้วย และทาสรับใช้มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อทรัพย์สินของผู้เป็นนาย และเขาจะถูกสอบสวนถึงความรับผิดชอบต่อทรัพย์สินนั้นด้วย"

(al-Bukhariy,1993: 849)

ผู้วิจัยพบว่า หลักฐานจากอัลกุรอานและหะดีษได้ชี้ให้เห็นว่า การมีอะมานะฮ์นั้นเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับมุสลิมทุกคน การมีอะมานะฮ์นั้นเป็นเครื่องยืนยันถึงการมีศรัทธาที่สมบูรณ์ นอกจากนี้การรักษาสัญญายังเป็นพื้นฐานในการสร้างสังคมที่ดี โดยครอบคลุมถึงการทำงานร่วมกันในทุก ๆ ด้านระหว่างผู้คน ซึ่งการทำงานร่วมกันจำเป็นต้องมีการปฏิสัมพันธ์ต่อกันในด้านต่างๆ รวมถึงการทำสัญญาและข้อตกลงต่างๆระหว่างกัน ทั้งนี้เมื่อไม่มีการรักษาสัญญาและไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่

ได้รับมอบหมาย ผู้คนก็จะไม่มีความเชื่อถือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดการหวาดระแวงและการปฏิบัติที่ไม่ดีระหว่างกันอันจะนำไปสู่ความวุ่นวายในสังคมได้ ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้บอกถึงลักษณะของการบิดพริ้ว คดโกงและไม่รักษาสัญญาเอาไว้ว่าไม่ใช่คุณลักษณะของบรรดาผู้ที่ศรัทธา แต่ว่านั้นเป็นนิสัยของพวกที่มีพฤติกรรมหน้าไหว้หลังหลอก (มุนาฟีกีน) และไม่มีข้อสงสัยใดว่าลักษณะการบิดพริ้วที่อิสลามห้ามนั้นแสดงถึงความรู้เกียรติและต่ำต้อยของผู้ที่กระทำมัน และผู้ที่มีลักษณะเช่นนี้นั้นจะเป็นที่รังเกียจของสังคม ผู้คนจะหลีกเลี่ยงจากเขาและไม่ติดต่อกับเขา แต่ถ้าหากทุกคนในสังคมมีความรับผิดชอบ ได้รับความไว้วางใจและซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเองและผู้อื่นทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมแล้ว ดังกล่าวก็จะช่วยให้สังคมที่เราอาศัยอยู่เป็นสังคมที่น่าอยู่ มีความสงบสุข เพราะต่างคนต่างรู้หน้าที่และรับผิดชอบในหน้าที่ของแต่ละบุคคลและหน้าที่ที่มีต่อสังคมโดยรวม ซึ่งการรักษาอะมานะฮ์นั้นจำเป็นที่มุสลิมจะต้องปฏิบัติให้ครบถ้วนสมบูรณ์โดยปราศจากความบกพร่องไม่ว่าในกรณีใดๆทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าผู้ที่ฝ่ากอะมานะฮ์นั้นจะเป็นคนต่างศาสนาหรือจะเป็นศัตรูของอิสลามก็ตาม เพราะการรักษาอะมานะฮ์นั้นถือเป็นจริยธรรมแห่งความเป็นมุสลิมและเป็นภาพลักษณ์ของอิสลาม

2.1.6 การรับฟังผู้อื่นและปรึกษาหารือระหว่างกัน

บทบัญญัติอิสลามสอนให้มุสลิมยอมรับผู้คนที่มีความหลากหลายเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมและพลเมืองของรัฐอิสลาม อิสลามยังได้กำหนดสิทธิอันชอบธรรมต่าง ๆ ที่พวกเขาพึงได้รับ ให้ความคุ้มครองต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ซึ่งหนึ่งในสิทธิดังกล่าวนี้ได้แก่ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น โดยอิสลามได้มอบสิทธิให้กับบุคคลในการที่จะมีส่วนร่วมร่วมกับบุคคลอื่นเพื่อปกครองประเทศ ตามนัยนี้หมายถึงว่าต้องมีส่วนร่วมและมีการปรึกษาหารือระหว่างกัน

ในอิสลามเรียกการปรึกษาหารือว่า“ชูรอ” เป็นคำสั่งใช้ที่มีอยู่ในคัมภีร์อัลกุรอานและวจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อีกทั้งยังเป็นบทหนึ่งในคัมภีร์อัลกุรอานที่ชื่อว่า “สุเราะฮ์อัชชูรอ”³¹ อิสลามคือศาสนาที่ยึดแนวทางแห่งการชูรอ (การขอคำแนะนำและปรึกษาร่วมกัน) ในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกิจการภายในและกิจการภายนอก จากการศึกษาคัมภีร์อัลกุรอานพบว่าในคัมภีร์อัลกุรอานอัลลอฮ์ ได้กล่าวถึง เรื่องนี้ในหลายอายะฮ์ด้วยกัน อายะฮ์ต่างๆ เหล่านี้นั้นมีนัยยะที่มีความหมายรวม ๆ ที่หมายถึงการปรึกษาหารือ การร่วมมือกันในการสนับสนุนหรือคัดค้านในกิจการต่าง ๆ ของผู้คนในสังคม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสในคัมภีร์อัลกุรอานว่า:

﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ □

³¹ สุเราะฮ์อัชชูรอ เป็นซูเราะฮ์ลำดับที่ 42 ถูกประทานลงมาก่อนการอพยพจากนครมักกะฮ์ไปยังนครมะดีนะฮ์ มี 53 อายะฮ์

ความว่า : “และบรรดาผู้ตอบรับการเรียกร้องต่อพระเจ้าของพวกเขาโดย การดำรงละหมาด และพวกเขามีการศึกษาหาหรือในกิจการของพวกเขา และพวกเขาบริจาคสิ่งที่เราได้ให้เป็นเครื่องปัจจัยยังชีพแก่พวกเขา”³²

อิมามกุฎฎิบีย์ ได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่าหมายถึง “การศึกษาหาหรือกัน ในกิจการต่าง ๆ คำว่าชูรอ (شورى) มีรากศัพท์มาจากคำว่า “ชาวระอตุฮ์” (شاورته) โดยก่อนที่ท่านนบีมุฮัมมัดจะอพยพมายังนครมะดีนะฮ์ ชาวอันศอรันั้นเมื่อมีปัญหาหรือจะทำกิจการในเรื่องหนึ่งเรื่องใด พวกเขาจะทำการปรึกษาหารือระหว่างกัน ในกิจการดังกล่าว นั้น เมื่อเสร็จสิ้นจากการปรึกษาหารือ พวกเขาก็จะนำมติดังกล่าวไปปฏิบัติ ซึ่งอัลลอฮ์ได้ชมเชยแก่พวกเขาในการกระทำดังกล่าว” (Qurtubiy, 1964 : 16/36)

พระองค์ทรงสั่งใช้ให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และรวมถึงผู้นำมอบหมายต่ออัลลอฮ์ใน กิจการงานที่ได้ร่วมกันตัดสินใจแล้ว ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ﴾

ความว่า : “จงปรึกษาหารือกันพวกเขาในกิจการทั้งหลาย ดังนั้นเมื่อเจ้าได้ ตัดสินใจแล้วก็จงมอบหมายแด่อัลลอฮ์”³³

เจตนารมณ์จากอายะฮ์ข้างต้นคือ พระองค์ทรงสั่งใช้ให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ รวมถึงผู้นำมุสลิมให้มอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในกิจการงานที่ได้ตัดสินใจแล้ว การกระทำดังกล่าวยังเป็นหน้าที่ที่ผู้นำรัฐจำเป็นจะต้องตรวจสอบอย่างละเอียด ในการทำงานที่เขาได้รับมอบหมายจาก ประชาชนและยังเป็นการให้อิสระในการปฏิบัติงานตามที่เขามีความเห็นและทำการพิจารณาร่วมกับ ประชาชนอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้ว และต้องไม่มีข้อขัดแย้งใด ๆ กับตัวบทของกฎหมายอิสลาม

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่า การปรึกษาหารือเป็นกิจที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญอย่างมาก โดยท่านได้ปฏิบัติและวางกฎเกณฑ์เอาไว้ว่าเป็น รูปธรรม ต่อมาในยุคอัครสาวก (เศาะหาบะฮ์) ผู้นำมุสลิมก็ได้ดำเนินตามแนวทางดังกล่าว และได้รับการสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันโดยที่อาจจะมีความแตกต่างกันในรายละเอียดบางประการ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบการปกครองและบริบทของสังคม นอกจากนี้เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมต่างยืนยันถึงความสำคัญของการปรึกษาหารือ เนื่องจากเมื่อปรากฏว่ามีเหตุการณ์ใดๆเกิดขึ้น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับ เหตุการณ์ดังกล่าวก็จะมีหน้าที่ชี้แจงเกี่ยวกับบทบัญญัติและหลักคำสอนของอิสลามในกรณีนั้นๆเพื่อ

³² สุเราะฮ์อชชูรอ อายะฮ์ที่ 38

³³ สุเราะฮ์อาละอิมรอน อายะฮ์ที่ 159

แก้ไขปัญหาคือหาทางออกในกรณีดังกล่าวแก่ปัจเจกบุคคลและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่สังคมเกิดความขัดแย้ง หรือการที่ผู้คนในสังคมมีความเห็นและมุมมองที่แตกต่างกัน ก็สมควรที่จะต้องปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกฝ่าย ซึ่งจำเป็นที่มุสลิมจะต้องสร้างศรัทธา มีคุณธรรม และกระทำความดีงามทั้งต่อผู้ที่เป็นมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม คำสอนในอัลกุรอานและแบบอย่างจากท่านนบีนั่นได้ให้ความสำคัญตลอดจนชื่นชมคุณค่าดังกล่าวเพื่อสร้างสันติภาพในสังคมทุกระดับ ดังนั้น ในกระบวนการแสวงหาสันติภาพด้วยสันติวิธีในอิสลามจึงจำเป็นที่ค่านึงถึงเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งที่จะสามารถเข้าถึงการตัดสินใจได้อย่างมีความเท่าเทียมกัน การมีส่วนร่วมและเปิดใจยอมรับทุกฝ่ายย่อมเป็นผลดีและมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้อำนาจแบบเผด็จการและปิดกั้นการตัดสินใจ ยุทธศาสตร์ในการสร้างสันติภาพวางอยู่บนพื้นฐานให้ทุกฝ่ายเข้าสู่การเจรจาบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันหรืออาจใช้คนกลางช่วยดำเนินการในการไกล่เกลี่ย

อิสลามส่งเสริมให้มนุษย์เปิดใจกว้างมากกว่าที่จะมีจิตใจคับแคบ หลักการนี้สะท้อนได้ดีในระบบการปกครองแบบชูรอ (การปรึกษาหารือ) ความหมายของระบบชูรอ คือการที่ทุกฝ่ายได้พูดคุยเสวนากันโดยอิสระอย่างแท้จริง แสดงความคิด ความเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยผู้ปกครองจะเก็บรวบรวมความเห็นหรือคำแนะนำทั้งหมดจากหมู่พลสมาชิกเพื่อประกอบการตัดสินใจต่อไป

2.1.7 การช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่ดีงามและยับยั้งสิ่งที่ไม่ดี

ความสัมพันธ์ของมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ไม่ว่าในระดับปัจเจกบุคคลหรือในระดับประเทศ คือความสัมพันธ์ในรูปแบบของการทำความรู้จัก การเกื้อกูลกัน ไม่ใช่ในรูปแบบความสัมพันธ์ของการปะทะกัน การต่อสู้ การชิงดีชิงเด่นหรือการปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดีงามระหว่างกัน อิสลามได้เรียกร้องให้บุคคลได้ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นคุณธรรมและละเว้นสิ่งที่เป็นความชั่ว ความไม่ดีงาม อิสลามสอนให้ช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นความดีงามและออกห่างจากการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องที่ไม่ดีงามทั้งในระดับส่วนตัวและในระดับสังคม ดังคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสในสุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 2 ว่า:

﴿تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾

ความว่า: “และพวกเจ้าจงช่วยเหลือกันในเรื่องที่เป็นคุณธรรมและความยำเกรงและจงอย่าช่วยกันในเรื่องที่เป็นบาปและการเป็นศัตรูกัน”³⁴

³⁴ สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 2

อิมามอัฏฏะบะรียะได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ใช้ให้บรรดาผู้ศรัทธาคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสิ่งที่เป็นความดีงาม คือการกระทำในสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งใช้ให้กระทำ และกำชับกันให้มีความยำเกรง คือการต้องดำรงมั่นในสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งใช้อย่างมั่นคงและให้ห่างไกลจากสิ่งที่ไม่ดีงามต่างๆ สั่งให้บรรดาผู้ศรัทธาอย่าได้คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสิ่งที่เป็นบาป คืออย่าได้ละทิ้งสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งใช้ให้ปฏิบัติและอย่าได้ละเมิดหรือทำเกินเลยในสิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดเป็นขอบเขตในศาสนา” (Atṭobriy, 2000 : 8/52)

จากอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นได้บ่งชี้ว่า อิสลามได้วางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยการปฏิบัติที่อยู่ภายใต้กรอบแห่งคุณธรรมความดี ศีลธรรมอันดีงามและการยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้า ในขณะที่การช่วยเหลือสนับสนุนกันในเรื่องที่ไม่ถูกต้องหรือผิดศีลธรรมที่ขัดต่อหลักการของศาสนาถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องห้ามเด็ดขาดทั้งในระดับปัจเจกและหมู่คณะ เพราะการปฏิบัติดังกล่าวคือต้นเหตุแห่งความไม่ดีงามอันจะนำไปสู่การทะเลาะกัน เกิดการละเมิดระหว่างกันไม่ว่าจะในทางเลือดเนื้อหรือทรัพย์สิน จนกลายเป็นความแตกแยกและทำลายความสงบสุขของสังคมนั้นๆ ในที่สุด ดังกล่าวถือเป็นหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งในอิสลามที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสั่งใช้และกำชับแก่บรรดาผู้ศรัทธาในเรื่องนี้ นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังได้สอนให้แก่บรรดามุสลิมไว้อีกว่า เมื่อผู้ศรัทธาเห็นสิ่งที่ไม่ดีงามเกิดขึ้นก็สมควรที่ผู้ศรัทธาต้องพยายามเปลี่ยนแปลงหรือยับยั้งความไม่ดีงามดังกล่าวตามขีดความสามารถของบุคคลนั้น ดังหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้สอนเอาไว้ว่า:

((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ
فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِبْرَانِ))

ความว่า: “ผู้ใดในหมู่พวกท่านที่เห็นความไม่ดีไม่งามต่างๆ เขาจะต้องเปลี่ยนแปลงมันด้วยมือ(อำนาจ)ของเขา แต่ถ้าไม่มีความสามารถก็ให้เขาใช้ลิ้น(ใช้คำพูด)และถ้าหากว่าเขาไม่มีความสามารถก็ให้เขาปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดีงามดังกล่าวในใจและนั่นคือความศรัทธาขั้นต่ำที่สุด”

(Muslim, 1996: 175)

หะดีษดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับการห้ามสิ่งที่ไม่ดีงาม กล่าวคือ เมื่อผู้ใดเห็นการปฏิบัติความชั่ว ก็ไม่เพียงแต่เขาจะใช้ลิ้น (คำพูดเพื่อตักเตือน) ของเขาห้ามปรามเท่านั้น แต่ทว่าจำเป็นจะต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อที่จะขจัดความไม่ดีงามเหล่านี้ให้หมดไป ตามขีดความสามารถของบุคคลนั้นที่สามารถจะกระทำได้ ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นหลัก

คำสอนที่สำคัญอย่างยิ่งในอิสลาม อันจะนำพาสังคมไปสู่ความสงบ ปลอดภัยทั้งในชีวิตและทรัพย์สินของผู้คนในสังคมทั้งมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม

2.1.8 การอดทนและการอภัยให้ซึ่งกันและกัน

ศาสนาอิสลามนั้น ถือว่าการให้อภัยเป็นคุณธรรมอันยิ่งใหญ่และเป็นมารยาทอย่างหนึ่งของการคบหาสมาคม เนื่องจากสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่หลากหลาย ย่อมต้องมีการเบียดเบียนและการกระทบกระทั่งกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการที่จะให้สังคมเกิดความสงบสุขได้นั้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือการให้อภัย ซึ่งเป็นที่มาของความร่วมมือ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รวมไปถึงความรัก และความเห็นอกเห็นใจกันซึ่งกันและกัน การให้อภัยกันจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่น่าอยู่ มีแต่ความสงบสุขและความสมานฉันท์

อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงยกย่องและชื่นชมผู้ที่ให้อภัยไว้ในอัลกุรอาน ดังคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสในสุเราะฮ์อาละอิมรอน อายุษะฮ์ที่ 134 และสุเราะฮ์ อัลอะฮ์รอฟ อายุษะฮ์ที่ 199 ว่า:

﴿وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

ความว่า: “และบรรดาผู้ระงับความโกรธ (ของตัวเอง) และบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์ทรงรักบรรดาผู้ประพฤติดี”³⁵

ท่านอิมามอัลบะซวีได้อธิบายอายุษะฮ์นี้ว่าหมายถึง “บรรดาผู้ระงับความโกรธของตัวเองขณะที่มีอาการโกรธจัด จากการอธรรมหรือปฏิบัติที่ไม่ดีของผู้อื่นที่ได้ปฏิบัติต่อตัวของเขา”

(al-Baqwiy, 1997:2/105)

และสุเราะฮ์ อัลอะฮ์รอฟ อายุษะฮ์ที่ 199 ที่ว่า:

﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ﴾

ความว่า: “เจ้า(มุฮัมมัด)จงยึดถือไว้ซึ่งการอภัย และจงใช้ให้ (ประชาชาติของเจ้า)กระทำในสิ่งที่ดี และจงหลีกเลี่ยงจากพวกเบาปัญญาทั้งหลาย”³⁶

³⁵ สุเราะฮ์ อาละอิมรอน อายุษะฮ์ที่ 134

³⁶ สุเราะฮ์ อัลอะฮ์รอฟ อายุษะฮ์ที่ 199

อิสลามได้ให้ความสำคัญต่อการให้อภัยและการอดทน และถือว่าเป็นคุณธรรมที่ดีงามที่สุดอย่างหนึ่งของมุสลิม ซึ่งนอกจากหลักฐานที่ได้จากคัมภีร์อัลกุรอานในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้ ยังมีอายะฮ์ในคัมภีร์อัลกุรอานอีกหลายอายะฮ์ด้วยกันที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ เช่น ในสุเราะฮ์อัลซุรอ อายะฮ์ที่ 40 พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ความว่า “ผู้ใดให้อภัยและแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น รางวัลของเขาอยู่กับอัลลอฮ์” หลักคำสอนดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า อิสลามไม่ปรารถนาให้มุสลิมตอบโต้ความไม่ดีของผู้อื่นด้วยวิธีการแก้แค้นและเอาคืน ซึ่งนั่นจะเป็นเหตุทำให้ความเคียดแค้นชิงชัง และความเป็นศัตรูกันในระหว่างพวกเขาเพิ่มมากยิ่งขึ้น แต่ให้ตอบโต้ความไม่ดีงามหรือความผิดของผู้อื่นด้วยการทำดีตอบ ด้วยวิธีการนี้อาจจะส่งผลทำให้ฝ่ายตรงข้ามรู้สึกละอายและสำนึกในความผิดของเขาได้ ซึ่งอาจส่งผลให้ความเคียดแค้นชิงชังและความเป็นศัตรูของเขาเปลี่ยนเป็นความรักและกลายเป็นมิตรในอนาคตก็เป็นได้ ดังที่มีกล่าวไว้อัลกุรอานสุเราะฮ์ อัลฟุศลีลิต อายะฮ์ที่ 34 โดยมีใจความว่า: “ความดีและความเลวนั้นย่อมไม่เท่าเทียมกัน เจ้าจงตอบโต้ (การกระทำที่ไม่ดีของผู้อื่น) ด้วยสิ่งที่ดีงามกว่า เมื่อนั้นผู้ซึ่งระหว่างเจ้าและระหว่างเขามีความเป็นศัตรูกันก็จะ(เปลี่ยนมา) ประหนึ่งเป็นมิตร”

สิ่งที่ผู้วิจัยอยากจะอธิบายเพิ่มเติมในประเด็นนี้ก็คือ การให้อภัยในความหมายข้างต้นเป็นกรณีที่เกี่ยวข้องกับสิทธิส่วนบุคคล เช่น ปัญหาส่วนตัว การไม่ชอบหรือไม่พอใจอีกฝ่าย การกล่าวร้ายนินทาหรือการที่ฝ่ายหนึ่งไปละเมิดสิทธิของอีกฝ่าย เป็นต้น แต่ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนรวมและเกี่ยวกับสิทธิต่างๆของพระผู้เป็นเจ้านั้นการให้อภัยและการไม่ถือโทษเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

ในแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ท่านจะไม่ให้อภัยและจะลงโทษบุคคลทั้งหลายที่ล่วงละเมิดสิทธิต่าง ๆ ของพระผู้เป็นเจ้า และในกรณีใดที่มีบทลงโทษจากอัลลอฮ์ ﷻ กำหนดไว้อย่างชัดเจน ท่านก็จะดำเนินการตามบทลงโทษนั้น ๆ โดยไม่มีข้อผ่อนปรน และใครก็ไม่อาจให้ความอนุเคราะห์ต่อผู้กระทำผิดได้ ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีที่ท่านอุซามะฮ์ อิบนิ เซด ได้พยายามที่จะมาขอร้องท่านนบี ﷺ ให้ละเว้นการลงโทษสตรีผู้หนึ่งจากตระกูลมัคซุม ซึ่งเป็นตระกูลที่มีเกียรติในคาบสมุทรอาหรับ โดยที่นางได้ทำการขโมยของ ซึ่งโทษของนางคือการตัดมือ แต่ด้วยการที่ผู้หญิงคนนี้เป็นหญิงที่อยู่ในตระกูลที่สูงส่งมีฐานะทางสังคม เป็นเหตุให้ท่านอุซามะฮ์ อิบนิ เซด พยายามที่จะช่วยนางให้รอดพ้นจากโทษตัดมือ การกระทำดังกล่าวทำให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โกรธและรู้สึกไม่พอใจเป็นอย่างมาก

ซึ่งจากตัวบทหลักฐานดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าอิสลามจะส่งเสริมให้มีการให้อภัยให้แก่กัน แต่ในบางกรณีนั้น เช่น การกระทำที่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมืองหรือผู้ที่ถูกอธรรมนั้นไม่ยินยอมอย่างเต็มใจในการยกโทษหรืออภัยให้ ก็จำเป็นที่จะต้องบังคับใช้บทลงโทษตามกฎหมายของ

เมืองหรือพื้นที่นั้นๆ ด้วยการตัดสินใจด้วยความยุติธรรม ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะนำมาซึ่งความสงบสุข เพราะกฎหมายจะเป็นตัวกำหนดกรอบความประพฤติของประชาชนในรัฐให้รู้สึกพึงพอใจในการลงโทษผู้ที่อธรรมต่อตัวเขา พร้อมทั้งเต็มใจในการให้อภัยโดยที่ไม่มีความเคียดแค้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว อิสลามจึงได้กำชับให้มุสลิมทุกคนให้การช่วยเหลือผู้ที่ถูกอธรรม และปกป้องสิทธิต่าง ๆ ของพวกเขาจากบรรดาผู้กดขี่และอธรรม

การให้อภัยและการไม่ถือโทษโกรธเคืองนั้น คือผลพวงประการหนึ่งของความศรัทธาและคุณธรรมอันสูงส่ง การแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้นระหว่างผู้ที่ทะเลาะและขัดแย้งกันด้วยกับสิ่งที่อัลลอฮ์ทรงอนุญาตให้กระทำได้ ดังเช่นการพิชิตนครมักกะฮ์ได้ฝ่ากบฏเรียนและข้อคิดไว้มากมาย เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าอิสลามที่ไม่เคยเก็บความเคียดแค้น ความอาฆาตพยาบาท และความเกลียดชังต่อบรรดาผู้ที่เคยต่อต้านและเป็นศัตรูกับท่านมาเป็นเวลายาวนาน ตลอดระยะเวลาดังกล่าว บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาไม่เคยหยุดยั้งความพยายามในการต่อต้าน มีการวางแผนที่จะสังหารท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาผู้ปฏิบัติตามท่าน แต่ภายหลังจากที่ฝ่ายมุสลิมได้รับชัยชนะและสามารถเข้ายึดครองเมืองมักกะฮ์ได้แล้วนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กลับไม่ได้ทำอะไรนอกเหนือไปจากการให้อภัยแก่พวกเขาและปล่อยให้พวกเขามีอิสรภาพ

ผู้วิจัยมองว่าความอดกลั้นต่อความแตกต่าง การเคารพในความหลากหลาย นับเป็นแก่นของหลักปฏิบัติในแนวทางการสร้างสันติภาพ ดังกล่าวเป็นการที่จะให้ผู้คนตระหนักในความแตกต่างเพื่อที่จะไม่ถูกนำไปใช้ในการเลือกปฏิบัติหรือสร้างอคติใดๆ คุณค่าเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญในคำสอนของอิสลาม เพราะความหลากหลายเป็นประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ

หากไม่มีความอดกลั้นต่อความแตกต่าง ไม่มีการยอมรับต่อความเชื่อ วิถีปฏิบัติและวัฒนธรรมของผู้อื่น ก็อาจก่อให้เกิดความไม่สงบสุขของสังคมโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความแตกต่างของผู้คน ความเชื่อและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

2.1.9 การคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว

การกระทำทุกอย่างของมุสลิมในบริบททางสังคมนั้นนั้น ต้องตระหนักและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของคนเพียงบางส่วน พิจารณาการกระทำต่างๆเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อสังคมโดยรวม ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิทธิอันชอบธรรมของเขาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายก็ตาม หลักการนี้อิสลามเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองต้องพิจารณาว่าสิ่งใดที่จะก่อให้เกิดอันตรายและความเสียหายเดือดร้อนต่อราชฎูร สังคม ประเทศชาติ จะต้องบริหารจัดการหรือเตรียมการป้องกันเอาไว้ แต่การกำหนดบทลงโทษนี้ต้องไม่ขัดต่อหลักการอิสลาม

จากหลักการดังกล่าวนักนิติศาสตร์อิสลามจึงได้วางกฎในการตรากฎหมายเอาไว้ว่า:

((الضرر يزال))

ความว่า: “อันตรายทั้งหลายจะต้องถูกขจัดออกไป” (Assuyutiyy, 1983:83)

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การกระทำใดๆก็ตามที่อาจจะนำมาซึ่งความไม่ดีงามและความไม่สงบสุขโดยรวมของผู้คนในสังคม ผู้ที่มีอำนาจในสังคมนั้นๆต้องรีบแก้ไขหรือขจัดความเดือดร้อนของผู้คนในสังคมนั้นๆ โดยเร็วที่สุด เช่น การซื้อการขายและการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ก. การปั่นราคาสินค้า

ในเรื่องของการซื้อการขายและการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค เช่น การปั่นราคาสินค้าให้สูงขึ้นเพื่อหวังทำกำไรให้ได้มาก โดยไม่มีเจตนาที่จะซื้อสินค้านั้น แต่เพื่อทำให้ผู้อื่นสู้ราคาและซื้อสินค้านั้นด้วยราคาที่เกินจริง หลักนิติศาสตร์อิสลามเรียกการซื้อขายแบบนี้ว่า “บัยอูน นัจญซี” (بَيْعِ النَّجْشِ) ซึ่งการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติในอิสลามเพราะการกระทำดังกล่าวส่งผลกระทบต่อผู้คนส่วนใหญ่ที่มีความต้องการสินค้านั้นๆ ดังหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าวนี้ว่า:

((نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّجْشِ))

ความว่า “ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ห้ามการซื้อขายด้วยการปั่นราคาให้สูงขึ้น” (al-Bukhariy, 1993:2035)

ข. การกักตุนสินค้า

การกักตุนสินค้าถือเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติในหลักการของอิสลาม เรียกในภาษาอารบว่า “อัลอิหติการร” (الْإِحْتِكَارُ) คือการซื้อสินค้าประเภทอาหารหลัก หรือสินค้าที่มีความจำเป็นของประชาชนจากท้องตลาด โดยเฉพาะในยามที่ประชาชนกำลังมีความต้องการสินค้านั้น แล้วนำมาเก็บกักตุนเอาไว้โดยไม่เปิดเผยเพื่อทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้น เมื่อสินค้าขาดตลาดก็ทยอยนำมาออกขายเพื่อทำกำไรจากสินค้านั้นๆ เนื่องจากว่าสินค้านั้นไม่มีขายในท้องตลาดนอกจากที่เขาเท่านั้น หลักฐานในเรื่องนี้คือหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวสอนแก่บรรดามุสลิมในเรื่องนี้เอาไว้ว่า:

((لَا يَحْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئٌ))

ความว่า: “ไม่มีการกักตุน (สินค้า) นอกจากคนนั้นได้กระทำผิด”

(Muslim, 1996: 1605)

จากหลักคำสอนดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่า หลักการและคำสอนของอิสลามนั้น ได้ให้ความตระหนัก และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของคนเพียงบางส่วน การกระทำใดๆก็ตามของมุสลิมในบริบททางสังคมนั้น ต้องพิจารณาการกระทำต่างๆให้รอบคอบเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อสังคมโดยรวม ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิทธิอันชอบธรรมของเขาตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายก็ตาม อย่างเช่นการซื้อขาย ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของเขาที่เขาจะกำหนดราคาสินค้าเพื่อขาย หรือการที่เขาจะซื้อสินค้าไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ย่อมเป็นสิทธิอันชอบธรรมของเขา แต่เมื่อใดก็ตามที่การใช้สิทธิของเขาไปส่งผลกระทบหรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้คนส่วนใหญ่ภายในสังคมหรือเป็นการฉวยโอกาสจากความต้องการของประชาชนในขณะนั้น รัฐหรือผู้มีอำนาจก็สามารถที่จะจำกัดสิทธิดังกล่าว หรือบังคับใช้บทลงโทษในกรณีดังกล่าวนี้ได้ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของส่วนส่วนใหญ่และเพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมและความสงบสุขขึ้นในสังคม ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวในประเด็นดังกล่าวนี้ไว้อีกว่า:

((إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطَّرِيقَاتِ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَنَا مِنْ مَجَالِسِنَا بُدُّ نَتَحَدَّثُ فِيهَا، فَقَالَ: فَإِذَا أَبَيْتُمْ إِلَّا الْمَجْلِسَ فَأَعْطُوا الطَّرِيقَ حَقَّهُ، قَالُوا: وَمَا حَقُّ الطَّرِيقِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: غَضُّ الْبَصَرِ، وَكَفُّ الْأَذَى، وَرُدُّ السَّلَامِ، وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ))

ความว่า“พวกท่านทั้งหลายพึงระวังการนั่งตามถนนหนทางต่างๆ บรรดาเศาะหาบะฮ์ กล่าวถามว่า: โอ้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ พวกเราเพียงนั่งคุยกันที่นั่น ท่านเราะสูลจึงกล่าวว่า: “หากพวกท่านเสียดใจไม่ได้ต้องใช้เป็นสถานที่พูดคุยกัน ดังนั้นจงให้สิทธิบนถนนหนทาง” บรรดาเศาะหาบะฮ์ กล่าวว่าอะไรคือสิทธิบนท้องถนนโอ้ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ท่านเราะสูล ตอบว่า “ลดสายตาลง ไม่สร้างความเดือดร้อน ตอบรับสลาม สั่งใช้กันในเรื่องความดี ห้ามปรามกันในเรื่องความชั่ว” (al-Bukhariy,1993:6229)

อิมามอันนะวะวีได้อธิบายหะดีษนี้ว่า: “ท่านเราะสูล ﷺ ได้ห้ามการใช้ถนนหนทางโดยที่ไม่มีความจำเป็น โดยเฉพาะสิ่งที่มีนจะเป็นการกีดขวางการจราจรหรือการสัญจรไปมา เช่น การนั่งชุมนุมกัน แต่ถ้าหากมีความจำเป็นที่จะต้องใช้เส้นทางตรงนี้จริง ๆ ก็จำเป็นต้องให้สิทธิของถนนหนทาง คือ ห้ามก่อให้เกิดอันตรายและสร้างความเสียหายต่อทรัพย์สิน สาธารณะ ละสายตาจากสิ่งที่ฟังสงวนของผู้คน” (al-Nawawiy,1998:14/328)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บทบัญญัติอิสลามนั้นถูกกำหนดมาเพื่อขจัดอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้คน และการกระทำอันตรายนั้นเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม ไม่อนุญาตให้มุสลิมทำอันตรายต่อมุสลิมด้วยกันและต่อเพื่อนมนุษย์ไม่ว่าจะด้วยคำพูด หรือการกระทำ

การคำนึงถึงผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมนี้ยังรวมไปถึงการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาอีกด้วย เช่น การอะซาน³⁷ ซึ่งหากว่าการใช้เสียงดังโดยผ่านไมโครโฟนหรือลำโพงของมัสยิดนั้น ไปสร้างความรบกวนหรืออาจจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนที่พักอาศัยในบริเวณดังกล่าว การจอดรถกีดขวางทางจราจรหรือทางที่ผู้คนใช้สัญจรไปมา การแข่งคิวหรือลัดคิว การค้าขายบนทางฟุตบาท การกั๊กคิว การจ้องมองหรือการรักษาทรัพย์สินสาธารณะ ซึ่งบุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิในการใช้ประโยชน์ดังกล่าวนี้อิสลามให้ความสำคัญและให้ความสำคัญคุ้มครองต่อสิทธิดังกล่าว ดังนั้นอิสลามจึงห้ามไม่ให้ก่อความเสียหายต่อชีวิต เกียรติยศ ชื่อเสียง ทรัพย์สินของเพื่อนมนุษย์ รวมถึงสร้างความเสียหายต่อทรัพย์สินสาธารณะโดยเด็ดขาด

2.1.10 การมีจรรยาบรรณที่ดี

บทบัญญัติอิสลามนั้นสั่งใช้ให้บรรดามุสลิมพึงมีจริยธรรมและมารยาทที่ดีงามกับเพื่อนมนุษย์ ดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในหลักธรรมคำสอนของอิสลาม การมีมารยาทคือการที่มุสลิมมีอุปนิสัยที่ดีงาม เป็นการสร้างความรู้สึกชื่นชอบแก่ผู้อื่น และไม่ทำให้อื่นได้รับความเดือดร้อนทั้งในทางวาจาและการแสดงออกทางร่างกาย วิธีการที่ดีงาม การมีมารยาท ทั้งคำพูดและการกระทำ คือสิ่งที่อิสลามส่งเสริมและเรียกร้องให้กระทำ ดังดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสไว้ในสุเราะฮ์อันนะหฺล อายะฮ์ที่ 90 และอายะฮ์ ที่ 125 ว่า:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يُأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

ความว่า:แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรม ทำดี การบริจาค แก่ญาติใกล้ชิดและให้ละเว้นจากการทำชั่วช้าลามกและการอธรรม พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้า เพื่อพวกเจ้าจะได้รำลึก”³⁸

อิมามอิบนิกะซีรอธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงสั่งใช้ให้ปวงบ่าวของพระองค์รักษาความยุติธรรมและปฏิบัติด้วยการกระทำที่ดีงาม” (Ibn Kathir, 1999:4/595)

³⁷ อะซาน คือการประกาศแจ้งเวลาของมัสยิดในการปฏิบัติศาสนกิจหรือการละหมาดวันละห้าเวลาเพื่อให้มุสลิมทราบว่าเป็นเวลาประกอบศาสนกิจ (ละหมาด) แล้ว

³⁸ สุเราะฮ์อันนะหฺล อายะฮ์ที่ 90

อิสลามใช้ให้บรรดามุสลิมทำการเชิญชวนผู้คนทั้งหลายด้วยความสุขุม และการตักเตือนที่ดี และสอนให้โต้แย้งกับบุคคลที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างด้วยสิ่งที่ดีกว่าเสมอ คือด้วยเหตุผลและหลักฐานจากบทบัญญัติของอิสลาม ด้วยวิทญปัญญา ข้อคิด คติข้อเตือนใจที่ดีงามและด้วยความอ่อนโยน สุภาพ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ในสุเราะฮ์อันนะหล อายะฮ์ ที่ 125 ว่า:

﴿ اذْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بَاتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾

ความว่า: “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุขุม และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า”³⁹

อิมามอิบนิกะซีร์ กล่าวอธิบายอายะฮ์นี้ว่า: “อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งใช้ให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เชิญชวนผู้คนด้วยกับ หิกมะฮฺ ท่านอิบนิกะซีร์กล่าวว่า: “คือด้วยกับอัลกุรอานและแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ” ให้เชิญชวนหรือโต้แย้งด้วยกับข้อคิดดีๆ คติข้อเตือนใจ และด้วยจรรยาบรรณที่ดีงาม” (Ibn Kathir,1999:4/613)

หลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวิธีการพูด และการคบหาสมาคมกับเพื่อนมนุษย์ โดยต้องเป็นไปด้วยความรอบคอบทั้งในเรื่องของคำพูด ในเรื่องของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง และต้องพิจารณาถึงผลดีที่จะได้รับและคำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา ทั้งต่อตนเอง ต่อส่วนรวมและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อศาสนาอิสลามทั้งในทางที่ดีและไม่ดี และต้องผลักดันสิ่งที่ไม่ดีงามต่างๆออกไปด้วยสิ่งที่ดีงามกว่าเสมอ ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวนี้มีคำสอนอยู่มากมาย ดังเช่นหะดีษที่รายงานโดยท่านอบูดรออ์ ﷺ ได้รายงานคำกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวไว้ว่า :

((مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي الْمِيزَانِ مِنْ حَسَنِ الْخُلُقِ))

ความว่า: “ไม่มีสิ่งใดที่จะหนักตาชั่ง (ความดีชั่วในวันกิยามะฮ์) ยิ่งไปกว่าการมีอุปนิสัย จรรยาบรรณที่ดี” (Abu Dawud, n.d.:4799)⁴⁰

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะทำการตอบโต้ด้วยกับสิ่งที่ดีกว่าเสมอ ทั้งในทางคำพูดหรือการกระทำ และท่านจะไม่เลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดีงามที่บุคคลคนหนึ่งได้กระทำต่อท่าน ดังเช่นครั้งหนึ่งขณะที่มีชาวอิวกกลุ่มหนึ่งมาหาท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ ﷺ ได้เล่าถึงเหตุการณ์ดังกล่าวเอาไว้ดังนี้:

³⁹ สุเราะฮ์ อันนะหล อายะฮ์ ที่ 125

⁴⁰ หะดีษนี้เป็นหะดีษเศาะหีฮ์ ตามทัศนะของอิมามอัลบานีย์ ดู al-Baniy,1986:13559 <https://dorar.net/hadith/sharh/60902>

((دَخَلَ رَهْطٌ مِنَ الْيَهُودِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالُوا: السَّامُ عَلَيْكَ قَالَتْ: فَفَهَّمْتُهَا، فَقُلْتُ: عَلَيْكُمُ السَّامُ وَاللَّعْنَةُ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَهْلًا يَا عَائِشَةُ، فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الرَّفْقَ فِي الْأَمْرِ كُلِّهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْ لَمْ تَسْمَعْ مَا قَالُوا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَقَدْ قُلْتُ: وَعَلَيْكُمْ))

ความว่า: ครั้งหนึ่งได้มีชาวยิวเข้ามาหาท่านเราะฮะฮ์ ﷺ และกล่าวว่า: “ขอความตายจงประสบแก่ท่าน” แทนที่พวกเขาจะกล่าวสลาม ท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ได้ยินดังนั้นจึงตอบไปว่า: “ความตายและการสาปแช่งจะประสบกับพวกเจ้านั้นแหละ” เมื่อท่านเราะฮะฮ์ ﷺ ได้ยินเช่นนั้นก็ได้ห้ามท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها และได้กล่าวว่า: “แท้จริงแล้วอัลลอฮ์ ﷻ เป็นผู้ทรงนุ่มนวล และทรงรักความนุ่มนวลในทุกๆสิ่ง” ท่านหญิงอาอิชะฮ์ رضي الله عنها ได้ถามว่า: “ท่านไม่ได้ยินที่พวกเขากล่าวอย่างนั้นหรือ?” ท่านนบี ﷺ ได้ตอบนางว่า: “ก็ฉันได้กล่าวแล้วไงว่า พวกท่านก็เช่นเดียวกัน”

(al-Bukhariy,1993:6256)

การกระทำดังกล่าวของท่านนบีในหะดีษดังกล่าวข้างต้นนั้นชี้ให้เห็นว่าการโต้ตอบใดๆก็ตามนั้นต้องเป็นการตอบโต้ด้วยกับสิ่งที่ดีกว่า ทั้งคำพูดหรือการกระทำ และจะต้องไม่เลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดีงามที่บุคคลคนหนึ่งได้กระทำต่อเรา ซึ่งในกรณีนี้นั้นอาจเป็นอุบายของชาวยิวที่ต้องการให้ท่านนบีก้าวคำพูดที่ไม่ดีงามออกไป โดยการใช้คำที่ไม่มีความชัดเจนหรือคำที่มีการออกเสียงที่ใกล้เคียงกัน เพื่อที่จะได้กล่าวตำหนิคำพูดที่หยาบคายของท่านนบี โดยกล่าวอ้างว่าพวกเขาได้กล่าวสลามต่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่ทำไมท่านนบีจึงกล่าวถ้อยคำที่ไม่ดีต่อพวกเขาจนอาจเป็นเหตุที่นำความเสื่อมเสียมาสู่อิสลามได้ ในประเด็นนี้ยังมีหะดีษที่รายงานจากท่านอับดุลอะซีส رضي الله عنه และท่านมูอาซ บิน ญะบัล رضي الله عنه กล่าวไว้ว่า: ท่านเราะฮะฮ์ ﷺ ได้กล่าวว่า:

((وَخَالِقِ النَّاسِ بِخُلُقِ حَسَنٍ))

ความว่า: “และจงปฏิบัติสัมพันธ์กับผู้คนด้วยจรรยาบรรณที่ดีงาม”

(Tirmiziy,nd:1987)⁴¹

⁴¹ อิมามอัลบานีย์จัดอยู่ในหะดีษประเภทหะซัน ดู al-Baniy,1986:977

จากหลักฐานดังกล่าวที่ผู้วิจัยได้นำเสนอข้างต้นนั้นพบว่า ท่านนบี ﷺ จะปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมด้วยจรรยาบรรณที่ดีงาม ทั้งคำพูดและการกระทำของท่านจนกระทั่งท่านได้เสียชีวิตไป ดังคำกล่าวยืนยันในเรื่องนี้ของท่าน अबดุลลอฮ์ บิน อัมร์ رضي الله عنه ที่ว่า:

((لَمْ يَكُنْ النَّبِيُّ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا، وَكَانَ يَقُولُ: إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا))

ความว่า: “ท่านนบี ﷺ ไม่เคยเป็นคนหยาบช้ำและเป็นคนที่พูดจาหยาบคาย และท่านกล่าวได้ว่า “แท้จริง ผู้ที่ดีที่สุดในหมู่สุเจ้า คือผู้ที่มีอุปนิสัยที่ดีที่สุด” (al-Bukhariy, 1993:3599)

ถ้อยคำที่ว่า “ไม่เป็นคนหยาบช้ำ” หมายถึง มีลักษณะนิสัยเป็นคนพูดจาสุภาพ นุ่มนวลมาตั้งแต่กำเนิด ส่วนคำว่า “ไม่เคยเป็นคนพูดจาหยาบคาย” หมายถึง ไม่เคยเกิดอารมณ์ฉุนเฉียวในบางโอกาส จนกระทั่งพลั้งพล่อยคำพูดที่หยาบคาย ซึ่งเป็นคุณลักษณะสมบูรณ์ที่สุดที่มนุษย์ธรรมดาเกือบจะไม่มี เพราะคนที่มีถ้อยวาจาสุภาพนุ่มนวลส่วนใหญ่ มักมีบางโอกาสที่เขาอารมณ์เสียและใช้คำพูดที่ไม่สุภาพหรือหยาบคาย

การมีจริยธรรมและมารยาทที่ดีนั้น นับเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ที่มุสลิมควรแสดงออกมา ทั้งยังเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่สามารถดึงดูดผู้คนให้สนใจอิสลาม ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะเผยแพร่อิสลามด้วยมารยาทที่ดีงามทั้งการแสดงออกทางร่างกายและวาจา จนผู้คนต่างพากันเข้ารับอิสลามอันเนื่องมาจากการมีมารยาทที่ดีของชาวมุสลิมนั่นเอง

2.1.11 การมีความบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ)

ความบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ) ถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญของอิสลาม คือความบริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในทุกๆ กิจกรรมงาน คือ การที่ท่านไม่ปรารถนาให้การทำงานที่ท่านได้ทำนั้นเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ใดนอกจากอัลลอฮ์ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ ﴾

ความว่า: “และพวกเขามิได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใดนอกจากเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ในการภักดีต่อพระองค์ เป็นผู้อยู่ในแนวทางที่เที่ยงตรง”⁴²

⁴² สุเราะฮ์ อัลบัยยนะฮ์ อายะฮ์ที่ 5

การมีความบริสุทธิ์ใจ การมีความจริงใจของชาวมุสลิมต่อเพื่อนมนุษย์ย่อมก่อให้เกิดความรัก มิตรภาพที่ยั่งยืนระหว่างกันและนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ยังสามารถคลี่คลายไปในทางที่ดีได้ อันเนื่องมาจากความจริงใจต่อกันโดยไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถ้าหากผู้คนในสังคมขาดคุณสมบัติข้อนี้ไป ความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ก็จะเป็นไปอย่างไม่มีที่ยืน เพราะหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดสูญเสียประโยชน์หรือฝ่ายหนึ่งได้ประโยชน์มากกว่าก็จะนำมาซึ่งความบาดหมาง การไม่มีความจริงใจต่อกันและนำไปสู่การเป็นศัตรูกันได้

2.2 บัญญัติอิสลามว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ในสถานะสงคราม

ความเห็นต่างและความขัดแย้งถือว่าเป็นเรื่องปกติวิสัยของมนุษย์นับตั้งแต่ยุคอดีตเป็นต้นมา ทั้งความขัดแย้งระหว่างผู้คน หลักความเชื่อหรือขัดแย้งกันในเรื่องที่เป็นความดีและความชั่ว ดังกล่าวก่อให้เกิดการรบราฆ่าฟันระหว่างหมู่คณะต่อหมู่คณะหรือรัฐต่อรัฐ ซึ่งถ้าอีกฝ่ายถูกรุกรานหรือถูกโจมตีอีกฝ่ายก็ต้องออกมาต่อต้าน หรือจะต้องมีคนที้ออกมาปกป้องคุ้มครองอยู่เสมอ ดังกล่าวนี้สิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงกำหนดเอาไว้ ดังคำรัสของพระองค์ที่ว่า :

﴿وَلَوْلَا دَفَعَ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾

ความว่า: “และหากว่าอัลลอฮ์ไม่ทรงป้องกันมนุษย์ ซึ่งบางส่วนของพวกเขาด้วยอีกบางส่วนแล้วไซ้ แผ่นดินก็ย่อมเสียหาย แต่ทว่าอัลลอฮ์นั้น ทรงเป็นผู้มีพระคุณแก่โลกทั้งหลาย”⁴³

อิมามอิบนิกะซีรอธิบายอายะฮ์นี้ว่า: “หากว่าอัลลอฮ์ไม่ทรงปกป้องผู้คนจากการรุกรานของชนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังที่พระองค์ทรงปกป้องชาวบนีอิสรอฮิล (ชาวยิว) ด้วยการต่อสู้กับญาลูต และความกล้าหาญของนบีดาูดแล้วไซ้ พวกเขาคงจะพินาศไปแล้ว” (Ibn Kathir, 1999:1/669)

หลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานดังกล่าวข้างต้น ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณธรรมหรือปกป้องความเสื่อมเสียในแผ่นดินที่จะเกิดขึ้น เป็นการป้องกันความเสียหายที่จะเกิดกับศาสนา ความเสียหายที่จะเกิดกับผู้คนหรืออ่าวไรซึ่งคุณธรรมและความยุติธรรม รวมถึงในเรื่องสิทธิเสรีภาพในการภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ดังกล่าวคือจุดมุ่งหมายที่อิสลามอนุญาตให้ทำสงคราม

⁴³ สุเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 251

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่เคยใช้กำลังข่มขู่ให้ใครต้องสู้รบเลย นอกจากกรณีที่ฝ่ายตรงข้ามได้ละเมิดสิทธิหรือเตรียมการเพื่อทำสงครามกับมุสลิมอย่างชัดเจน ดังตัวอย่างต่อไปนี้⁴⁴

1. ท่านนบียุซุฟทำมากลางชาวมักกะฮ์ (ที่ปฏิเสธศรัทธา) ถึง 13 ปี ท่านได้เรียกร้องเชิญชวนตลอดระยะเวลาดังกล่าวให้ผู้คนศรัทธาต่ออัลลอฮ์เพียงองค์เดียว เพื่อจะได้ชำระจิตใจให้สะอาดออกจากความมมงาย แต่บรรดาผู้ไม่เชื่อและปฏิเสธกับตอบสนองด้วยการปองร้ายท่านและสหายของท่าน จนท่านต้องลี้ภัยออกจากรวมมักกะฮ์ ไม่ว่าจะลี้ภัยไปยังเอธิโอเปีย เปลี่ยนสถานที่เชิญชวนไปยังเมืองฆุออิฟและการอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ ที่บ้านเกิดเมืองนอนของท่านไว้เบื้องหลัง ต่อมาภายหลังอัลลอฮ์จึงทรงบัญญัติอนุญาตเรื่องการทำสงคราม ดังคำรัสของพระองค์ที่ว่า:

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِإِثْمِهِمْ ظَلِمُوا إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿﴾
﴿الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ ﴿﴾

ความว่า: “สำหรับบรรดาผู้ที่ถูกโจมตีนั้นได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้เพราะพวกเขาถูกข่มเหง และแท้จริงอัลลอฮ์ทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน บรรดาผู้ถูกขับไล่ออกจากบ้านเรือนของพวกเขาโดยปราศจากความยุติธรรม”⁴⁵

โดยศัตรูผู้ปฏิเสธได้ยกกองทัพมาเพื่อที่จะทำลายมุสลิม ดังเช่นที่เกิดขึ้นในสมรภูมิ بدرและอุฮุด

2. ครั้งเมื่อท่านนบียุซุฟไปสู่นครมะดีนะฮ์แล้ว ท่านก็ไม่อนุญาตให้มุสลิมขับไล่หรือเอาชีวิตชาวฮิวและชนต่างศาสนา ท่านและชาวมุสลิมได้อาศัยอยู่เมืองเดียวกับชนเหล่านั้นอย่างสงบ นอกจากนี้ท่านได้ลงนามในสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรต่อกัน โดยยอมให้คนเหล่านั้นมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ที่พึงมี สนธิสัญญาระดับดังกล่าวนี้ต่างฝ่ายต่างก็ปฏิบัติกันเป็นอย่างดี ท่านนบีและผู้ศรัทธาไม่เคยละเมิดข้อตกลงใด ๆ ที่พวกเขาได้กระทำขึ้นเลย จนในปีที่ 3 ชาวฮิวได้หักหลังชาวมุสลิมในการรบ ต่อมาในปีที่ 4 พวกเขาก็ยังฝ่าฝืนและละเมิดข้อตกลงกับมุสลิมอีก โดยร่วมมือกับชนอาหรับเผ่าต่าง ๆ เพื่อทำลายมุสลิมให้สิ้นซากไปจากผืนแผ่นดิน ซึ่งถ้าหากแผนการเหล่านั้นบรรลุผลสำเร็จหรือเป็นไปอย่างที่เราคิดมุสลิมก็คงสูญสิ้น กล่าวนี้เองจึงจำเป็นที่จะต้องยกเลิกสนธิสัญญานั้นเสีย เนื่องด้วยฝ่ายมุสลิมถูกละเมิดสัญญา

⁴⁴ ดู Abu za'raá, 2008: 38-42

⁴⁵ สุเราะฮ์อัลฮัจญ์ อายะฮ์ ที่ 39-40

3. สำหรับชาวคริสต์นั้นท่านนบีฮัมหมัดไม่ได้ทำสงครามกับพวกเขา เว้นแต่เมื่อปรากฏว่าชาวคริสต์ในซีเรียได้ฆ่าฟันชาวมุสลิมท่านจึงจำต้องสู้ ท่านก็ไม่ได้ทำสงครามกับชาวคริสต์ทั่วไป แต่ท่านต่อสู้กับอาณาจักรไบแซนไทน์เท่านั้น สำหรับชนชาวคริสต์กลุ่มอื่น ๆ ท่านก็ยังมีสันถวไมตรีอยู่ตามเดิม การทำสงครามกับไบแซนไทน์นั้นไม่ใช่ในฐานะเป็นศัตรู แต่ในฐานะที่พวกเขาเหล่านั้นเป็นผู้รุกรานและอธรรม

จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า การทำสงครามของนบีฮัมหมัดมีลักษณะพิเศษ คือท่านไม่ได้มุ่งต่อสู้หรือทำสงครามกับประชาชนของรัฐนั้น ๆ แต่ท่านทำสงครามกับบรรดาผู้ที่โจมตีท่านหรือวางแผนบ่อนทำลายท่านหรือทำลายอิสลาม สู้รบกับผู้ที่บงการอยู่เบื้องหลัง รวมถึงการก่อวินาศกรรมสร้างความเสียหายหรือการรุกรานเท่านั้น ท่านไม่เคยเห็นชอบกับการฆ่าผู้ที่ไม่ได้มีส่วนในการทำสงคราม ดังเช่นที่ท่านได้สั่งห้ามการฆ่าผู้หญิง ช่างฝีมือและบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำสงครามหรือการสู้รบโดยตรง ซึ่งในการรักษาคุณธรรมความชอบธรรมหรือกฎเกณฑ์ในทางในการทำสงครามนั้น อิสลามก็ได้มีหลักการและข้อบัญญัติระบุเอาไว้อย่างชัดเจน

การดำเนินตามแนวทางวะสะฎียะฮ์ไม่ได้จำกัดอยู่ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดเป็นการเฉพาะหรือในสภาวะปรกติสุขเท่านั้น แต่หากจะต้องบูรณาการหลักการดังกล่าวในทุกมิติและในทุกบริบท แม้กระทั่งในสภาวะที่เกิดสงคราม ก็ยังคงต้องรักษาเจตนารมณ์เดิมไว้คือการให้ได้มาซึ่งสันติภาพ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลบางส่วนเกี่ยวกับหลักคำสอนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.2.1 การเจรจาและยื่นข้อเสนอเพื่อหลีกเลี่ยงสงคราม การสงบศึก

การเจรจาและยื่นข้อเสนอเพื่อหลีกเลี่ยงสงครามคือแนวทางที่อิสลามปราถนา ดังคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า :

﴿ وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾

ความว่า : และหากพวกเขาโอนอ่อนมาเพื่อการประนีประนอมแล้ว เจ้าก็องอ่อนโอนตามเพื่อการนั้น และจงมอบหมายต่ออัลลอฮ์เถิด แท้จริงพระองค์คือผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้”⁴⁶

อายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นสั่งใช้ให้มุสลิมยอมรับการประนีประนอมของอีกฝ่าย ด้วยข้อเสนอที่จะนำไปสู่ความสงบสุขและสันติภาพ โดยสิ่งที่ต้องคำนึงในการเขียนสนธิสัญญาสงบศึกก็คือการไม่โอนอ่อนหรือส่งผลเสียในเรื่องของหลักศรัทธาและต้องมีความยุติธรรม ดังเช่น สนธิสัญญา

⁴⁶ สุเราะฮ์ อัลอันฟาล อายะฮ์ที่ 61

หุฎัยบียะฮ์ ซึ่งในรายละเอียดของเงื่อนไขสัญญาจะพบว่ามิเงื่อนไขผูกพันกับฝ่ายมุสลิมเพียงฝ่ายเดียว โดยที่ฝ่ายศัตรูไม่จำเป็นต้องผูกพันด้วย ถึงแม้ว่ามุสลิมกำลังเป็นฝ่ายได้เปรียบทั้งกำลังทหารและยุทธโศปกรณ์มากพอที่จะบังคับให้อีกฝ่ายยอมทำตามเงื่อนไข แต่ท่านนบีก็ยอมรับสัญญาที่มีเงื่อนไขเสียเปรียบด้วยจุดมุ่งหมายที่จะหลีกเลี่ยงการสู้รบและการสูญเสียชีวิตของผู้คน ดังเช่นเงื่อนไขในสนธิสัญญาประการหนึ่งที่ระบุว่า “ใครก็ตามที่หนีออกจากมักกะฮ์ในฐานะที่รับนับถือศาสนาอิสลามจะต้องถูกส่งตัวกลับคืน แต่หากผู้ใดหนีออกจากริมดินะฮ์ในฐานะผู้เปลี่ยนศาสนาก็จะไม่ต้องถูกส่งตัวคืนให้มุสลิม”⁴⁷

ตัวอย่างดังกล่าวเป็นบัญญัติขั้นพื้นฐานว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ในสภาวะสงครามที่แม้ว่ากองทัพทั้ง 2 ฝ่ายจะเตรียมเข้าประจัญบานก็ยังคงต้องรักษาเจตนารมณ์เดิมไว้ คือการให้ได้มาซึ่งสันติภาพอันเป็นธรรม คือคำเชิญชวนให้เข้ารับนับถืออิสลามหรือทำสัญญาจะไม่รุกรานต่อกัน ดังกล่าวเป็นคำเชิญชวนที่มีลักษณะไปสู่สันติภาพและสันติภาพที่ปราศจากความผูกพยาบาทหยาบเป็นสันติภาพที่ตั้งอยู่บนรากฐานที่มั่นคงยิ่ง

2.2.2 กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่ต้องปฏิบัติในสภาวะสงคราม

ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับเพื่อนมนุษย์ในสภาวะสงคราม มีกลุ่มบุคคลที่ได้รับการแบ่งสถานภาพหรือตำแหน่งโครงสร้างทางสังคมในหลักกฎหมายอิสลามอยู่กลุ่มหนึ่งด้วยกันคือเป็นศัตรูหรือประกาศสงครามกับมุสลิม (ชาวหฺรียบีย) โดยกลุ่มบุคคลประเภทนี้ตามนัยยะแห่งกฎหมายอิสลามนั้นไม่จำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านต่าง ๆ เช่น การคุ้มครองหรือการดูแลแก่พวกเขา แต่มุสลิมต้องปฏิบัติต่อพวกเขาตามหลักการและกฎเกณฑ์ของอิสลามในสภาวะสงคราม โดยมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.2.2.1 ห้ามทำร้ายนักบวช พระหรือผู้ทรงศีล ห้ามทำร้ายเด็ก สตรีและคนชรา ห้ามทำลายเรือกสวน ไร่นา วัด โบสถ์ วิหารและอาคารของชนต่างศาสนิก

อิสลามนั้นห้ามทำร้ายผู้คน ทำลายข้าวของ ทรัพย์สินต่าง ๆ ที่เป็นของบุคคลอื่นหรือของรัฐ แม้กระทั่งเมื่ออยู่ในภาวะของสงคราม ดังเช่นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยของท่านนบี ﷺ ซึ่งในขณะนั้นได้เกิดสงครามระหว่างรัฐอิสลามกับอาณาจักรโรมันที่เรียกว่าสงครามมูตะฮ์ ซึ่งเกิดขึ้นในเดือน ญุมาดัลอุลา ปีที่ 8 แห่งฮิจเราะฮ์ศักราช ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งเสียและกำชับเหล่าทหารมุสลิมว่า “ฉันขอกำชับให้พวกท่านอย่าเกรงต่ออัลลอฮ์และจงระวังการกระทำต่อมุสลิมให้ดี จงบุกไปในนามของอัลลอฮ์ ﷻ ในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ กับผู้ที่ปฏิเสธอัลลอฮ์ ﷻ

⁴⁷ ดู al-Bukhariy,1993:2700

พวกท่านอย่าได้หลอกลวง อย่าได้ขโมยทรัพย์ อย่าฆ่าบรรดาเด็ก ๆ⁴⁸ นอกจากนี้ท่านนบี ﷺ ยังห้ามทำร้ายสตรี คนชราที่อ่อนแอ ผู้ที่ปลื้มใจอยู่ในโบสถ์ อย่าเดินทัพเข้าใกล้ต้นอินทผลัม อย่าตัดต้นไม้และอย่าได้ทำลายอาคารบ้านเรือน”⁴⁹

ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ไม่อนุญาตให้มุสลิมทำอันตรายต่อมุสลิมด้วยกันและต่อเพื่อนมนุษย์ให้ได้รับความเสียหาย ไม่ว่าจะด้วยคำพูดการกระทำหรือด้วยสาเหตุอื่นๆ ดังหะดีษของท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ ที่ได้ทรงกล่าวไว้ว่า:

((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ))

ความว่า: “แต่ที่จริงแล้วเลือดเนื้อของพวกเจ้า ทรัพย์สินของพวกเจ้าและเกียรติยศของพวกเจ้าจะล่วงละเมิดมิได้” (al-Bukhariy, 1993:1739)

2.2.2.2 การมีคุณธรรมในภาวะสงคราม

อิสลามได้กำชับอย่างชัดเจนว่า การตอบโต้ให้เสมอกันกับที่บรรดาศัตรูกระทำต่อมุสลิมนั้น จะต้องไม่ให้เกินขอบเขตแห่งมนุษยธรรมเป็นอันขาด เช่น หากฝ่ายศัตรูทำทารุณกรรมด้วยการหนักร่างมุสลิมจนยับเยิน มุสลิมก็ไม่มีสิทธิ์ที่จะใช้วิธีการดังกล่าว ข้อห้ามอีกประการหนึ่งของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็คือ การทุบตีหรือทำลายโฉมหน้าของศัตรูจนจำไม่ได้ การกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายเจตนารมณ์ของการทำสงครามและทำลายเกียรติภูมิของมนุษยชาติอีกด้วย นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังห้ามทิ้งศพผู้ที่เสียชีวิตในสนามรบให้ตกเป็นเหยื่อของสัตว์อีกด้วย⁵⁰

ดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่าท่านนบีให้ความสำคัญใส่ใจต่อเกียรติภูมิของมนุษย์เป็นอย่างยิ่ง ท่านได้สั่งห้ามการตัดแขนขาศัตรูที่เสียชีวิต นอกจากนี้ท่านยังสั่งห้ามการปล่อยให้เชลยสงครามต้องอดข้าวอดน้ำ โดยถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไร้มนุษยธรรม

2.2.2.3 การปฏิบัติต่อเชลยศึก

อิสลามบัญญัติให้ปฏิบัติต่อเชลยด้วยความเมตตา การให้เกียรติแก่พวกเขาโดยไม่ทำลายศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ การมีมนุษยธรรมและปฏิบัติด้วยความละมุนละม่อม ดังดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า :

﴿ وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ﴾

⁴⁸ ดู Baihakiy, 2003:9/154

⁴⁹ ดู Mustafa al-siba'iy, 2008: 58-59

⁵⁰ ดู Abu za'ara'a, 2008:78-79

ความว่า : และพวกเขาให้อาหารเนื่องด้วยความรักต่อพระองค์ แก่คน
ยากจน เด็กกำพร้าและแก่ชเลยศึก”⁵¹

อายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นสั่งใช้ให้มุสลิมต้องดูแลชเลยศึกเป็นอย่างดีในทุก ๆ ด้าน เช่น
ในด้านความเป็นอยู่ อาหารการกิน เสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่มแก่พวกเขา นอกจากนี้แม่ทัพมุสลิมยัง
สามารถปล่อยตัวบรรดาชเลยสงครามที่ไม่สามารถหาค่าไถ่ตัวมาชำระได้ให้เป็นอิสระ ไม่ว่าจะเป็นการ
ไถ่ด้วยทรัพย์สินหรือด้วยชเลยมุสลิม ที่ฝ่ายตรงข้ามจับได้ ซึ่งในสมัยปัจจุบันรูปแบบดังกล่าวก็คือการ
แลกเปลี่ยนชเลยสงคราม เป็นต้น⁵²

2.2.2.4 การคุ้มครองบุคคลและทรัพย์สินของศัตรู

หลักการอิสลามในเรื่องนี้ระบุว่าข้อผูกพันทางการค้าระหว่างนานาชาติย่อมไม่ขาด
หรือยุติลงเนื่องจากสงคราม โดยที่อิสลามกำชับให้อำนวยความสะดวกและอารักขาบรรดาพลเรือนที่
ลี้ภัยสงครามเข้ามา ไม่ว่าจะพลเมืองนั้นจะเป็นบุคคลในสัญชาติที่เป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายมุสลิมก็ตาม พวกเขา
จะได้รับอนุญาตให้ประกอบการค้าได้ตามปกติอย่างเสรีและทรัพย์สินของพวกเขาจะปลอดภัย
ตราบใดที่ชนเหล่านั้นประพฤตินอยู่ในเงื่อนไขหรือข้อกำหนดที่รัฐมุสลิมกำหนด

อิบนุกุตามะฮ์ได้กล่าวว่า “ในกรณีที่ทหารศัตรูเข้าเขตปลอดภัยตามเงื่อนไขข้อผูกพัน
ที่มีอยู่กับรัฐมุสลิม และเขาผู้นั้นได้ฝากมอบทรัพย์สินของเขาไว้กับมุสลิมคนใดคนหนึ่ง หรือกับบุคคล
ในอารักขาของมุสลิมก็ดี หรือได้ให้มุสลิมหรือบุคคลในอารักขายืมใช้ทรัพย์สินของตนก็ดี ต่อมา
นายทหารผู้นั้นได้ย้ายกลับคืนภูมิลำเนาเดิมของเขา แต่เขายังคงทรัพย์สินไว้ในเขตมุสลิม ก็ถือว่า
ทรัพย์สินของเขายังคงได้รับความคุ้มครองต่อไป โดยกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินก็ยังคงเหมือนเดิม และ
จะต้องสงวนไว้ให้ทายาทอันชอบธรรมของเขาต่อไปหากเขาสิ้นชีวิตลง”⁵³

จากการศึกษาพบว่า หลักคำสอนจากอัลกุรอาน เจตนารมณ์และแนวทางของท่าน
นบีที่ได้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการทำสงครามจะเห็นได้ว่า การทำสงครามตามนัยแห่งอิสลามจะเป็นที่
อนุมัติก็ต่อเมื่อมีความชอบธรรม คือเป็นการระงับยับยั้งการใช้อำนาจกดขี่ข่มเหงรุกราน ไม่ใช่ทำ
สงครามเพื่อหวังให้คนอื่นต้องเปลี่ยนศาสนาโดยใช้กำลังบังคับ การดำรงสันติภาพนั้นเป็นพื้นฐาน
สำคัญในสัมพันธภาพระหว่างมุสลิมกับบุคคลต่างศาสนา ยกเว้นแต่จะมีการล่วงละเมิดเกิดขึ้นของฝ่าย
หนึ่งฝ่ายใด

⁵¹ สุเราะฮ์ อัลอินชาน อายะฮ์ที่ 8

⁵² ดู Abu za'raá, 2008:81-82

⁵³ ดู Abu za'raá, 2008:90-91

2.3 วิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่าในยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีเหตุการณ์หลายเหตุการณ์ด้วยกันที่ตำราประวัติศาสตร์ได้มีการบันทึกเอาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาและวิเคราะห์ ทั้งในด้านบริบททางสังคม ช่วงเวลา ปัจจัยต่างๆ และวิถีปฏิบัติของชาวมุสลิมต่อผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ซึ่งดังกล่าวนั้นจะช่วยให้เราเข้าใจในหลักคำสอนของอิสลามผ่านแบบฉบับของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งการศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์บทบัญญัติ ข้อกฎหมาย อิสลาม และวิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นนี้แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิเคราะห์บทบัญญัติในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกก่อนการฮิจเราะฮ์ (อพยพ)

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์บทบัญญัติในด้านความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกหลังการฮิจเราะฮ์ (อพยพ)

การศึกษาและวิเคราะห์บทเรียนจากประวัติศาสตร์ในยุคท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่เกี่ยวข้องในด้านสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ ในช่วงเวลาและบริบทต่างๆ มีดังนี้

2.3.1 วิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกก่อนการอพยพ

การศึกษาและวิเคราะห์วิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในช่วงเวลา 13 ปีแรกในนครมักกะฮ์ นับตั้งแต่การประกาศอิสลามของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในสภาวะและบริบททางสังคม ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มุสลิมมีความอ่อนแอทั้งในด้านจำนวนและทรัพย์สิน นอกจากนี้ยังถูกคุกคามและถูกทำร้ายจากกลุ่มชนชั้นปกครองของเผ่ากุเรซ โดยที่ไม่สามารถแสดงออกในการเป็นมุสลิม และปฏิบัติศาสนกิจของพวกเขาได้อย่างเปิดเผย จากการศึกษาพบว่ามีแนวทางที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยึดเป็นแนวทางการปฏิบัติในด้านการเมืองและในด้านสังคม ดังนี้

2.3.1.1 การหลีกเลี่ยงการสูญเสียและรักษาความสงบสุขของบ้านเมือง

ในช่วงแรกของการเผยแผ่ศาสนาอิสลามนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ทำการเผยแผ่อย่างลับ ๆ กับบุคคลที่ท่านรู้จักและบุคคลที่รู้จักท่านเป็นอย่างดีเสียก่อน เนื่องจากว่าการเปลี่ยนแปลงหลักความเชื่อหรือการปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ใช่วัฒนธรรมของชาวอาหรับในยุคสมัยนั้น เป็นสิ่ง

ที่ไม่ถูกยอมรับในสังคม ณ ช่วงเวลานั้น อาจส่งผลถึงอันตรายและความไม่ปลอดภัยของผู้ที่รับอิสลาม หากว่ามีบุคคลมารับอิสลาม ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะปกปิดการศรัทธาของพวกเขาเป็นความลับและหากมีผู้ไม่ตอบรับอิสลาม ท่านก็จะปิดเป็นความลับเช่นเดียวกัน เพื่อที่จะไม่ให้พวกเขาเหล่านั้นได้รับอันตรายจากการทำร้ายของผู้ที่ต่อต้านอิสลาม ดังเช่นการเชิญชวนท่านอะลี บิน อับีฏอลิบ การเชิญชวนท่านอับูบักร และการเชิญชวนท่านหญิงอุมมุซุรริก อัลอามีรียะฮ์ เป็นต้น⁵⁴

อิบบิอะซากิร⁵⁵ ได้บันทึกรายงานจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ว่า : เมื่อบรรดาเคาะหาบะฮ์ของท่านนบีมีจำนวนประมาณ 38 คน อับูบักรได้เสนอให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทำการเผยแผ่อิสลามอย่างเปิดเผย แต่ท่านได้รับแจ้งจากท่านนบีว่ายังไม่เหมาะสมที่จะกระทำการดังกล่าวเนื่องจากผู้ศรัทธายังมีจำนวนน้อยอยู่⁵⁶

อย่างไรก็ตามในกรณีที่มุสลิมบางส่วนต้องการที่จะแสดงออกต่อการยอมรับอิสลามของพวกเขาอย่างเปิดเผย ท่านนบีก็ได้ห้ามเขาตราบใดที่บุคคลผู้นั้นสามารถที่จะปกป้องตัวเองจากกลุ่มชนของเขาและบรรดากลุ่มชนชั้นปกครองของมักกะฮ์ที่จะทำอันตรายต่อเขาได้ ดังเช่นการประกาศตัวอย่างชัดเจนของท่านอุมร์ อิบนิ ค็อฏฏอบและท่านฮัมซะฮ์ลุงของท่านนบี เป็นต้น⁵⁷

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีความปรารถนาอย่างมากที่จะให้สังคมเกิดความสงบสุข โดยท่านนั้นจะยอมรับสนธิสัญญาที่มีนัยยะส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่ดี ประสานความเข้าใจ มีความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกัน ท่านยังได้กำชับให้มุสลิมยึดมั่นในคุณธรรมและความเป็นเพื่อนบ้านที่ดีแม้แต่ต่อบรรดาชนต่างศาสนิกตราบใดที่ไม่เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าพวกเขาได้ตั้งตนเป็นศัตรูกับอิสลามและมุสลิม เมตตาต่อผู้ที่อ่อนแอ ให้ความช่วยเหลือพวกเขาทั้งในด้านปัจจัยยังชีพ เครื่องนุ่งห่มหรือที่อยู่อาศัยแก่ผู้ที่อ่อนแอ อีกทั้งท่านนบีได้เคยเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในสัญญาประชาคม (สนธิสัญญาอัลฟุฎล⁵⁸) ที่บ้านของอับดุลลอฮ์ บิน ญุดอาน ซึ่งมีเนื้อหาต่อต้านความอยุติธรรมในสังคม โดยที่ชาวกุเรซได้มีข้อตกลงร่วมกันว่า จะไม่รุกรานและไม่สร้างความอยุติธรรมระหว่างกัน ทุกคนจะได้รับการปกป้องจากการกดขี่ข่มเหงในสังคม จากเหตุการณ์นั่นเอง

⁵⁴ ดู Nasir Muhammad jad,2009:107

⁵⁵ อับูกอเซ็ม อะลี บิน หุเซ็น อิบบิอะซากิร อัลดิมชากียี เป็นนักเขียน นักประวัติศาสตร์และนักหะดีษผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลกอิสลาม เสียชีวิตในปี ค.ศ 1175

⁵⁶ ดู Ibn ‘Asākir,1995:30/52

⁵⁷ ดู Nasir Muhammad jad,2009:108

⁵⁸ ในขณะที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อายุ 20 ปี ได้เกิดสงครามกลางเมืองมักกะฮ์ ชื่อสงครามฟิฎร์ ซึ่งเกิดในเดือนศัคด์ลีลหิ (เดือนที่ห้ามสู้รบ คือ ซุลเกาะตะฮ์, ซุลฮิจญะฮ์, มุฮัรรออม, และเราะญับ) ผู้คนแตกแยกออกเป็นสองฝ่าย ลูกของท่านนบีได้พาท่านไปร่วมศึก โดยท่านทำหน้าที่เอาลูกศรให้ลุงของท่าน สูดท้ายทางเผ่า กิยานะฮ์ได้รับชัยชนะและมีการทำสัญญาสงบศึก จากนั้นในมักกะฮ์มีการทำสนธิสัญญาอัลฟุฎล ซึ่งเป็นสัญญาที่จะดูแลเพื่อนบ้านและคุ้มครองคนแปลกถิ่นที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัย

ท่านได้กล่าวหลังจากที่อิสลามได้แผ่ขยายไปทั่วคาบสมุทรอาหรับเพื่อเป็นการรำลึกถึงสนธิสัญญาดังกล่าวว่า “หากฉันได้รับการเชิญชวนให้เข้าร่วมเป็นสักขีพยานในสนธิสัญญาที่มีวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ที่คล้ายคลึงกันกับสนธิสัญญาดังกล่าวฉันยินดีจะเข้าร่วมอย่างแน่นอน”⁵⁹

2.3.1.2 การแสวงหาแนวทางสันติวิธีและอดทน

เมื่ออัลลอฮ์ ﷻ ทรงบัญญัติให้ทำการเผยแผ่อิสลามอย่างเปิดเผย กลุ่มชนชั้นปกครองและบรรดาผู้ปฏิเสธการเชิญชวนของท่านก็มีปฏิกิริยาต่อต้านอย่างชัดเจน พวกเขาเริ่มที่จะยั่วยุ ด่าทอ ใส่ร้าย ประณามและทำร้ายผู้ที่ศรัทธาต่ออิสลามด้วยวิธีการต่างๆ ส่งผลให้มุสลิมที่อ่อนแอและไม่ได้อยู่ในตระกูลที่สูงศักดิ์ถูกทำร้ายและถูกทรมาณอย่างแสนสาหัส หากว่าเจ้านายหรือกลุ่มชนของเขาทราบเรื่องดังกล่าว โดยในเวลานี้บรรดามุสลิมได้ยึดแนวทางการเผยแผ่อิสลามอย่างสันติโดยไม่ตอบโต้หรือใช้ความรุนแรงในการเผชิญหน้ากับบรรดากลุ่มคนที่ต่อต้านอิสลามดังที่ปรากฏในสุเราะฮ์อัลฮัจร์ อายะฮ์ที่ 94 ว่า:

﴿ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴾

ความว่า: “ดังนั้น จงประกาศอย่างเปิดเผยในสิ่งที่เจ้าถูกบัญชา และจงผินหลังให้ (จากการยั่วยุ ใส่ร้าย) จากบรรดาผู้ตั้งภาคี”⁶⁰

นอกจากนี้อัลลอฮ์ ﷻ ยังตรัสในเรื่องนี้ไว้อีกว่า:

﴿ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَلُنَا
وَلَكُمْ أَعْمَلُكُمْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴾

ความว่า: และเมื่อพวกเขาได้ยินเรื่องไร้สาระ พวกเขาก็ผินหลังออกห่างไปจากมัน และกล่าวว่า การงานของเราก็จะได้แก่เรา และการงานของพวกท่านก็จะได้แก่พวกท่าน ศานติแต่พวกท่าน เราจะไม่ขอร่วมกับบรรดาผู้ที่มงาย⁶¹

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นนั้นพบว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าและการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ดังจะเห็นได้จากการสั่งให้บรรดามุสลิมที่อ่อนแอ

⁵⁹ ดู Muhammad Ghazaliy, 2008:58

⁶⁰ สุเราะฮ์ อัลฮัจร์ อายะฮ์ที่ 94

⁶¹ สุเราะฮ์ อัลเกาะศอศ อายะฮ์ที่ 55

ทำการลี้ภัยไปยังดินแดนอัลหะบะชะฮ์ (เอธิโอเปีย) และนครมะดีนะห์ ทั้งนี้เนื่องจากว่าท่านนบี ﷺ ยังไม่สามารถที่จะให้ความคุ้มครองและดูแลความปลอดภัยให้กับบุคคลที่รับอิสลามในขณะนั้นได้

มุณีร อัลฆ็อบาน ได้อธิบายการเพิกเฉยและหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าบรรดาผู้ที่ต่อต้านอิสลามในอายะฮ์ที่ 94 สูเราะฮ์ อัลฮัจร์ เอาไว้ดังนี้⁶²

การเพิกเฉยและหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าบรรดาผู้ที่ต่อต้านอิสลามมีอยู่ 2 นัยยะในเวลาเดียวกันก็คือ

1. การดำเนินการชี้แจง (ข้อใส่ร้ายหรือข้อมูลที่บิดเบือน) จากบรรดาผู้รู้ และการเผยแพร่ข้อความรู้ที่ถูกต้อง ให้ความกระจ่างกับสื่อมวลชน องค์กรและบุคคลต่าง ๆ ให้เข้าใจโดยที่ไม่โกรธ ไม่สาปแช่งหรือสยดต่อผู้อื่น

2. ไม่เผชิญหน้าด้วยการใช้ความรุนแรงทั้งทางวัตถุ ทางร่างกายและความรู้สึก นอกจากนี้ก็ไม่ปรากฏว่าท่านนบีฮัมหมัด ﷺ จะตอบโต้พวกเขาด้วยความรุนแรง ท่านไม่ได้สั่งให้คนหนึ่งคนใดจากเศาะหาบะฮ์ของท่านทำการตำหนิ กล่าวประณาม ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อบุคคลที่ทำการต่อต้านอิสลาม ถึงแม้ว่าบรรดามุสลิมนั้นจะถูกทำร้ายอย่างรุนแรง และท่านไม่ได้สั่งใช้ให้มุสลิมปฏิบัติกับพวกเขาด้วยการใช้ความรุนแรงในช่วงระยะเวลาที่เผยแพร่อิสลาม

2.3.1.3 การเชื่อมสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้พบว่า ท่านนบีฮัมหมัด ﷺ จะทำการเชื่อมสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเครือญาติและไม่ใช่เครือญาติของท่าน ทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม พบปะและแนะนำอิสลามให้แก่ผู้นำตระกูลต่าง ๆ ในเทศกาลฮัจญ์ทุกปี ดังกล่าวนี้นับชี้ว่าท่านนบีฮัมหมัด ﷺ ไม่ได้จำกัดพื้นที่การเผยแพร่อิสลามใน แวดวงหรือบริบทของตนเท่านั้น แต่ท่านจะต้องมุ่งไปสู่ทุกชุมชนหรือที่ ๆ ผู้คนอาจจะมารวมตัวกัน ซึ่งการกระทำดังกล่าวของท่านนั้น อาจเปิดโอกาสให้ท่านได้พบกับกลุ่มบุคคลที่จะคอยช่วยเหลือท่านทั้งที่เปิดเผยตัวและไม่เปิดเผยตนอย่างชัดเจน แต่การช่วยเหลือของพวกเขาอาจเป็นการป้องปรามคนที่ต่อต้านท่านไม่ให้ทำร้ายท่านและบรรดามุสลิมได้สะดวก ซึ่งผู้วิจัยจะขอนำเสนอตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ ดังนี้

1. การส่งผู้แทนไปเจริญสัมพันธ์ไมตรี

ในประวัติศาสตร์อิสลามพบว่าท่านนบีฮัมหมัด ﷺ ได้เคยส่งผู้แทนไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีและขอความช่วยเหลือไปยังกษัตริย์นะญาซี (เนกุส) ซึ่งเป็นชาวคริสเตียนในรับผู้ลี้ภัยชาว

⁶² ดู Mūnīr al-ḡad bān, 1990:1/44

มุสลิมที่ถูกทำร้ายจากกลุ่มคนที่ต่อต้านอิสลามในยุคแรก คือในขณะที่พลเมืองมักกะฮ์ได้เริ่มทยอยเข้ารับอิสลามและถูกชาวกุเรซทำร้ายและกดขี่ ข่มเหง ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงอนุญาตให้เศาะหาบะฮ์บางส่วนของท่าน ลี้ภัยไปยังดินแดนอัลหะบะชะฮ์ (เอธิโอเปียในปัจจุบัน) ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กล่าวชื่นชมกษัตริย์นะญาซีฮ์ ซึ่งเป็นชาวคริสต์เตียนว่า: “ท่านคือกษัตริย์ผู้ทรงธรรม” อันเนื่องมาจากการตอบรับคำร้องขอของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และให้การคุ้มครองและดูแลบรรดามุสลิมที่อพยพไปยังดินแดนของท่านเป็นอย่างดีในการอพยพเพื่อขอลี้ภัยทั้งสองครั้ง โดยครั้งแรกนั้นมีผู้ขอลี้ภัยจำนวน 16 คน เป็นชาย 12 คนและหญิง 4 คน และครั้งที่สองนั้นมีจำนวน 94 คน เป็นชาย 83 คน และเป็นหญิง 11 คน⁶³

2. การผูกมิตร การขอความช่วยเหลือและให้เกียรติแก่ชนต่างศาสนา

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ดำเนินนโยบายผูกมิตร และให้เกียรติแก่ผู้มีอำนาจในทางการเมือง ดังเช่น การขอความช่วยเหลือและให้เกียรติแก่ มุฏอัม บิน อะดีฮ์ เมื่อครั้งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถูกทำร้ายและไม่ประสบความสำเร็จในการเชิญชวนอิสลามแก่ชาวเมืองญอฮิฟ

เศาะฟิรเราะฮ์มาน อัลมูบาร็อกฟูรีย ได้อธิบายเหตุการณ์ในช่วงเวลานี้ว่า: ขณะที่ท่านนบี ﷺ และท่านซัยด บิน ฮาริษะฮ์เดินทางกลับจากเมืองญอฮิฟไปยังนครมักกะฮ์ โดยทั้งสองเดินทางไปในเขตพื้นที่ของมุฏอัม บิน อะดีฮ์ ท่านนบี ﷺ จึงส่งคนไปขอความคุ้มครองจากท่านมุฏอัม บิน อะดีฮ์ เพื่อเดินทางกลับไปยังนครมักกะฮ์ โดยท่านมุฏอัม บิน อะดีฮ์ ได้ให้ความคุ้มครองและดูแลท่านนบี ﷺ เป็นอย่างดีตลอดการเดินทางจนถึงมัสยิดหะรอม นอกจากนี้ยังคอยอารักขาท่านนบี ﷺ ไม่ให้ผู้ใดมารบกวนหรือทำร้ายท่านขณะที่ท่านกำลังทำการละหมาดที่มัสยิดจนเสร็จเรียบร้อย จนท่านได้กลับถึงบ้านอย่างปลอดภัย⁶⁴ ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้นั้นได้สร้างความปลาบปลื้มและซาบซึ้งใจให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านเป็นอย่างมากจนท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เอ่ยชมเชย ให้เกียรติ และซาบซึ้งอย่างมาถึงบุญคุณของ มุฏอัม บิน อะดีฮ์ ที่ได้เคยช่วยเหลือท่านนบีบรรดาเศาะหาบะฮ์ ขณะที่ได้รับชัยชนะในสมรภูมิบัตฺร เอาไว้ดังนี้ว่า:

((لَوْ كَانَ الْمُطْعَمُ بْنُ عَدِيٍّ حَيًّا، ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتَنِ لَتَرَكْتُهُمْ لِي))

ความว่า: “หากว่ามุฏอัม บิน อะดีฮ์ ยังมีชีวิตอยู่ แล้วมาเอ่ยกับฉันเกี่ยวกับบรรดาเชลยเหล่านี้ ฉันก็จะปล่อยพวกเขาให้เป็นอิสระด้วยการเอ่ยขอของเขา” (al-Bukhariy, 1996:4024)

⁶³ ดู Mustafa al-sibaay, 2008:39

⁶⁴ ดู safiy al-rahman al-mubarakifuriy ,2008: 128-129

นอกจากนี้ จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวพบว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เคยว่าจ้างและไว้วางใจผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมให้เป็นผู้นำทาง ขณะทำการอพยพจากนครมักกะฮ์ไปยังนครมะดีนะฮ์ ซึ่งถือว่าเป็นภาระกิจที่เสี่ยงอันตรายและต้องมีความไว้วางใจและเชื่อใจกันเป็นอย่างยิ่ง

มุศฎาะฟา อัศสิบาอีย์ ได้อธิบายเหตุการณ์ดังกล่าวว่า : หลังจากที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้มีคำสั่งให้ท่านนบี ﷺ และบรรดาผู้ศรัทธาทำการอพยพจากนครมักกะฮ์ไปยังนครมะดีนะฮ์ ท่านก็ได้เริ่มดำเนินการเตรียมความพร้อมในการอพยพพร้อมกับท่านอับูบักร์ โดยท่านอับูบักร์ได้จัดเตรียมอูฐ 2 ตัวเพื่อเป็นพาหนะการเดินทาง และได้ว่าจ้างผู้นำทางที่มีความเชี่ยวชาญเส้นทางในทะเลทรายชื่ออับดุลลอฮ์ บิน อูรยัยกัฏ อัดดีลียัฮ์ ซึ่งไม่ใช่มุสลิม เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำทาง โดยหลีกเลี่ยงจากการใช้เส้นทางปกติที่ผู้คนทั่วไปใช้สัญจรไปมากันอย่างประจำ แต่ให้ไปใช้เส้นทางอื่นที่ชาวมักกะฮ์ไม่คุ้นเคย อับดุลลอฮ์ บิน อูรยัยกัฏ ได้รับมอบอูฐทั้งสองตัวเพื่อให้การดูแลก่อนที่จะไปรับทั้งสองท่านในช่วงเวลาและสถานที่ที่ตกลงกันไว้ โดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ตกลงกับอับูบักร์ เกี่ยวกับแผนการเดินทาง โดยตกลงใช้ถ้ำซุรซึ่งตั้งอยู่ทางตอนใต้ของมักกะฮ์เป็นที่หลบซ่อนชั่วคราว ขณะที่มะดีนะฮ์ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ ทั้งนี้เพื่อเป็นกลอุบายที่จะอำพรางการติดตามไล่ล่า เมื่อถึงวันเวลาที่กำหนดเอาไว้ อับดุลลอฮ์ บิน อูรยัยกัฏ จึงไปพบทั้งสองท่าน ณ จุดนัดพบและนำอูฐสองตัวมามอบให้แก่ท่านทั้งสองเพื่อใช้เป็นพาหนะในการเดินทาง ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และท่านอับูบักร์ได้เริ่มออกเดินทางมุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮ์จนกระทั่งถึงนครมะดีนะฮ์อย่างปลอดภัย⁶⁵

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า ในช่วงที่มุสลิมมีจำนวนน้อยและมีความอ่อนแอในทุกๆด้านนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีนโยบายทางการเมืองที่เปิดกว้างในการเจริญสัมพันธไมตรี และขอความช่วยเหลือไปยังชนต่างศาสนิกที่ไม่ได้แสดงการต่อต้านอิสลาม และพร้อมที่จะสานสัมพันธไมตรีและผูกมิตรกับมุสลิมอย่างเต็มที่ และจะต้องไม่สร้างความลำบากใจแก่ผู้ที่ขอความช่วยเหลือ หรืออาจนำไปสู่อันตรายต่อกลุ่มชนของพวกเขาในภายหลังได้ ดังเช่นการกระทำของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ไม่ได้อพยพบรรดามุสลิมไปยังชนเผ่าหนึ่ง ชนเผ่าใดของชาวอาหรับในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากว่าอาจจะเกิดอันตรายแก่พวกเขาได้ หรืออาจถูกปฏิเสธในการเข้าร่วมประกอบพิธีฮัจญ์ที่นครมักกะฮ์ ซึ่งกลุ่มผู้นำของเผ่าๆเราจะได้ทำการดูแลพิธีกรรมดังกล่าว โดยท่านนบีจะดำเนินการเมื่อท่านมีความมั่นใจว่าชาวเมืองนั้นยินดีและพร้อมใจในการต้อนรับบรรดามุสลิมด้วยความเต็มใจ ดังที่กษัตริย์นะญาซี (เนกุส) ปฏิบัติกับบรรดามุสลิมและความเต็มใจของชาวเมืองมะดีนะฮ์ที่ต้องการให้ท่านนบีและบรรดามุสลิมอพยพไปยังเมืองของพวกเขาโดยพร้อมปกป้องบรรดามุสลิมจากการข่มเหงและการทำร้ายจากกลุ่มที่ต่อต้านอิสลาม

⁶⁵ ดู Mustafa al-siba'iy, 2008:51

เหตุการณ์การอพยพพลี้ภัยของบรรดามุสลิมผู้เดินทางหนีแคว้นอะบะชะฮ์ เป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยอมรับความซื่อสัตย์ของพลเมืองและความยุติธรรมของกษัตริย์ซึ่งเป็นชาวคริสต์เตียน อีกทั้งยังเป็นชาวต่างชาติและมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม เหตุการณ์ดังกล่าวบ่งชี้ว่าชาวคริสต์กับชาวมุสลิมสามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคม โดยที่ท่านนบีได้ชื่นชมกษัตริย์นะญาซีฮ์ว่าเป็นกษัตริย์ที่มีความเป็นธรรม การกล่าวชมเชยและยกย่องท่านมูอัม บิน อะดีฮ์ รวมถึงกรณีการว่าจ้างอับดุลลอฮ์ บิน อูรอยกิฏ อัดดีลีฮ์ เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำทางในการอพยพไปยังนครมะดีนะฮ์ จากการช่วยเหลือของพวกเขา ถึงแม้ว่าพวกเขาจะไม่ใช่มุสลิมก็ตาม

ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการมีมนุษยธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่เป็นคุณงามความดี หรือการขอความช่วยเหลือจากชนต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ แม้ว่าจะมีหลักความเชื่อที่แตกต่างกันก็ตาม

2.3.1.4 การเคารพต่อเครือญาติและผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูล

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้พบว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะให้ความเคารพและทำการเชื่อมสัมพันธ์กับเครือญาติและผู้อาวุโสในวงศ์ตระกูล ทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม ดังเช่น การที่ท่านให้ความรักและเคารพต่อลุงของท่าน (อับดุลมุบลิบ⁶⁶) เป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าลุงของท่านจะไม่ได้เป็นมุสลิมก็ตาม ซึ่งปรากฏอย่างชัดเจนว่าในขณะที่ลุงของท่านยังมีชีวิตอยู่นั้นท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้รับการคุ้มครองและความปลอดภัยในการเผยแพร่อิสลามเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ท่านยังรักและให้ความเคารพในวงศ์ตระกูลของท่านเป็นอย่างมาก ที่ส่วนใหญ่มักจะรักและคอยช่วยเหลือท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าพวกเขาเหล่านั้นไม่ได้เป็นมุสลิมก็ตาม ดังเช่น เมื่อครั้งที่ตระกูลของท่านถูกคว่ำบาตรจากประชาชนชาวมักกะฮ์

อิบนิฮิษาม ได้บันทึกเหตุการณ์ในช่วงเวลานี้ไว้ดังนี้: “เมื่อผู้นำเผ่ากูเรซที่ต่อต้านอิสลามเห็นว่า วิธีการต่างๆที่ใช้กับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นไม่ได้ผลและไม่สามารถหยุดยั้งการที่ท่านชี้เชิญชวนผู้คนให้เข้ารับอิสลามได้ แต่อิสลามกลับขยายตัวอย่างรวดเร็วและมีผู้คนเข้ารับอิสลามเพิ่มมากขึ้น และบรรดาผู้ที่อพยพไปยังอะบะชะฮ์ (เอธิโอเปีย) ก็ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากกษัตริย์นะญาซีฮ์ (เนกุส) นอกจากนี้ ภายหลังจากที่ท่านฮัมซะฮ์ ลุงของท่านนบี ﷺ และท่านอุมร์ อิบนิ ค็อฏฏอบ เข้ารับอิสลาม ยิ่งเป็นการเพิ่มพลังและเกียรติภูมิให้กับบรรดามุสลิมมากยิ่งขึ้น

⁶⁶ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้อยู่ภายใต้การเลี้ยงดูของอับดุลมุบลิบผู้เป็นลุง ลุงของท่านมีลูกหลายคนและมีฐานะยากจน แม้กระนั้นก็ตามท่านยินดีอุปการะและให้การเลี้ยงดูท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นอย่างดี ลุงของท่านนั้นเป็นผู้ค้าประกำชและให้ความคุ้มครองปกป้องท่านจากการคุกคาม การทำร้ายของบรรดาผู้ที่ต่อต้านการเชิญชวนของท่าน และให้สัญญาแก่กลุ่มชนของท่านว่าจะช่วยเหลือสนับสนุนหลานชาย แล้วกลุ่มชนของท่านก็สนับสนุนด้วย ทั้งๆที่บางคนเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธา ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่อับดุลมุบลิบ

เมื่อเป็นเช่นนี้ พวกเขาจึงทวิการต่อต้านที่รุนแรงยิ่งขึ้นอีก โดยที่พวกเขาคิดที่จะสังหารท่านนบี มุฮัมมัด ﷺ แต่ทว่าอับดุลอิบ ลุงของท่านตลอดจนกลุ่มชนจากตระกูลฮาซิม และตระกูล อัลมุฏออิบไม่ยินยอมให้ทำเช่นนั้นได้เป็นอันขาด พวกเขาจึงเรียกประชุมเผ่ากูเรซทั้งหมด โดยมีเผ่า กิยานะฮ์ร่วมอยู่ด้วย เพื่อทำการตัดความสัมพันธ์กับตระกูล “ฮาซิม” และตระกูล “อัลมุฏออิบ” ด้วยการไม่แต่งงาน ไม่ค้าขาย ไม่ให้อาหารและไม่พูดจาด้วย จนกว่าจะยอมส่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มาให้พวกเขาสังหาร ฝ่ายท่านอับดุลอิบ ตระกูลฮาซิมและตระกูลอัลมุฏออิบทั้งหมด ทั้งที่เป็นมุสลิม และไม่ใช่มุสลิม ทั้งหมดต้องเข้าไปอยู่ในบริเวณหุบเขาแห่งหนึ่งเรียกว่า “หุบเขาอับดุลอิบ” (ชะอูบอามิร) ซึ่งเป็นสถานที่ที่ถูกปิดล้อม ตระกูลบনীฮาซิมและตระกูลอัลมุฏออิบถูกกักอยู่ในสถานที่นี้เป็น เวลานานถึงสองหรือสามปี สร้างความลำบาก ความทุกข์ยาก หิวโหย โดยออกไปทำธุระ ทำละหมาด หรือออกไปตลาดเมื่อมีกองคาราวานสินค้ามาถึงเพื่อขอปันส่วนอาหารก็ไม่ได้ นอกจากกระทำโดย ลับๆ”⁶⁷

หลักฐานดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า การผูกมิตร การให้เกียรติ การมีมนุษยธรรม การช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่เป็นคุณงามความดี การรับความช่วยเหลือในด้านมนุษยธรรม หรือการขอความช่วยเหลือจากผู้มีอำนาจที่เป็นชนต่างศาสนิก ในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ หรือสังคมนั้น เป็นสิ่งที่สามารถกระทำในกรอบของบัญญัติอิสลาม เช่นต้องไม่มีข้อแลกเปลี่ยนใด ๆ ที่ส่งผลกับหลักการ ศรัทธาของมุสลิมหรือส่งผลต่อวิถีปฏิบัติตามข้อบัญญัติของอิสลาม

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ คือการดำเนินนโยบายและแนวทางในการปฏิบัติของท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ ในช่วงก่อนการอพยพ ซึ่งโดยส่วนใหญ่จะเป็นการดำเนินนโยบายในทางการเมือง กับชนต่างศาสนิกเป็นสำคัญ เพื่อให้บรรดามุสลิมปลอดภัยจากการถูกทำร้าย กดขี่ข่มเหงและทรมาน จากกลุ่มชนที่ต่อต้านอิสลาม โดยในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นยังไม่พบอย่างเป็นทางการว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ดำเนินนโยบายทางด้านเศรษฐกิจและสังคม จนกระทั่งเมื่อท่านนบี ﷺ และบรรดา เสาะหาบะฮ์ได้อพยพไปยังนครมะดีนะฮ์แล้ว ซึ่งในส่วนของประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะเสนอใน ลำดับถัดไป

2.3.2 วิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคนครรัฐมะดีนะฮ์

การศึกษาและวิเคราะห์วิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในยุคนครรัฐมะดีนะฮ์ ภายหลังจากที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดามุสลิมได้ทำการอพยพจากนครมักกะฮ์ไปสู่ นครมะดีนะฮ์ จนอิสลามมีความเข้มแข็งและมีความมั่นคงที่นครแห่งนี้เป็นระยะเวลารวม 10 ปี จาก

⁶⁷ ดู Ibn Hisham, 2009: 162-164

การศึกษาพบว่า มีแนวทางที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยึดเป็นแนวทางการปฏิบัติในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม ดังนี้

2.3.2.1 การเมืองการปกครอง

หนึ่งในวิถีปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในเรื่องการเมืองการปกครองคือ ท่านได้ให้หลักประกันทางสิทธิ เสรีภาพในด้านต่างๆของผู้คนในสังคมทั้งที่เป็นมุสลิมและชนต่างศาสนา โดยทั้งหมดนั้นจะได้รับการคุ้มครองในชีวิต ทรัพย์สิน และเกียรติยศของพวกเขาโดยเท่าเทียมกันดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์⁶⁸ โดยผู้ปกครองจะเก็บรวบรวมความเห็นหรือคำแนะนำทั้งหมดจากประชาชนเพื่อประกอบการตัดสินใจต่อไป เกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ในด้านการเมืองการปกครอง ผู้วิจัยพบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น ได้ให้แบบอย่างการปฏิบัติตนไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอโดยสังเขปดังนี้

1. การส่งผู้แทนไปเจริญสัมพันธไมตรีกับผู้ปกครองอาณาจักรอื่น

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ส่งสารไปถึงกษัตริย์โรมัน กษัตริย์เปอร์เซีย ผู้ปกครองอียิปต์ และคนอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งในคาบสมุทรอาหรับและนอกคาบสมุทรอาหรับ⁶⁹ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ นั้นล้วนแสดงให้เห็นถึงการยอมรับสถานภาพประเทศหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในอันที่จะสร้างสัมพันธไมตรีต่อประเทศเหล่านั้นอย่างชัดเจน หากไม่เช่นนั้นแล้วท่านคงจะไม่ส่งสารไปยังผู้นำของเมืองหรือกลุ่มต่าง ๆ และจะไม่ทำสัญญากับเมืองใดหรือกลุ่มใดทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อมีการทำสัญญาต่อกันก็ย่อมหมายความว่ามีการยอมรับสถานภาพของกันและกันด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการใช้อำนาจจรรยาและการกดขี่ของพวกเขาต่อรัฐอิสลามและบรรดามุสลิม

2. การให้สิทธิและการยอมรับต่อชนต่างศาสนา

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยยังพบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ยอมรับชนต่างศาสนาเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมและพลเมืองของรัฐอิสลามในขณะที่มุสลิมเข้มแข็งและมีฐานที่มั่นอันมั่นคงแล้ว โดยได้กำหนดสิทธิอันชอบธรรมต่างๆที่ชนต่างศาสนาพึงได้รับ ให้ความคุ้มครองต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์อันได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในความเชื่อ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในเกียรติยศชื่อเสียงและเชื้อสายวงศ์ตระกูล ในหลักการของอิสลามนั้นไม่มีบุคคลใดหรืออำนาจรัฐที่จะมายกเลิกหรือริดรอนสิทธิและเสรีภาพของเขาไปได้ คนทุกคนมีสิทธิ

⁶⁸ ดู Mustafa al-siba'iy, 2008: 54-56

⁶⁹ ดู Mustafa al-siba'iy, 2008: 83

เสรีภาพที่เรามีได้ไปละเมิดขอบเขตบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ หรือไปละเมิดและรุกรานสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นหรือทำให้ผลประโยชน์ของผู้อื่นเสียหาย

รัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์⁷⁰ ประมวลไว้ด้วยหลักการพื้นฐานของการตั้งรัฐอิสลามแห่งแรกที่ได้ระบุเรื่องของมนุษยธรรม ความยุติธรรมทางสังคม ความสมานฉันท์ เสรีภาพในการนับถือศาสนา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความสงบสุขและประโยชน์ของสังคมโดยรวม ดังนี้

1. ประชาชาติอิสลามมีความเป็นหนึ่งเดียว
2. ทุกคนมีความเสมอภาคในสิทธิและศักดิ์ศรี
3. ต้องช่วยเหลือกันในเรื่องที่ไม่เป็นการข่มเหงรังแก ความชั่ว และการละเมิด
4. ต้องร่วมกันกำหนดทำที่ต่อศัตรู
5. การสถาปนาสังคมให้ตั้งอยู่บนระบบที่ดีและเที่ยงธรรมที่สุด
6. ต่อต้านผู้ตั้งตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐและระบบของรัฐ
7. ดูแลผู้ที่มีความประสงค์จะสานสัมพันธ์กับมุสลิมและให้ความช่วยเหลือพวกเขา
8. ชนต่างศาสนิกมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาและในทรัพย์สิน
9. ชนต่างศาสนิกต้องร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายของรัฐเหมือนกับมุสลิม
10. ชนต่างศาสนิกจะต้องร่วมกับมุสลิมในการปกป้องรัฐ
11. ชนต่างศาสนิกจะต้องร่วมค่าใช้จ่ายในสงคราม
12. รัฐจะต้องช่วยเหลือชนต่างศาสนิกที่ถูกละเมิดเหมือนกับมุสลิมที่ถูกละเมิด
13. ห้ามมิให้มุสลิมและชนต่างศาสนิกปกป้องศัตรูของรัฐและพันธมิตรของศัตรู
14. หากว่าการสงบศึกใดให้ประโยชน์แก่ทั้งมุสลิมและชนต่างศาสนิกจะต้องยอมรับ
15. บุคคลจะไม่ถูกลงโทษเนื่องจากความผิดของผู้อื่น
16. เสรีภาพในการเดินทางภายในและภายนอกรัฐจะต้องไม่กระทบต่อความมั่นคง
17. ไม่มีการปกป้องผู้กระทำความผิดและผู้ละเมิดต่อสิทธิของผู้อื่น
18. สังคมตั้งอยู่บนการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในความดีและความยำเกรงไม่ใช่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในความชั่วและการข่มเหงรังแก

ใจความดังกล่าวข้างต้นถือเป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ความยุติธรรมทางสังคมและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนมุสลิมกับประชาชนต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริม และได้ถูกปฏิบัติมาโดยตลอดระยะเวลามากกว่า 1,400 ปี ซึ่งแนวทางการปฏิบัติดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าสมควรส่งเสริมให้มุสลิมนำมาปรับใช้ในสังคมไทยที่เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ ซึ่งได้แก่ การอยู่ร่วมกันโดยสันติ หลักการแห่งสัจธรรม ความ

⁷⁰ ดู Mustafa al-siba'i, 2008:55-56

ยุติธรรม การร่วมมือกันบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรม การทำงานเพื่อความดีและประโยชน์สุขของปวงชน เหล่านี้คือหลักการอันเด่นชัดที่ท่านนบีได้ถือปฏิบัติเป็นอันดับแรกในการสร้างสังคมและรัฐอิสลามที่นครมะดีนะฮ์

3. การปรึกษาหารือ

อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสในคัมภีร์อัลกุรอานว่า:

﴿ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ ﴾

ความว่า: “และบรรดาผู้ตอบรับการเรียกร้องต่อพระเจ้าของพวกเขาโดยการดำรงละหมาด และพวกเขามีการปรึกษาหารือในกิจการของพวกเขา”⁷¹

เอกลักษณ์ที่เด่นชัดของอิสลามประการหนึ่งในเรื่องการปกครองคือ “อัชชูรอ” หรือ การปรึกษาหารือ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้ความสำคัญกับการปรึกษาหารือในกิจการต่างๆ ของบ้านเมืองกับกลุ่มคนที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ เป็นอย่างมาก ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้ถูกกล่าวไว้หลายที่ในคัมภีร์อัลกุรอาน เช่นบทอาลิอิมรอน โองการที่ 159 บทอัลนะหฺล โองการที่ 43 และบทอัลอัมบิยาอ์ โองการที่ 7 เป็นต้น ดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ยอมรับข้อเสนอแนะนำจากท่านซัลมานซึ่งเป็นชาวเปอร์เซียให้ขุดสนามเพลาะเพื่อป้องกันศัตรู⁷² ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวอาหรับไม่เคยมีความรู้มาก่อน และเมื่อคราวที่ท่านต้องการที่จะส่งสาส์นไปยังบรรดากษัตริย์และผู้ปกครองเมืองต่าง ๆ นั้น ได้มีผู้มาให้คำแนะนำกับท่านว่า ตามธรรมเนียมของกษัตริย์ทั้งหลายนั้น พวกเขาจะไม่รับสาส์นที่ถูกส่งไปให้ นอกจากว่าจะมีตราประทับของผู้ส่ง ท่านจึงได้สั่งให้แกะสลักตราประทับของท่านทันที โดยมีข้อความปรากฏบนตราประทับนั้นว่า: “มุฮัมมัดผู้เป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์” แล้วท่านก็ได้ใช้ตราประทับนี้บนสาส์นที่ออกจากท่านทุกครั้งนับแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ดังกล่าวเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า การที่ท่านรับคำแนะนำจากผู้อื่นแสดงให้เห็นถึงความมีใจกว้างที่จะรับสิ่งดี ๆ จากผู้อื่นทั้งจากมุสลิมและชนต่างศาสนา เพื่อประโยชน์สูงสุดของรัฐและประชาชน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเป็นผู้ที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับผลประโยชน์ของเหล่าผู้ปฏิบัติตามท่านในทุกยุคทุกสมัยและในทุกๆ สถานการณ์ อะไรก็ตามที่เป็นสิ่งที่ดี แม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่มาจากชาวต่างชาติ ต่างความเชื่อและวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ท่านยอมรับและใช้มันให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชาติของท่าน ตราบใดที่สิ่งนั้นไม่ขัดกับหลักการของบทบัญญัติอิสลาม กฎระเบียบและวัฒนธรรมทางสังคม

⁷¹ สุเราะฮ์อัชชูรอ อายะฮ์ที่ 38

⁷² ดู Mustafa al-siba'i, 2008: 76

4. การไม่บังคับใช้อำนาจหรืออธรรมต่อผู้ที่อ่อนแอกว่า

หลังจากการพิชิตนครมักกะฮ์ ท่านเราะสูล ﷺ ได้ขอยืมอาวุธยุทธโศปกรณ์จำนวนหนึ่งจากค็อฟวาน บิน อุมัยยะฮ์ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเขาเองตกอยู่ในภาวะที่อ่อนแอและต่ำต้อยไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถกำหนดเงื่อนไขใดๆ กับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เลย โดยมีหลักฐานยืนยันจากคำพูดของเขาที่พูดกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในขณะที่ท่านได้ขอยืมอาวุธและยุทธโศปกรณ์จากเขาว่า: “มันเป็นการยึดโดยใช้อำนาจใช้หม่มมุฮัมมัด ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ตอบกลับไปว่า “ไม่ใช่เช่นนั้นหรอก ของพวกนี้เป็นของที่ยืม โดยเรารับประกันได้ว่าจะนำกลับมาคืนให้กับท่านอย่างแน่นอน”⁷³

การให้ยืมอาวุธยุทธโศปกรณ์แก่บรรดามุสลิมของค็อฟวาน บิน อุมัยยะฮ์ในสมรภูมิชะวาซินและท่าทีของท่านเราะสูล ﷺ ในการยืมสื่อเกราะจำนวน 100 ตัวที่ไม่เพียงพอกจากค็อฟวานซึ่งไม่ใช่มุสลิมนั้นชี้ให้เห็นว่า นอกเหนือจากความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมให้เพียงพอในการเผชิญหน้ากับข้าศึกแล้ว การซื้อหรือการหยิบยืมอาวุธจากผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมนั้นเป็นที่อนุญาต โดยมีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่ช่วยเพิ่มความเข้มแข็งหรือเพิ่มอำนาจให้กับพวกเขา และจะต้องไม่ส่งผลให้บรรดามุสลิมได้รับความเดือดร้อน และถูกกดขี่เนื่องจากรายได้ที่มาจากการขายอาวุธหรือความช่วยเหลือที่พวกเขาได้หยิบยื่นให้ เรื่องนี้ยังเป็นหนึ่งในแบบอย่างอันมีค่าในเรื่องการปฏิบัติของฝ่ายมุสลิมต่อปฏิปักษ์ที่ได้ประสบกับความพ่ายแพ้แล้ว เพราะถ้าหากว่าท่านเราะสูล ﷺ จะยึดเอาของพวกนั้นไปเลยโดยใช้อำนาจท่านก็ย่อมกระทำได้ แต่นั่นคือแบบอย่าง การปฏิบัติของท่านเราะสูล ﷺ ในการปฏิบัติต่อฝ่ายผู้พ่ายแพ้ ด้วยการไม่สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นกับทรัพย์สินของพวกเขาภายหลังจากการสู้รบได้สิ้นสุดลง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าบริบทของโลกในปัจจุบันนั้น ประเทศส่วนใหญ่ที่เป็นผู้ผลิตอาวุธยุทธโศปกรณ์และจัดจำหน่ายนั้นไม่ใช่กลุ่มประเทศมุสลิม แต่มุสลิมก็สามารถหาอาวุธต่างๆ ในกลุ่มประเทศเหล่านั้นไว้เพื่อปกป้องประเทศชาติได้ แต่มีเงื่อนไขว่าจะต้องไม่ช่วยเพิ่มความเข้มแข็งหรือเพิ่มอำนาจให้กับพวกเขา และจะต้องไม่ส่งผลให้บรรดามุสลิมได้รับความเดือดร้อนและถูกกดขี่ จากอาวุธต่าง ๆ เหล่านั้น

2.3.2.2 ด้านเศรษฐกิจ

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ส่งเสริมให้ผู้คนประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การค้าขาย การทำเกษตรกรรม เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากกลไกดังกล่าวมีความสำคัญอย่างมากในระบบเศรษฐกิจที่สามารถช่วยพัฒนาสังคมและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้ ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เองก็ได้ทำการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและธุรกรรมต่าง ๆ กับชนต่างศาสนิกมาโดยตลอด โดยให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์และความเป็นธรรมทางการค้าเป็นอย่างมาก

⁷³ ดู Mustafa al-siba'iy, 2008:114

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมในด้านเศรษฐกิจนั้นผู้วิจัยพบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้คบค้าสมาคมกับผู้คนในสังคมในด้านเศรษฐกิจ การทำธุรกรรมทางการเงินกับชนต่างศาสนิก โดยท่านนบี ﷺ ได้ให้แบบอย่างการปฏิบัติตนไว้มากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การให้สิทธิแก่ทุกศาสนาในการประกอบธุรกิจอย่างเท่าเทียม

ผู้วิจัยพบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ส่งเสริมให้ผู้คนทำการค้าขายและประกอบธุรกิจ โดยท่านอนุมัติในการทำการค้าและห้ามยุ่งเกี่ยวกับดอกเบี้ย ซึ่งตัวท่านเองก็เป็นพ่อค้าเช่นเดียวกัน ดังคำสอนของท่านที่ว่า “ขอสาบานต่ออัลลอฮ์ว่า การที่คนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านนำเชือกไปมัดพิน แยกไว้บนหลังเขาแล้วนำไปขาย ย่อมเป็นการดีกว่าสำหรับเขาที่จะไปขอกทานจากผู้อื่น เพราะว่าคุณคนนั้นอาจจะให้หรือไม่ให้ก็ได้”⁷⁴ ซึ่งเนื้อหาใจความของคำสอนนั้นไม่ได้เจาะจงเฉพาะผู้ที่เป็นมุสลิมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงชนต่างศาสนิกอีกด้วย ดังที่ท่านเคยทำการค้าและประสบความสำเร็จอย่างสูงกับผู้คนเผ่าต่างๆทั่วคาบสมุทรอาหรับรวมถึงดินแดนชาม⁷⁵ ท่านได้ร่วมทำการค้ากับชนต่างศาสนิกทั้งชาวยิว คริสต์และกลุ่มชนที่บูชารูปปั้น โดยท่านจะรักษาสัญญาในการคบค้าสมาคมกับพวกเขาเป็นอย่างดี หลักฐานดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าบัญญัติอิสลาม ไม่ได้คำนึงถึงชนชั้น คณะของบุคคล หรืออภิสิทธิ์ชน มนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพตราบที่เขามีได้ไปละเมิดขอบเขตบทบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า หรือไปละเมิดและริดรอนสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

2. การคุ้มครองสิทธิของประชาชนและรักษากฎในระบอบเศรษฐกิจ

ผู้วิจัยพบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ความสำคัญอย่างมากในเรื่องของการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม ดังเช่นที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ห้ามบรรดาพ่อค้าทำการปั่นราคาสินค้าให้สูงขึ้นเพื่อหวังทำกำไรให้ได้มาก⁷⁶ โดยไม่มีเจตนาที่จะซื้อสินค้านั้น แต่เพื่อทำให้ผู้อื่นสู้ราคาและซื้อสินค้านั้นด้วยราคาที่เกินจริง เรียกการซื้อขายแบบนี้ว่า “บัยอูน นัจญูชี” (بَيْعُ النَّجْشِ) ซึ่งการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้มันเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติเพราะส่งผลกระทบต่อผู้คนส่วนใหญ่ที่มีความต้องการสินค้านั้น การกักตุนสินค้าก็เช่นเดียวกัน ถือเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติในหลักการของอิสลาม เรียกในภาษาอารบว่า “อัล อิหติการรฺ” (الإحتكار) คือการซื้อสินค้าประเภทอาหารหลัก หรือสินค้าที่มีความจำเป็นของประชาชนจากท้องตลาด โดยเฉพาะในยามที่ประชาชนกำลังมีความต้องการสินค้านั้น แล้วนำมาเก็บกักตุนเอาไว้โดยไม่เปิดเผยเพื่อทำให้ราคาสินค้า

⁷⁴ ดู al-Bukhariy,1993: 2374

⁷⁵ ดินแดนชามในปัจจุบันประกอบด้วยประเทศจอร์แดน ซีเรีย เลบานอนปาเลสไตน์และอิสราเอล

⁷⁶ ดู al-Bukhariy,1993:2035

สูงขึ้น เมื่อสินค้าขาดตลาดก็ทยอยนำมาออกขายเพื่อทำกำไรจากสินค้าดังกล่าวเนื่องจากว่าสินค้านั้นไม่มีขายในท้องตลาดนอกจากที่เขาเท่านั้น ท่านนบีมุฮัมมัดได้กำชับแก่ผู้คนในเรื่องนี้เอาไว้ว่า “ไม่มีใครกักตุน (สินค้า) นอกจากคนนั้นได้กระทำได้”⁷⁷

จากหลักคำสอนดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่า หลักการและคำสอนของอิสลามนั้นได้ให้ความตระหนัก และคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าผลประโยชน์ของคนเพียงบางส่วน การกระทำใดๆก็ตามของมุสลิมในบริบททางสังคมนั้น ต้องพิจารณาการกระทำต่างๆให้รอบคอบเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบเสียหายต่อสังคมโดยรวม ถึงแม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นสิทธิอันชอบธรรมของเขา ตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายก็ตาม อย่างเช่นการซื้อขาย ซึ่งแต่เดิมนั้นเป็นสิทธิโดยชอบธรรมของเขาที่เขาจะกำหนดราคาสินค้าเพื่อขาย หรือการที่เขาจะซื้อสินค้าไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตามย่อมเป็นสิทธิอันชอบธรรมของเขา แต่เมื่อใดก็ตามที่การใช้สิทธิของเขาไปส่งผลกระทบหรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้คนส่วนใหญ่ภายในสังคมหรือเป็นการฉวยโอกาสจากความต้องการของประชาชนในขณะนั้น รัฐหรือผู้มีอำนาจก็สามารถที่จะจำกัดสิทธิดังกล่าว หรือบังคับใช้บทลงโทษในกรณีดังกล่าวนี้ได้ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่และเพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมและความสงบสุขขึ้นในสังคม

3. การมีความยุติธรรมในการทำการค้าและทำธุรกรรมต่างๆ

ผู้วิจัยพบว่าท่านนบี ﷺ เคยทำธุรกรรมต่าง ๆ เช่น การจำนองและค้าขายกับชาวยิวและกลุ่มชนต่างศาสนา โดยท่านจะรักษาสัญญาในการคบค้าสมาคมกับพวกเขาเป็นอย่างดี ดังที่ท่านนบี ﷺ เคยซื้ออาหารจากชาวยิวและซื้อแพะจากผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ซึ่งเหตุการณ์ครั้งนั้นถูกเล่าโดยท่านอับดุลเราะมาน บิน อปีบกร ว่า: ขณะที่ท่านนบี ﷺ กำลังอยู่ร่วมกับบรรดาเคาะหาบะฮ์ประมาณ 130 คน ท่านได้ซื้อแพะหนึ่งตัวจากชายผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมขณะที่กำลังต้อนฝูงแพะมา โดยท่านได้ถามชายคนดังกล่าวว่า “ท่านจะขายหรือจะให้” ชายคนดังนั้นก็ตอบว่า “ไม่ให้..แต่จะขาย” ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงได้ซื้อแพะจากเขาหนึ่งตัว⁷⁸ การปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นการแสดงออกถึงความยุติธรรมและคำนึงถึงความพึงพอใจของอีกฝ่ายเป็นสำคัญ เนื่องจากขณะที่บรรดามุสลิมต้องการอาหารนั้นพวกเขาสามารถข่มขู่หรือบังคับให้ชายคนนั้นมอบแพะให้แก่พวกเขาก็ย่อมกระทำได้ แต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ถามก่อนว่าจะขายให้หรือไม่..? เมื่อชายคนนั้นยินยอมท่านจึงซื้อแพะพร้อมกับจ่ายราคาของแพะตัวนั้นตามราคาที่ผู้ขายต้องการ

⁷⁷ ดู Muslim,1996: 1605

⁷⁸ ดู Bukhariy,1993: 2103

นอกเหนือจากการซื้อขาย การร่วมลงทุนกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมแล้ว การจำหน่ายสิ่งของ หรือทรัพย์สินบางอย่างกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมนั้นก็เป็นที่ได้เคยถูกปฏิบัติโดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดัง เหตุการณ์ที่เล่าจากท่านหญิงอาอิชะฮ์ เราะฎียัลลอฮูอันฮา ว่า :

((اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَامًا بِبَسِيئَةٍ وَرَهْنَهُ دِرْعَةً))

ความว่า “ท่านเราะสูล ﷺ ได้ซื้ออาหารจากชาวยิว (ในลักษณะหนี้) โดยการนำเสื้อเกราะของท่านมาค้ำประกันไว้ (จำหน่าย)”

(al-Bukhariy,1993:1990)

จากข้อมูลข้างต้นที่ผู้วิจัยได้นำเสนอนั้นเป็นสิ่งที่สามารถยืนยันได้เป็นอย่างดีว่า การทำธุรกรรมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมนั้นสามารถกระทำได้โดยอาศัยแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้เคยปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกด้วยดีเสมอมา

4. การเป็นหุ้นส่วนและการร่วมลงทุน

ผู้วิจัยยังพบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เคยร่วมเป็นหุ้นส่วนกับชนต่างศาสนิกในการประกอบธุรกิจโดยทำการแบ่งผลประโยชน์และปันผลกำไรร่วมกัน ซึ่งสิ่งดังกล่าวเป็นที่ยืนยันว่า การร่วมลงทุนในกิจการหนึ่งกิจการใดระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งที่อนุญาตให้กระทำได้ ตราบเท่าที่การดำเนินงานนั้นไม่ผิดต่อหลักการและเงื่อนไขของศาสนาที่ได้วางไว้ ดังเช่นกรณีการเป็นหุ้นส่วนของท่านนบี ﷺ ที่ได้ร่วมลงทุนกับชาวยิวในการทำการเกษตรที่ตำบลคอยบัยร เหตุการณ์ในครั้งนี้นั้นได้ถูกรายงานโดยท่าน अबดุลลอฮ์ อิบนิ อุมร์ เราะฎียัลลอฮูอันฮูมาว่า: “ท่านเราะสูลุลลอฮ์ได้ให้ชาวยิวทำการเพาะปลูกที่ตำบลคอยบัยร โดยจะทำการแบ่งปันผลกำไรที่ได้จากที่ดินแปลงดังกล่าวร่วมกัน”⁷⁹

ในประเด็นการเป็นหุ้นส่วนและการทำธุรกรรมของมุสลิมกับชนต่างศาสนิก ชี้ให้เห็นว่าธุรกิจมีบทบาทที่สำคัญทางเศรษฐกิจ สังคมและศาสนา โดยที่การประกอบธุรกิจนั้นผู้คนในสังคมสามารถมีสิทธิและเสรีภาพเต็มที่ ตราบใดที่ดำเนินธุรกิจด้วยความถูกต้องตามหลักการอิสลาม มีความซื่อสัตย์ระหว่างกันทั้งมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม โดยสามารถนำสู่การปฏิบัติ การพัฒนาและเกิดการปรองดองสำหรับมนุษยชาติได้อย่างดีอีกทางหนึ่ง

⁷⁹ ดู Bukhariy,1993: 2651

2.3.2.3 ด้านสังคม

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะคบค้าสมาคมกับชนต่างศาสนิกด้วยการยอมรับความเป็นตัวตนของเขาและเคารพสิทธิเสรีภาพในด้านต่างๆของพวกเขา เยี่ยมเยือนช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเมื่อเจ็บป่วยและมีความเดือดร้อน ใช้ความอดทนเคารพต่อความหลากหลาย การยอมรับในความแตกต่างและสถานการณ์ความขัดแย้งการให้อภัยและให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมร่วมกัน นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังสนับสนุนให้ใช้การเจรจาต่อรองเพื่อยุติความขัดแย้งเสมอ

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมในด้านสังคมนั้นพบว่า ท่านนบี ﷺ นั้นได้คบค้าสมาคมกับผู้คนในสังคมในบริบทต่างๆกับชนต่างศาสนิกทั้งในยามสงบสุขและในยามสงคราม ทั้งในยามที่มุสลิมอยู่ในสภาพที่อ่อนแอและในสภาพที่มุสลิมมีความเข้มแข็ง โดยท่านนบี ﷺ ได้ให้แบบอย่างการปฏิบัติตนไว้มากมาย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอ ดังนี้

1. การให้เกียรติแก่ศพเพื่อนมนุษย์ที่ไม่ใช่มุสลิม

อีกหนึ่งตัวอย่างที่ผู้วิจัยอยากนำเสนอในการที่อิสลามให้ความสำคัญต่อเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์ก็คือ การที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้สั่งให้บรรดามุสลิมลุกขึ้นยืนให้เกียรติต่อศพที่ไม่ใช่มุสลิม ดังรายงานของอามिर บุตร เราะบิอะฮ์ ที่ได้เล่าถึงคำกล่าวของท่านนบีที่กล่าวในเรื่องนี้เอาไว้ว่า:

((إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَائِزَ فَمُومُوا لَهَا حَتَّى تَخْلُفُكُمْ أَوْ تُوضَعَ))

ความว่า “เมื่อพวกเจ้าเห็นศพ (ผ่านมาก็) จงลุกขึ้นยืนให้เกียรติเขา จนกว่าศพนั้นจะผ่านไปหรือถูกวางลง” (Muslim, 1993:958)

ในประเด็นเดียวกันนี้ผู้วิจัยยังพบอีกว่าบรรดาเศาะหาบะฮ์ ก็ได้เจริญรอยตามแนวทางการปฏิบัติและแบบอย่างของท่านนบี ﷺ ดังเช่นการปฏิบัติของ กิอัยส บุตรของสะอัด และ สะฮัล บุตร หนะนิฟ ในขณะที่มีศพถูกหามผ่านมายังท่านทั้งสองขณะที่ท่านกำลังนั่งอยู่ ณ ตำบลอัลกอดีลียะฮ์ ท่านทั้งสองก็ได้ยืนขึ้นเพื่อให้เกียรติแก่ศพดังกล่าว ทันใดนั้นมีผู้ทักท้วงท่านทั้งสองว่า: “นั่นเป็นศพของชาวซิมมี⁸⁰ นะ” ทั้งสองจึงกล่าวขึ้นว่า “แท้จริงได้มีศพถูกหามผ่านมายังท่านเราะฮ์ลุล ﷺ

⁸⁰ ซิมมี คือประชาชนต่างศาสนาที่อาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม โดยรัฐมีหน้าที่จะต้องดูแลด้วยความยุติธรรม โดยแลกกับการที่พวกเขามีหน้าที่จ่ายภาษี (ญิซยะฮ์) ส่วนประชาชนต่างศาสนาที่ลงนามเซ็นสัญญาว่าจะไม่รุกรานต่อกันหรือไม่ละเมิดซึ่งกันและกันเรียกว่า (มูอาฮัด) คนทั้ง 2 กลุ่มนี้มุสลิมสามารถติดต่อสร้างความสัมพันธ์ในด้านต่างๆได้

ท่านก็ได้ยืนยันขึ้น ทันใดนั้นมีผู้กล่าวขึ้นว่า นั่นเป็นศพของชาวยิวนะ ท่านจึงกล่าวว่า: เขามีได้เป็นมนุษย์คนหนึ่งอย่างฉันหรือ” (Muslim,1993:960)

ผู้วิจัยพบว่าจากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการยืนยันให้เกียรติแก่ศพสามารถที่จะกระทำได้ไม่ว่าศพนั้นจะเป็นมุสลิมหรือชนต่างศาสนิกก็ตาม ดังกล่าวเป็นวิถีปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ตลอดจนบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านที่ได้กระทำไว้เป็นแบบอย่าง ซึ่งการปฏิบัติในสิ่งดังกล่าวนี้ต้องไม่ใช่เป็นการไว้ทุกข์หรือเป็นความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของคนต่างศาสนา แต่ทว่าการยืนยันให้เกียรติแก่ศพที่เสียชีวิตที่เป็นชนต่างศาสนิกนั้น เป็นการเคารพและให้เกียรติแก่ชีวิตของเพื่อนมนุษย์คนหนึ่งจากโลกนี้ไป เป็นการรำลึกถึงความตายและความยิ่งใหญ่ของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

2. การเยี่ยมเยียนผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะปฏิบัติต่อบุคคลที่อยู่รอบ ๆ ท่านเสมือนกับเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในครอบครัวของท่าน ถึงแม้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะไม่ใช่มุสลิมก็ตาม ท่านเคยมีเพื่อนบ้านที่เป็นชาวยิวและมีเด็กน้อยชาวยิวคนหนึ่งที่เคยรับใช้ท่าน ต่อมาเมื่อเด็กคนนั้นป่วย ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ไปเยี่ยมเยียนอาการป่วยของเขา ท่านได้นั่งลงและได้เชิญชวนให้เขาเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม แล้วเขาก็ได้รับอิสลาม ซึ่งแนวทางการปฏิบัติดังกล่าวของท่านได้รับการบอกเล่าจากท่านอนัส บิน มาลิก เราะฎิยัลลอฮุอันฮู ที่ได้เล่าว่า :

((أَنَّ غُلَامًا مِنَ الْيَهُودِ كَانَ يَخْدُمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَرِضَ ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُهُ ، فَقَعَدَ عِنْدَ رَأْسِهِ ، فَقَالَ : أَسْلِمَ. فَتَنَظَّرَ إِلَى أَبِيهِ وَهُوَ عِنْدَ رَأْسِهِ ، فَقَالَ لَهُ : أَطَعِ أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأَسْلَمَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَقُولُ : الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْقَذَهُ مِنَ النَّارِ))

ความว่า “มีเด็กชาวยิวคนหนึ่งที่เคยรับใช้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ล้มป่วยลง เมื่อท่านทราบข่าวท่านได้มาเยี่ยมเยียนเขา โดยที่ท่านได้นั่งใกล้ศีรษะของเขาแล้วกล่าวว่า “จงเข้ารับอิสลามเถิด” จากนั้นเขาได้มองไปยังพ่อของเขา (เพื่อขอความคิดเห็น) พ่อของเขาบอกว่า “จงเชื่อฟังอบุลกอสิมเถิด” แล้วเขาก็รับอิสลาม ต่อจากนั้นท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เดินออกมาแล้วกล่าวว่า “อัลฮัมดุลิลลาฮ์ ที่ทำให้เขารอดพ้นจากไฟนรก” (al-Bukhariy,1993: 1356)

จากการศึกษากรณีดังกล่าวพบว่า การเยี่ยมเยียนเพื่อนมนุษย์ทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม ไม่ว่าจะเป็เด็กหรือผู้ใหญ่ นั้น เป็นสิ่งทีอิสลามส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นอย่างมาก ดังเช่นกรณีการปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทีจะพยายามไปเยี่ยมเยียนผู้ที่ป่วยและผู้ทีเดือดร้อนเมื่อท่านทราบข่าว ถึงแม้ว่าบุคคลเหล่านั้นจะไม่ใช่มุสลิมก็ตาม

3. การมีจริยวัตรและวิถีปฏิบัติทีดีงาม

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในฐานะทีเป็นผู้นำศาสนาและผู้นำแห่งรัฐได้ใช้ความพยายามเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมโดยใช้หลักการอิสลามมาปลูกฝังจริยธรรมทีดีงามให้แก่ผู้คน ท่านจะใช้วิธีการทีดีงาม ความรอบคอบ ไม่รุนแรงแข็งกร้าว การใช้เหตุผล ข้อคิด คำตักเตือนทีดีโดยสอดแทรกหลักธรรมคำสอนของศาสนาไปสู่ประชาชนของท่านเสมอ ดังทีท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทีได้กล่าวเตือนท่านหญิงอาอิชะฮ์ ขณะที่มีการวิวาทกันหนึ่งมาหาและกล่าวว่า: “ขอความตายและความหายนะจงประสบแก่ท่าน” แทนทีพวกเขาจะกล่าวคำสาปแช่งมีแต่ท่านหญิงอาอิชะฮ์ได้ยืนดั่งนั้นจึงตอบไปว่า: “ความตายและความหายนะจะประสบกับพวกเจ้านั้นแหละ” เมื่อท่านนบี ﷺ ได้ยินเช่นนั้นก็ได้ห้ามท่านหญิงอาอิชะฮ์และได้กล่าวว่า: “แท้จริง อัลลอฮ์เป็นผู้ทรงนุ่มนวลและทรงรักความนุ่มนวลในทุกๆ สิ่ง” ท่านหญิงอาอิชะฮ์ ได้ถามว่า: “ท่านไม่ได้ยืนทีพวกเขา กล่าวอย่างนั้นหรือ” ท่านนบีได้ตอบนางว่า: “ก็ฉันได้กล่าวแล้วไ้ว่า พวกท่านก็เช่นเดียวกัน”⁸¹

จริยวัตรและวิถีปฏิบัติทีดีงามคือสิ่งทีมุสลิมทุกคนพึงปฏิบัติต่อชนต่างศาสนาเนื่องจากสอดคล้องกับอัลหะดีษท่านนบี ﷺ ทีว่า:

((وخالقِ النَّاسِ بِخُلُقِي حَسَنٍ))

ความว่า “และเจ้าจงคบกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกิริยามารยาททีดีงาม”⁸²

ดังกล่าวข้างต้นนั้นชี้ให้เห็นว่ามุสลิมเมื่อมีความขัดแย้งกับผู้อื่น การโต้ตอบใดๆก็ตามนั้นต้องเป็นการตอบโต้ด้วยกับสิ่งทีดีกว่า ทั้งคำพูดและการกระทำ และจะต้องไม่เลียนแบบพฤติกรรมทีไม่ดีงาม ทั้งนี้เพื่อระงับความบาดหมางทีเกิดขึ้นและรักษาไว้ซึ่งความสงบสุขของสังคมโดยรวม ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ารากฐานประการแรกของรัฐอิสลามคือความยุติธรรมทางสังคม ประการที่สองคือความสัมพันธ์ทีดีระหว่างชาวมุสลิมกับประชาชนต่างศาสนา อันได้แก่การอยู่ร่วมกันโดยสันติและประการทีสามคือ ความบริสุทธิ์ใจและจริงใจต่อกัน ตลอดจนความร่วมมือกันบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรมและยับยั้งจากความไม่ดีงามต่าง ๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อประโยชน์สาธารณะและ

⁸¹ ดู Ibn Hajar, 1978 :12/280

⁸² อ้างแล้วหน้า 67

ประโยชน์ของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังเช่นในบริบทของประเทศไทย

2.4 สิทธิและกฎเกณฑ์การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกในหลักการอิสลาม

การศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่ามีหลักฐานมากมาย ที่มายืนยันถึงวิถีปฏิบัติในประเด็นดังกล่าวทั้งจากบัญญัติที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและจากสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จากสิทธิต่าง ๆ ที่ชนต่างศาสนิกพึงได้รับจากบรรดามุสลิม และกฎเกณฑ์การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิก แต่ก่อนที่จะนำเสนอในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะและนิยามความหมายของกลุ่มบุคคลและประเภทของชนต่างศาสนิกให้ถูกต้องเป็นอันดับแรกเสียก่อน โดยการแบ่งในลักษณะดังกล่าวนี้ไม่ได้เป็นการแบ่งตามประเภทของกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อ เช่น ชาวยิว ชาวคริสต์ ชาวเปอร์เซีย ชาวอรับหรือกลุ่มบุคคลที่ปฏิเสธพระเจ้า แต่ลักษณะการแบ่งนี้เป็นการแบ่งตามสถานภาพหรือตำแหน่งในโครงสร้างทางสังคมของแต่ละกลุ่ม เป็นตำแหน่งหรือฐานะที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่มสังคม สถานภาพดังกล่าวจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อผู้อื่น เพื่อให้การติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคมมีระเบียบแบบแผนและเป็นตัวกำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไรในสังคม ควรประพฤติหรือปฏิบัติอย่างไร บรรทัดฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานภาพเหล่านั้นก็คือ สิทธิหน้าที่ อภิสิทธิ์และภาวะจำยอม เป็นการยอมรับกฎเกณฑ์ที่หลักการของอิสลามและสมาชิกของสังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น ซึ่งสถานภาพหรือตำแหน่งในโครงสร้างทางสังคม

2.4.1 กลุ่มบุคคลและประเภทต่าง ๆ ของชนต่างศาสนิกในกฎหมายอิสลาม

นักนิติศาสตร์อิสลามได้แบ่งประเภทของกลุ่มบุคคลที่เป็นชนต่างศาสนิก โดยได้จำแนกออกเป็นสี่กลุ่มหลักๆ เอาไว้ในหลักกฎหมายอิสลาม ดังนี้คือ

2.4.1.1 ชาวมูออัด (ชนต่างศาสนิกที่มีสถานะมีพันธะสัญญากับชาวมุสลิม)

ชาวมูออัด หมายถึงชนต่างศาสนิกที่มีสถานะเป็นผู้ที่มีพันธะสัญญากับชาวมุสลิม กลุ่มบุคคลประเภทนี้ตามนัยยะแห่งกฎหมายอิสลามนั้นจำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องยึดมั่นในสัญญาที่ได้กระทำไว้กับพวกเขาตลอดระยะเวลาสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ระหว่างทั้งสองฝ่าย トラบใดที่พวกเขายังคงซื่อสัตย์ในคำมั่นสัญญา และไม่ได้สนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือผู้ใดเพื่อต่อต้านหรือทำลายมุสลิมและอิสลาม ตัวอย่างเช่น กลุ่มผู้ปฏิเสธอิสลามชาวมักกะฮ์ในช่วงการทำสนธิสัญญาหุฎัยบียะฮ์⁸³ เทียบได้ในยุคปัจจุบัน ดังเช่น ชนต่างศาสนิกที่อาศัยอยู่ประเทศต่าง ๆ ที่ไม่ใช่ประเทศมุสลิม

⁸³ ดู Bukhariy,1993: 2698

แต่ได้มีการเจรจาหรือกำหนดกรอบความร่วมมือต่าง ๆ กับผู้ปกครองมุสลิมในการออกสนธิสัญญาต่าง ๆ ผ่านสถานทูตหรือกงสุลของแต่ละประเทศ ในกรณีดังกล่าวนี้อนุญาตให้มุสลิมสามารถทำสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรหรือสงบศึกได้ เมื่อไตร่ตรองดูแล้วว่าการกระทำดังกล่าวเป็นผลประโยชน์สำหรับมุสลิม โดยอาศัยหลักฐานจากอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัลอันฟาล อายะฮ์ที่ 61 ว่า:

﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾

ความว่า“และหากพวกเขาโอนอ่อนมาเพื่อการประนีประนอมแล้วเจ้าก็จงโอนอ่อนตามเพื่อการนั้น ด้วย และจงมอบหมายต่ออัลลอฮ์เถิด แท้จริงพระองค์คือผู้ทรงได้ยิน ผู้ทรงรอบรู้”⁸⁴

2.4.1.2 ชาวซิมมีย (ผู้ที่อยู่ภายใต้พันธสัญญาและการคุ้มครอง)

ชาวซิมมีย หมายถึงกลุ่มบุคคลที่ไม่ใช่มุสลิมที่มีสถานะเป็นผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐอิสลาม กลุ่มบุคคลประเภทนี้ตามนัยยะแห่งกฎหมายอิสลามนั้นจำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านการคุ้มครองหรือการดูแลแก่พวกเขาแลกกับการจ่าย “ญิซยะฮ์”⁸⁵ โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 29 ว่า:

﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾

ความว่า“พวกเจ้าจงต่อสู้บรรดาผู้ที่ไม่ศรัทธาต่ออัลลอฮ์และต่อวันปรโลก และไม่งดเว้นสิ่งที่อัลลอฮ์และร่อซูลได้ห้ามไว้ และไม่ปฏิบัติตามศาสนาแห่งความสัจจะ อันได้แก่บรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์ จนกว่าพวกเขาจะจ่ายญิซยะฮ์จากมือของพวกเขาเอง ในสภาพที่พวกเขาเป็นผู้ต่ำต้อย”⁸⁶

นอกจากนี้คำว่า “ซิมมีย” ยังถูกเรียกโดยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาผู้ปกครองมุสลิมหลังจากท่านตลอดมา ดังกรณีที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ส่งเสียต่อบรรดาแม่ทัพทั้งหลายที่ท่านได้ส่งไปทำสงครามให้ทำการเจรจาก่อน ถ้าหากว่าชาวเมืองนั้นยอมรับข้อเสนอและไม่ต้องการสู้รบก็ให้พวกเขาเหล่านั้นอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลของมุสลิมโดยแลกกับการจ่ายภาษีใน

⁸⁴ สุเราะฮ์ อัลอันฟาล อายะฮ์ที่ 61

⁸⁵ ภาษีในฐานะพลเมืองของรัฐอิสลามที่ได้รับการรับรองและคุ้มครองในสิทธิเสรีภาพทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน

⁸⁶ สุเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 29

ฐานะพลเมืองของรัฐอิสลาม โดยจะได้รับการรับรองในสิทธิเสรีภาพและคุ้มครองทั้งในด้านชีวิตและทรัพย์สิน

นักนิติศาสตร์อิสลามได้ให้สมญาพลเมืองต่างศาสนิกที่อาศัยอยู่ในประเทศอิสลามว่า “ชาวซิมมี” หมายถึงพลเมืองต่างศาสนิกที่อาศัยอยู่ภายใต้การคุ้มครองดูแลของประเทศอิสลาม ซึ่งถือเป็นคำเรียกที่ดีและไม่ได้ถือเป็นทางลบแต่อย่างใดเลย⁸⁷

อิมามอิบนิค็อยยิม ได้อธิบายเกี่ยวกับการเก็บภาษีญิซยะฮ์เอาไว้ว่า “ผู้ที่เป็เด็ก ผู้ที่สติไม่ดี บรรดาสตรี ผู้ที่ยากจนขัดสน ผู้สูงอายุที่ไม่แข็งแรง ผู้ที่หูหนวก ตาบอดและบรรดานักพรต หรือนักบวชนั้นจะไม่ถูกเรียกเก็บในภาษีดังกล่าว”⁸⁸

2.4.1.3 ชาวมุสตะมัน (ผู้ที่ได้รับความคุ้มครองจากชาวมุสลิม)

ชาวมุสตะมัน หมายถึง กลุ่มบุคคลประเภทนี้ตามนัยยะแห่งกฎหมายอิสลามนั้น จำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านการคุ้มครองหรือการดูแลแก่พวกเขาตามวันเวลาหรือสถานที่ที่ได้ตกลงกันได้ ในกรณีนี้ เป็นที่อนุญาตที่จะให้ชนต่างศาสนิกเดินทางเข้าประเทศมุสลิมและพำนักอยู่ในช่วงระยะเวลาหนึ่งตามที่กฎหมายของแต่ละพื้นที่ที่ได้กำหนดเอาไว้ เพื่อมาติดต่อกับราชการ ทำการค้า ประกอบธุรกิจและกิจการอื่น ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือสร้างความเสียหายต่อรัฐและบรรดามุสลิม โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอานสุเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 6 ว่า:

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَا آمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾

ความว่า “และหากว่ามีคนใดในหมู่ชริกได้ขอให้เจ้าคุ้มครอง ก็จงคุ้มครองเขาเถิด จนกว่าเขาจะได้ยินคำรสของอัลลอฮ์ แล้วจงส่งเขายังที่ปลอดภัยของเขา นั่นก็เพราะว่าพวกเขาเป็นกลุ่มชนที่ไม่รู้”⁸⁹

ความปลอดภัยในกรณีนี้อาจจะเรียกได้ในยุคสมัยปัจจุบันว่าเป็น “วีซ่าเข้าเมือง” ดังกล่าวเป็นที่อนุญาตแก่ชนต่างศาสนิกที่จะเข้ามายังประเทศมุสลิม เพื่อการประกอบธุรกิจหรือกิจการที่สำคัญ เช่น การเข้ามาทำการค้าในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทั้งซื้อและขายสินค้าหรือเข้ามาติดต่อทางการทูต เป็นต้น ยกเว้นนครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์เท่านั้นที่ไม่อนุญาตให้ชน

⁸⁷ ดู al-Zuhaily,1998:60-61

⁸⁸ ดู Ibn Qudamah,1996/215

⁸⁹ สุเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 6

ต่างศาสนิกเข้ามายังสองเมืองนี้โดยเด็ดขาดตามกฎหมายอิสลามที่ได้ระบุเอาไว้และเป็นมติเอกฉันท์ของปวงประชาญ์

2.4.1.4 ชาวหฺรียี (ผู้เป็นศัตรูหรือประกาศสงครามกับชาวมุสลิม)

ชาวหฺรียี หมายถึงกลุ่มบุคคล กลุ่มรัฐ ที่ไม่มีสนธิสัญญาหรือข้อตกลงใด ๆ ระหว่างมุสลิมหรือมีสถานะเป็นศัตรูหรือคู่สงครามกับชาวมุสลิมหรือประกาศสงครามกับชาวมุสลิมและศาสนาอิสลาม กลุ่มบุคคลประเภทนี้ตามนัยยะแห่งกฎหมายอิสลามนั้นไม่จำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านต่างๆ เช่น การคุ้มครองหรือการดูแลแก่พวกเขา

ดังกล่าวข้างต้นนั้นคือกลุ่มบุคคลสี่กลุ่มหลัก ๆ ที่นักนิติศาสตร์อิสลามยุคอดีตได้มีการจัดประเภทเอาไว้ ซึ่งการจัดประเภทดังกล่าวนี้เกิดขึ้นจากสภาพการณ์ในยุคสมัยนั้นเป็นสำคัญ ไม่ใช่เป็นบทบัญญัติที่ถูกกำหนดเอาไว้แต่เดิม แต่กรณีดังกล่าวเป็นการวินิจฉัยตามกรณีและข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลานั้นของนักนิติศาสตร์อิสลาม ทั้งนี้เพื่อที่จะกำหนดขอบเขตเบื้องต้นต่อความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรอิสลามและบรรดามุสลิมกับประชาคมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มุสลิม ดังเช่นการกำหนดสถานะทางดินแดนว่าเป็นดินแดนแห่งสันติ “ดาร์สสลาม” และดินแดนแห่งสงคราม “ดาร์ลหฺรียี” เป็นต้น

2.4.2 สิทธิและกฎเกณฑ์การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกในหลักการอิสลาม

การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกนั้นมีอยู่มากมายหลากหลายรูปแบบ หลากหลายบริบททั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ตลอดจนความมั่นคงของชาติและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสิทธิเสรีภาพของผู้คนในสังคม ด้วยเหตุดังกล่าวนี้มุสลิมจึงจำเป็นต้องทราบถึงข้อกำหนด บทบัญญัติ และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวที่หลักการอิสลามได้กำหนดไว้ เพื่อกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มบุคคลประเภทต่างๆได้ถูกต้องตามบัญญัติของอิสลาม

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า มีสิทธิต่าง ๆ มากมายที่จำเป็นสำหรับมุสลิมจะต้องมอบให้แก่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมและข้ออ่อนผันทางศาสนบัญญัติเกี่ยวกับชนต่างศาสนิกในการปฏิสัมพันธ์กับพวกเขา ซึ่งทั้งสองประการดังกล่าวผู้วิจัยจะนำเสนอรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

2.4.2.1 สิทธิที่ชนต่างศาสนิกพึงได้รับจากมุสลิม

1. สิทธิในด้านการคุ้มครองและการดูแล

จำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านการคุ้มครองหรือการดูแลแก่พวกเขา (ชาวซิมมียฺและชาวมุสตะมัน) トラบใดที่พวกเขายังคงอาศัยอยู่ในดินแดนของอิสลาม และต้องคุ้มครอง

ดูแลขามุสตะมันเมื่อพวกเขาเดินทางออกจากดินแดนมุสลิมจนกว่าพวกเขาจะเดินทางถึงจุดหมาย โดยปลอดภัย โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอาน สุเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 6 ว่า:

﴿وَأَنْ أَحَدًا مِّنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُهُ حَتَّى يَسْمَعَ
كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَا مَنَّهُ، ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ﴾

ความว่า“และหากว่ามีคนใดในหมู่ชริกได้ขอให้เจ้าคุ้มครอง ก็จงคุ้มครอง เขาเถิด จนกว่าเขาจะได้ยินคำรัสของอัลลอฮ์ แล้วจงส่งเขายังที่ปลอดภัย ของเขา นั่นก็เพราะว่าพวกเขาเป็นกลุ่มชนที่ไม่รู้”

นอกจากนี้รัฐหรือชาวมุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านการคุ้มครองหรือการดูแลอันตราย ต่างๆ ที่จะเกิดแก่ทรัพย์สิน เกียรติยศ ชีวิตพวกเขาและจะต้องชดใช้ต่อความเสียหายต่างๆ ให้แก่พวกเขาตราบใดที่พวกเขายังคงอาศัยอยู่ในดินแดนของอิสลาม

2. สิทธิในด้านความยุติธรรม

จำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านความยุติธรรมแก่พวกเขา ในการตัดสินระหว่างพวกเขาและการตัดสินระหว่างพวกเขากับชาวมุสลิมเมื่อพวกเขาอยู่ภายใต้การตัดสินของชาวมุสลิม โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอาน สุเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์อายะฮ์ที่ 8 ว่า:

﴿وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ﴾

ความว่า“จงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใด ทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า”⁹⁰

อิมามอฏฏอบรียได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแจ้งแก่บรรดาผู้ศรัทธา ให้ดำรงมั่นอยู่กับอัลลอฮ์บนจรรยาบรรณและบุคลิกภาพที่ดี เป็นพยานด้วยความยุติธรรมทั้งกับมิตรสหายและศัตรูของพวกท่าน และอย่าได้เลยเถิดทั้งในข้อตัดสิน การกระทำในสิ่งที่เป็นข้อกำหนดของพวกท่านต่อเหล่าศัตรูของพวกท่าน และจงอย่าให้มีการเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใดที่จะทำให้พวกเจ้าไม่ยุติธรรมในการตัดสินและไม่ให้ความเป็นธรรมในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับพวกเขา ดังนั้นระหว่างพวกท่านกับพวกเขาก็ให้ปฏิบัติต่อกันด้วยดี” (Attobriy 2000:10/95)

⁹⁰ สุเราะฮ์ อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ ที่ 8

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้นำและชาวมุสลิมนั้นต้องให้ความสำคัญต่อผู้ที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม คอยให้ความยุติธรรมเมื่อเกิดกรณีขัดแย้งกันระหว่างผู้คน และดูแลกิจการงานต่างๆของพวกเขาให้เป็นไปโดยเรียบร้อยโดยเท่าเทียมกัน

3. สิทธิในการได้รับการเชิญชวนสู่ศาสนาอิสลาม

จำเป็นที่รัฐหรือชาวมุสลิมต้องเชิญชวนพวกเขามาสู่ศาสนาอิสลาม เพราะเรื่องดังกล่าวถือเป็นฟัรฎูกิฟายะฮ์⁹¹ สำหรับมุสลิม เนื่องจากครั้งหนึ่งท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ได้ไปเยี่ยมเด็กสาวยิวที่เคยรับใช้ท่านที่ป่วยและได้เชิญชวนให้เขารับอิสลาม จนเด็กน้อยสาวยิวได้ตอบรับคำเชิญจากท่านนบีในการเปลี่ยนมาเป็นมุสลิม⁹²

แต่การเรียกร้องและการเชิญชวนนั้น ต้องเป็นไปด้วยด้วยความสุขุม และการตักเตือนที่ดี ให้โต้แย้งกับบุคคลที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างด้วยสิ่งที่ดีกว่าเสมอ คือด้วยเหตุผลและหลักฐานจากบทบัญญัติของอิสลาม ด้วยวิทิตปัญญา ข้อคิด คติข้อเตือนใจที่ดีงามและด้วยความอ่อนโยนและสุภาพ

ท่านอิบนิญะรียร์กล่าวว่า: “คือด้วยกับอัลกุรอานและสุนนะฮ์” ให้เรียกร้องเชิญชวนหรือโต้แย้ง ด้วยกับข้อคิด คติข้อเตือนใจ และด้วยมรรยาท ที่ดีงาม (ดู Ibn Kathir,1999:4/613)

สิทธิดังกล่าวต้องกระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจในการเรียกร้องเชิญชวน โดยห้ามการข่มขู่ ทำร้ายหรือบังคับอิสลามให้แก่ผู้อื่นโดยไม่เต็มใจ

4. สิทธิในความเชื่อและนับถือศาสนา

เป็นที่ต้องห้ามอย่างเด็ดขาดในกฎหมายอิสลาม ในการที่มุสลิมจะไปบังคับหรือขู่เชิญให้ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมเปลี่ยนศาสนาเดิมของพวกเขาให้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และยังถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความผิดเป็นการฝ่าฝืนคำสั่งของพระเจ้าอีกด้วย โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอาน สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์อายะฮ์ที่ 256 ที่ว่า:

﴿لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾

⁹¹ ฟัรฎูกิฟายะฮ์ คือสิ่งที่ศาสนาใช้บังคับให้มีการปฏิบัติโดยภาพรวม ไม่ได้มีการเจาะจงเป็นรายบุคคล คือ เมื่อมีคนหนึ่งคนใดได้ถือปฏิบัติถือว่าเป็นการเพียงพอแล้ว และเมื่อมีการปฏิบัติก็ถือว่าความผิดของผู้อื่นหมดไป แต่ถ้าหากไม่มีผู้ใดที่ปฏิบัติอยู่เลยความผิดก็จะทุกคนก็จะมีผิด เช่น การจัดการเรื่องศพ การห่อศพ การละหมาดให้แก่ศพ การเรียกร้องเชิญชวนมาสู่อิสลาม เป็นต้น

⁹² ดู Bukhariy,1993: 1356

ความว่า"ไม่มีการบังคับใดๆ(ให้นับถือ) ในศาสนาอิสลาม ความถูกต้องนั้นได้เป็นที่ประจักษ์แล้วจนแยกออกจากความผิด"⁹³

อิบนุกะซีร อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “พวกเจ้า อย่าได้บังคับผู้หนึ่งผู้ใด ให้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม เพราะศาสนาอิสลามกระจ่างชัดด้วยความจริง ชัดเจนด้วยหลักฐาน และข้อพิสูจน์ตลอดทั้งโต้แย้งกับผู้คนทุกยุคทุกสมัย ไม่จำเป็นต้องบังคับให้ใครเข้ารับอิสลาม แต่ทว่าคนใดที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงนำทางให้เขาเข้ารับอิสลาม และเปิดใจให้ความสว่างแก่เขา ด้วยการศึกษาหาข้อเท็จจริง เขาก็จะยอมรับ ส่วนคนที่อัลลอฮ์ ﷻ ให้หัวใจเขามืดบอด ไม่ยอมฟัง ไม่ยอมคิด ไม่ใช้สติปัญญา ก็ไม่มีประโยชน์อันใดที่เขาจะเข้ารับอิสลามโดยปราศจากความจริงใจด้วยการถูกบังคับขู่เข็ญ”

(Ibn Kathir,1999:1/682)

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า อิสลามได้ให้ความสำคัญเรื่องเสรีภาพของมนุษย์ เรื่องความคิดและความเชื่อ และยังไม่มีการบังคับจิตใจของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม นอกจากนี้ภายหลังจากที่ท่านนบีมุฮัมมัดไปยังนครมะดีนะห์แล้ว ทรงตราไว้ในรัฐธรรมนูญว่า ชาวอียิวเป็นชาติที่อยู่ร่วมกับชาวมุสลิมในประชาคมเดียวกัน โดยท่านนบีมุฮัมมัดได้ให้สิทธิแก่ชาวอียิวและชนกลุ่มอื่น ๆ ในการปฏิบัติศาสนกิจของตนได้อย่างเสรี

5. สิทธิในด้านความปลอดภัย

เป็นที่ต้องห้ามแก่มุสลิมในการที่จะทำร้ายและทำอันตรายต่อคนหนึ่งคนใดโดยปราศจากความชอบธรรม ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม เช่น ไม่อนุญาตให้ล้วงละเมิดในเกียรติของเขา ประทุษร้ายต่อทรัพย์สินและชีวิต รุกรานข่มเหงรังแกเขา และสังหารเขาโดยปราศจากความชอบธรรมตามหลักกฎหมายอิสลาม โดยยืนยันจากคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวว่า:

((مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا تُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا))

ความว่า“ผู้ใดสังหารชนต่างศาสนิกซึ่งอยู่ในพันธะสัญญา(มุอาฮัด) เขาจะไม่ได้สัมผัสกับกลิ่นอายของสวรรค์ ซึ่งกลิ่นอายของสวรรค์นั้นสามารถสัมผัสได้ในระยะทางที่ต้องใช้เวลาถึง 40 ปี”⁹⁴

ท่านเราะฮ์สูล ﷺ ไม่อนุญาตให้มุสลิมทำอันตรายต่อมุสลิมด้วยกันและต่อเพื่อนมนุษย์ให้ได้รับความเสียหาย ไม่ว่าจะด้วยคำพูดการกระทำหรือด้วยสาเหตุอื่นๆ ดังหะดีษของท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวไว้ว่า:

⁹³ สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 256

⁹⁴ ดู Bukhariy,1993: 3166

((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ))

ความว่า“ แท้ที่จริงแล้วเลือดเนื้อของพวกเขา เจ้าทรัพย์สินของพวกเขา เจ้าและเกียรติยศของพวกเขาจะล่วงละเมิดมิได้ ”

(al-Bukhariy,1993:1739)

อิสลามยังได้กำหนดบทลงโทษไว้อย่างรุนแรงสำหรับผู้ที่ฆ่าผู้อื่นโดยขาดความชอบธรรม คือ ผู้ใดที่ก่ออาชญากรรมโดยการสังหารผู้อื่นโดยธรรม ตามนัยนี้ให้สังหารเขาโดยตายตกตามกันไปด้วย และการละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่นโดยการตัดมือ สิ่งนี้ถือเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสำคัญที่อิสลามให้การคุ้มครองต่อชีวิตและทรัพย์สินของบุคคลหนึ่งจากการละเมิดของผู้อื่น ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً
بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾

ความว่า:“ และขโมยชายและขโมยหญิงนั้น จงตัดมือของเขาทั้งสอง
ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบแทนในสิ่งที่ทั้งสองนั้นได้แสวงหาไว้ เพื่อเป็น
เยี่ยงอย่างการลงโทษ จากอัลลอฮ์ และอัลลอฮ์นั้นทรงเดชานุภาพ ทรง
ปรีชาญาณ”⁹⁵

อิมามอัฏฏอบรียได้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “ผู้ใดที่ทำการขโมยไม่ว่าจากผู้ชายหรือผู้หญิง
บทลงโทษในการกระทำดังกล่าวก็คือ ให้ตัดมือ ซึ่งต่อพิจารณาจากจำนวน(จำนวนสิ่งที่ถูกขโมยว่าครบ
พิกัดที่ศาสนานุญาตให้ลงโทษ)” (Atṭobriy,2000:10/294)

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บทบัญญัติอิสลามนั้น ถูกกำหนดมาเพื่อขจัด
อันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้คน และการกระทำอันตรายนั้นเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม ไม่นุญาตให้
มุสลิมทำอันตรายต่อมุสลิมด้วยกันและต่อเพื่อนมนุษย์ไม่ว่าจะด้วยคำพูด หรือการกระทำ การสร้าง
ความเสียหายต่อชีวิต ความมั่นคงของประเทศชาติ หรือสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจ ทรัพย์สิน
ของบุคคลหรือทรัพย์สินสาธารณะ นับเป็นความผิดที่มีบทลงโทษที่รุนแรงมากในกฎหมายอิสลาม
ทั้งนี้เนื่องจากว่าเรื่องดังกล่าวนี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความสุขของผู้คนส่วนใหญ่ และเป็น
อันตรายต่อความเป็นอยู่ของผู้คน ดังกล่าวเป็นสิ่งที่อิสลามให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

⁹⁵ สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ ที่ 38

6. สิทธิความเป็นธรรมในการประกอบธุรกิจ

เป็นที่ต้องห้ามแก่มุสลิมในการที่จะคัดลอกชนต่างศาสนิกในการประกอบธุรกิจ การซื้อขายสินค้าระหว่างกัน หรือการเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากทรัพย์สินของพวกเขาโดยไม่มี ความชอบธรรม และจำเป็นที่มุสลิมจะต้องรักษาสัญญาและความซื่อสัตย์ต่อพวกเขา โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวว่า:

((أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا أَوْ انْتَقَصَهُ أَوْ كَلَّفَهُ فَوْقَ طَاقَتِهِ
أَوْ أَخَذَ مِنْهُ شَيْئًا بَغَيْرِ طَيْبِ نَفْسٍ فَأَنَا حَجِيحُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ))

ความว่า “พึงสังวรเถิด ผู้ใดที่ปฏิบัติโดยไม่ชอบธรรมต่อผู้ที่อยู่ภายใต้พันธะสัญญา(มูอาฮัด) หรือสั่งให้เขาทำงานในสิ่งที่เกินความสามารถเขา หรือเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากเขาโดยที่เขาไม่เต็มใจ ฉันจะเป็นคู่กรณีของเขาในวันกิยามะฮ์” (Abu Dawud, n.d.:3052)⁹⁶

ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บทบัญญัติอิสลามให้สิทธิความเป็นธรรมในการประกอบธุรกิจ สิทธิในการครอบครอง สิทธิในการแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ โดยชอบธรรม กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคล กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เป็นของส่วนรวม(สาธารณะ) การรักษาทรัพย์สินและการใช้ประโยชน์ดังกล่าว รวมถึงการให้ทรัพย์สินตกเป็นมรดกของทายาทสืบต่อไป ดังกล่าวนี้กฎหมายอิสลามให้ความสำคัญและให้ความคุ้มครองต่อสิทธิดังกล่าว

7. สิทธิการได้รับการปฏิบัติดีจากมุสลิม

เป็นที่ต้องห้ามแก่มุสลิมในการที่จะใช้ถ้อยคำที่ไม่ดีกับชนต่างศาสนิก และห้ามกล่าวถ้อยคำที่โกหกแก่พวกเขา โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอานสุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์อายะฮ์ที่ 83 ที่ว่า: “และจงพูดจากับเพื่อนมนุษย์ด้วยถ้อยคำที่ดีงาม”

ถ้อยคำที่ดีงามหมายถึง คือด้วยถ้อยคำที่มีวิทียปัญญา ข้อคิด คติข้อเตือนใจที่ดีงาม และด้วยความอ่อนโยน สุภาพกับพวกเขา และท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะทำการตอบโต้ด้วยกับสิ่งที่ดีกว่าเสมอ ทั้งในทางคำพูดหรือการกระทำ และท่านจะไม่เลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดีงามที่บุคคลคนหนึ่งได้กระทำต่อท่าน ท่านจะปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมด้วยจรรยาบรรณที่ดีงาม ทั้งคำพูดและการกระทำของท่านจนกระทั่งท่านได้เสียชีวิตไป

นอกจากนี้จำเป็นสำหรับมุสลิมที่จะต้องปฏิบัติดีต่อเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่มุสลิม โดยไม่ทำร้ายพวกเขาทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ช่วยเหลือแก่พวกเขาทั้งในด้านปัจจัย

⁹⁶ อิมามอัลบานีย์ ชี้ว่าเป็นหะดีษเศาะฮิฮ์ ดู al-baniy,1979 : 3694

ที่เป็นทุนทรัพย์ เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่มและอาหาร หากพบว่าพวกเขาเป็นผู้ที่ขัดสนและต้องการความช่วยเหลือ รวมถึงให้ข้อคิดและคำแนะนำที่เป็นประโยชน์แก่เขา โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากการปฏิบัติของเศาะหาบะฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ คือท่านอับดุลลอฮ์ อิบนิอัมรฺ อิบนิอาศ ที่ชอบปฏิบัติดีต่อเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นอย่างมาก ท่านจะสั่งเสียคนรับใช้ของท่านให้แบ่งเนื้อที่เชือดในวันอีดีลฮัจญ์ฮาให้แก่เพื่อนบ้านที่เป็นชาวยิวและสั่งย้าให้ปฏิบัติเป็นประจำ จนคนรับใช้ของท่านรู้สึกสงสัยเป็นอย่างมาก จึงได้เอ่ยถามท่านถึงการกระทำดังกล่าว ท่านอับดุลลอฮ์จึงตอบไปว่า “ได้มีคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวว่า:

((مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِيَنِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُنِي))

ความว่า“ญิบรีลยังคงสั่งเสียแก่นฉันให้ปฏิบัติดีต่อเพื่อนบ้าน จนกระทั่งฉันคิดไปว่า เขามีสิทธิได้รับมรดกด้วยซ้ำไป”⁹⁷

8. สิทธิในการได้รับการตอบรับสลามจากมุสลิม

จำเป็นสำหรับมุสลิมที่จะต้องตอบรับการให้สลามของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม เมื่อพวกเขาให้สลาม ในกรณีที่พวกเขากล่าวสลามแก่มุสลิมว่า : (อัสสลามมอะลัยกุม) จำเป็นแก่มุสลิมที่จะต้องตอบรับสลามไปว่า (วะอะลัยกุม) ดังคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้กล่าวว่า:

((إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ فَقُولُوا وَعَلَيْكُمْ))

ความว่า“เมื่อมีชาวคัมภีร์ให้สลามแก่พวกท่าน พวกท่านทั้งหลายจงกล่าวตอบไปว่า (วะอะลัยกุม)”⁹⁸

นอกจากนี้ยังอนุญาตให้มุสลิมนั้นปฏิบัติตนอย่างสุภาพ รู้จักกาลเทศะว่าช่วงเวลาไหนควรกล่าวสิ่งใด ควรปฏิบัติตนอย่างไร ไตร่ถามถึงสุขภาพ ลูกหลานของพวกเขาและร่วมแสดงความยินดีกับทารกที่เกิดใหม่ การกล่าวคำต้อนรับ และอื่นๆอีกมากมาย ที่เป็นภาพลักษณ์ที่ดีงามของอิสลาม เช่นเดียวกัน อิสลามยังอนุญาตให้ไปลอบใจแก่ชนต่างศาสนาที่เสียชีวิต ในเรื่องที่ไม่ผิดต่อหลักศาสนา เช่น ไปลอบประโลมให้เขาอดทนต่อสิ่งที่เขาได้ประสบ รวมถึงขอพรให้แก่เขาให้มีลูกหลาน ทรัพย์สินที่เพิ่มพูนขึ้นมากมาย ขอให้มีความสุขดีและมีอายุยืน และในทำนองเดียวกันนี้ จากถ้อยคำที่อิสลามอนุญาตให้ขอพรแก่พี่น้องต่างศาสนา

⁹⁷ ดู al-Bukhariy,1993:6015

⁹⁸ ดู al-Bukhariy,1993:6258

2.4.2.2 ข้อผ่อนผันทางศาสนบัญญัติเกี่ยวกับชนต่างศาสนิก⁹⁹

ข้อผ่อนผันทางศาสนบัญญัติเกี่ยวกับชนต่างศาสนิก หมายถึง สิ่งที่อิสลามส่งเสริมหรืออนุญาตให้มุสลิมปฏิบัติต่อชนต่างศาสนิกในการปฏิสัมพันธ์กับพวกเขา ซึ่งจากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่า มีสิ่งที่ยุทธศาสนิกหรืออนุญาตให้มุสลิมปฏิบัติต่อชนต่างศาสนิกมากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การจ้างงานและการเป็นลูกจ้าง

อนุญาตให้มุสลิมจ้างงานชนต่างศาสนิกในอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น มัสยิด อาคารสำนักงาน บ้าน เครื่องจักร เป็นต้น หรือการว่าจ้างในเรื่องทั่ว ๆ ไป โดยอาศัยหลักฐานยืนยันดังกรณีที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ใ่วางใจว่าจ้างผู้นำทางที่มีความเชี่ยวชาญเส้นทางในทะเลทรายชื่ออับดุลลอฮ์ บินอูรยักฎ อัดดีลีย์ ซึ่งเป็นคนต่างศาสนิกเพื่อทำหน้าที่เป็นผู้นำทางไปยังนครมะดีนะฮ์¹⁰⁰ และดังกรณีที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้ชาวยิวทำการเกษตรในที่ดิน ณ ตำบลค็อยบ์ร โดยแบ่งผลประโยชน์จากผืนดินดังกล่าวระหว่างกันคนละครึ่งจากผลผลิตที่ได้รับ¹⁰¹

นอกจากนี้ยังอนุญาตให้มุสลิมเป็นลูกจ้างของชนต่างศาสนิกไม่ว่าจะในห้างร้านหรือพนักงานบริษัทต่าง ๆ เมื่อไม่ปรากฏว่าเป็นงานที่ทำให้มุสลิมต่ำต้อยหรือไร้เกียรติ และต้องไม่ผิดต่อหลักการของอิสลาม เช่น ขายสุรา งานที่เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ยหรือสถานบันเทิง เป็นต้น

2. การดูแลผู้ที่ยากไร้ มีความเดือดร้อนและด้อยโอกาส

สมควรที่มุสลิมจะปฏิบัติแก่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมที่อ่อนแอ เดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ เช่น การบริจาคทานแก่ผู้ที่ยากจน การพยาบาล การช่วยเหลือแก่ผู้ป่วย โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอาน สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์อายะฮ์ที่ 195 ที่ว่า:

﴿وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ﴾

ความว่า: “และจงทำดีเถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรงชอบผู้กระทำดีทั้งหลาย”¹⁰²

⁹⁹ ดู Abdullah al-jibreen, 2012: 284-288

¹⁰⁰ ดู al-Bukhariy, 1993: 2263

¹⁰¹ ดู al-Bukhariy, 1993: 2285

¹⁰² สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 195

นอกจากหลักฐานที่ผู้วิจัยได้นำเสนอในข้างต้นนี้แล้ว ยังอาศัยหลักฐานยืนยันจากคำสอนของท่านนบีอัมหมัด رضي الله عنه ที่ได้กล่าวว่า:

((فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ))

ความว่า: “การปฏิบัติดีแก่ทุก ๆ ชีวิตนั้นย่อมได้รับผลบุญ”¹⁰³

3. การติดต่อเชื่อมสัมพันธ์กับเครือญาติ

สมควรที่มุสลิมจะติดต่อเชื่อมสัมพันธ์กับเครือญาติที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม เช่น พ่อ แม่ บรรดาพี่น้อง ไม่ว่าจะด้วยการมอบของขวัญให้แก่พวกเขา หรือหมั้นไปเยี่ยมเยียนพวกเขาทั้งในยามปรกติหรือในช่วงเวลาที่พวกเขาเจ็บป่วย และในกรณีที่คล้ายคลึงกันนี้ เป็นต้น

โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอาน สุเราะฮ์อิสรอ อายะฮ์ที่ 26 ที่ว่า:

﴿ وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ ﴾

ความว่า: “และจงให้สิทธิแก่ญาติที่ใกล้ชิด”¹⁰⁴

และหลักฐานยืนยันจากคัมภีร์อัลกุรอานในสุเราะฮ์ลูกมาน อายะฮ์ที่ 15 ที่ว่า:

﴿ وَإِنْ جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ﴾

ความว่า: “และถ้าพ่อแม่บังคับเจ้าให้ตั้งภาคีต่อข้า โดยที่เจ้าไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น เจ้าอย่าได้เชื่อฟังปฏิบัติตามเขาทั้งสอง และจงมีการเชื่อมสัมพันธ์กับพ่อแม่ด้วยการปฏิบัติดีต่อท่าน”¹⁰⁵

ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า อิสลามส่งเสริมอย่างมากในการติดต่อเชื่อมสัมพันธ์กับเครือญาติทั้งที่เป็นมุสลิมและที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม ไม่ว่าจะด้วยการมอบของขวัญให้แก่พวกเขา หรือหมั้นไปเยี่ยมเยียนพวกเขาทั้งในยามปรกติหรือในช่วงเวลาที่พวกเขาเจ็บป่วย เป็นต้น

¹⁰³ ดู al-Bukhariy, 1993: 2363

¹⁰⁴ สุเราะฮ์อิสรอ อายะฮ์ที่ 26

¹⁰⁵ สุเราะฮ์ลูกมาน อายะฮ์ที่ 15

4. การมอบของขวัญและกล่าวอวยพร

สมควรที่มุสลิมจะปฏิบัติดีและให้ความเป็นธรรม ในกรณีนี้ยังรวมถึงการมอบของขวัญให้แก่พวกเขา คำอวยพรและอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อของพวกเขาด้วยการคบค้าสมาคม ช่วยเหลือเกื้อกูลและทำดีกับชนต่างศาสนาที่มีได้ทำสงครามรุกรานดินแดนของมุสลิมและต่อต้านมุสลิมในเรื่องศาสนา ซึ่งทั้งการปฏิบัติดีและการให้ความเป็นธรรมล้วนเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่มนุษย์พึงหยิบยื่นให้กันและกันดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ในอายะฮ์ที่ 8 สุเราะฮ์อัลมุดตะหินะฮ์ว่า:

﴿لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَارِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ﴾

ความว่า: “อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดา (ชนต่างศาสนา) ที่มีได้รุกรานพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดี(ช่วยเหลือ)แก่พวกเขา และให้ปฏิบัติดีต่อพวกเขาด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”¹⁰⁶

จากอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่าอัลลอฮ์ทรงใช้ให้บรรดามุสลิมปฏิบัติดีและให้ความเป็นธรรม ด้วยการคบค้าสมาคม ช่วยเหลือและทำดีกับชนต่างศาสนา สำหรับชนต่างศาสนาที่อัลลอฮ์ได้กล่าวถึงในโองการนี้ มีนัยยะที่หมายถึงคือ ชนต่างศาสนาที่ไม่มีพฤติกรรมเป็นภัยร้ายแรงต่อมุสลิม หรือประกาศเป็นศัตรูกับมุสลิมและศาสนาอิสลาม

ในประเด็นดังกล่าวนี้ มติเอกฉันท์ที่เห็นตรงกันของบรรดานักนิติศาสตร์อิสลาม คือ

1. ไม่อนุญาตให้กล่าวอวยพร แสดงความยินดีให้กับบุคคลที่ทำการต่อต้านอิสลามอย่างชัดเจน
2. ไม่อนุญาตให้อวยพรหรือแสดงความยินดีกับชนต่างศาสนา ในสิ่งที่เป็นการกระทำที่ค้านกับบทบัญญัติของศาสนา เช่น การกล่าวคำว่า ขออัลเลาะห์ทรงให้ความสูงส่งแก่ศาสนาของพวกท่าน หรือขอให้อัลเลาะห์ทรงช่วยเหลือศาสนาของท่าน เป็นต้น
3. ไม่อนุญาตให้มุสลิมเข้าร่วมกับชนต่างศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ ของพวกเขาในพิธีกรรมหรือกระทำในสิ่งที่ค้านกับข้อบัญญัติอิสลาม

¹⁰⁶ สุเราะฮ์อัลมุดตะหินะฮ์ อายะฮ์ที่ 8

ดังกล่าวคือความเห็นและทัศนะของบรรดานักนิติศาสตร์อิสลามในการอวยพรและแสดงความยินดีกับชนต่างศาสนิกที่ไม่ได้เป็นศัตรูหรือต่อต้านอิสลามและอาศัยอยู่ร่วมกับบรรดามุสลิม โดยสันติในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องในเรื่องศาสนพิธีและหลักความเชื่อของพวกเขา และไม่ใช้รูปแบบที่ผิดต่อบทบัญญัติของอิสลาม ดังกล่าวเป็นทัศนะความเห็นที่ถูกรายงานของอิมามอะฮ์หมัด อิบนิ ฮัมบัล อิมามอิบนิตัยมียะฮ์ อิมามอิบนิก็อยยิม เซโครซิด ริฎอ มุสฏอฟา อัรซักรอกฮ์ และยูซุฟ อัลก็อรฎอวีย์ เป็นต้น¹⁰⁷

อิมามอิบนิตัยมียะฮ์ ได้กล่าวว่า “หากว่ามุสลิมอาศัยอยู่ในดินแดนที่ไม่ใช่ดินแดนของมุสลิมหรือประเทศที่ผู้ปกครองและประชาชนส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม ในสภาวะดังกล่าวนี้มุสลิมต้องไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นกับพวกเขาเหล่านั้นในวิถีปฏิบัติที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของพวกเขา เพราะการกระทำดังกล่าวนี้อาจจะนำไปสู่ความเดือดร้อน และเป็นอันตรายต่อมุสลิมได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังส่งเสริมหรืออาจจะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมในการมีส่วนร่วมในวิถีปฏิบัติของพวกเขาในบางครั้ง ถ้าหากว่าการกระทำนั้นมีผลประโยชน์ทางศาสนา ในการเชิญชวนพวกเขามาสู่อิสลาม หรือเพื่อหลีกเลี่ยงอันตรายจากพวกเขาที่จะกระทำต่อมุสลิม ดังกล่าวนั้นคือสิ่งที่ตรงกับเจตนารมณ์แห่งบทบัญญัติของอิสลาม¹⁰⁸

ข้อมูลดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ว่า การกล่าวอวยพรถือเป็นรูปแบบหนึ่งจากรูปแบบต่าง ๆ ของการปฏิบัติที่ดีงาม เป็นการแสดงให้เห็นถึงความดีงามของอิสลามและบรรดามุสลิม เป็นการเปลี่ยนทัศนคติที่ไม่ดีที่กลุ่มที่ต่อต้านอิสลามพยายามสร้างขึ้น เพื่อให้ผู้ที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ มีทัศนคติที่ไม่ดีต่ออิสลามและมุสลิม นอกจากนี้ยังเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีระหว่างผู้คนที่มีความหลากหลายในสังคมอีกด้วย ดังเช่นบริบทของสังคมไทย

5. การบริโภคอาหารและการแต่งงาน

อนุญาตให้มุสลิมรับประทานอาหารที่ทำโดยชาวยิวและชาวคริสเตียนได้ สามารถทำการสมรสกับสตรีชาวยิวและชาวคริสเตียนได้ ในกรณีที่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายและส่งผลเสียต่ออิสลาม ส่งผลเสียต่อชีวิตและผลกระทบที่จะเกิดแก่ลูก ๆ ตามมาทั้งในด้านหลักความเชื่อ ในด้านลักษณะนิสัยหรือความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว เป็นต้น ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَلٌ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَلٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾

¹⁰⁷ ดู majallah jamiiah islamiyyah, 2009:17/235 -242

¹⁰⁸ ดู Ibn Taimiyah, 2002:261

ความว่า: “วันนี้สิ่งดี ๆ ทั้งหลายได้ถูกอนุมัติแก่พวกเจ้าแล้ว และอาหารของบรรดาผู้ที่ได้รับคัมภีร์นั้น เป็นที่อนุมัติแก่พวกเจ้าแล้ว และอาหารของพวกเจ้าก็เป็นที่อนุมัติแก่พวกเขาและบรรดาหญิงบริสุทธิ์ในหมู่ผู้ศรัทธาหญิง และบรรดาหญิงบริสุทธิ์ในหมู่ผู้ที่ได้รับคัมภีร์ก่อนจากพวกเจ้า ก็เป็นที่อนุมัติแก่พวกเจ้าด้วย”¹⁰⁹

จากโองการข้างต้นชี้ให้เห็นว่า อิสลามอนุญาตให้มุสลิมรับประทานสัตว์ที่ถูกเชือดและอาหารที่ทำโดยชาวยิวและชาวคริสเตียนได้หากมั่นใจว่าไม่มีสิ่งที่ต้องห้าม เช่น เนื้อสุกร สุรา เป็นต้น แต่ไม่เป็นที่อนุมัติสัตว์ที่ถูกเชือดโดยชนต่างศาสนาที่ไม่ใช่ชาวยิวและชาวคริสเตียน นอกจากนี้สามารถทำการสมรสกับสตรีชาวยิวและชาวคริสเตียนได้หากเป็นผลดีมากกว่าผลเสีย

6. การรักษาพยาบาล

อนุญาตให้มุสลิมไปหาหมอที่ไม่ใช่มุสลิมเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆเมื่อพบว่ามีหมอคนนั้นเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือหรือเป็นหมอที่เชี่ยวชาญโรคเฉพาะด้านจริงๆ¹¹⁰

7. การมอบเงินช่วยเหลือ

เป็นที่อนุญาตให้มุสลิมในการที่จะมอบเงินช่วยเหลือให้แก่ชนต่างศาสนาที่มีคุณูปการต่อมุสลิมและมีความผูกพันต่อศาสนาอิสลาม หรือเพื่อช่วยเหลือบรรเทาทุกข์จากความเดือดร้อนของพวกเขา โดยอาศัยหลักฐานยืนยันจากอัลกุรอานสุเราะฮ์อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 60 ที่ว่า:

﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَةَ قُلُوبِهِمْ ﴾

ความว่า: “แท้จริงทานทั้งหลายนั้น สำหรับบรรดาผู้ที่ยากจน และบรรดาผู้ที่ขัดสน และบรรดาเจ้าหน้าที่ในการรวบรวมมัน และบรรดาผู้ที่หัวใจของพวกเขาสนิทสนม (ผูกพันต่ออิสลาม)”¹¹¹

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่เป็นตัวอย่างในประเด็นดังกล่าวนี้ คือการที่ท่านอุมร์ อิบนิ ค็อฏฏอบ ได้มีคำสั่งให้นำเงินจากคลังหลวงของชาวมุสลิมมาเป็นงบประมาณเพื่อการยังชีพที่ถาวร (สวัสดิการ) แก่ชาวยิวที่ยากจน โดยยกหลักฐานจากสุเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 60 มาอ้างอิงและยืนยันการปฏิบัติดังกล่าว¹¹²

¹⁰⁹ สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 5

¹¹⁰ ดู Abdullah al-Jibrain, nd:96

¹¹¹ สุเราะฮ์ อัตเตาบะฮ์ อายะฮ์ที่ 60

¹¹² ดู คอลิห์ หุสัยน์ อัลอาฮิด แปลโดยอุษมาน อิดริส, 2005:135

8. การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกในทางสังคม

อนุญาตให้มุสลิมปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมในเรื่องทางสังคมโลก ตราบใดที่ไม่เป็นที่ยอมรับในอิสลาม เช่นการทำธุรกิจกับชนต่างศาสนิก การซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่นเดียวกันนี้ยังรวมถึงการรับเอาองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่พวกเขาที่มีความเชี่ยวชาญมาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มุสลิม เช่น การผลิตน้ำมัน วิทยาศาสตร์ ด้านการแพทย์ การสร้างสิ่งต่าง ๆ และการสำรวจดินแดนต่าง ๆ เป็นต้น โดยอาศัยหลักฐานยืนยัน ดังกรณีที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้เชลยในสงครามบัตร์ที่ไม่มีเงินค่าไถ่ตัว ทำการสอนหนังสือแก่เด็ก ๆ ชาวอันศอรให้อ่านออกเขียนได้เพื่อแลกกับอิสรภาพ¹¹³

จากการศึกษาตัวอย่างเหตุการณ์ต่างๆที่ได้กล่าวในข้างต้นชี้ให้เห็นว่า วิธีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่อดีต ซึ่งพบว่าการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่หลายรูปแบบด้วยกัน โดยที่อิสลามได้วางข้อกำหนด บทบัญญัติ และกฎเกณฑ์เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวในการปฏิสัมพันธ์กับพวกเขาทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

¹¹³ ดู Saa'ad bita'at, 2015:162

บทที่ 3

นิยามความหมาย ความเป็นมา หลักการ ทฤษฎีการประยุกต์ใช้และการเคลื่อนไหว วะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

บทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับนิยามความหมาย หลักการและกฎเกณฑ์ของอัลดะสะฎียะฮ์ที่สำคัญ ประวัติความเป็นมาและกระบวนการจัดการขององค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับอัลดะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย รวมถึงความเห็นของบรรดาผู้ทรงคุณวุฒิต่อแนวทางวะสะฎียะฮ์ รูปแบบและกระบวนการการทำงานของสถาบัน “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทยการประยุกต์กฎเกณฑ์และข้อกำหนดอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกนำมาใช้ในบริบทของสังคมไทย ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ด้วยกรอบและแนวทางของกระบวนการของวะสะฎียะฮ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย โดยเล็งเห็นถึงความจำเป็นในสองประการดังต่อไปนี้ คือ

ประการแรก ประเทศไทยยังไม่มีองค์ความรู้ที่มากเพียงพอในหลักการแห่งข้อบัญญัติอิสลามและรูปแบบที่เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกที่กำหนดถึงขั้นตอนเอาไว้อย่างชัดเจนว่า มุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมนั้นต้องปฏิบัติอย่างไรระหว่างกันหรือข้อห้ามในการปฏิสัมพันธ์ว่ามีอะไรบ้างทั้งในเรื่องวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและในภาคสังคม

ประการที่สอง แม้ว่าในประเทศไทยได้มีการจัดตั้ง “สถาบันวะสะฎียะฮ์” และมีองค์กรมุสลิมและสถาบันการศึกษาหลายแห่งได้นำแนวคิดในเรื่องนี้มาเป็นยุทธศาสตร์หลักในองค์กร แต่ยังไม่มีการศึกษากระบวนการจัดการขององค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับอัลดะสะฎียะฮ์เพื่อนำไปประยุกต์ แก้ไขและปรับใช้ในรูปแบบที่เหมาะสมกับสังคมไทย

ด้วยสาเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงพยายามศึกษาและวิเคราะห์แนวคิด “อัลดะสะฎียะฮ์” ด้วยการที่ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ความเชื่อและประเพณี ทั้งนี้เพื่อความสงบและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมโดยรวม ถึงแม้ว่าโดยหลักการของกฎหมายอิสลามนั้นจะบังคับใช้เฉพาะผู้ที่เป็นมุสลิมเท่านั้น แต่ข้อมูลดังกล่าวก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมในการที่จะสร้างความเข้าใจอันดียิ่งขึ้นและมีทัศนคติที่ดีต่อศาสนาอิสลาม

3.1 นิยามความหมายคำว่า “อัลดะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในหลักคำสอนของอิสลาม

การนิยามความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามและภาษาอาหรับนั้น นักวิชาการอิสลามจะให้ความหมายของคำ ทั้งในทางภาษาศาสตร์ และในทางวิชาการของแต่ละคำ

โดยเอกเทศ ซึ่งดังกล่าวนี้ ถือว่าเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะอย่างหนึ่งของภาษาอรับและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวิชาการอิสลาม ที่บรรดาปราชญ์อิสลามทั้งในอดีตและปัจจุบันล้วนให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกในงานเขียนทางด้านวิชาการ หรือการประพันธ์ตำราที่เกี่ยวข้องกับอิสลาม

ในพจนานุกรมและพทานุกรมอรับรวมถึงในด้านวิชาการทั้งในทางสังคมศาสตร์และในทางวิชาการอิสลาม คำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) เป็นคำที่ถูกใช้และเป็นที่แพร่หลายในโลกอรับโดยมีนัยยะทางความหมายที่หมายถึง ความเป็นกลาง การมีดุลยภาพ ไม่สุดโต่งหรือหย่อนยานในด้านหนึ่งด้านใด

นักภาษาศาสตร์และนักวิชาการอิสลามได้ให้ความหมายของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในหลายความหมายด้วยกัน แต่ความหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัย พอจะสรุปได้ดังนี้

3.1.1 นิยามความหมายคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในทางภาษาศาสตร์

ในหนังสือพทานุกรมอรับ “ลิสานุลอรับ” ได้ให้ความหมายคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ไว้ว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) มาจากรากศัพท์เดิมคือ “วะสะฎ” (وسط) มีความหมายว่า “สิ่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างสองสิ่ง” (Ibn ManZur, nd: 7/ 426)

ในหนังสือพทานุกรม “ลิสานุลอรับ” ยังได้อธิบายเพิ่มเติมอีกว่า คำว่า “วะสะฎ” (وسط) เป็นคำที่มีความหมายบ่งชี้ไปได้หลายนัยยะที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ใช้กับสิ่งที่เป็นรูปธรรมที่หมายถึง ตรงกลาง เช่น ฉันทับตรงกลางเชือก ฉันทักตรงซอกกลาง ฉันทั่งกลางบ้าน เป็นต้น ซึ่งมีความหมายดั้งเดิมของคำๆนี้ และยังสามารถใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความดีเลิศ ความเด่น ความเป็นกลาง ซึ่งทั้งสองประเภทล้วนสื่อถึงความดี ความเด่น และความมั่งคั่งทั้งสิ้น เพราะสิ่งที่ดีที่สุดนั้นมักจะปรากฏเด่นชัดอยู่ระหว่างกลาง ตัวอย่างเช่น จีเพอร์ที่อยู่ตรงกลางสร้อยคอมีความมั่งคั่งและโดดเด่น (ดู Ibn ManZur, nd: 7/427-430)

ในหนังสือพทานุกรม “มุญญิดอัลอาฟันดี” ได้ให้ความหมายคำว่าอัลวะสะฎียะฮ์ (الوسطية) ว่า คำๆนี้มาจากรากศัพท์เดิมคือ “วะสะฎ” (وسط) มีความหมายว่ากลาง ตรงกลาง เป็นกลาง ท่ามกลาง กึ่งกลางและใจกลาง (ดู อำนวย โปธิ์กระเจณ, 2555:647)

ในหนังสือพทานุกรมอรับ “ตาจญุลลูรูซ” ได้ให้ความหมายคำว่า “วะสะฎ” (وسط) ไว้ว่า สิ่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี (Azzubiiydiy, 1885: 1/5030)

ในหนังสือปทานุกรมอรับ “กอมุส อัลมุหิฏ” ได้ให้ความหมายคำว่า “วะสฎุ” (وسط) ไว้ว่า “ความเป็นกลาง (เที่ยงธรรม) ในทุกๆสิ่ง” (al-Fiyruz abadiy,2005:691)

ในหนังสือปทานุกรมอรับ “มะกอयीส อัลลูฆะฆะ” ได้ให้ความหมายคำว่า “วะสฎุ” (وسط) ไว้ว่า คำนี้เป็นคำที่มีความหมายบ่งชี้ไปได้หลายนัยยะที่มีความใกล้เคียงกัน อิบนิฟาริสได้กล่าวว่า “อักษร วาว สีน ฎออ เป็นคำที่สมบูรณ์ ที่หมายถึง ความเป็นธรรม ความเป็นกลาง ทำให้สิ่งนั้นมีความเป็นธรรมและเป็นกลาง” (Abu Hasan Ahmad bin Faris,1979: 6/108)

ในหนังสือปทานุกรมอรับ “มุคตาร อัศศิหุหะห” ได้ให้ความหมายของคำว่า “วะสฎุ” (وسط) ไว้ว่า คำนี้ในทางภาษาหมายถึง ความเที่ยงธรรม สิ่งที่อยู่ระหว่างความดีเลิศและน่ารังเกียจที่สุด อิมามอัลอัซฮะรีย ได้กล่าวว่า “หมายถึงสิ่งที่ดีเลิศ(อัญมณี)ที่สุดที่ถูกนำมาวางไว้ตรงใจกลาง” (Muhammad bin Abeebukr al-raziy,1986:300)

ในหนังสือปทานุกรมอรับ “มิศบาหุลมุญีร” ได้ให้ความหมายคำว่า “วะสฎุ” (وسط) ไว้ว่า สิ่งที่อยู่ตรงกลางระหว่างสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดี (Ahmad bin Ali al-fiyumiy,1987: 252)

3.1.2 นิยามความหมายคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในทางวิชาการ

จากการให้คำนิยามความหมายของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) จากปทานุกรมอาหรับ จะพบว่ามีความหมายที่ใกล้เคียงกัน กล่าวโดยสรุปคือในทางภาษาศาสตร์คำว่า “วะสฎุ” (وسط) จะมีความหมายว่า ตรงกลาง ความเป็นกลาง คุณธรรม ความดีเลิศ ความเด่นและการมีสมดุลหรือดุลยภาพ

จากการศึกษานิยามความหมายคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ในทางวิชาการ ผู้วิจัยพบว่าได้มีการให้คำนิยามความหมายในทางวิชาการเอาไว้ทั้งในคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ ตำราของปวงปราชญ์ในยุคอดีต และจากนักวิชาการในยุคปัจจุบัน ที่ได้ให้คำนิยามความหมายเอาไว้ทั้งที่เป็นการสื่อด้วยถ้อยคำว่า “วะสฎุ” (وسط) ที่ชัดเจนและการใช้สำนวนที่มีนัยยะที่สื่อถึงนิยามความหมายของ “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ซึ่งพอที่จะสรุปได้ดังนี้

1. “อัลวะสะฎียะฮ์” มีนัยยะความหมายที่บ่งชี้ถึง “อัลอัฟฎูลียะฮ์” (الأفضلية)

“อัลอัฟฎูลียะฮ์” คือความเด่น ดีเลิศ สิ่งที่ดีที่สุดและมีคุณค่ามากที่สุด
ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا ﴾

ความว่า: และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเจ้าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ เพื่อพวกเจ้าจะได้เป็นสักขีพยานแก่มนุษย์ทั้งหลาย และเราะฮ์สูลก็จะเป็นสักขีพยานแก่พวกเจ้า¹¹⁴

อิมามอิบนิกะซีร์ได้อธิบายความหมายของคำว่า “วะสฎ์”(وسط) ในอายะฮ์ที่ 143 ซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ว่า “คำว่า “วะสฎ์”(وسط) ในอายะฮ์นี้หมายถึง สิ่งที่ดีที่สุดและมีคุณค่ามากที่สุด ด้วยเหตุนี้ กล่าวได้ว่าชาวกุเรซเป็นชนเผ่าที่เป็นจุดศูนย์กลางของชาวอรับทั้งในด้านเชื้อสายและในแง่ของพื้นที่พำนัก (หมายถึงเป็นชนเผ่าที่ดีที่สุด) และการละหมาดที่ได้รับการขนานนามว่า “อัลกุสฏอ” คือการละหมาดที่อยู่ตรงกลาง ซึ่งหมายถึงละหมาดที่มีความสำคัญและดีที่สุดในั้นก็คือ ละหมาดอัศรี ดังที่ได้มีรายงานยืนยันในเรื่องนี้ และอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทำให้ประชาชาติอิสลามเป็นประชาชาติที่ดีที่สุด มีระบบข้อบัญญัติกฎหมาย มีวิถีปฏิบัติที่เที่ยงตรงและแนวทางที่ดีและชัดเจนที่สุด” (Ibn Kathir, 1999:1/454)

นอกจากนี้อิมามอฏเฐาะบะรียังได้อธิบายว่า “ฉันเห็นว่าการที่อัลลอฮ์ทรงเรียกขานประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ด้วยคำว่า “วะสฎ์”(وَسَطٌ) นั้น เนื่องจากความพอดีของพวกเขาในด้านการนับถือศาสนา ไม่เลยเถิดในการปฏิบัติที่เกินเลยจากที่ควร ดังความเลยเถิดของชาวคริสต์ที่ได้ปฏิบัติเกินเลยในด้านการปฏิบัติอิบาดะฮ์ และคำพูดของพวกเขาเกี่ยวกับบปี้อาจนกระทั่งยกย่องท่านเป็นพระเจ้า มหาบริสุทธิ์จึงมีแต่อัลลอฮ์ และประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัดก็ไม่นับยกย่องท่านเป็นพระเจ้า มหาบริสุทธิ์จึงมีแต่อัลลอฮ์ และประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัดก็ไม่บกพร่องดังความบกพร่องของชาวยิวที่ได้เปลี่ยนแปลงคัมภีร์เตารอตของอัลลอฮ์ สังหารบรรดานบีของพวกเขาโกหกพระเจ้าและไม่ศรัทธาต่อพระองค์ แต่ประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ คือประชาชาติที่เป็นกลาง และมีความสมดุลด้านการนับถือศาสนา ด้วยเหตุนี้อัลลอฮ์จึงกล่าวถึงคุณลักษณะของพวกเขาว่าเป็น “อุมมะตันวะสะฎะฮ์” (ประชาชาติที่ดีเลิศ) เพราะการงานที่อัลลอฮ์ทรงชอบที่สุดคือความปานกลางและความพอดี” (Attobriy 2000:3/142)

นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังได้อธิบายความหมายคำว่า “วะสฎ์”(وَسَطٌ) ว่าหมายถึง “ดีเลิศ” อีกด้วย ดังหะดีษท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ว่า:

((إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدَوْسَ فَإِنَّهَا أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ))

¹¹⁴ ซูเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 143

ความว่า: เมื่อท่านจะขอต่ออัลลอฮ์ พวกท่านจงขออัลฟิรเดาส์ มันคือ
สวรรค์ชั้นที่ ดีที่สุดและสูงที่สุด” (al-Bukhariy, 1993: 2790)

ท่านอิมามอิบนุหะญัรได้อธิบายคำว่า “อาว์สฎ” (أَوْسَطُ) ในหะดีษนี้หมายถึง ดีเลิศ
ที่สุด¹¹⁵

2. “อัลวะสะฎียะฮ์” มีนัยยะความหมายที่บ่งชี้ถึง “อัลอัดล” (العدل)

“อัลอัดล” คือความยุติธรรม ความเป็นธรรมหรือการให้ความเป็นธรรมระหว่าง
คู่กรณีสองฝ่ายโดยไม่มี ความลำเอียง ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ﴾

ความว่า: และในทำนองเดียวกัน เราได้ให้พวกเจ้าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ¹¹⁶

อิมามอัฏฏอบรียีได้อธิบายความหมายของคำว่า “วะสฎ” (وسط) ในอายะฮ์ที่ 143
สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ว่า คำว่า “วะสฎ” (وسط) ในอายะฮ์นี้หมายถึง ความยุติธรรม
(Attopriy, 2000:3/143)

3. “อัลวะสะฎียะฮ์” มีนัยยะความหมายที่บ่งชี้ถึง (التوسط, الإعتدال, التوازن)

“อัตตะวัสฎุฮ์” “อัลเอียฮ์ดีตาดัล” “อัตตะวาซูน” คือ ความสมดุล การมีดุลยภาพ ไม่
เอนเอียงไปทางหนึ่งทางใดมากเกินไป ซึ่งนิยามความหมายดังกล่าวนี้เป็นนิยามความหมายที่อิมาม
อัฏฏอบรียีได้อธิบายไว้ อีกความหมายหนึ่ง¹¹⁷
ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴾

ความว่า: คนที่มีสติปัญญาคนหนึ่งในกลุ่มพวกเขา กล่าวว่า ฉันมิได้บอก
พวกท่านดอกหรือว่า ทำไมพวกท่านจึงไม่กล่าวสรรเสริญแต่อัลลอฮ์¹¹⁸

อิมามอัฏฏอบรียีได้อธิบายคำว่า “เอาสะฎุฮ์” (أَوْسَطُهُمْ) ไว้ว่า “คำนี้มีนัยยะ
หมายถึงการให้ความเป็นธรรม ความเป็นกลางระหว่างพวกเขา” (Attopriy, 2000:23/550)

¹¹⁵ ดู ibn Hajar, 1959: 6/12

¹¹⁶ อ้างแล้วหน้า 113

¹¹⁷ ดู Attopriy, 2000:3/142

¹¹⁸ สุเราะฮ์ อัลเกาะลัม อายะฮ์ที่ 28

อิมามอัซซะออดี ได้อธิบายความหมายของคำว่า “วะสฎ์”(وسط) ในอายะฮ์ที่ 143 ซูเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ว่า “คำว่า “วะสฎ์”(وسط) ในอายะฮ์นี้หมายถึง ความยุติธรรมและความดีเลิศ โดยการที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงให้ประชาชาติอิสลามนี้อยู่บนความสมดุลเหมาะสม มีความพอดีในเรื่องของศาสนา(ไม่สุดโต่งและหย่อนยานเกินไป) มีความรักและเป็นกลางระหว่างบรรดานบี ไม่เทิดทูนจนเกินความเหมาะสมเหมือนกับชาวคริสต์และไม่เพิกเฉยต่อบรรดานบีเหมือนดังชาวยิว โดยมุสลิมนั้นต้องศรัทธาเชื่อมั่นต่อบรรดานบีอย่างพอดีและเหมาะสม เหมาะสมพอดีในข้อบัญญัติต่าง ๆ ของศาสนา ไม่สุดโต่งเกินไปเหมือนชาวยิวและละเลยต่อบทบัญญัติดังเช่นชาวคริสต์ (Assaadiy,2000:1/70)

นอกจากนี้จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่ามีการใช้สำนวนที่มีนัยยะที่สื่อถึงนิยามความหมายของความสมดุล ความพอดี ในอัลกุรอานในหลายที่ด้วยกัน ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า :

﴿ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا ﴾

ความว่า: และอย่าให้มือของเจ้าถูกตรึงอยู่ที่คอของเจ้า และอย่าแบมันจนหมดสิ้น มิฉะนั้นเจ้าจะกลายเป็นผู้ถูกประนาม เศร้าโศกเสียใจ¹¹⁹

อิมามอิบนิกะซีร์ได้อธิบายความหมายของอายะฮ์นี้เอาไว้ว่า “คือการตระหนี่ถี่เหนียวในทรัพย์สินโดยที่ไม่ยอมจ่ายไปในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ และไม่จ่ายหรือบริจาคไปที่เกินความสามารถจนนำไปสู่ความเดือดร้อน”(Ibn Kathir,1999:5/70)

และดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า:

﴿ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴾

ความว่า: และบรรดาผู้ที่เมื่อพวกเขาใช้จ่าย พวกเขาก็ไม่สุรุ่ยสุร่าย และไม่ตระหนี่ และระหว่างทั้งสองสภาพนั้น พวกเขาอยู่สายกลาง¹²⁰

อิมามอัฏฏอบรียได้้อธิบายความหมายของอายะฮ์นี้เอาไว้ว่า “คือการไม่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายเกินไปจากความจำเป็น และจ่ายให้แก่ครอบครัวของพวกเขา (อย่างเหมาะสมและพอดี) โดยที่ต้องมีความเที่ยงธรรมและเป็นสิ่งที่ดีงาม”(Atṭopriy,2000:6/123-124)

¹¹⁹ ซูเราะฮ์ อัลอิสรออ์ อายะฮ์ที่ 29

¹²⁰ ซูเราะฮ์ อัลฟุรกอน อายะฮ์ที่ 67

และดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ทรงตรัสว่า:

﴿ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴾

ความว่า: และอย่ายกเสียงดังในเวลาละหมาดของเจ้า และอย่าลดให้
ค่อยเช่นกัน แต่จงแสวงหาทางระหว่างนั้น¹²¹ (ปานกลางไม่อ่านดังและ
ค่อยจนเกินไป)¹²²

จากตัวบทหลักฐานและคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นนั้นผู้วิจัยพบว่ามีนัยยะความหมาย
ที่บ่งชี้ถึงความปานกลาง ความสมดุล ไม่สุดโต่งหรือหย่อนยานไปทางใดทางหนึ่ง ซึ่งความหมาย
ดังกล่าวนี้ก็เป็นหนึ่งในความหมายที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องกับ “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ที่
หมายถึงความสมดุล ความปานกลางและความยุติธรรมที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้แสดงแบบอย่าง
ให้แก่มวลมนุษยชาติ ดังกล่าวเพื่อยกระดับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ขจัดกาเห็นแก่ตัวเอง พวกพ้อง
และความอธรรมในทุกรูปแบบ คือความเป็นกลางระหว่างอิฟรอฎ “الإفراط” (การปฏิบัติที่เกินเลยจาก
ขอบเขตที่ศาสนากำหนดเอาไว้) กับตัฟริฎ “التفريط” (การปฏิบัติที่น้อยและต่ำกว่าขอบเขตที่แท้จริง)
ซึ่งโดยแท้จริงแล้วหลักการดังกล่าวต้องวางอยู่บนพื้นฐานแห่งอัลกุรอานและแนวทางของท่าน
นบีมุฮัมมัด ﷺ

4. “อัลวะสะฎียะฮ์” มีนัยยะความหมายที่บ่งชี้ถึง “อัลอิสติกอมะฮ์” (الاستقامة)

“อัลอิสติกอมะฮ์” หมายถึง ความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักธรรมคำสอน ไม่
เบี่ยงเบนไปจากแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

﴿ وَهَذَا صِرَاطٌ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴾

ความว่า: และนี่แหละคือทางแห่งพระเจ้าของเจ้าโดยมีสภาพอันเที่ยงตรง
แท้จริงเราได้แจกแจงบรรดาโองการทั้งหลายไว้ แล้ว สำหรับกลุ่มชนที่
รำลึก¹²³

¹²¹ ดู Ibn Kathir, 1999:5/130

¹²² สุเราะฮ์ อัลอิสรออ อายะฮ์ที่ 110

¹²³ สุเราะฮ์ อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 126

อิมามอัฏฏอบรียได้อธิบายความหมายของอายะฮ์นี้เอาไว้ว่า “คือแนวทางของอัลลอฮ์ ﷻ เป็นแนวทางที่พระองค์ทรงพอพระทัย โดยมีสภาพเป็นแนวทางอันเที่ยงตรงโดยไม่เบี่ยงเบนไปจากแนวทางดังกล่าว” (Attopriy, 2000:12/113)

ไม่เพียงแต่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงมอบแนวทางที่ดีที่สุด มีคุณภาพในทุกมิติและเหมาะสมในทุกยุคสมัยแก่มนุษยชาติ พระองค์ยังให้บ่าวพระองค์วิงวอนให้พระองค์ทรงชี้ทางนำสู่หนทางที่ถูกต้องและเที่ยงตรง ขอให้เรายืนหยัดอยู่บนหนทางนี้ตลอดไป ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า :

﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾

ความว่า: ขอพระองค์ทรงให้ทางนำแก่พวกเรา ซึ่งแนวทางที่เที่ยงตรง¹²⁴

อิมามอัสซะอดี ได้อธิบายความหมายของอายะฮ์นี้เอาไว้ว่า “ทางอันเที่ยงตรง หมายถึง แนวทางที่ชัดเจนที่จะนำไปสู่อัลลอฮ์ ﷻ ทางที่จะนำไปสู่สรวงสวรรค์ของพระองค์ คือรู้ถึงสัจธรรมความจริงและปฏิบัติตามในสิ่งนั้น ดังกล่าวคือแนวทางของบรรดานบี แนวทางของผู้ที่สัจจริง ผู้ที่เสียสละ และบรรดาคณตี่ทั้งหลาย ไม่เพิกเฉยต่อสัจธรรมโดยที่รู้ถึงสัจธรรมเป็นอย่างดีเหมือนดังชาวยิว และละเลยต่อสัจธรรมด้วยความไม่รู้ถึงข้อบัญญัติศาสนา ดังเช่นชาวคริสต์ (Assaadiy,2000:1/39)

จากตัวบทหลักฐานและคำอธิบายดังกล่าวข้างต้นนั้นผู้วิจัยพบว่ามีนัยยะความหมายที่บ่งชี้ถึงแนวทางที่เที่ยงตรง ซึ่งแนวทางดังกล่าวก็คือแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งท่านเป็นบุคคลที่ประเสริฐที่สุด มีเกียรติที่สุด ดีที่สุดในทุกๆด้านและยังเป็นแบบอย่างแก่มนุษยชาติอีกด้วย ซึ่งความหมายดังกล่าวนั้นก็เป็นหนึ่งในความหมายที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องกับ “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ที่หมายถึงประเสริฐที่สุด มีเกียรติที่สุด ดีที่สุด เพราะไม่มีแนวทางใดที่จะดีเลิศไปกว่าแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ดังกล่าวเป็นแนวทางที่อยู่ตรงกลางระหว่างความสุดโต่งกับความหย่อนยาน ดังพระดำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ว่า:

﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾

¹²⁴ สุเราะฮ์ อัลฟาติหะฮ์ อายะฮ์ที่ 6

ความว่า: “ไม่ใช่หนทางของบรรดาผู้ที่ถูกโกรธกริ้วและทางของบรรดาผู้ที่หลงผิด”¹²⁵

ผู้ที่ถูกโกรธกริ้ว หมายถึง บรรดาผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่พวกเขารู้ ส่วนผู้หลงผิดก็คือผู้ที่ทำโดยปราศจากความรู้ ข้อแรกนั้นคือคุณลักษณะของชาวยิว ส่วนข้อที่สองนั้นคือ คุณลักษณะของชาวคริสต์¹²⁶

5. “อัลวะสะฎียะฮ์” มีนัยยะความหมายที่บ่งชี้ถึง “อัลยุสร์” (اليسر)

“อัลยุสร์” คือความสะดวก หมายถึงความสะดวก ความง่ายและไม่มีความลำบากในการปฏิบัติตามแนวทางและหลักธรรมคำสอนของอิสลาม ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾

ความว่า: “อัลลอฮ์จะไม่ทรงบังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใดนอกจากตามความสามารถของชีวิตนั้นเท่านั้น”¹²⁷

อิมามอฏฏอบรียออธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงบังคับใช้ผู้ใดในการเคารพภักดีด้วยการประกอบอิบาตะฮฺ เว้นแต่ที่บุคคลนั้นจะมีความสามารถที่จะปฏิบัติได้ โดยไม่เกิดความยากลำบาก” (Attobriy,2000:6/129)

และคำรัสของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสว่า

﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ﴾

ความว่า: “และพระองค์มิได้ทรงทำให้เป็นการลำบากแก่พวกเจ้าในเรื่องของศาสนา”¹²⁸

อิมามอิบนิกะษีรออธิบายอายะฮ์นี้ว่า “สิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้พวกเจ้าปฏิบัติ นั้น ไม่ได้เป็นการบังคับเด็ดขาด และสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ถูกสั่งใช้แล้วสิ่งนั้นมีความยากลำบาก เว้นแต่ว่าอัลลอฮ์ ﷻ จะให้มีความสะดวกและมีทางออก” (Ibn Khathir,1999:5/445)

¹²⁵ สุเราะฮ์ อัลฟาติหะฮ์ อายะฮ์ที่ 7

¹²⁶ ดู Assaadiy,2000:1/39

¹²⁷ ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ ที่ 286 สุเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์

¹²⁸ สุเราะฮ์ อัลฮัจญ์ อายะฮ์ ที่ 78

จากหลักการของอิสลามดังกล่าวข้างต้นพบว่า บทบัญญัติของอิสลามนั้นมีความสะดวกง่ายดายและสอดคล้องกับธรรมชาติและจิตสำนึกของมนุษย์ โดยที่ไม่เกินความสามารถที่มนุษย์จะยึดถือและปฏิบัติตามได้ ซึ่งความหมายดังกล่าวนั้นก็เป็นหนึ่งในความหมายที่สอดคล้องและมีนัยยะที่เกี่ยวข้องกับนิยามความหมายของ“อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ที่หมายถึง ความไม่เลยเถิดและสุดโต่งในเรื่องของศาสนาจนทำให้เกิดความยากลำบากในการปฏิบัติ ดังที่ท่านเราะฮ์ลุส ﷺ ได้สาปแช่งผู้ที่ปฏิบัติเลยเถิดไปจากคำสอนที่ท่านได้สอนไว้โดยกล่าวว่า

((هَلَكَ الْمُتَطَّعُونَ، هَلَكَ الْمُتَطَّعُونَ، هَلَكَ الْمُتَطَّعُونَ))

ความว่า: “ความวิบัติจะประสบแก่ผู้ที่ปฏิบัติเกินขอบเขตในเรื่องศาสนา 3 ครั้ง”
(Muslim,2001: 6784)

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าคำสอนที่กล่าวในลักษณะเดียวกันนี้ ตัวอย่างเช่น หะดีษท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ว่า

((إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلَّا غَلَبَهُ))

ความว่า: “แท้จริงศาสนาอิสลามนั้นง่ายและไม่มีใครทำให้กิจการของศาสนานั้นเป็นเรื่องยาก เว้นแต่ว่าเขาจะทำเกินเลยขอบเขตไป”
(al-Bukhariy,1993:2790)

ด้วยเหตุนี้บรรดาปราชญ์ทางนิติศาสตร์อิสลามจึงกำหนดกฎข้อหนึ่งที่ว่า :
“ความยากลำบากนำมาซึ่งความง่ายดาย” (Muhammad Rashid Ridha,1947:2/164)

จากการศึกษาหลักการดังกล่าวข้างต้นที่ผู้วิจัยได้นำเสนอนั้นถือเป็นหนึ่งในเจตนารมณ์ที่สำคัญข้อหนึ่งในอิสลาม และยังเป็นแก่นแท้ของอิสลามด้วยความสะดวกง่ายดาย ไม่มีความยากลำบากในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับหลักการของอิสลามและแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่มีความดีเด่นที่สุด มีสมดุลและดุลยภาพที่สุด คือ การไม่สุดโต่งและไม่เพิกเฉยทั้งในด้านหลักความเชื่อและการปฏิบัติในเรื่องศาสนาและการใช้ชีวิต

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า มีนักวิชาการส่วนหนึ่งยังได้ให้ความหมายของ “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) เอาไว้เพิ่มเติมว่า หมายถึง “อัลบัยนียะฮ์” (البينية) คือความเป็นกลางท่ามกลางความขัดแย้งด้วยความดีงาม (الخيرية) ตามแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทั้งในด้านรูปธรรมและในด้านนามธรรม และอีกความหมายหนึ่งคือ “อัลหิกมะฮ์” (الحكمة) คือการพิจารณาการคิดคำนวณใคร่ครวญอย่างรอบคอบ ยึดหลักเหตุผล คิดโดยกระบวนการที่ถูกต้อง ซึ่งอิสลามใช้ให้

ผู้ศรัทธาทำการเรียกร้อง เชิญชวนด้วยความสุขุม และการตกเตือนที่ดีและสอนให้ได้แย้งกับบุคคลที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างด้วยสิ่งที่ดีกว่าเสมอ คือด้วยกับอัลกุรอาน สุนนะฮ์ ข้อคิด คติข้อเตือนใจที่ดีงามและด้วยความอ่อนโยน สุภาพ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้ใน สุเราะฮ์อันนะฮล์ อายะฮ์ ที่ 125 ว่า

﴿ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بَاتِّبِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾

ความว่า: “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยสุขุม และการตกเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า”¹²⁹

อิมามอิบนิกะซีรอธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ ทรงสั่งใช้ให้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เชิญชวนผู้คนด้วยกับเหตุผล ความสุขุมนุ่มลึก และพิจารณาคิดใคร่ครวญอย่างรอบคอบถึงผลดีและผลเสียที่จะได้รับ (Ibn Kathir, 1999:4/613)

หลักฐานดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของวิธีการในการเรียกร้องเชิญชวนผู้คนให้รับฟังความเห็น รับฟังคำแนะนำตกเตือนที่ดีกว่า ว่าต้องเป็นไปโดยความรอบคอบทั้งในเรื่องของคำพูด ในเรื่องของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง และต้องพิจารณาถึงผลดีที่จะได้รับและคำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา และต้องผลักดันสิ่งที่ไม่ดีงามต่างๆออกไปด้วยสิ่งที่ดีงามกว่าเสมอ ดังนั้นการจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่งในกรณีที่ไม่เห็นด้วย ก็ควรต้องกระทำอย่างรอบคอบและระมัดระวังมองผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลัง และที่สำคัญต้องคำนึงถึงหลักการของอิสลาม ผลประโยชน์และความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นของสังคมส่วนใหญ่เป็นหลัก トラบเท่าที่ผลประโยชน์นั้นไม่ได้ไปขัดแย้งกับกฎหมายและศีลธรรมอันดีงามของอิสลาม ซึ่งการอธิบายในลักษณะดังกล่าวนี้ นั่นถือเป็นสิ่งที่สอดคล้องและสัมพันธ์กับแนวทางของ “อัลวะสะฎียะฮ์” ด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้ผู้วิจัยสรุปได้ในเบื้องต้นว่า การให้คำนิยามความหมายของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) จากปทานุกรมอาหรับหรือจากปวงปราชญ์ในยุคอดีตและนักวิชาการร่วมสมัยนั้นจะพบว่ามีคามหมายที่ใกล้เคียงกัน กล่าวโดยสรุปคือในทางภาษาศาสตร์จะมีนัยยะความหมายที่ว่า “ตรงกลาง ความเป็นกลาง (เที่ยงธรรม) คุณธรรม ความดีเลิศ ความเด่นและการมีสมดุลหรือดุลยภาพ” ส่วนความหมายในทางวิชาการนั้นกล่าวโดยสรุปคือมีนัยยะที่สำคัญๆที่มีความใกล้เคียงกับความหมายทางด้านภาษา ดังต่อไปนี้คือ

1. ความประเสริฐ ดีเลิศ สิ่งที่ดีที่สุดและมีคุณค่ามากที่สุด

¹²⁹ สุเราะฮ์ อันนะฮล์ อายะฮ์ ที่ 125

2. คุณธรรม ความยุติธรรม ความเป็นธรรมหรือการให้ความเป็นธรรมระหว่างคู่กรณีสองฝ่ายโดยไม่มีความลำเอียง
3. ความสมดุล การมีดุลยภาพ ไม่เอนเอียงไปทางหนึ่งทางใดมากเกินไป
4. ความเที่ยงตรง หมายถึงความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักธรรมคำสอน
5. ความสะดวก ความเรียบง่ายและไม่มี ความลำบากในการปฏิบัติตามแนวทางและหลักธรรมคำสอนของอิสลาม
6. วิจารณ์ญาณและวิหยาปัญญา

จากการศึกษาความหมายดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้วิจัยพบว่านิยามความหมายดังกล่าวได้บ่งชี้และสื่อถึงลักษณะของทางสายกลางดังนี้ คำว่า“วะสะฎู”(وسط) หรือ “วะสฎู”(وسط) ถูกให้นิยามความหมายจากปวงปราชญ์และนักวิชาการส่วนใหญ่ว่าหมายถึง ความถูกต้อง คุณธรรมความเที่ยงตรงและเที่ยงธรรม สิ่งที่ดีและประเสริฐที่สุด ความพอดี ความเป็นกลางระหว่างสิ่งที่ดีที่อยู่ระหว่างสิ่งที่ไม่ดี การมีเหตุและผล ส่วนคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์”(الوسطية) สามารถที่จะสื่อและมีนัยยะทางความหมายว่าเป็นแนวทางสายกลางได้ในภาษาไทยหรือจะใช้แทนด้วยคำว่าดุลยภาพ โดยนักวิชาการพยายามที่จะหาคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันเพื่อความเข้าใจเมื่อพูดถึงเรื่องนี้ในภาษาอื่น ๆ ที่มีใช้ภาษาอาหรับ ซึ่งถือว่าการอนุโลมในชายที่เป็นที่เข้าใจกัน แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วนั้นไม่มีคำใดที่สามารถให้ความหมายครอบคลุมความหมายทั้งหมดของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็คำในภาษาใดก็ตาม เว้นแต่จะต้องอธิบายความหมายของคำ ๆ นี้ในกรอบของความหมายตามที่กล่าวมาข้างต้นโดยสมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่อง หากไม่อธิบายความหมายดังกล่าวอย่างสมบูรณ์แล้ว ความเข้าใจในความหมายของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” ก็จะคลาดเคลื่อนผิดไปจากเจตนารมณ์ที่ถูกต้องตามหลักการของอิสลามอย่างแน่นอน

3.2 ประวัติความเป็นมาในยุคปัจจุบันของการประยุกต์แนวคิด“อัลวะสะฎียะฮ์”

คำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในทางเทคนิคอย่างจริงจังในช่วงทศวรรษที่ 80 โดย ดร. ยูซุฟ อัลเกาะเราะฮูวีย¹³⁰ ชาวอียิปต์ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มวางรากฐานของแนวคิดอัลวะสะฎียะฮ์ในยุคปัจจุบันขึ้นมา โดยได้ทำการประมวลหลักธรรมคำสอนและกฎเกณฑ์ทาง

¹³⁰ ยูซุฟ อับดุลลอฮ์ อัลเกาะเราะฮูวีย เกิดที่จังหวัด ฆ็อร์บียะฮ์ ประเทศอียิปต์ ได้รับประกาศนียบัตรระดับอนุปริญญาด้านอักษรศาสตร์และวรรณคดี ได้รับปริญญาโทด้านการศึกษากุรอานและวจนะของนบีมุฮัมมัด ได้รับปริญญาเอกในขณะเดียวกันด้วยเกียรตินิยมอันดับหนึ่งในหัวข้อวิทยานิพนธ์ “ชะกาต และผลของมันในการแก้ไขปัญหาสังคม”

นิติศาสตร์ของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าวนี้ผ่านงานเขียนที่มีชื่อว่า “อัลเศาะฮ์วะฮ์ อัลอิสลามียะฮ์ บัยนัลญูหุด วัตตะฆูรรูฟ” (الصحة الإسلامية بين الجحود والتطرف)¹³¹

ซึ่งนับตั้งแต่เป็นต้นมา คำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” ก็เริ่มถูกนำมาอธิบายและประยุกต์ใช้จนเป็นที่แพร่หลายทั้งในแวดวงวิชาการและองค์กรมุสลิมต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังจากเหตุการณ์ 9/11 ที่กระแสด้านอิสลามได้ทวีความรุนแรงขึ้น กระแสความหวาดกลัวต่อมุสลิมและอิสลามที่มีแนวโน้มรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเรียกปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า “อิสลามโมโฟเบีย” นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งภายในระหว่างมุสลิมด้วยกันเอง ที่มีความแตกต่างทางทัศนะและวิถีปฏิบัติศาสนกิจ ความไม่เข้าใจในวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม

ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวข้างต้น หลายประเทศจึงเริ่มมีการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรวะสะฎียะฮ์ขึ้น อาทิเช่น ซาอูดิอาระเบีย คูเวต การ์ต้า มาเลเซีย รวมถึงประเทศไทย เป็นต้น อันเป็นปฏิริยาต่อกระแสเกลียดชังอิสลามและมีผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของมุสลิมไทยด้วยเช่นกัน

3.3 โครงสร้าง องค์ประกอบพื้นฐานและการประยุกต์ใช้แนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”

การทำความเข้าใจหลัก “อัลวะสะฎียะฮ์” ในอิสลามได้อย่างถ่องแท้ นั้น จำเป็นต้องเข้าใจจากตัวบทในคัมภีร์อัลกุรอาน ตัวบทจากอัลหะดีษ รวมถึงแนวทางปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ (อัครสาวกของท่าน) ตลอดจนปราชญ์มุสลิมที่ได้รับการยอมรับ โดยต้องนำมาพิจารณา เปรียบเทียบ และทำการวิเคราะห์กับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีตและในยุคปัจจุบันมีสิ่งใดบ้างที่ขัดแย้งกับหลักคำสอนของอิสลามเพื่อให้การปฏิบัติในสิ่งต่างๆของเรานั้น เป็นสิ่งที่ได้รับความพอพระทัยจากอัลลอฮ์ ﷻ ซึ่งการทำความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอการวิเคราะห์รายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างและองค์ประกอบของ “อัลวะสะฎียะฮ์” เป็นอันดับแรก หลังจากนั้นจะนำเสนอการบูรณาการหลักการ “อัลวะสะฎียะฮ์” มาปรับใช้ในชีวิต ทั้งในระดับปัจเจกและในระดับสังคม รวมถึงการนำแนวคิด “อัลวะสะฎียะฮ์” มาประยุกต์และนำเสนอวิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในบริบทของประเทศไทย ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติและกฎเกณฑ์ต่างๆต่อชนต่างศาสนิกในกฎหมายอิสลาม ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอในบทต่อไป อินชาอัลลอฮ์

¹³¹ ในหนังสือเล่มดังกล่าวนี้มีบทความหนึ่งที่ชื่อว่า “ดะฮ์วะตุลอิสลาม อัลวะสะฎียะฮ์” (دعوة الإسلام إلى الوسطية) ซึ่งได้เขียนอธิบายถึงแนวคิดอัลวะสะฎียะฮ์เอาไว้

3.3.1 โครงสร้างของแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”

การศึกษาความหมายทั้งทางด้านภาษาและทางวิชาการของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” ผู้วิจัยพบว่าแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” มีโครงสร้างและองค์ประกอบที่เป็นนัยแห่งหลักคำสอนที่ได้มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่สำคัญอยู่ 6 ประการ และ 6 ประการที่จะกล่าวถึงนั้นจะต้องบูรณาการไปพร้อม ๆ กันกับเงื่อนไขอีก 3 ประการด้วยกัน

กรอบแนวคิด “อัลวะสะฎียะฮ์” ประกอบไปด้วยสามโครงสร้างหลักที่สำคัญ อันได้แก่ ความยุติธรรม ความดีเลิศ และความสมดุล และยังมีสามองค์ประกอบเสริมที่สำคัญคือ ความเที่ยงตรง ความสะอาด เหตุผลและวิจารณ์ญาณ โดยโครงสร้างและองค์ประกอบที่เป็นแกนหลักของแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” มีรายละเอียดแต่ละข้อ ดังต่อไปนี้

3.3.1.1 ความยุติธรรม

ความยุติธรรม หมายถึง ความยุติธรรมที่มีได้จำกัดอยู่เฉพาะมุสลิมเท่านั้น แต่เป็นสิทธิ์ของมนุษย์ทุกคนที่พึงได้รับ คือการให้ความเป็นธรรมระหว่างคู่กรณีสองฝ่ายโดยไม่มีความลำเอียง ขจัดความเห็นแก่ตัวเอง พวกพ้อง และความอธรรมในทุกรูปแบบ “ความยุติธรรม” อาจใช้แทนคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (ทางสายกลาง) ได้ในบางกรณี ดังเช่นการอธิบายของอิมามอัฏเฏาะบะรียะฮ์ เพราะความยุติธรรมเป็นทางสายกลางแล้วโดยอัตโนมัติ ความยุติธรรมหรือทางสายกลางในบางกรณีอาจจะบรรลุได้เฉพาะในด้านสังคมเท่านั้น โดยถือเป็นจริยธรรมทางสังคมโดยสาระ เพราะมีลักษณะเป็นการประสาน การประนีประนอมหรือบูรณะสถานะ สภาวะ ความจำเป็นของมนุษย์แต่ละคนเข้ามาสู่จุดที่เป็นดุลยภาพ ความยุติธรรมซึ่งรวมไปถึงความยุติธรรมต่ออัลลอฮ์ ﷻ ยุติธรรมต่อความเชื่อ ยุติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ ยุติธรรมต่อธรรมชาติ และความยุติธรรมต่อตัวเอง

หากประชาชาติมุสลิมขาดคุณสมบัติของความยุติธรรม พวกเขาจะไม่สามารถเป็นสักขีพยานต่อผู้คน และไม่สามารถทำหน้าที่อันเป็นความรับผิดชอบที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงมอบหมายให้เสร็จสิ้นสมบูรณ์ได้ มุสลิมจึงต้องดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและการกระทำที่ดีทั้งต่อตัวเองและสังคม

3.3.1.2 ความประเสริฐดีเลิศ

ความประเสริฐดีเลิศ หมายถึง แนวทางที่ประเสริฐและดีเลิศ ซึ่งประชาชาติอิสลามต้องสนับสนุนแนะนำกันในเรื่องที่เป็นสิ่งที่เป็นความดีงามและห้ามปรามกันในเรื่องที่เป็นความเลวร้าย ซึ่งแนวทางดังกล่าวก็คือแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งท่านเป็นบุคคลที่ประเสริฐที่สุด มีเกียรติที่สุด ดีที่สุดในทุก ๆ ด้านและยังเป็นแบบอย่างแก่มนุษยชาติอีกด้วย ดังนั้นการดำรงชีวิตให้

สอดคล้องกับหลักการของอิสลามและแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็คือแนวทางของมุสลิม คือการไม่สุดโต่งและไม่เพิกเฉยทั้งในด้านหลักความเชื่อและการปฏิบัติในเรื่องศาสนาและการใช้ชีวิต

3.3.1.3 ความสมดุล

ความสมดุล หมายถึง หลักที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความสุดโต่งหรือเลยเถิด กับความละเลยหรือหย่อนยานในหลักคำสอนของอิสลาม มีความพอประมาณในทุกอย่าง ความพอดี ไม่มาก หรือน้อยจนเกินไป โดยต้องไม่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อน ความรู้สึกและการกระทำที่เป็นความพอดีเป็นทางสายกลางนั้นเป็นจุดกึ่งกลางระหว่างสิ่งที่ไม่ดี 2 อย่าง คือ

1. ความมากเกินไปหรือสิ่งที่มากเกินไปในข้อบัญญัติศาสนาและทางโลก
2. ความบกพร่องหรือน้อยเกินไปจากสิ่งที่เป็นเกณฑ์และเงื่อนไขข้อบัญญัติตาม

หลักการของศาสนา

จากการศึกษาประเด็นดังกล่าวข้างต้นคือหลักโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญสามประการของกรอบแนวคิด“อัลวะสะฎียะฮ์” อันประกอบไปด้วย ความยุติธรรม ความประเสริฐดีเลิศ และความสมดุลที่วางอยู่บนพื้นฐานแห่งอัลกุรอานและอัลหะดีษ รวมถึงแนวทางปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และบรรดาเศาะหาบะฮ์ โดยอิสลามเน้นย้ำถึงความดีข้อนี้ อะไรก็ตามที่ทำให้ชีวิตมนุษย์แต่ละคนเป็นสุขในสังคมแห่งรัฐได้อย่างมีศักดิ์ศรีและคุณค่า สิ่งนั้นคือความสมดุล อันถือเป็นจุดกึ่งกลาง เป็นความพอดีสำหรับชีวิต ดังกล่าวคือความสมดุลระหว่างสองความต้องการสำหรับความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตบนโลกนี้และความผาสุกในโลกหน้า (อาคิเราะฮ์)

3.3.2 องค์ประกอบที่สนับสนุนให้เกิดแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”

หลักโครงสร้างในแต่ละข้อของ“อัลวะสะฎียะฮ์” มีความสัมพันธ์และ ก่อหนุนซึ่งกันและกัน แต่ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่เป็นหลักธรรมคำสอนอื่น ๆ อีก ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนจึงสามารถทำให้กรอบแนวคิดและหลักการ “อัลวะสะฎียะฮ์” สามารถดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งองค์ประกอบและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่สนับสนุนแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” รวมถึงหลักคิดที่เป็นปฏิกิริยาต่อการปฏิบัติตามหลักทางสายกลาง สิ่งต่างๆเหล่านี้จำเป็นต้องผสมและบูรณาการเข้าด้วยกันโดยสมบูรณ์

จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของหลักธรรมที่สนับสนุนก่อให้เกิดหนทางแห่ง “อัลวะสะฎียะฮ์” มีดังนี้คือ

3.3.2.1 ทิกมะฮ์ (تِكْمَة)

หิกมะฮ์ (حكمة) หมายถึง การพิจารณาเหตุและผลให้ลุ่มลึก การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบบนข้อเท็จจริงและความถูกต้อง¹³² โดยนำมาอธิบายในแง่ของคุณประโยชน์ “มะศอลิห” (مصلح) ที่จะเกิดขึ้นด้านหนึ่ง และถูกนำมาใช้ตราบเท่าที่ผลประโยชน์นั้นไม่ได้ไปขัดแย้งกับกฎหมายและศีลธรรมอันดีงามของอิสลาม และสามารถอธิบายอีกด้านหนึ่ง คือความเสื่อมเสีย “มะฟาสิด” (مفاسد) ที่จะเกิดขึ้นที่จะต้องถูกขจัดออกไป สุดท้ายก็ลงมือปฏิบัติเมื่อได้ผลสรุปแล้วพร้อมกับการมอบหมายต่ออัลลอฮ์ ﷻ

ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ การไม่พิจารณาถึงเหตุและผลถือเป็นความไม่ดีเพราะทำให้พลาดจากความดีอันเป็นกลางไปสู่ความสุดโต่งข้างมากหรือข้างน้อย การพิจารณาถึงเหตุผลยังเป็นการชะลอการลงมือปฏิบัติเพื่อลดความรู้สึกรุนแรงและการกระทำให้ลงมาอยู่ในระดับที่พอดี ซึ่งหากไม่มีหิกมะฮ์แล้ว ย่อมทำให้การปฏิบัติกลายเป็นสิ่งที่ไม่ดีงามได้

ดังนั้น การกำหนดความเป็น “อัลวะสะฎียะฮ์” จึงต้องอาศัยปัจจัยของหิกมะฮ์ (حكمة) มาพิจารณาด้วย ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสไว้ในสุเราะฮ์อันนะหฺล อายะฮ์ที่ 125 ว่า:

﴿ اذْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بَالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ ﴾

ความว่า “จงเรียกร้องสู่แนวทางแห่งพระเจ้าของสุเจ้าโดยการใช่วิชาญาณ และการตักเตือนที่ดี และจงโต้แย้งพวกเขาด้วยสิ่งที่ดีกว่า”¹³³

หลักฐานจากอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ว่า การพูด การกระทำหรือการเรียกร้องใด ๆ ก็ตามต้องอยู่ในมารยาทและวิถีปฏิบัติอันดีงามของอิสลาม ความรอบคอบ ไม่รุนแรงแข็งกร้าว การใช้เหตุผล ข้อคิด และคำตักเตือนที่ดี ดังนั้นการกระทำอันใดก็แล้วแต่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียวโดยที่ไม่ได้คำนึงถึงสิ่งดังกล่าวย่อมไม่ใช่แนวทางของอิสลาม หากแต่ยังส่งผลเสียต่อภาพลักษณ์และความดีงามของอิสลามอีกด้วย การเรียกร้องเชิญชวนผู้คนให้รับฟังความเห็น รับฟังคำแนะนำตักเตือน ต้องเป็นไปโดยความรอบคอบทั้งในเรื่องของคำพูดและในเรื่องของการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ต้องพิจารณาถึงผลดีที่จะได้รับและคำนึงถึงผลเสียที่จะตามมา และต้องผลักดันสิ่งที่ไม่ดีงามต่างๆออกไปด้วยสิ่งที่ดีงามกว่าเสมอ หลักการการให้ความสำคัญกับวิธีการสมควรยิ่งกว่าการให้ความสำคัญกับเป้าหมาย (ผลลัพธ์) ที่ได้รับ ดังกล่าวนี้นี้คือสิ่งที่อิสลามให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก จุดมุ่งหมายดังกล่าวก็เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหาย ขณะเดียวกันก็ไม่

¹³² ดู <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%AD%D9%83%D9%85%D8%A9/>

¹³³ สุเราะฮ์อันนะหฺล อายะฮ์ที่ 125

ละเลยโอกาสที่จะทำเหตุแห่งความดีงามให้เกิดขึ้น ทีกมะฮ์ (حكمة) จึงถือได้ว่าเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดแนวทาง“อัลวะสะฎียะฮ์”ที่สมบูรณ์ได้

อิมามอัชชาฎิเบีย ได้กล่าวว่า:

(الشارع وضع الشريعة على اعتبار المصالح باتفاق)

ความว่า:“บทบัญญัติอิสลามถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์ของปวงป่าวโดยไม่มีข้อโต้แย้ง” (al-Shatibiy,nd:1/221)

กฎเกณฑ์ในข้อนี้ถือเป็นหลักที่สำคัญมาก และถือเป็นกฎหลักที่นักนิติศาสตร์นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันใช้ในการพิจารณาข้อบังคับใช้หรือกฎหมายต่างๆที่จะนำออกมาบังคับใช้ต่อผู้คน

3.3.2.2 ความสะดวก ความยืดหยุ่นและการผ่อนปรน

ความสะดวก ความยืดหยุ่นและการผ่อนปรน ความหมายในที่นี้คือ ขจัดความยากลำบากที่เกินขอบเขตหรือเกินความสามารถของมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความยากลำบากในการปฏิบัติ ความสะดวกง่ายดายและความไม่ลำบากในการปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติทางกายภาพในรูปของคำพูดและการกระทำหรือทางด้านจิตใจในรูปของความเชื่อความศรัทธาที่สอดคล้องกับกฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติและเจตนารมณ์ของอิสลาม เพราะท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ชอบที่จะเลือกสิ่งที่มีความสะดวกให้แก่ประชาชาติของท่าน ดังเช่นคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็มีการยืนยันในเจตนารมณ์นี้ ดังที่ปรากฏในหะดีษบันทึกโดยบุคอรี ที่ท่านนบีก้าวไว้ว่า: “จงทำ (เรื่องศาสนา) ให้ง่าย และอย่าทำ(เรื่องศาสนา)ให้ยาก” และในการบันทึกของท่านอิมามบุคอรี ที่รายงานโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์ ร่อฎิยัลลอฮูอันฮา ที่กล่าวว่า “เมื่อท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ถูกเสนอให้เลือกกระหว่างสองประการ ท่านจะเลือกสิ่งที่ยากกว่าและสะดวกกว่าเสมอ เว้นแต่ (สิ่งที่สะดวกกว่า) จะเป็นความผิดพลาดเป็นความผิดก็จะออกห่างไกลที่สุดจากมัน”¹³⁴

ความสะดวกดังกล่าวมีเงื่อนไขว่าสิ่งดังกล่าวต้องไม่ผิดหลักการ กล่าวคือความสะดวก ความง่ายไม่ลำบากในที่นี้ต้องสอดคล้องกับสิ่งที่ศาสนาได้บัญญัติไว้ ไม่ใช่ความสะดวกที่ตัวเองต้องการหรือกระแสนิยมของสังคมเรียกร้อง ธรรมเนียมปฏิบัติหรือค่านิยมทางสังคมโดยอ้างความสะดวกความง่ายของศาสนา เช่นการกู้เงินหรือการรับผลประโยชน์จากดอกเบี้ย การไม่คลุมฮิญาบ

¹³⁴ ดู al-Bukhariy,1993:3560

เป็นต้น ซึ่งในประเด็นนี้นั้นความสะดวกและความง่ายจำเป็นต้องมีข้อมูลในหลักการของอัลอิสลามมาเป็นตัวกำหนด

ผู้วิจัยพบว่าจากตัวบทหลักฐานดังกล่าวคือสิ่งที่บ่งชี้ว่า อัลลอฮ์ ﷻ มิได้ทรงบัญญัติใช้ในสิ่งที่จะสร้างความยากลำบากให้เกิดขึ้นแก่ปวงบ่าวของพระองค์ และกฎหมายที่พระองค์ทรงกำหนดขึ้นมาให้ปวงบ่าวนั้น ย่อมไม่เกินความสามารถที่มนุษย์จะยึดถือและปฏิบัติตาม ซึ่งจากการศึกษาพบว่า มีตัวอย่างในประเด็นนี้มากมายทั้งในด้านอิบาดะฮ์ (หลักปฏิบัติภาคพิธีกรรม) และมูอามะละฮ์ (หลักปฏิบัติภาคสังคม) ดังนี้¹³⁵

1. ด้านอิบาดะฮ์ (หลักปฏิบัติในภาคศาสนพิธี)

ในด้านอิบาดะฮ์นี้ อิสลามได้มีข้อผ่อนผันต่างๆอย่างมากมาย เช่น

- การละหมาด สำหรับคนที่เป็นลม หมดสติ จนเวลาละหมาดล่วงเลยไป เมื่อฟื้นคืนสติก็ไม่จำเป็นต้องชดใช้แต่อย่างใด

- ชะกาต จำเป็นต้องครบพิกัด และถึงรอบปี (ตามปฏิทินอิสลาม) ถ้าไม่ครบเงื่อนไขก็ไม่ต้องจ่ายแต่อย่างใด

- การละหมาดรวม ย่อ ในขณะที่เดินทาง

- การตะยัมมุม (ใช้ฝุ่นแทนน้ำ) เมื่อมีอุปสรรค

- การประกอบพิธีฮัจญ์ จำเป็นเพียงครั้งเดียวในชีวิตหากมีความสามารถ เช่น ทางร่างกาย ภาระค่าใช้จ่าย และความปลอดภัย เป็นต้น

- ผ่อนผันให้ผู้เจ็บป่วย ผู้เดินทาง สตรีมีครรภ์ ตลอดจนผู้ที่ชราภาพ ไม่ต้องถือศีลอดในเดือนรอมฎอน โดยให้ถือศีลอดชดเชยในเดือนอื่นหรือให้อาหารแก่คนยากจนสำหรับผู้ป่วยเรื้อรังและผู้สูงอายุ เป็นต้น

- ยกโทษให้แก่ผู้ที่สติขาดหาย ผิดพลาด หรืออยู่ในสภาพถูกบังคับ

2. ด้านมูอามะละฮ์ (หลักปฏิบัติในภาคสังคม)

ในด้านมูอามะละฮ์นี้ อิสลามได้มีข้อผ่อนผันต่างๆอย่างมากมาย เช่น

- ผ่อนผันให้รับประทานและดื่มในสิ่งต้องห้ามเช่น สุกร ซากสัตว์ สุรา (ในกรณีที่เป็นจริง ๆ) เพื่อรักษาชีวิต

¹³⁵ ดู อรรถนพ แดงโกเมน, 2008:103-107

- อนุญาตให้มีการซื้อขายแบบล่วงหน้า “สลัม” (السلم) (คือการจ่ายเงินก่อนส่งมอบสินค้าภายหลัง) การจำนอง การกู้ยืม การแลกเปลี่ยนเงินตรา การสวมใส่ผ้าใหม่สำหรับผู้ป่วยเป็นโรคผิวหนัง หรือสวมใส่ในภาวะสงคราม เป็นต้น

เจตนารมณ์ซึ่งเป็นแก่นแท้ของอิสลามคือ ความสะดวกง่ายดาย ไม่มีความยากลำบากในการดำรงชีวิต ด้วยเหตุนี้ปวงปราชญ์จึงกำหนดกฎข้อหนึ่งที่ว่า “ความยากลำบาก นำมาซึ่งความง่ายดาย” (المشقة تجلب التيسير) (Muhammad Rashid Ridha, 1947:2/164)

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติอิสลามนั้น ข้อห้ามหรือคำสั่งใช้ต่าง ๆ ที่กำหนดความประพฤติของมนุษย์ตามข้อบังคับใช้ของบุคคลที่มีสภาพบังคับ โดยมีคำสั่งใช้ให้กระทำหรือห้ามกระทำตามเนื้อความของตัวบทไม่ได้ดำรงอยู่ในสภาพบังคับนั้นตลอดไป เนื่องจากในบางกรณีข้อห้ามหรือคำสั่งใช้ต่าง ๆ เหล่านี้ก็อาจเปลี่ยนสภาพจากข้อบังคับไปสู่สถานภาพอื่นโดยมีสาเหตุ มีเงื่อนไข สภาพของบุคคลที่มีสภาพบังคับ หรือข้อห้ามเข้าไปเกี่ยวข้อง ฉะนั้นแล้วคำตัดสินหรือข้อชี้ขาดต่าง ๆ จึงไม่อาจที่จะทำการพิจารณาตามตัวบทโดยตรงได้ แต่หากต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ประกอบด้วย ต้องคำนึงถึงสภาพของผู้คนในบริบททางสังคมขณะนั้นด้วยว่า สามารถปฏิบัติได้มากน้อยแค่ไหนและจะเกิดความยากลำบากแก่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมหรือไม่ ดังนั้นการวินิจฉัยปัญหาและสั่งใช้บทบัญญัติแบบเป็นขั้นเป็นตอนและค่อยเป็นค่อยไปก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา หากว่าการกระทำดังกล่าวนั้นจะเป็นผลดีแก่สังคมโดยรวมมากกว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของนักนิติศาสตร์อิสลามหรือผู้ที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายในสังคมนั้น ๆ ดังนั้นการที่จะนำหลักการและข้อบัญญัติต่าง ๆ มาบังคับใช้เป็นกฎเกณฑ์หรือคำสั่งใช้หรือห้ามานั้น จำเป็นที่จะต้องพิจารณาในหลักการดังกล่าวนี้ด้วย จุดมุ่งหมายดังกล่าวก็เพื่อให้เกิดความสะดวกและง่ายต่อการปฏิบัติโดยไม่สร้างความยากลำบากให้แก่ผู้คน และสอดคล้องกับธรรมชาติและจิตสำนึกของมนุษย์ โดยที่ไม่เกินความสามารถที่มนุษย์จะยึดถือและปฏิบัติตามได้ ความสะดวก ความง่ายไม่ลำบากจึงถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญที่จะก่อให้เกิดแนวทางแห่ง“อวัละสะฎียะฮ์”ที่สมบูรณ์ได้

3.3.2.3 ความเที่ยงตรง (الاستقامة)

ความเที่ยงตรง หมายถึง ความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักคำสอนที่ไม่เบี่ยงเบนไปจากแนวทางที่ถูกต้อง หรือการอยู่ตรงกลางโดยไม่เอนเอียงไปกลุ่มไหนหรือพวกไหนเป็นความเที่ยงตรงที่ยึดติดอยู่กับ อัลกุรอาน สุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ความเข้าใจและวิถีปฏิบัติของบรรดาเศาะหาบะฮ์รวมทั้งยึดบทบัญญัติอิสลามเป็นธรรมนูญแห่งชีวิตเพื่อนำมาซึ่งความสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังกล่าวคือแนวทางของบรรดานบี แนวทางของผู้ที่จริงจัง ผู้ที่เสียสละและบรรดาคณดี ๆ ทั้งหลาย โดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่เพิกเฉยต่อสัจธรรมเมื่อทราบถึงสัจธรรมเป็นอย่างดี ทางสายกลาง

จึงเป็นทางที่ดีที่สุดที่ได้ถูกกำหนดไว้ แต่การที่จะรู้ว่าทางไหนเป็นทางที่ถูกต้อง จึงต้องใช้ความรู้ ใช้สติปัญญาในการพิจารณาหาเหตุผล หาความจริง วิเคราะห์และเปรียบเทียบสิ่งดังกล่าวว่าตรงตามแนวทางแห่งอัลกุรอานและสุนนะฮ์ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ หรือไม่สำคัญ

สิ่งที่ควรทำความเข้าใจอีกประการหนึ่งก็คือ ทางสายกลางหรือ “อัลวะสะฎียะฮ์” ไม่ใช่ทางของผู้ที่เรียกตัวเองว่าเป็นมุสลิมสายกลางหรือมุสลิมสากล ที่พร้อมจะละทิ้งหลักการเพื่อทำตัวเข้ากับกลุ่มคนทุกกลุ่ม ไม่ใช่ทางของลัทธิหรือระบอบหนึ่งระบอบใดที่ตัวเองต้องการหรือกระแสของสังคมเรียกร้อง ธรรมเนียมปฏิบัติหรือค่านิยมทางสังคมที่เป็นสากลเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของสังคมหรือประชาคมโลก แนวทางที่เที่ยงตรง จึงถือได้ว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะก่อให้เกิดแนวทางแห่ง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่สมบูรณ์ได้

3.3.3 เงื่อนไข การบูรณาการและการประยุกต์ใช้แนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”

จากการศึกษารายละเอียดของโครงสร้างหรือรากฐานและองค์ประกอบของ “อัลวะสะฎียะฮ์” ผู้วิจัยพบว่า โครงสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญของ “อัลวะสะฎียะฮ์” จะต้องผสมผสานและบูรณาการหลักคำสอนดังกล่าวทั้งหมดไปพร้อม ๆ กัน และที่สำคัญต้องไม่เน้นไปในคุณลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดหรือข้อหนึ่งข้อใดมากเกินไปจนลดคุณค่าหรือทำลายคุณลักษณะของหลักธรรมข้ออื่น ๆ เพราะแท้ที่จริงแล้ว คุณลักษณะทั้งหมดนั้นต่างเกี่ยวพันและผสมผสานกันตั้งแต่เริ่มแรก หากว่าเลือกให้ความสำคัญเพียงเฉพาะบางคุณลักษณะในหลักการของ “อัลวะสะฎียะฮ์” มากเกินไปหรือลดความสำคัญในคุณสมบัติข้ออื่นๆ ก็จะไม่สามารถก่อให้เกิดหลักการของ “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่สมบูรณ์ได้

3.3.3.1 เงื่อนไขของแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”

ในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยจะนำเสนอเงื่อนไขที่จะนำไปสู่การบูรณาการ การประยุกต์ใช้ รวมถึงวิธีปฏิบัติตามแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่ถูกต้อง ซึ่งมีรายละเอียดในส่วนของเครื่องมือตามกรอบแนวคิด “อัลวะสะฎียะฮ์” ซึ่งพอจะสรุปได้ ดังนี้

1. ความศรัทธา

ความศรัทธา หมายถึง การเชื่อมั่นยอมรับ การซาบซึ้ง การยอมจำนนต่ออัลลอฮ์ ﷻ โดยไม่มีเงื่อนไข มั่นใจอย่างแน่วแน่ในการให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์ ﷻ องค์เดียวเท่านั้น ทั้งในการเคารพภักดี สักการะ บูชา กราบไหว้ และเทิดทูน ถูกเรียกว่า “อิบาดะฮ์” อันมีความหมายโดยสรุปว่า “การปฏิบัติตามคำสั่งใช้ของพระองค์ และการละทิ้งสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม” ทั้งนี้ก็เพราะว่าไม่มีผู้ใด

คู่ควรและเหมาะสมแก่การจงรักภักดี เคารพบูชา นอกจากเอกองค์อัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น พร้อมทั้ง การศรัทธาต่อบรรดาลาอิกะฮ์ ต่อบรรดาคัมภีร์ต่างๆ (เช่น เตารอต อินญีล และอัลกุรอาน) ต่อบรรดาเราะสุล (ตั้งแต่นบีอาดัมจนกระทั่งถึงนบีมุฮัมมัด) ต่อวันสิ้นโลก ต่อเกาะฎอ-เกาะดร์ (การกำหนดกฎสภาวะ) ทั้งดีและไม่ดี

หลักการศรัทธาเชื่อมั่นที่ถูกต้องนั้นจึงเป็นมูลฐานของศาสนาและเป็นรากฐานของ หลักธรรมจากหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและสุนนะฮ์ระบุว่า กิจกรรมงานต่างๆจะถือว่าใช้ได้เป็นที่ ยอมรับและถูกต้องรับ ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ นั้นจะต้องเกิดมาจากหลักการเชื่อมั่นที่ถูกต้อง ดังนั้นหาก หลักการเชื่อมั่นไม่ถูกต้องสิ่งที่แตกแขนงมาจากหลักการอันนี้ซึ่งได้แก่การปฏิบัติหรือคำพูดเขา ย่อมจะเป็นโมฆะ ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ตรัสว่า:

﴿ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

ความว่า: และผู้ใดปฏิเสธต่อการศรัทธา การงานของเขาที่ไร้ผล และในวันอาคิเราะฮ์ เขาก็เป็นคนหนึ่งจากบรรดาผู้ขาดทุน¹³⁶

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นการศรัทธาจึงเป็นบันไดขั้นแรกและเป็นสิ่งที่มี ความสำคัญมากที่สุดที่จะนำไปสู่ปัญญาหรือความรู้ อีกทั้งยังเป็นเหตุให้การทำงานที่กระทำหรือได้ปฏิบัติ ไปถูกต้องรับ ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ และเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในหลักการของศาสนาอิสลามอีกด้วย

2. องค์ความรู้

องค์ความรู้ หมายถึง มีความเข้าใจและมีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่ เกี่ยวข้องกับหลักการของอิสลามอย่างรอบด้าน ทั้งหลักการศรัทธา ข้อบัญญัติต่างๆ คำสั่งใช้หรือข้อ ห้ามต่างๆโดยเฉพาะเรื่องที่เป็นข้อบังคับใช้ให้กระทำ (ฟัรฎู) และเรื่องที่ศาสนาส่งเสริมให้กระทำ (สุนัต) รวมไปถึงข้อบังคับ กฎเกณฑ์ องค์ประกอบและเงื่อนไขของอิบาดะฮ์ต่างๆเช่น การละหมาด การถือศีลอดหรือการประกอบพิธีฮัจญ์ เป็นต้น ดังกล่าวคือความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมา พิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการ วางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนปฏิบัติ ซึ่งมุสลิม ทุกคนจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ เพื่อนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาปฏิบัติตามกฎข้อบังคับทางศาสนา ดังนั้น ประเด็นเหล่านี้จึงเป็นหน้าที่ของผู้รู้และบรรดานักวิชาการที่จะให้ความกระจ่างและความถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” มิฉะนั้นแล้วทางสายกลางซึ่งเป็น หลักการของอัลลอฮ์ ﷻ จะถูกเข้าใจว่าเป็นที่อนุญาตให้มีการผ่อนปรนหรือถึงขั้นละเลยในกฎ

¹³⁶ สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 5

ข้อบังคับของศาสนาหรือนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องได้ ด้วยเหตุนี้เององค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาที่ถูกต้อง เท่านั้นจึงจะทำให้เกิดการตัดสินใจและการปฏิบัติตามหลักสายกลางหรือ “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่ถูกต้องได้

3. การปฏิบัติที่ถูกต้อง

การปฏิบัติ หมายถึง มีความเข้าใจในเรื่องหลักปฏิบัติศาสนกิจและเนื้อหาของอิสลามโดยรวม คือการปฏิบัติศาสนกิจที่เรียกว่าอิบาเดฮ์นั้นไม่ได้หมายถึงเพียงแค่ หลักปฏิบัติศาสนกิจที่อิสลามกำหนดให้มุสลิมต้องกระทำ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาตหรือการประกอบพิธีฮัจญ์ ดังกล่าวคือการปฏิบัติศาสนกิจแต่ละอย่างที่มีกรอบเวลาและช่วงเวลาชัดเจน สถานที่ชัดเจน แต่ยังให้ความหมายครอบคลุมการกระทำทุกอย่างที่อิสลามบังคับใช้และส่งเสริมให้กระทำ และการกระทำทุกอย่างที่อิสลามสนับสนุนให้กระทำ ถือว่าเป็นการกระทำความดีทั้งสิ้น เช่น การทำงานหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว การทำธุรกรรมทางการเงิน การบริโภคอาหาร การปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เป็นต้น ดังกล่าวอิสลามได้กำหนดรูปแบบ ระเบียบวิธีในการปฏิบัติศาสนกิจอย่างชัดเจน และการปฏิบัติศาสนกิจมีทั้งที่เป็นภาคบังคับหรือการส่งเสริมให้ปฏิบัติหรือละทิ้งการปฏิบัติดังกล่าว ซึ่งการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนของภาคบังคับนั้น มุสลิมทุกคนจำเป็นจะต้องปฏิบัติ แต่อิสลามก็มีข้อผ่อนปรนให้ลดหย่อนหรือละเว้นได้ในบางสถานการณ์ที่สามารถลดหย่อนหรือละเว้นได้ ในส่วนที่อิสลามสนับสนุนและส่งเสริมให้ปฏิบัตินั้นก็ขึ้นอยู่กับส่วนบุคคลที่จะเลือกปฏิบัติหรือไม่ จะปฏิบัติบ่อยหรือมากนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละบุคคล การเข้าใจในประเด็นดังกล่าวนี้จึงเป็นเรื่องที่สำคัญในการแก้ปัญหาแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง และสามารถจัดระดับความสำคัญที่ต้องทำในชีวิตประจำวันของมุสลิมได้ เพราะเมื่อเข้าใจว่าทุกอย่างคือการปฏิบัติศาสนกิจ เมื่อทำงานหาเลี้ยงชีพคือการปฏิบัติศาสนกิจและเป็นสิ่งจำเป็นที่มนุษย์จะต้องกระทำ การทำงานหาเลี้ยงชีพจึงไม่เป็นการบั่นทอนการปฏิบัติศาสนกิจที่ศาสนาบังคับใช้เอาไว้และยังเป็นแนวทางสายกลางที่เป็นคำสอนของอิสลามหรือที่เรียกว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” เพราะฉะนั้นความเข้าใจในเรื่องหลักปฏิบัติศาสนกิจและเนื้อหาอิสลามโดยรวมจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งในอิสลาม เพราะความเข้าใจที่ถูกต้องและการปฏิบัติได้จริงนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถปฏิบัติตามหลักแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ได้อย่างถูกต้อง

4. ความยำเกรงและบริสุทธิ์ใจ

ความยำเกรงและบริสุทธิ์ใจ หมายถึง ความยำเกรงในความยิ่งใหญ่ และมอบความรักภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ เท่านั้น มีความรู้สึกละอายจากการฝ่าฝืนต่อพระองค์ในสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม มีเจตนาที่บริสุทธิ์ (อิคลาศ) ในการกระทำการทำงานต่างๆที่ดีเพื่อหวังได้รับความพอพระทัยจากอัลลอฮ์

ﷺ เท่านั้น โดยไม่ปรารถนาผลประโยชน์หรือรางวัลตอบแทนจากผู้อื่นในการกระทำหรือปฏิบัติการงานนั้นๆอันจะทำให้การงานของเขาถูกต้องรับ ณ ที่อัลลอฮ์ ﷻ ดังที่พระองค์ได้ทรงสั่งใช้ให้บรรดาผู้ศรัทธามีความบริสุทธิ์ใจในการประกอบความดีงาม ในสุเราะฮ์อัลบัยยนะฮ์ อายะฮ์ที่ 5 ว่า:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾

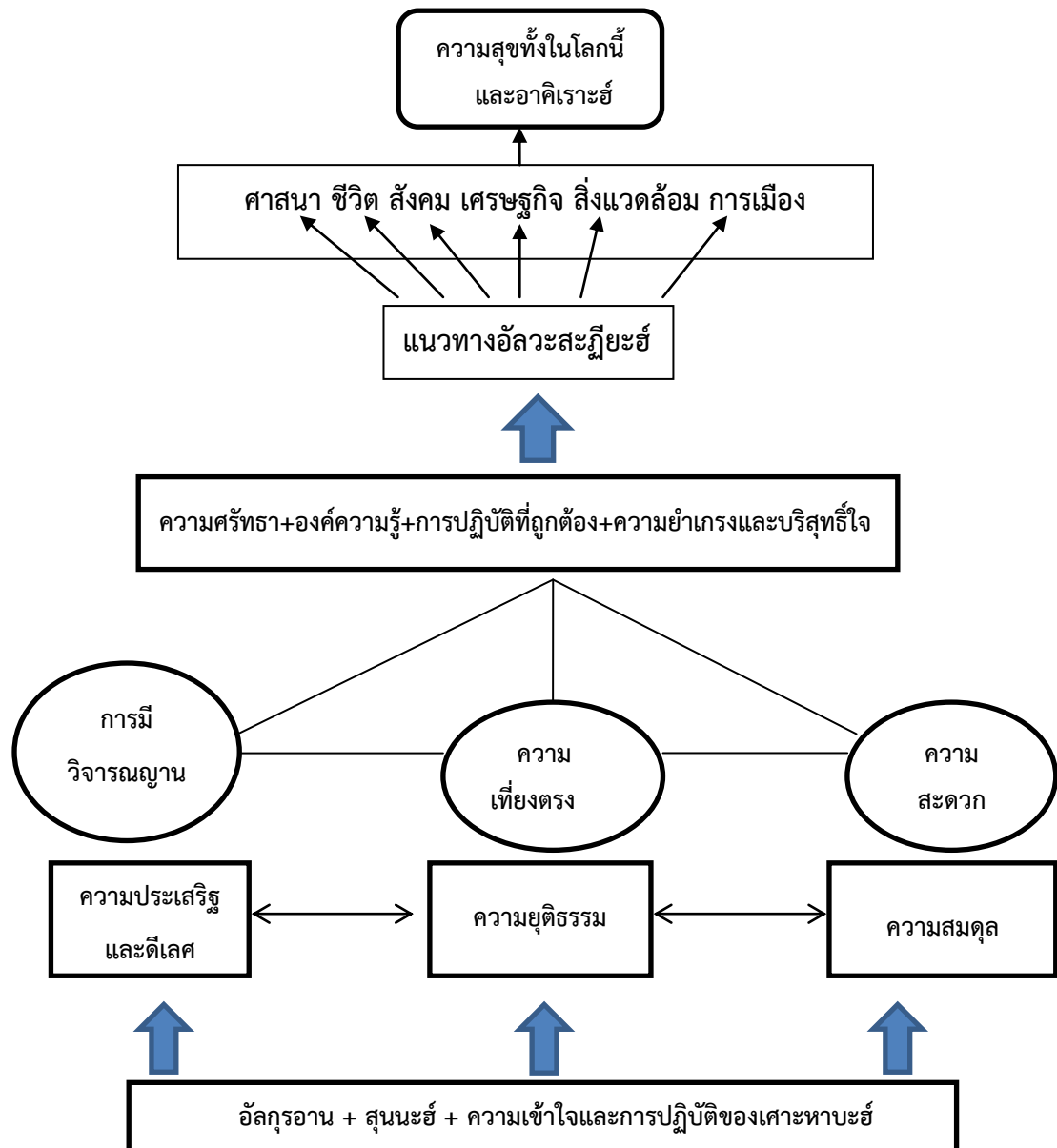
ความว่า “และพวกเขาไม่ได้ถูกบัญชาให้กระทำอื่นใดนอกจากเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ เป็นผู้มีเจตนาบริสุทธิ์ใจในการภักดีต่อพระองค์”¹³⁷

จากหลักการดังกล่าวข้างต้นถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งในการนำหลักคำสอนที่สำคัญของ“อัลวะสะฎียะฮ์” หกประการดังกล่าวข้างต้นมาปฏิบัติ คือต้องมีความบริสุทธิ์ใจ (อิคลาศ) และการมีความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ (อะมานะฮ์) ต่อเป้าหมายและต่อข้อกำหนดต่าง ๆ ขึ้นต้นนี้ให้เกิดขึ้นให้ได้ ซึ่งความบริสุทธิ์ใจ ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจถือเป็นเรื่องที่สำคัญมากในหลักการของอิสลาม เนื่องจากว่าถ้าหากไม่มี 2 ประการข้างต้นนี้ ถึงแม้ว่าจะมีแนวทางที่ดีแค่ไหน มีทฤษฎีที่ดีแค่ไหน มีการปฏิบัติที่ดีแค่ไหน สิ่งดังกล่าวก็ย่อมที่จะไม่เกิดขึ้นเป็นจริงได้ทั้งนี้ก็เพราะเราไม่บริสุทธิ์ใจต่ออัลลอฮ์ ﷻ ไม่บริสุทธิ์ใจในการปฏิบัติดีต่อเพื่อนมนุษย์และไว้วางใจซึ่งกันและกันได้ ด้วยเหตุนี้เองความบริสุทธิ์ใจ (อิคลาศ) และการมีความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ (อะมานะฮ์) ต่อกันอย่างแท้จริงนั้น ย่อมก่อให้เกิดการตัดสินใจ ก่อให้เกิดข้อตกลงและการปฏิบัติร่วมกัน เพราะความเชื่อและการปฏิบัติต้องกระทำควบคู่กัน และที่สำคัญต้องดำเนินไปด้วยความอดทนอดกลั้นเพื่อบรรลุสู่เจตนารมณ์ตามหลัก“อัลวะสะฎียะฮ์” ที่ถูกต้องได้ในที่สุด

จากการศึกษาเงื่อนไขตามกรอบแนวคิด“อัลวะสะฎียะฮ์”ในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่าเงื่อนไขทั้งสี่ประการนี้มีลักษณะเป็นบูรณาการ คือทั้งสี่ประการต้องนำมารวมกับหลักคำสอนที่สำคัญของ“อัลวะสะฎียะฮ์” หกประการ โดยมีหลักโครงสร้างพื้นฐานหลักคือ คุณธรรม ความยุติธรรม ความดีเลิศและคุณภาพ ดังกล่าวต้องนำมาผสมผสานรวมกันให้เป็นหนึ่งเดียวจึงจะทำให้ไปถึงจุดที่เป็นแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ที่เที่ยงแท้และสมบูรณ์

¹³⁷ สุเราะฮ์อัลบัยยนะฮ์ อายะฮ์ที่ 5

แผนผังโครงสร้างและองค์ประกอบของ“อัฒวะสะฎียะฮ์”

ภาพแผนผังโครงสร้างและองค์ประกอบของ“อัฒวะสะฎียะฮ์”

อธิบายแผนผังโครงสร้างและองค์ประกอบของ“อัฒวะสะฎียะฮ์”

จากการนำเสนอโครงสร้างความเข้าใจและความหมายแบบองค์รวมของกรอบแนวคิด “อัฒวะสะฎียะฮ์” ประกอบไปด้วย 3 เสาหลักคือความยุติธรรม ความดีเลิศและความสมดุล ผสานกับองค์ประกอบที่สำคัญอีก 3 ประการคือ วิจาร์ณญาณ ความสะอาดและความเที่ยงตรง

ซึ่งหากเราสามารถประสานพื้นฐานเหล่านี้เข้ากับความศรัทธา ความรู้ การปฏิบัติ เจตนาอันบริสุทธิ์และความยำเกรงโดยมีพื้นฐานตั้งอยู่บนอัลกุรอานและ สุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เราย่อมประสบความสำเร็จและพบเจอกับความผาสุกทั้งในโลกนี้และโลกหน้า อินชาอัลลอฮ์

3.3.4 การบูรณาการองค์ความรู้ วิธีปฏิบัติและการประยุกต์ใช้แนวทาง วะละซะฎียะฮ์

อัลวะซะฎียะฮ์ คือหลักการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับมนุษย์ กรอบแนวคิดของ หลักการนี้มุ่งเน้นความมั่นคง ความสมดุลในทุกมิติของการดำเนินชีวิต และความยั่งยืนของการพัฒนา ปัจเจกบุคคลและสังคมไปสู่ความสงบสุข อันมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ สามารถประยุกต์ใช้ในทุก ระดับ ตลอดจนให้ความสำคัญกับคำว่า ความเป็นธรรม ความพอเพียง อันประกอบด้วย ความ พอประมาณ ความสมดุล ความมีเหตุมีผล และแบบอย่างที่ถูกต้อง ภายใต้เงื่อนไขของการตัดสินใจ และการดำเนินกิจกรรมที่ต้องอาศัยเงื่อนไขความศรัทธา ความรู้ และเงื่อนไขความบริสุทธิ์ใจ โดยมีการบูรณาการขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

3.3.4.1 การบูรณาการองค์ความรู้

การบูรณาการองค์ความรู้ คือ ต้องมีองค์ความรู้และความเข้าใจในหลักการอิสลาม อย่างถูกต้อง การเข้าใจศาสนาอิสลามอย่างรอบด้านและครอบคลุม ดังกล่าวเป็นขั้นได้ขั้นแรกและขั้น ที่สำคัญมากในกระบวนการของ “อัลวะซะฎียะฮ์” ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติจริงและปฏิบัติได้ ถูกต้อง ซึ่งในประเด็นเหล่านี้ในขั้นต้นควรเป็นหน้าที่ของผู้รู้และบรรดานักวิชาการที่เชี่ยวชาญ ที่ จะให้ความกระจ่างและความถูกต้องต่อแนวทาง “อัลวะซะฎียะฮ์” เพราะถ้าหากหากมีความเข้าใจที่ไม่ ถูกต้องต่อแนวทางดังกล่าว อาจส่งผลต่อความไม่ถูกต้องในการปฏิบัติด้วย ซึ่งอาจจะส่งผลเสียต่อ ตัวเอง ผู้คนในสังคม และที่สำคัญ อาจสร้างความเสียหายอย่างใหญ่หลวงต่ออิสลามได้ ซึ่งมีประเด็นที่ สำคัญที่จำเป็นต้องทำความเข้าใจดังนี้ คือ

1. หลักความประเสริฐและดีเลิศ
2. หลักความยุติธรรม ความเป็นธรรม
3. หลักความสมดุลและการมีดุลยภาพ
4. หลักความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักธรรมคำสอน
5. หลักความสะดวก ความเรียบง่ายในการปฏิบัติตามคำสอนของอิสลาม
6. หลักการมีวิจาร์ณญาณ (หิกมะฮ์)

นอกจากการเข้าใจหลักที่สำคัญ 6 ประการข้างต้นแล้ว การจะเข้าใจหลัก “อัลวะสะฎียะฮ์” อย่างถ่องแท้ได้นั้น จำเป็นต้องเข้าใจแนวทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อแนวทาง “วะสะฎียะฮ์” ให้ดีด้วยเช่นเดียวกัน อันได้แก่

1. เป็นแนวทางที่ไม่ประเสริฐและดีเลิศ
2. เป็นแนวทางที่ไม่ยุติธรรมและเป็นธรรม
3. เป็นแนวทางที่ไม่มีความสมดุล
4. เป็นแนวทางที่ไม่เที่ยงตรงในหลักธรรมคำสอน
5. เป็นแนวทางที่ไม่มีความสะดวก ความง่ายในการปฏิบัติตามคำสอนของอิสลาม
6. เป็นแนวทางที่ไม่มีหิกมะฮ์

ทั้ง 6 ประการนี้รวมอยู่ใน 2 แนวทางหลักที่อิสลามปฏิเสธ คือ

ก. ความสุดโต่งและความเลยเถิด (الغلو والإفراط) คือ การสร้างความยากลำบากให้แก่ตัวเองและผู้อื่น โดยที่ไม่ใช่แนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ

ข. ความละเลยและความหย่อนยาน (الجفاء وللتفريط) คือ การเพิกเฉยต่อข้อบัญญัติ (คำสั่งใช้และคำสั่งห้าม) ของอิสลาม ความสะดวก ความง่ายที่ไม่ใช่ทางสายกลางที่ถูกต้อง

ดังกล่าวคือความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และควมระมัดระวังในขั้นตอนการปฏิบัติ¹³⁸

3.3.4.2 การบูรณาการวิธีปฏิบัติ

การบูรณาการวิธีปฏิบัติ คือ ต้องมีการปฏิบัติตามองค์ความรู้ที่ถูกต้อง ภายหลังจากที่มีการศึกษาหลักคำสอนที่สำคัญของแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” เป็นอย่างดีแล้ว ถือเป็นขั้นตอนต่อมาในการบูรณาการแนวทางสายกลางที่อยู่กึ่งกลางระหว่างความสุดโต่งหรือเลยเถิดกับความละเลยหรือหย่อนยาน ต่อกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับ ซึ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัตินี้นั้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าการนำเสนอข้อมูลและรายละเอียดในประเด็นนี้ส่วนใหญ่ยังมีความไม่ชัดเจน ยังไม่มีรายละเอียดมากพอและยังมีความสับสนอยู่มากต่อการนำองค์ความรู้ที่ได้มีการศึกษาในเรื่องนี้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงทั้งในส่วนของปัจเจกบุคคลหรือการนำมาใช้ในสังคม ดังเช่นกรณีการตีความคำว่า “แนวทางที่เที่ยงตรง” ซึ่งเป็นหนึ่งในนิยามความหมายของ “อัลวะสะฎียะฮ์” ว่า คือการปฏิบัติศาสนกิจตามการปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในทุกมิติ

¹³⁸ ดู อับดุลเลาะ หนุ่มสุข,ม.ป.ป:9-13

ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยพบปัญหาที่จำเป็นที่จะต้องอธิบายและชี้แจงให้กระจ่างในประเด็นที่เกี่ยวข้อง คือ

ก. การปฏิบัติตามแนวทางอวัชระสหัสยะนั้น จะต้องปฏิบัติให้เหมือนกับการปฏิบัติของท่านบี ﷺ ทุกประการและทุกรายละเอียดเลยหรือไม่...?

ข. อะไรคือเกณฑ์มาตรฐานตัดสินที่แสดงถึงความสมดุล ความพอดีของบุคคล...?

ค. การจะนำหลักโครงสร้างและองค์ประกอบของทางสายกลาง “อวัชระสหัสยะ” เป็นหลักตัดสินนั้น ต้องทำอย่างไร...? เป็นทางสายกลางจริงหรือไม่...?

ง. ความรู้สึกและการกระทำของแต่ละบุคคล มีจุดพอดีและความต้องการที่แตกต่างกัน หรือทางสายกลางของบุคคลหนึ่ง อาจจะเป็นจุดที่บกพร่องหรือมากเกินไปของอีกบุคคลหนึ่งก็ได้ ดังกล่าวนั้น จะรู้ได้อย่างไรว่าตรงไหนคือทางสายกลาง ความพอดีและความสมดุลระหว่างสิ่งที่เราปฏิบัติในเรื่องนั้น...?

ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวข้างต้นตรงนี้ ผู้วิจัยได้แยกประเด็นดังกล่าวออกเป็น 2 ประเด็นหลักด้วยกัน ดังนี้คือ การกระทำที่เป็นกรณีเฉพาะ และการกระทำของบุคคลเมื่อมีผู้อื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือเป็นการกระทำที่ส่งผลต่อผู้คนในสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นที่ 1 การกระทำที่เป็นกรณีเฉพาะ

การกระทำที่เป็นกรณีเฉพาะของปัจเจก เป็นกรณีเฉพาะสำหรับบุคคลผู้นั้น หมายความว่า เป็นการปฏิบัติเพียงลำพังโดยสมัครใจและเป็นความประสงค์ส่วนบุคคล เป็นความพอใจ พอเพียงและพอดีสำหรับบุคคลผู้นั้นโดยเฉพาะ โดยที่ไม่เป็นการสร้างความยากลำบากต่อตัวของเขา โดยที่ไม่ไปเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น หรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่น ๆ ในสังคม

ในเรื่องของการปฏิบัติที่เป็นส่วนเจตนารมณ์และความประสงค์เฉพาะของปัจเจกบุคคล ซึ่งในเรื่องนี้นั้น มีทั้งสิ่งที่ท่านนบี ﷺ ได้ทำเป็นแบบอย่างให้เรา ในการที่จะกระทำตามท่านและสิ่งที่ท่านกระทำโดยไม่ต้องทำให้ผู้อื่นนั้นกระทำตามท่านทั้งหมด ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและความสามารถของบุคคลนั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การละหมาดตะรอเวียะฮ์¹³⁹

การละหมาดตะรอเวียะฮ์ ซึ่งเดิมทีการกระทำดังกล่าวในช่วงแรกนั้น ท่านนบี ﷺ ได้กระทำเพียงคนเดียว เมื่อบรรดาเศาะหาบะฮ์ได้เห็นท่านกระทำจึงได้มาร่วมละหมาดกับท่าน ผู้คนเมื่อทราบข่าวดังกล่าวก็หลั่งไหลมาละหมาดตามท่านมากกว่าเดิมจนกระทั่งคืนที่สาม บรรดาผู้คนต่างก็มารอเพื่อที่จะกระทำการละหมาดร่วมกับท่าน แต่ท่านนบี ﷺ ไม่ได้

¹³⁹ การละหมาดตะรอเวียะฮ์ คือ การปฏิบัติศาสนกิจที่ส่งเสริมให้มุสลิมปฏิบัติในช่วงเดือนรอมฎอน

ออกมาปฏิบัติดังเช่นการปฏิบัติในสองคืนแรก โดยท่านกล่าวชี้แจงว่า “แท้จริงฉันได้เห็นในสิ่งที่พวกท่านได้ทำแล้ว และไม่มีสิ่งใดที่ห้ามฉันไม่ให้ออกมายังพวกท่าน นอกจากฉันเกรงว่ามันจะเป็นความลำบากและเป็นภาระให้กับพวกท่าน หากอัลลอฮ์ ﷻ กำหนดละหมาดดังกล่าวให้เป็นข้อบังคับ (ฟิรฎุ) แก่พวกท่าน¹⁴⁰

จากหลักฐานดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติหรือการกระทำบางอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น ท่านประสงค์ที่จะปฏิบัติของท่านเท่านั้น โดยที่ไม่มีความประสงค์ให้บรรดามุสลิมต้องมาปฏิบัติเหมือนกับท่าน เหตุผลก็เพราะท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นกล่าวว่าการกระทำของท่านหรือการที่มุสลิมจะปฏิบัติเหมือนกับท่านนั้นจะเกิดความลำบากและความไม่สะดวกเกิดขึ้นต่อพวกเขา ตรงนี้ชี้ให้เห็นถึงความเอาใจใส่ การคิดวิเคราะห์และไตร่ตรองอย่างรอบคอบ เป็นเหตุผลที่ลุ่มลึกที่จะเผยแผ่หลักการของอิสลาม เป็นการเข้าใจถึงความรู้สึกของผู้คนเป็นอย่างดี เพราะในสังคมหรือในชุมชน ความต้องการของแต่ละบุคคลไม่ว่าจะในเรื่องหนึ่งเรื่องใดก็แล้วแต่ย่อมมีความแตกต่างกัน สำหรับบางคนอาจจะมีความต้องการที่จะปฏิบัติให้ได้มากเหมือนกับท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ แต่คนอีกบางกลุ่มอาจจะไม่สะดวกที่จะปฏิบัติในสิ่งที่เป็นแบบอย่างของท่าน เนื่องด้วยสาเหตุ อุปสรรคและเงื่อนไขต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลที่ไม่เหมือนกัน เช่น ระดับของการศรัทธา ระดับของความรู้ บริบทในครอบครัวหรือสังคม ซึ่งอาจจะด้วยฐานะทางการเงินที่มีความแตกต่างกัน เช่น บางคนต้องทำมาหากินเพื่อที่จะนำเงินมาจุนเจือครอบครัว ส่วนอีกบางคนก็อยู่ในสภาพที่ไม่ต้องทำมาหากิน เนื่องจากเขาอาจจะมีทรัพย์สินมากพอ อาจจะมีควมร่ำรวยจากมรดกที่ได้จากบรรพบุรุษ หรือจากการค้าที่พวกเขาได้ประสบความสำเร็จมาแล้ว

ฉะนั้นสิ่งที่มันเป็นกลาง สิ่งที่มีนเป็นความพอดีในหลักการ ดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริมให้บรรดามุสลิมกระทำหรือปฏิบัติโดยไม่ได้มีเกณฑ์ชีวิตตายตัว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทและปัจจัยต่าง ๆ ของแต่ละปัจเจกบุคคลหรือของสังคมนั้น ๆ ซึ่งการวิเคราะห์หรือพิจารณาตรงนี้เป็นแบบอย่างที่มาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในหลาย ๆ เรื่องด้วยกัน ซึ่งในเรื่องนี้นั้นก็เป็นหนึ่งในตัวอย่างที่ดีที่เราสามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันในครอบครัวและในสังคมได้ แต่รูปแบบหลักเกณฑ์ เงื่อนไขที่เป็นองค์ประกอบของอิบาดะฮ์ต้องครบถ้วน ส่วนในรายละเอียดปลีกย่อย เช่น การอ่านกุรอานในละหมาดด้วยสุเราะฮ์ที่ยาว อ่านด้วยสุเราะฮ์ที่สั้น อันนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละบุคคล เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ เป็นสำคัญ

หลักการปฏิบัตินั้น สิ่งที่ควรคำนึงถึงอย่างมากที่สุดก็คือ การมีเหตุผล การพินิจพิจารณา ไตร่ตรองอย่างรอบคอบ การพิจารณาว่าสิ่งไหนเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่จะเป็นประโยชน์กับตัวเองหรือเป็น

¹⁴⁰ ดู al-Bukhari,1993:1129

ประโยชน์กับผู้คนในสังคม การวิเคราะห์ผลดีผลเสียที่จะเกิดขึ้นก่อนที่เราจะทำสิ่งนั้นหรือการที่เราละทิ้งการปฏิบัติสิ่งนั้น ผลดีหรือผลเสียอันไหนจะมากกว่ากัน และการยึดแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาการกระทำนั้น ๆ เป็นหลัก และที่สำคัญจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจมีเจตนาที่ดีต่ออัลลอฮ์ ﷻ ในทุกๆกิจการ ซึ่งหลักเกณฑ์การพิจารณาต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่เป็นหลักการ เป็นเงื่อนไข ที่สำคัญของแนวทางสายกลางหรือที่เราเรียกว่า “อัลวะสะฎฎียะฮ์”

2. การแปร่งฟันหรือการแปร่งด้วยไม้สิวก¹⁴¹

การแปร่งฟันหรือการแปร่งด้วยไม้สิวกเป็นสิ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ส่งเสริมให้กระทำก่อนทำการละหมาดดังที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวเอาไว้ว่า: “หากฉันไม่กลัวว่าจะเกิดความยากลำบากแก่ประชาชาติของฉันแล้ว ฉันก็จะใช้ให้พวกเขาเหล่านั้นทำการแปร่งฟันก่อนทำการละหมาดทุกเวลา”¹⁴²

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้น เป็นคำสอนที่บ่งชี้ว่า ถึงแม้ว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะชอบให้ทำการแปร่งฟันหรือแปร่งด้วยไม้สิวกก่อนทำการละหมาดทุกเวลา แต่กระนั้นท่านก็ไม่ได้บังคับให้ผู้อื่นต้องปฏิบัติตามท่าน ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้มีประเด็นต่างๆที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

ประเด็นแรก คือ การแปร่งฟันก่อนทำการละหมาดไม่ใช่สิ่งที่จำเป็น (วาญิบ) สำหรับมุสลิมผู้ศรัทธา

ประเด็นที่สอง คือ สิ่งที่ได้รับจากคำสอนตรงนี้ก็คือ สาเหตุที่เรื่องดังกล่าวไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นก็เพราะ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ไม่ต้องการให้เกิดความยากลำบากแก่ผู้ศรัทธา

ประเด็นสุดท้ายก็คือ สิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชอบให้กระทำหรือส่งเสริมให้ผู้ศรัทธากระทำหากว่าผู้นั้นมีความสามารถหรือมีความประสงค์ที่จะกระทำได้โดยสะดวก

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่าการกระทำหรือการปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในเรื่องดังกล่าวนี้ แม้ว่าท่านเองนั้นจะมีความชื่นชอบและรักที่จะปฏิบัติในสิ่งดังกล่าวนี้ แต่ท่านเองก็ไม่ปรารถนาหรือมีความต้องการที่จะให้ประชาชาติของท่านนั้นปฏิบัติเหมือนกับท่านทุกอย่าง สาเหตุก็อันเนื่องมาจากว่าท่านเกรงว่าประชาชาติของท่านจะมีความลำบากเกิดขึ้นในการกระทำในสิ่งที่ท่านชอบที่จะปฏิบัติในสิ่งนั้น ๆ ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับความสะดวก ขึ้นอยู่กับความประสงค์ของแต่ละบุคคลในการที่จะปฏิบัติสิ่งดังกล่าวหรือไม่ประสงค์ที่จะปฏิบัติในสิ่งดังกล่าวก็ไม่ถือว่ามีความผิดในหลักการของอิสลามแต่อย่างใด ซึ่งสิ่งดังกล่าวหรือแบบอย่างของท่านในเรื่องนี้

¹⁴¹ ไม้สิวกเป็นไม้ชนิดหนึ่งที่ขึ้นที่แถบทะเลทราย ชาวอาหรับนิยมนำมาใช้ถูฟัน

¹⁴² ดู al-Bukhariy,1993:887

นั้น สมควรที่บรรดามุสลิมจะนำมาเป็นแบบอย่างและเป็นแนวทางปฏิบัติในการประยุกต์ใช้ใน เรื่องอื่น ๆ ได้อีกมากมายเช่นเดียวกัน

ประเด็นที่ 2 การกระทำของบุคคลเมื่อมีผู้อื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลอื่นในสังคม

การกระทำของบุคคลเมื่อมีผู้อื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือเป็นการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อผู้คน ในสังคม ทั้งในเรื่องหลักปฏิบัติ ภาคสังคม การคบค้าสมาคมกับผู้คน การทำธุรกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

หากการกระทำของบุคคลคนนั้น เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับบุคคลอื่น ๆ ในสังคม ในกรณีนี้หมายความว่า เป็นการปฏิบัติโดยสมัครใจและเป็นความประสงค์ของผู้คนในสังคม เป็นความ พอใจ และพอดีสำหรับบุคคลส่วนใหญ่ที่อาศัยอยู่ในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ โดยที่ไม่เป็นการสร้างความ ยากลำบากสำหรับพวกเขาและสร้างความเดือดร้อนให้แก่บุคคลอื่นๆในสังคมในการปฏิบัติในสิ่ง ดังกล่าว

ในเรื่องของการปฏิบัติที่เป็นส่วนเจตนารมณ์และความประสงค์ร่วมกันของบุคคล ส่วนใหญ่ในชุมชนหรือสังคม ซึ่งในเรื่องนี้มีทั้งสิ่งที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กระทำเป็นแบบอย่างแก่ มุสลิมและสิ่งที่ท่านไม่ประสงค์ให้มุสลิมกระทำ เนื่องจากท่านไม่ต้องการให้ผู้อื่นได้รับความยากลำบาก หรือเกิดความไม่พอใจของบุคคลในสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและบริบทของสังคมเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การละหมาดฟรฎู¹⁴³

การละหมาดฟรฎู ซึ่งในบางกรณีท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ก็อ่านซูเราะฮ์ที่ยาวและ ละหมาดนานมาก และในบางกรณีท่านก็อ่านซูเราะฮ์ที่สั้นและทำละหมาดไม่นาน แต่สิ่งที่ท่านได้ กำชับให้บรรดาอิมามและบรรดามุสลิมได้ทราบก็คือ ผู้ที่เป็นอิมามนำละหมาดไม่สมควรที่จะสร้าง ความยากลำบากให้แก่ผู้ตามมากเกินไป จนสร้างภาระความเบื่อหน่ายในการทำอิบาดะฮ์แก่พวกเขา ซึ่งในเรื่องนี้นั้นท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้เคยเตือนท่านมุอาซที่นำละหมาดด้วยการอ่านซูเราะฮ์ที่ยาว จนเป็นสาเหตุให้ชายคนหนึ่งในแถวละจากการละหมาดญะมาอะฮ์ เพราะความเหนื่อยล้าและเกิด ความยากลำบากในการปฏิบัติศาสนกิจ นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังเคยรับละหมาดเมื่อได้ยิน เสียงเด็กร้อง เพราะไม่ต้องการที่จะสร้างความลำบากใจให้กับแม่ของเด็ก ซึ่งในตอนแรกนั้นท่านมี ความตั้งใจที่จะละหมาดให้นาน

¹⁴³ ละหมาดฟรฎู คือ การปฏิบัติศาสนกิจภาคบังคับอย่างหนึ่งในศาสนาอิสลาม เพื่อเป็นการภักดีต่ออัลลอฮ์ โดยมุสลิมทุกคนจะต้อง ละหมาดวันละ 5 เวลา ได้แก่ ยามรุ่งอรุณ (ซุบฮิ), ยามบ่ายช่วงตะวันตกล้อย (ดูฮริ), ยามเย็น (อัสริ), ยามอาทิตย์ตกดิน (มัฆริบ) และยาม ค่ำคืน (อิชาฮ์)

ดังเช่นคำสอนของท่าน ที่ได้รายงานจากท่านอบีฮุร็อยเราะห์ رضي الله عنه ว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวว่า :

((إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ

وَذَا الْحَاجَةِ وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ))

ความว่า: “เมื่อคนใดในหมู่พวกท่านนำการละหมาดก็จงผ่อนปรนในการละหมาด (หมายถึงอ่านให้สั้น รวมถึงอริยบทต่างๆของการละหมาด เช่น การก้ม การยืน การนั่ง เป็นต้น) เพราะแท้จริงในหมู่ผู้ละหมาดตามนั้นมีทั้งผู้ที่อ่อนแอ ผู้ป่วย ผู้ชราและคนที่มีกิจธุระ (ที่ต้องทำหลังละหมาด) แต่เมื่อคนใดในหมู่พวกท่านละหมาดคนเดียวก็จงทำละหมาดตามที่ใจปรารถนาเถิด” (al-Bukhariy, 1993: 4667)

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า บทบัญญัติของอิสลามนั้นเป็นเรื่องที่สามารถปฏิบัติได้โดยสะดวก ง่ายและไม่ก่อให้เกิดความลำบาก ด้วยเหตุนี้ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จึงได้กำชับผู้ที่เป็นผู้นำยึดหลักการเอาใจเขามาใส่ใจเราในการประพฤติปฏิบัติกับผู้อื่นและอย่าได้สร้างความยากลำบากให้แก่ผู้คน ดังที่ท่านได้ใช้ให้ผู้ที่เป็นอิมามนำละหมาดสมควรที่จะกระทำอย่างพอดีไม่ให้ช้าหรือเร็วเกินไป แต่ถ้าหากทุกคนที่มาร่วมละหมาดยินดีที่จะละหมาดนานๆ ในกรณีนี้ก็ให้ละหมาดนานๆ อ่านซูเราะฮ์ที่ยาวๆได้ สาเหตุที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ให้กระทำอย่างปานกลางหรือค่อนข้างเร็วขึ้น เพราะท่านเป็นห่วงผู้คนที่มาร่วมละหมาดอยู่ด้วย ซึ่งบางคนอาจจะเป็นคนพิการ คนป่วย คนอ่อนแอ ซึ่งถ้าหากอิมามนำละหมาดนานเกินไปแล้ว บุคคลเหล่านั้นอาจจะไม่สามารถปฏิบัติตามได้ หรือบางคนอาจมีธุระจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องรีบไปดำเนินการให้เสร็จโดยเร็ว และการที่ละหมาดนานเกินไปก็อาจจะทำให้ธุรกิจของเขาเสียหายได้ การกระทำดังกล่าวก็เพื่อแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติตามบทบัญญัติของอิสลามนั้นไม่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติของผู้ศรัทธาและส่งผลกระทบต่อการงานหรือธุรกิจอื่นๆ ที่บุคคลผู้นั้นต้องรับผิดชอบอยู่ แต่ถ้าหากเขากระทำละหมาดเพียงคนเดียวก็เป็นสิทธิสำหรับเขาในการที่จะกระทำตามที่เขาประสงค์ โดยที่อิสลามให้เกียรติแก่สิทธิส่วนบุคคลแต่ต้องคำนึงถึงส่วนรวมด้วย

ในกรณีตัวอย่างต่างๆเหล่านี้จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้นไม่จำเป็นสำหรับบรรดามุสลิมที่จะต้องกระทำให้เหมือนท่านทุกอย่างและทุกประการ เพียงแต่เราต้องปฏิบัติในสิ่งที่เป็นแบบฉบับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ในเรื่องของเงื่อนไข ครบถ้วนในองค์ประกอบของแต่ละอิบาตะฮ์ วัน เวลา หรือสถานที่ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และมีรูปแบบการกระทำมาจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทั้งนี้ก็เพราะว่าการปฏิบัติของแต่ละบุคคลย่อมไม่เท่ากัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความ

สะดวก ระดับความศรัทธาและในบริบทที่แตกต่างกันของช่วงเวลา สถานที่ และปัจจัยร่วมอื่น ๆ เป็นต้น ที่จำเป็นต้องนำมาเป็นปัจจัยประกอบการพิจารณาควบคู่ไปด้วย

2. รสนิยม ความชอบและการบริโภค

ในเรื่องภาคสังคัม การปฏิสัมพันธ์ รูปแบบการใช้ชีวิต เช่น ความชื่นชอบของแต่ละบุคคลในด้านการบริโภคอาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ของแต่ละบุคคลนั้นอาจไม่เท่ากัน ในด้านการแต่งกายก็อาจมีความชอบที่แตกต่างกันไป เช่น บางคนอาจจะชอบใส่กางเกง บางคนอาจจะชอบนุ่งโจรสรง บางคนอาจจะชอบใส่หมวกหรือไม่ชอบ เป็นต้น ในเรื่องการบริโภค บางคนอาจจะรับประทานมาก แต่สำหรับบางคนอาจจะรับประทานน้อย ฉะนั้นคนรับประทานน้อยก็อาจจะไปบอกว่าคนที่รับประทานมากกว่ากินมากเกินไปยอมไม่ได้ หรือบางสังคัมอาจจะจะมีประเพณีการรับประทานที่อาจจะดูฟุ่มเฟือยสำหรับคนบางกลุ่ม อย่างเช่น การทานอาหารของชาวอรับที่จะมีแพะทั้งตัววางอยู่บนถาดอาหารโดยมีคนทานเพียงไม่กี่คนเท่านั้น หรือในด้านที่อยู่อาศัย โดยบางคนอาจจะชอบบ้านไม้ บางคนอาจจะชอบบ้านปูน ดังกล่าวนี้อาจจะไปบอกว่าแบบนี้คือทางสายกลาง แบบนั้นไม่ใช่ทางสายกลางไม่ได้ ทั้งนี้เนื่องจากความพอดีของแต่ละบุคคลนั้นย่อมไม่เท่ากัน

ดังนั้นแล้วเราจะเอาเกณฑ์อะไรเป็นตัวกำหนดว่าแบบไหนคือความพอดีของแต่ละบุคคล ซึ่งในกรณีนี้ ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้แนวทางเอาไว้ว่า ความพอดีของแต่ละบุคคลนั้นก็ต้องพิจารณาดูว่า สอดคล้องกับที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้แนวทางไว้หรือไม่

ในตัวอย่างที่เกี่ยวกับเรื่องการรับประทานอาหารนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ให้แนวทางเอาไว้ ดังหะดีษที่ว่า :

((مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ . بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ يُقْمَنَ صُلْبُهُ ،
فَإِنْ كَانَ لَا حَالَةَ فَتَلَّتْ لِبَطْنِهِ وَتَلَّتْ لَشَرَابِهِ وَتَلَّتْ لِنَفْسِهِ))

ความว่า: “ไม่มีภาชนะใดที่เมื่อลูกหลานอาดัมบรรจจนเต็มแล้ว จะแย่งไปกว่าท้อง การที่เขาทานแต่น้อย แค่อพให้ร่างกายมีชีวิตอยู่ได้ ก็เป็นการเพียงพอแล้ว แต่ถ้าหากหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็ให้ทาน เพียงหนึ่งส่วนสามของท้อง ดื่มน้ำอีกหนึ่งส่วนสาม และอีกหนึ่งส่วนสามเพื่อไว้ให้หายใจ”

(al-Tirmiziy,1975:2380)¹⁴⁴

¹⁴⁴ อิมามติรมิซีย์กล่าวว่าหะดีษบทนี้อยู่ในระดับหะซันเศาะหีหฺ ดู al-Tirmiziy,1975: 4/590

หะดีษดังกล่าวข้างต้นบ่งชี้ว่า ท่านนบี ﷺ ให้แบ่งกระเพาะออกเป็น 3 ส่วนเวลารับประทานคือ อาหารส่วนที่ 1 เป็นอาหารที่เราทานเข้าไป ส่วนที่ 2 เป็นน้ำและส่วนที่ 3 ให้เป็นอากาศ คือไม่สมควรรับประทานอาหารจนแน่นมากเกินไป จนการหายใจนั้นมีอุปสรรคและกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ไม่สะดวกนัก ดังกล่าวคือเกณฑ์ที่ใช้กำหนดความพอดีของการรับประทานอาหารตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล ไม่ใช่พิจารณาที่ปริมาณหรือจำนวนของอาหารเป็นสำคัญ

3. การใช้จ่ายและการทำบุญ

ในเรื่องของการใช้จ่ายและการบริจาค ดังกล่าวนั้น อิสลามไม่ได้กำหนดอัตราตายตัวว่า จะต้องบริจาคเป็นจำนวนเงินเท่าใด ทั้งนี้เนื่องจากว่า ความพอใจความพอดีความไม่เท่ากันของทรัพย์สินเงินทองถือว่าเป็นปัจจัยหลัก ที่จะกำหนดความพอดีหรือไม่พอดีของแต่ละบุคคล บางคนได้รับเงินเดือน 5,000 บาท ก็อาจจะเป็นจำนวนที่พอเพียงสำหรับเขาและครอบครัว แต่เงินจำนวนเดียวกันนี้ก็อาจจะเป็นจำนวนที่น้อยเกินไปสำหรับอีกบางคนก็ได้ ซึ่งไม่อาจจะกำหนดเป็นอัตรามาตรฐานหรือว่ากฎเกณฑ์ตายตัวได้ ทั้งนี้เนื่องจากว่าบางคนมีทรัพย์สินน้อยก็ใช้น้อยและบริจจาค้น้อย หรืออยากจะทำบุญมากมันก็เป็นสิทธิของเขาหรือคนมีเงินเป็นจำนวนมากก็อยากใช้มากหรือบริจาคมากก็เป็นสิทธิของเขา หรือมีมากแต่อยากบริจจาค้น้อยก็ถือว่าเป็นสิทธิของเขาอันนี้เป็นการบริจาคแบบสมัครใจที่เราเรียกว่า (เศาะตะเกาะฮ์) ซึ่งไม่ได้บังคับแต่อย่างใด แต่อีกประการหนึ่งที่เป็นทานภาคบังคับ ซึ่งตรงนี้มีอัตรากำหนดและกฎเกณฑ์ที่ตายตัว ที่มีความเหมาะสม มีความพอดี มีความสมดุลที่หลักการอิสลามได้มอบให้เอาไว้แล้ว ตรงนี้เป็นเกณฑ์ที่ศาสนาได้กำหนดไว้ โดยสิ่งที่จะต้องพิจารณาให้รอบคอบก็คือ การบริจาคจะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและครอบครัวไม่ว่าจะมากหรือจะน้อยก็ตาม ดังหลักคำสอนในสุเราะฮ์ อัลอิสรอ์ อายะฮ์ที่ 29 ซึ่งอิมามอิบนิกะซีร์ได้อธิบายความหมายของอายะฮ์นี้เอาไว้ว่า “คือการไม่ตระหนี่ถี่เหนียวในทรัพย์สิน โดยที่ไม่ยอมจ่ายไปในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ และไม่จ่ายหรือบริจาคเกินความสามารถจนนำไปสู่ความเดือดร้อน” (Ibn Kathir, 1999:5/70)

4. ขนบธรรมเนียมประเพณี

ในประเด็นเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น การประกอบพิธีมงคลสมรส (นิกาห์) ของแต่ละท้องถิ่น แต่ละสังคม ซึ่งบางสังคมก็จัดด้วยความเรียบง่ายและรวดเร็ว ส่วนอีกบางท้องถิ่นอาจมีพิธีและขั้นตอนที่มาก มีความยิ่งใหญ่อลังการและใช้เวลาหลายวันด้วยกัน ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่ดูฟุ่มเฟือยและยุ่งยากเกินไปสำหรับคนบางกลุ่ม แต่ในขณะเดียวกันการประกอบพิธีมงคลสมรสที่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน เพียงแต่เชิญแขกมาร่วมงานเพียงไม่กี่คนและกล่าวคำเสนอและคำตอบรับการสมรส (อิลญาบ กอบูล) ต่อหน้าผู้ปกครอง (วลี) ของฝ่ายหญิงเพียงเท่านั้น ก็อาจจะเป็นเรื่องที่น่าง่าย

เกินไปสำหรับบุคคลอีกบางกลุ่มได้ด้วยเช่นกัน หรือในกรณีการรับประทานอาหารซึ่งบางพื้นที่นิยมรับประทานด้วยมือ ส่วนบางพื้นที่รับประทานด้วยช้อนส้อมหรือตะเกียบ เป็นต้น

จากกรณีดังกล่าวนี้ จึงมีคำถามว่า “จุดไหนที่พอจะเรียกได้ว่าเป็นทางสายกลาง ความพอดีเมื่อคนสองกลุ่มนี้มาอยู่ร่วมกัน...และเราจะใช้หลักเกณฑ์อะไรมาตัดสินว่า แบบใดที่เป็นแนวทางของท่านปมูฮัมหมัด ﷺ และสอดคล้องกับหลักอัลวะสะฎียะฮ์

3.3.4.3 องค์ประกอบที่เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินทางสายกลาง (อัลวะสะฎียะฮ์)

การที่จะทราบคำตอบว่าอะไรคือจุดกึ่งกลางพอดีของคำถามดังกล่าวได้นั้น ก็ต้องอาศัยแนวทางหรือเครื่องมือในการค้นหาแนวทางแห่งสมดุล ทางที่เป็นกลางตามกระบวนการของอัลวะสะฎียะฮ์ ซึ่งจากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่า องค์ประกอบที่เป็นหลักเกณฑ์ตัดสินทางสายกลาง (อัลวะสะฎียะฮ์) ที่น่าจะทำให้แนวทางดังกล่าวเกิดความสมบูรณ์ได้ มีดังต่อไปนี้

1. การรู้จักกาลเทศะ

การรู้จักกาลเทศะ หมายถึง สิ่งที่ควรและไม่ควรที่จะกระทำหรือประพฤติปฏิบัติอะไรบางอย่างในสถานที่และเวลาหนึ่ง ๆ ได้อย่างเหมาะสมโดยที่ไม่ขัดต่อบัญญัติของอิสลามและต้องเป็นความรู้สึกและการกระทำเพื่อจุดมุ่งหมายที่ดี ดังเช่นการปฏิบัติของท่านมูอาวิยะฮ์ บิน อับดุลมุฮัมมัด (ท่านดำรงตำแหน่งเป็นข้าหลวงแห่งเมืองซามในขณะนั้น) เมื่อครั้งท่านอุมร์ อิบนิ อัลคhattาบ ได้มาเยี่ยมเยียนราษฎรที่เมืองซาม ท่านมูอาวิยะฮ์ได้ออกมาต้อนรับด้วยขบวนต้อนรับที่ใหญ่โตและอลังการ ซึ่งมันเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีไปสำหรับท่านอุมร์ (เนื่องจากท่านอุมร์เป็นคนที่สมถะ) โดยท่านมูอาวิยะฮ์ ได้ให้เหตุผลของการกระทำดังกล่าวว่า: “เหตุที่ต้องทำเช่นนี้ เพราะอยู่ในแผ่นดินที่มีสายสืบของศัตรูอยู่เป็นจำนวนมาก จึงจำเป็นที่เราจะต้องแสดงให้พวกเขาเห็นถึงเกียรติยศ อำนาจของผู้ปกครองและสิ่งที่เป็นเกียรติและศักดิ์ศรีของอิสลาม โดยเราต้องทำให้พวกเขาเกิดความหวั่นเกรงและเกรงกลัว” ซึ่งเมื่อท่านอุมร์ได้รับคำตอบตรงนี้ท่านก็ไม่ได้กล่าวตำหนิตามท่านมูอาวิยะฮ์แต่อย่างใด¹⁴⁵ และก็เข้าใจถึงความจำเป็นในสิ่งที่ท่านต้องกระทำในบางช่วงเวลาและสถานที่ หรือในกรณีการรับประทานอาหารก็เช่นกัน ซึ่งบางพื้นที่นิยมรับประทานด้วยมือ บางที่รับประทานด้วยช้อนส้อมหรือตะเกียบ ดังกล่าวนี้ก็ต้องดูความเหมาะสมด้วยถึงแม้ว่าการรับประทานอาหารด้วยมือจะเป็นการปฏิบัติตามแบบอย่าง (สุนนะฮ์) ของท่านนบีมูฮัมหมัด ﷺ ก็ตาม

¹⁴⁵ ดู Azzaabiy,2001:134

3. การรู้จักประมาณตน

การรู้จักประมาณตน หมายถึง การประเมินความสามารถตนเองว่าจะปฏิบัติสิ่งนั้นได้มากน้อยเพียงใดโดยไม่ส่งผลกระทบต่อและก่อให้เกิดผลเสียต่อตนเอง ครอบครัวและต่อผู้อื่น

4. การมีวิจาร์ณญาณ (ทิกมะฮ์)

การมีวิจาร์ณญาณ (ทิกมะฮ์) หมายถึง การพิจารณาเหตุและผลให้ลุ่มลึก การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบบนข้อเท็จจริงและความถูกต้อง¹⁴⁶

5. การไม่สร้างความยากลำบาก

การไม่สร้างความยากลำบาก หมายถึง ไม่สร้างความยากลำบากให้แก่ตัวเองและบุคคลอื่นโดยไม่เป็นอุปสรรคในการปฏิบัติของผู้ศรัทธาและส่งผลกระทบต่อการทำงานหรือธุรกิจอื่นๆที่บุคคลผู้นั้นต้องรับผิดชอบอยู่

6. ความรู้สึกและการกระทำในวิถีทางที่ถูกต้อง

ความรู้สึกและการกระทำในวิถีทางที่ถูกต้อง หมายถึง หลักคำสอนที่ถูกต้องจากบรรดาผู้รู้ เข้าใจเจตนารมณ์ของอิสลามจนสามารถแยกแยะสิ่งสมควรปฏิบัติที่มีความสมดุลและเหมาะสมได้ ซึ่งทั้งสองสิ่งดังกล่าวนี้จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ถูกต้อง สมดุลและดีงามได้

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้พบว่า พฤติกรรมทุกอย่างจะต้องค้นหาแนวทางแห่งสมดุล เป็นจุดกึ่งกลาง ความพอดีเมื่อคนสองกลุ่มนี้มาอยู่ร่วมกัน โดยใช้องค์ประกอบทั้ง 6 ประการนี้ตัดสินว่าเป็นทางสายกลางหรือไม่ แต่ต้องไม่ลืมว่าองค์ประกอบ 6 อย่างนี้ใช้ตัดสินเฉพาะในเรื่องของคุณธรรมความดีเท่านั้น ส่วนในกรณีที่บุคคลหนึ่งประพฤติดี เช่น ตีมสุราในเวลาที่ถูกกฎหมายกำหนด ในสถานที่ที่ดี มีความสะดวก เพื่อจุดมุ่งหมายที่ดี เพื่อเจตนาที่ดีและในวิถีทางที่ถูกต้องตามหลักกฎหมาย ดังกล่าวนี้ไม่อาจเรียกว่าเป็นความดีที่เป็นทางสายกลางได้เพราะพื้นฐานการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ผิดต่อบทบัญญัติของอิสลาม

3.3.4.4 หลักเกณฑ์การพิจารณาแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ตามสภาวะของบุคคล

หลักเกณฑ์ของทางสายกลางจากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปโดยแบ่งหลักเกณฑ์ในการพิจารณาออกได้เป็นสองส่วนดังนี้ คือ

¹⁴⁶ อ้างแล้วหน้า 124

ก. หลักเกณฑ์การแบ่งตามสภาพ

หลักเกณฑ์การแบ่งตามสภาพ คือ การแบ่งกลุ่มคนที่ปฏิบัติหรือกระทำออกเป็น 2 ภาคใหญ่ ๆ ด้วยกัน ดังนี้คือ

1. ภาคปัจเจกบุคคล
2. ภาคสังคม

1.1 ภาคปัจเจกบุคคล

ภาคปัจเจกบุคคล คือ การปฏิบัติที่ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว ขึ้นอยู่กับความพอใจ ขึ้นอยู่กับความสมัครใจและดุลยพินิจของบุคคลนั้นในการปฏิบัติศาสนกิจหรือดำเนินวิถีชีวิต จะทำมากทำน้อย ดังกล่าวเป็นสิทธิของเขาเมื่อเขาทราบผลดีและผลเสียในการกระทำดังกล่าวแล้ว

1.2 ภาคสังคม

ภาคสังคม คือ การปฏิบัติของบุคคลหนึ่ง โดยบุคคลผู้นั้นจะทำตามอำเภอใจโดยไม่พิจารณาผู้คนในสังคมหรือคนอื่นไม่ได้ เหนือในการพิจารณาก็คือจะต้องไม่มีความยากลำบากจนเกินไป เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ง่ายและจะต้องมีความอ่อนโยนนุ่มนวล รอบคอบและไม่รีบร้อนจนเกินไป ในการปฏิบัติสิ่งหนึ่งสิ่งใด ทั้งนี้ควรพิจารณาให้รอบคอบและสอดคล้องกับบริบทของชุมชนหรือสังคมนั้นๆ

ข. หลักเกณฑ์การแบ่งตามระดับของความดี

การแบ่งระดับความดีออกเป็น 2 ระดับ คือดีเลิศและดีงาม ซึ่งความดีเลิศและดีงามนั้นอาจจะขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคลในการปฏิบัติศาสนกิจ (อิบาดะฮ์) และวิถีชีวิตด้วยการปฏิบัติให้เหมือนท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ทุกประการ ความดีเลิศและดีงามอีกมุมมองอาจจะเป็นการเลือกปฏิบัติในสิ่งที่มีความสะดวกและง่ายกว่าเมื่อนำมาปฏิบัติในสังคมส่วนใหญ่ ซึ่งดุลยพินิจในการพิจารณาความดีงามในกรอบของอัลวะสะฎียะฮ์ก็คือการยอมรับความพอใจของทุกฝ่ายหรือของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมในเรื่องที่ไม่ผิดต่อหลักการของอิสลาม ซึ่งผู้วิจัยแบ่งได้ดังนี้ คือ

1. ความดีระดับดีเลิศ
2. ความดีระดับดีงาม

1.1 ความดีระดับดีเลิศ (สังคม)

ความดีระดับดีเลิศ จำเป็นต้องอาศัยหลักวะสะฎียะฮ์เพื่อที่จะหาจุดที่จะทำให้เกิดสมดุล เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล ซึ่งแต่ละคนต่างมีสภาวะความจำเป็น

และบริบททางสังคมแตกต่างกันออกไป มีการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สิ่งที่เป็นจุดกึ่งกลางของนาย ก ณ ปัจจุบัน เมื่อเปลี่ยนที่เปลี่ยนเวลาอาจไม่ใช่จุดกึ่งกลางก็เป็นได้ สิ่งที่เป็นทางสายกลางของนาย ก ขณะที่อยู่คนเดียวอาจจะไม่เป็นทางสายกลางก็ได้เมื่อไปอยู่ร่วมกับคนอื่น หรือเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงทุกอย่างอาจเปลี่ยนแปลงไป เช่นการทำงานในบริษัทหนึ่งอาจได้รับอนุญาตให้คลุมทิวาหรือปิดหน้าต่างได้ แต่เมื่อเปลี่ยนผู้บริหารนโยบายก็อาจเปลี่ยนตามไปด้วย หรือการอะซาน¹⁴⁷ ในยุคหนึ่งอาจต้องใช้เครื่องขยายเสียงเพื่อแจ้งเวลาละหมาดให้แก่ผู้คนในชุมชนที่ส่วนใหญ่เป็นมุสลิม แต่ในยุคถัดมาความเป็นชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่ได้หายไปหรือมีผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมมาอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในคอนโดหรืออพาร์ทเมนท์ที่มาอยู่ใจกลางชุมชนมุสลิม ซึ่งการใช้เสียงดังอาจจะรบกวนหรือสร้างความรำคาญให้ผู้อื่นได้ ในกรณีดังกล่าวนี้จำเป็นต้องหาจุดกึ่งกลางให้ได้ แต่ในกรณีที่ทุกอย่างมีความลงตัวและเป็นสิ่งที่ได้อยู่แล้ว ความดีทุกอย่างย่อมมีจุดกึ่งกลางหรือทางสายกลางแล้วโดยอัตโนมัติ แต่ถ้าหากว่าเมื่อใดบริบทเกิดเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นความไม่ดีและไม่เหมาะสม เมื่อนั้นความเป็นวะสะฎียะฮ์ก็จะมีปัญหาทันที ดังนั้นจำเป็นต้องหาจุดกึ่งกลาง นี่คือลักษณะของความดีงามของอิสลาม

2.1 ความดีระดับดีงาม (ปัจเจก)

ความดีระดับดีงาม คือการที่บุคคลมีความพร้อม มีความสมบูรณ์ในทุกมิติ บุคคลประเภทนี้อาจไม่จำเป็นต้องหาจุดกึ่งกลางเพราะบริบทของเขาอาจอยู่เพียงลำพังหรืออยู่กับกลุ่มชนที่มีความคิดและความต้องการที่เหมือนกัน โดยที่ไม่ส่งผลกระทบต่อผู้อื่น โดยที่เขาสามารถจะปฏิบัติตนได้ตามที่ตนปรารถนาในเรื่องของคุณงามความดี จะมากแค่ไหนหรือจะนานแค่ไหนก็ย่อมได้ โดยที่เขาไม่ต้องคอยกังวลกับค่าครองชีพ ไม่ต้องเป็นห่วงการทำงานที่ต้องหารายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ซึ่งกลุ่มบุคคลประเภทนี้มีจำนวนไม่มากในสังคม แต่ถ้าหากว่าบริบทเกิดเปลี่ยนแปลงไปหรือไม่เหมาะสมกับเขาเมื่อใด ก็จำเป็นสำหรับเขาต้องหาจุดแห่งสมดุล แต่ข้อควรระวังก็คือ ความรู้สึกและการกระทำที่เป็นความชั่วโดยสิ้นเชิงแล้วนั้น ไม่มีทางหาจุดกึ่งกลางที่เป็นความพอดีและสมดุลได้ เพราะความชั่วเป็นความสุดโต่งแล้วโดยอัตโนมัติ อาจจะเป็นความสุดโต่งข้างน้อยหรือข้างมากก็ได้

เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบแต่ละข้อแล้ว ผู้วิจัยพบว่าทางสายกลางในอิสลามคือกระบวนการการเรียนรู้ กระบวนการฝึกฝนและวิธีการนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งในกระบวนการปฏิบัติองค์ประกอบเหล่านี้จำเป็นต้องประสานกลมกลืน เป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเกื้อหนุนกันตลอดโดยไม่ได้แยกว่าจะต้องเริ่มจากหลักธรรมคำสอนข้อใดก่อน ทางสายกลางของบุคคลหนึ่งอาจขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของบุคคลนั่นเอง บุคคลนั้นเป็นผู้รู้ดีที่สุดว่าอะไรคือทางสายกลางสำหรับเขา แต่การกำหนดทางสายกลางนั้นต้องเป็นไปตามหลักเหตุผล ไม่ใช่ความรู้สึก โดยอาศัยหลักธรรม 6 ประการ ของ

¹⁴⁷ การอะซานคือการประกาศแจ้งเวลาละหมาดประจำวัน วันละ 5 เวลา

แนวทางวะสะฎียะฮ์ คือความประเสริฐและดีเลิศ ความยุติธรรม ความสมดุล และความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักธรรมคำสอน ความสะดวกในการปฏิบัติตามคำสอนของอิสลาม เหตุผลและวิจารณ์ญาณ บวกกับเงื่อนไขอีก 4 ประการคือ การศรัทธา ความรู้ การปฏิบัติและเจตนาที่ดี (อิคลาศ) บวกหลักเกณฑ์ที่ตัดสินทางสายกลาง อีก 6 ประการ คือ กาลเทศะ การรู้จักประมาณตน การไตร่ตรองอย่างรอบครอบ การปฏิบัติที่สะดวกและเรียบง่าย การกระทำด้วยเจตนาดีและบริสุทธิ์ใจ จึงจะก่อให้เกิดแนวทางแห่ง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่สมบูรณ์ได้

จากการศึกษาข้อมูลในประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า ทางสายกลางขึ้นอยู่กับความจำเป็นและบริบทของสังคมของแต่ละบุคคล และไม่มีสถานะแน่นอนตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับกาลเทศะ บุคคลและบริบททางสังคมอื่น ๆ อีกหลายอย่าง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับมุมมองเชิงเปรียบเทียบผลดีและผลเสียที่ตามมา สภาพสังคมวัฒนธรรม เรื่องจรรยาบรรณ วัฒนธรรมของสังคมแต่ละท้องถิ่นและในแต่ละยุคสมัย ความนิยมหรือไม่นิยมในแต่ละเรื่องของคนในชุมชนนั้น ๆ ด้วย ซึ่งหากทุกฝ่ายเข้าใจกรอบแนวคิด คุณลักษณะ ค่านิยมของอัลวะสะฎียะฮ์อย่างดีและชัดเจนแล้ว ก็จะทำให้การนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ และจะนำไปสู่ผลที่คาดว่าจะได้รับคือ ความสมดุลและมั่นคง ที่พร้อมเผชิญต่อการเปลี่ยนแปลงในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านศาสนา เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม องค์กรความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ได้เสมอ อินชาอัลลอฮ์

3.4 ประวัติความเป็นมา รูปแบบการจัดการและการเคลื่อนไหวองค์กร“วะสะฎียะฮ์”

ในประเทศไทย

ประเทศไทยมีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ในระดับหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นระยะต้นของการพัฒนาแนวทางดังกล่าว องค์กรมุสลิมและสถาบันการศึกษาหลายแห่งได้นำแนวคิดในเรื่อง “อัลวะสะฎียะฮ์” มาเป็นยุทธศาสตร์หลักในองค์กร ดังเช่น สำนักจุฬาราชมนตรีที่ได้มีการจัดตั้ง “สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา” และศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขตปัตตานี) เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ ความเข้าใจในหลักการศาสนาอิสลามแก่ผู้นับถือศาสนาอิสลามและต่างศาสนาให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขท่ามกลางความแตกต่างทางวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในประเทศไทย

จากความสำคัญที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้น ผู้วิจัยจึงอยากนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถาบันและองค์กรที่เคลื่อนไหวเกี่ยวกับ “อัลวะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย ทั้งนี้เพื่อที่จะได้ทราบเกี่ยวกับกระบวนการจัดการขององค์กรต่าง ๆ ที่ทำงานเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับอัลวะสะฎียะฮ์ สาเหตุปัจจัยของความสำเร็จและความล้มเหลว รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมไทย

ทั้งนี้เพื่อที่มุสลิมจะได้ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้องตรงตามเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลาม

การศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่า ประเทศไทยได้มีการจัดตั้งสถาบันและองค์กร “อัลวะสะฎียะฮ์” ขึ้นมา 2 แห่งคือ สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี และศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขตปัตตานี) โดยมีนโยบายผลักดันแนวคิดดังกล่าวให้เป็นที่ยอมรับและสามารถนำไปปฏิบัติได้ในสังคมและในวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าองค์กรและสถาบันทั้ง 2 แห่งมีประวัติความเป็นมา รูปแบบ และการเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ดังนี้

3.4.1 สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี)

3.4.1.1 ประวัติความเป็นมา

สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา มีจุดเริ่มต้นมาจากความเป็นกังวลของสำนักจุฬาราชมนตรี จากกระแสความรุนแรงที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่างๆรวมทั้งในโลกมุสลิมเป็นผลต่อความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสังคมมนุษย์เผชิญกับความเสี่ยง ทั้งนี้สาเหตุสำคัญของความรุนแรงในปัจจุบันส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อความคิดที่สุดโต่งทางศาสนา ศาสนาอิสลามก็เป็นศาสนาหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากความเชื่อที่สุดโต่งของศาสนิกจำนวนหนึ่ง ประกอบกับสังคมมุสลิมมีความหย่อนยานในแนวทางการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของคำสอนที่ดีงาม ส่งผลให้ภาพลักษณ์ของศาสนาอิสลาม ที่ให้ความสำคัญกับความสันติสุขตกต่ำลงอย่างมากในปัจจุบัน

จุฬาราชมนตรี อาคิส พิทักษ์คุมพล ได้ให้ความสำคัญกับปัญหานี้เป็นอย่างยิ่งและพยายามผลักดันให้เกิดการเผยแพร่ในเรื่องวะสะฎียะฮ์หรือดุลยภาพแห่งอิสลามให้เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางความเชื่อและวัฒนธรรม เพื่อให้มุสลิมในสังคมไทยที่ถือได้ว่าเป็นชนกลุ่มน้อย สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอันหลากหลายอย่างสันติสุขบนพื้นฐานหลักความเชื่อของอิสลามและนำพาสังคมมุสลิมสู่แนวทางแห่งประชาชาติสายกลางอย่างแท้จริง

สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาได้ร่วมมือและได้รับการสนับสนุนในช่วงแรกๆ จากกระทรวงศาสนาสมบัติและกิจการศาสนาประเทศคูเวต โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมที่แท้จริงและสร้างความสัมพันธ์อันดีงามเหนียวแน่นและมั่นคงต่อผู้คนในสังคม และป้องปรามแนวความคิดสุดโต่งที่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งรุนแรงที่กำลังเบียดขับความมั่นคงของมนุษย์ในปัจจุบัน

3.4.1.2 รูปแบบการบริหารจัดการ

รูปแบบการบริหารจัดการของสถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) มีดังนี้

ก. แผนงานสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา

1. ผลิตรายการความรู้เพื่อเผยแพร่แนวคิดวะสะฎียะฮ์ให้เป็นที่รับทราบในสังคมไทย
2. ฝึกอบรมผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เยาวชน เพื่อสร้างวิทยากรที่นำแนวทางวะสะฎียะฮ์ไปปรับใช้ในชุมชน
3. สร้างนักวิจัยมุสลิมเพื่อสังเคราะห์และถอดบทเรียนและเผยแพร่หลักคุณลักษณะในอิสลาม
4. สานเสวนา/ศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนิกในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม
5. พัฒนาความร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพและการพัฒนา

ข. วิสัยทัศน์ (Vision)

วะสะฎียะฮ์คุณลักษณะแห่งอิสลามสู่สังคมแห่งสันติภาพและการพัฒนา

ค. พันธกิจ (Mission)

1. สร้างและเผยแพร่องค์ความรู้วะสะฎียะฮ์ในสังคมไทย
2. อบรมและพัฒนาบุคลากรเพื่อนำองค์ความรู้วะสะฎียะฮ์สู่สังคม
3. ร่วมมือกับทุกองค์กรที่มีแนวทางในการสร้างสันติภาพและการพัฒนา

ง. โครงสร้างสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา

โครงสร้างสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา มีการกำกับดูแลและวางนโยบายโดยคณะกรรมการนโยบาย และมีการดำเนินแผนงานโดยคณะทำงานของสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา

3.4.1.3 การเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ของสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี

จากการศึกษาการเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ของสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี ผู้วิจัยพบว่าการเคลื่อนไหวเพื่อขับเคลื่อนแนวทางวะสะฎียะฮ์ในหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

ก. การจัดฟอรัม การจัดประชุมและการสัมมนาทางวิชาการ

สถาบันวะสะฎีเยฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการเปิดฟอรัม การประชุมสัมมนาในประเด็นการอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนา และประเด็นการสร้างพื้นที่กลางในการพูดคุยระหว่างความคิดที่แตกต่างในศาสนาอิสลามด้วยกัน นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสถาบันขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอ ดังนี้

1. การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการในหัวข้อ “อัลวะสะฎีเยฮ์ พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม” ในวันที่ 20 สิงหาคม 2557 ณ หอประชุมศูนย์บริหารกิจการศาสนาอิสลามแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งการประชุมเสวนาทางวิชาการในครั้งนี้ถือว่าการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับแนวทาง “วะสะฎีเยฮ์” ครั้งแรกของสถาบันและยังเป็นการเปิดตัวสถาบันวะสะฎีเยฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) อีกด้วย โดยมี นายอาศิส พิทักษ์คุมพล จุฬาราชมนตรี , ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้แทนทูตานุทูตและอุปทูตประจำประเทศไทยและนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศเข้าร่วมเสวนาและร่วมงานเป็นจำนวนมาก เช่น Prof.Tan Sri Dr.Mohd.Kamal Hassan , รศ.ดร.อิศรา ศานติศาสตร์ , ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ, ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนูสุข , ผศ.ดร.สุชาติ เศรษฐมาลินี , ดร.วิสุทธิ์ บิลล่าเต๊ะ , อาจารย์ อาลี เสือสมิง อาจารย์ อับดุลอาซิซ เจ๊ะมามะ เป็นต้น

2. การจัดการบรรยาย เรื่อง “การดำเนินทางสายกลางของมุสลิมกลุ่มน้อยในอาเซียน : มุมมองของมติหลักเจตนารมณ์แห่งกฎหมายอิสลาม” ในวันที่ 28 กรกฎาคม 2558 ณ ห้องประชุม ประมวล กุลมาตย์ อาคารหอประชุมพ่อขุนรามคำแหงมหาราช มหาวิทยาลัยรามคำแหง โดยเชิญ ศาสตราจารย์ ดร.ยาซир อุดะฮ์ ผู้อำนวยการสถาบันมะกอศิด กรุงลอนดอน สหราชอาณาจักรมาเป็นวิทยากรในครั้งนี้ โดยมีท่านจุฬาราชมนตรี (นายอาศิส พิทักษ์คุมพล) เป็นประธานเปิดงาน ผศ.วุฒิศักดิ์ ลาภเจริญทรัพย์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง กล่าวให้การต้อนรับ การบรรยายในครั้งนี้ได้รับเกียรติจากนายกษิต ภิรมย์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศให้เกียรติร่วมงาน โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมรับฟังเป็นจำนวนมาก

3. เข้าร่วมการประชุมสัมมนาเรื่อง "แนวทางสายกลางกับการเสริมสร้างสันติสุขในพหุสังคม (AL-WASATIYYAH: The New Islamic Agenda for Peace and Harmony in the Region)" และการอภิปรายระหว่างศาสนาเรื่อง “ทางสายกลางในสังคมพหุวัฒนธรรม” โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ศ.ดร.สมภาร พรหมทา จากภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตัวแทนฝ่ายพุทธ , ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนู่มสุข ผอ.สถาบันวะสะฎีเยฮ์ ฯ สำนักจุฬาราชมนตรี ตัวแทนฝ่ายอิสลาม , พระสังฆราชขอแซฟ ชูศักดิ์ สิริสุทธิ ประมุขสังฆมณฑลนครราชสีมา ตัวแทน

ฝ่ายคริสต์ , ศ.ดร.อิสรา ศานติศาสน์ ผอ.ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม เป็นผู้ดำเนินการอภิปราย ณ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดโดยกรมเอเชียตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศ ในวันที่ 28 กันยายน 2558

4. เข้าร่วมการประชุมสัมมนาผู้นำมุสลิมเชียงใหม่ หัวข้อ "ก้าวข้ามโรคเกลียดกลัวอิสลามด้วยหลักวะสะฎีเยฮ์" จัดโดย สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำ จ.เชียงใหม่ ร่วมกับสำนักจุฬาราชมนตรี และศูนย์วิทยาศาสตร์ฮาลาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สนง.เชียงใหม่ ณ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ระหว่างวันที่ 15 - 17 พฤษภาคม 2558

5. การบรรยายเรื่อง “วะสะฎีเยฮ์พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม” โดย ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข ผอ.สถาบันวะสะฎีเยฮ์ ฯ ให้กับแก่นำนักศึกษามุสลิมจากมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ จำนวน 70 คน ในโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำแนวคิดวะสะฎีเยฮ์มาปรับใช้ในกิจกรรมนักศึกษา ระหว่างวันที่ 18-20 กันยายน 2558 ณ หาดแก้ว รีสอร์ท อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา จัดโดยวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

6. การเข้าร่วมประชุมเสวนาและบรรยายในหัวข้อ “บทบาทของสื่อและภาคประชาสังคมในการสนับสนุนการสานเสวนาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข” ร่วมกับวิทยากรจากประเทศตุรกีและประเทศมาเลเซีย ณ โรงแรมอนันตราสยาม ราชดำริ กรุงเทพฯ จัดโดยองค์กร IRCICA ภายใต้กำกับขององค์กร OIC ร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศ ในวันจันทร์ที่ 11 มกราคม 2559 โดยมีผู้สนใจเข้ารับฟังเป็นจำนวนมาก ทั้งพระภิกษุและฆราวาส เมื่อช่วงเย็นของวัน ซึ่งการบรรยายดังกล่าวได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมฟังเป็นอย่างดี

7. จัดการสนทนาว่าด้วยวะสะฎีเยฮ์ ในหัวข้อ “พุทธ - มุสลิม : วิทญ์ปัญญาในการอยู่ร่วมกันของโลกตะวันออก” ร่วมกับมูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย กรมเอเชียตะวันออก กระทรวงการต่างประเทศและศูนย์นโยบายโลกมุสลิม ณ ห้องประชุมชั้น 2 มูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย ในวันที่ 22 มกราคม 2559 เวลา 13.30 - 17.00 น. ซึ่งได้รับเกียรติจากวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิได้แก่นายกษิต ภิรมย์ อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ, ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎีเยฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี , รศ.เสาวนีย์ จิตต์หมวด ประธานคณะกรรมการศูนย์นโยบายโลกมุสลิม, รศ.พิเชฐ กาลามเกษตร์ อาจารย์ภาควิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ศ.ดร.สมภาร พรหมทา อาจารย์ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ดร.วีระศักดิ์ พุ่มเพ็ชร กรรมการสถาบันวะสะฎีเยฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี , รศ.ดร.ปกรณัม ปรียากร กรรมการมูลนิธิเพื่อศูนย์กลาง

อิสลามแห่งประเทศไทย, ดร.ศรัณย์ ศานติศาสตร์ กรรมการศูนย์นโยบายโลกมุสลิม คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมรับฟังคับคั่ง

8. การประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันวะสะฎียะฮ์ ๆ กับองค์กรจากต่างประเทศ เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2559 ณ ห้องรับรองสำนักจุฬาราชมนตรี Dr.Nasharudin Mat Isa Chief Executive Officer of the Global Movement of Moderates Foundation ประเทศมาเลเซีย เข้าเยี่ยมคารวะ โดยมี ผศ.ดร.อับดุลเลาะห์ หนุ่มสุข ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี พร้อมด้วยดร.มุฮัมหมัดอิลยาส หัวหน้าปรั้ง รองผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์ฯ ให้การต้อนรับ และหารือการดำเนินงานเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ (ทางสายกลาง) เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรของทั้งสองประเทศ และขยายความร่วมมือเป็นเครือข่ายในระดับอาเซียนเป็นลำดับต่อไป

9. การจัดปาฐกถาในหัวข้อ “จริยธรรมของการถกเถียง คุณธรรมของความเห็นต่าง” วันที่ 25 มีนาคม 2559 เวลา 13.30 - 15.45 น. โดยสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี ร่วมกับมูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย กรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กระทรวงการต่างประเทศ และศูนย์นโยบายโลกมุสลิม ณ ห้องประชุม VIP มูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย ซึ่งได้รับเกียรติจากวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิได้แก่ อ.อรุณ บุญชม รองประธานคณะผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี, ผศ.ดร.อับดุลเลาะห์ หนุ่มสุข ผ.อ สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี , ผศ.ดร.อิสมาอีลลุตฟี จะปะกียา อธิการบดีมหาวิทยาลัยฟาฏอนี ,ศ.ดร.กนก วงษ์ตระหง่าน ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ให้เกียรติร่วมปาฐกถา โดยมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมรับฟังคับคั่ง

10. การเข้าร่วมประชุมเสวนาและบรรยายในหัวข้อ “ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับอะฮ์ลุลซุนนะฮ์วัลญะมาอะฮ์และผลต่อการป้องกันการสุดโต่ง” โดย ผศ.ดร.อับดุลเลาะห์ หนุ่มสุข ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี เข้าร่วมประชุมอิสลามนานาชาติ ในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ 2559 ณ ประเทศคูเวต ซึ่งมีนักปราชญ์อิสลามจาก 27 ประเทศเข้าร่วมในการประชุม และได้นำเสนอบทความในที่ประชุมดังกล่าวอีกด้วย เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจถึงหลักคำสอนอันถ่องแท้ของอิสลาม ที่ยืนยันในหลักของทางสายกลางอันจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข เพราะอิสลามเป็นศาสนาแห่งความเมตตาปราณี และมีความเผื่อแผ่ต่อมนุษยชาติ โดยไม่คำนึง ถึงสีผิว ภาษาและชาติพันธุ์

11. จัดเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “สังคมไทยและข้อคิดในนิทานราชธรรม: จากวรรณกรรมเปอร์เซียสู่วรรณกรรมไทย” ในวันอาทิตย์ที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ 2559 เวลา 13.30 น. ณ ห้องประชุมมูลนิธิวัฒนธรรมอิสลามเพื่อการศึกษาและพัฒนา (ว.ก.พ.) พญาไท กรุงเทพฯ โดยมี ดร.มุฮัมหมัดอิลยาส หัวหน้าปรั้ง รองผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์ฯ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการ

จัดงาน และอาจารย์ศุภกรีย์ สะเร็ม กรรมการมูลนิธิฯ ได้พูดถึงการทำงานของมูลนิธิฯ และประธานมูลนิธิ ว.ก.พ. คุณมนัส เพ็ชรทองคำ ได้กล่าวต้อนรับวิทยากรทั้งสองท่าน คือ ศ.เกียรติคุณ ดร.กุสุมา รัชชมนณี ภาควิชาตะวันออก คณะโบราณคดี ม.ศิลปากร และ ผศ.ดร.พิเชษฐ แสงทอง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

12. จัดโครงการสัมมนาขับเคลื่อนการวิจัยสังคมมุสลิมในสังคมไทย “การทำทนายจากแนวคิดสุดโต่งทางศาสนาและการอยู่ร่วมกันในสังคมโลกวิสัย (Secular World)” ระหว่างวันที่ 10-12 ก.พ พ.ศ 2560 ณ โรงแรมรีเจนท์ रामคำแหง โดยมี ศ.ดร.จรัญ มะลูลีม กิตติยาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ บรรยายความรู้เกี่ยวกับสังคมมุสลิมในประเทศไทยและเทคนิคการวิจัยด้านมุสลิมทั้งในประเทศและนอกประเทศ, การฝึกอบรมการทำวิจัย โดย ดร.วรรณณา แผนมุนิน อาจารย์พิเศษผู้บรรยายวิชาวิธีวิทยาการวิจัยด้านอิสลามศึกษา, การวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดย ศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ กิตติยาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์, และฝึกอบรมการเขียนข้อเสนอวิจัย พัฒนาคำถามการวิจัยเชื่อมโยงกับความท้าทายทางสังคมในปัจจุบัน และนโยบายของหน่วยงานสนับสนุนทุนวิจัย โดย ศ.ดร.อิสรา ศานติศาสตร์ ผอ.ฝ่ายนโยบายชาติและความสัมพันธ์ข้ามชาติ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

13. การจัดกิจกรรมเวทีสาธารณะ เรื่อง "ข้อห่วงกังวลของชุมชนพุทธ-มุสลิมในสังคมไทย" เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2560 โดยทีมคณาจารย์จากสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษาม.มหิดล ประกอบด้วย รศ.ดร.โคทม อาริยา, ดร.สุภาสเมต ยุนยะสิทธิ์ ดร.พัทธ์ธีรา นาคอุไรรัตน์ ดร.ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ และคุณมานิยา รักษาผล พร้อมด้วยผู้เข้าร่วมโครงการผู้เชื่อมประสานของกลุ่มนักทอสันติภาพ อ.ประกิตติ สัตตสุต และตัวแทนจากสำนักจุฬาราชมนตรีอีก 2 ท่าน คือ คุณสมชาย เจ๊ะวังมา และเจ้าหน้าที่สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาฯ เดินทางไปเข้าพบ รศ.พระมหาบุญเลิศ รองคณบดีฝ่ายการศึกษา และคณาจารย์จากคณะสังคมศาสตร์ และหลักสูตรสันติศึกษา ของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) วังน้อย เพื่อหารือเรื่องการจัดกิจกรรมเวทีสาธารณะ เรื่อง "ข้อห่วงกังวลของชุมชนพุทธ-มุสลิมในสังคมไทยในเดือนกรกฎาคม 2560" กิจกรรมเวทีสาธารณะนี้เป็นส่วนหนึ่งของแผนงานปี 2560 ของโครงการสานเสวนาชาวพุทธเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกลุ่มใหญ่-น้อยในสังคมไทย ที่ดำเนินการโดยสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา

14. ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข ผอ.สถาบันวะสะฎียะฮ์ฯ, ผศ.ดร.มุฮัมหมัดอิลยาส หล้าปริง รอง ผอ.สถาบันวะสะฎียะฮ์ฯ ดร.อนัส อมาตยกุล ร่วมเป็นวิทยากรบรรยายแก่นักศึกษาไทยในจอร์แดนในโครงการ “พัฒนามุมมองและทัศนคติ (Perspective) ของนักศึกษาไทยมุสลิมต่อกระแส Radical Islamism” ในภูมิภาครุ่นที่ 5 ระหว่างวันที่ 27-30 เมษายน 2560

ณ ราชอาณาจักรฮัจญ์ไมต์เจอร์แดน จัดโดยสมาคมนักศึกษาชาวไทยในเจอร์แดนร่วมกับสถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี

15. จัดวะสะฎียะฮ์ฟอรัม รอมฎอนในสายตาเพื่อนต่างศาสนาในวันที่ 9 มิถุนายน 2560 เวลา 13.00-16.00 น. ณ ห้องประชุมวีไอพี มุลินีเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย โดยมีวิทยากร อ.เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์ คณะรัฐศาสตร์ ม.รามคำแหง อ.งามศุภร์ รัตนเสถียร จากสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา ม.มหิดล และ ผศ.ดร.มุฮัมหมัดอิลยาส หลญาปริง รอง ผอ.สถาบันวะสะฎียะฮ์ ฯ เป็นผู้ดำเนินการอภิปราย

16. เข้าร่วมการสัมมนาอิสลามศึกษานานาชาติและร่วมบรรยายในหัวข้อ (المواطنة الصالحة أساس للتعايش السلمي) “การเป็นพลเมืองดีพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” ในงานสัมมนาอิสลามศึกษานานาชาติ ครั้งที่ 4 เรื่อง การศึกษาอิสลาม :พลังแห่งการขับเคลื่อนในการพัฒนาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (The 4th International Islamic Studies Conference : Islamic Education as a Driving Force for a Peaceful Coexistence and Development) ระหว่างวันที่ 24-26 กรกฎาคม 2560 ณ ห้องประชุมอัล-อิมาน อัลฆอซาลีย์ วิทยาลัยอิสลามศึกษา ม.สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

17. จัดงานปาฐกถาประจำปีเรื่อง ”อิสลามกับความเป็นพลเมืองมุสลิมในสังคมไทย”ในวันที่ 24 มกราคม 2561 ณ ห้องประชุมชั้น 3 โรงแรมอัลมีรอซ ถนนรามคำแหง เขตสวนหลวง กทม. โดยงานดังกล่าวได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิ ร่วมองค์ปาถกฐา คือ ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข ผ.อ สถาบันวะสะฎียะฮ์ฯ Dato Dr. Nasharudin Mat Isa จากประเทศมาเลเซีย ดร.วิสุทธิ์ บิลลาเต๊ะ และ ศ.ดร.กนก วงษ์ตระหง่าน

18. จัดการประชุมระดมความคิดเห็น หัวข้อ “อิสลามกับการบริหารทัศนคติที่แตกต่างในสังคมไทย” ในวันที่ 7 ตุลาคม 2561 เวลา 09.00-17.00 น. ณ ห้องอิสกันดาร์ โรงแรมรีเจนท์ รามคำแหง กรุงเทพฯ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ นักกิจกรรม สื่อมวลชน นักเคลื่อนไหวอิสลามแนวหน้าในสังคมไทยมุสลิม เข้าร่วมมากกว่า 80 ท่าน งานนี้มีความมุ่งหมายเพื่อระดมความคิดเห็นทางออกของประเทศในเรื่องความแตกต่างทางทัศนคติและภาพลักษณ์ที่มีต่ออิสลามในปัจจุบัน ที่ประชุมมีความเห็นตรงกันว่าควรมีการต่อยอด จัดเวทีในลักษณะนี้อย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นเวทีกลางของความเห็นต่าง หลากหลาย นำมาซึ่งการพบเจอจุดแห่งดุลภาพร่วมกันต่อไป

19. การจัดเสวนา วะสะฎียะฮ์ฟอรัม ในหัวข้อ"สนทนาปัญหาหัวใจของพี่น้องต่างศาสนา: ประวัติศาสตร์ การศึกษา และการสร้างชาติ" ในวันศุกร์ที่ 29 พฤศจิกายน 2562 เวลา 13.30 น. ณ ห้องประชุม (กรงนก) มุลินีเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย ซอยรามคำแหง 2 แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อการอยู่

ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม และเป็นแนวทางให้เกิดความรัก ความสามัคคีในสังคมไทยอย่างยั่งยืน และปลอดภัย

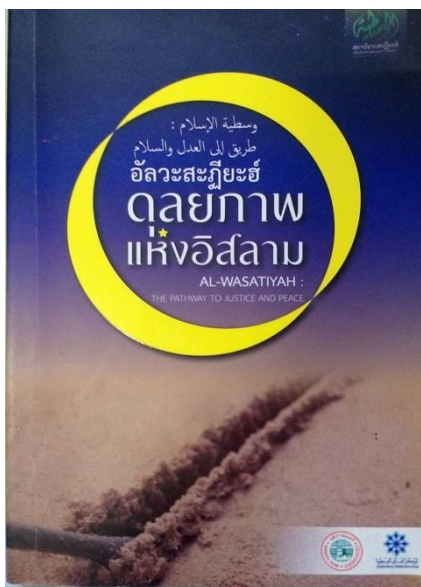
20. จัดวาระเสวนายะฮ์ฟอรัม เรื่อง “อยู่กันอย่างไรท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนาในสังคมไทย” ในวันที่ 21 มกราคม 2563 ณ อาคารสยาม ชั้น 7 สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) โดยผู้แทนจาก 5 พรรคการเมือง คือ พรรคพลังประชารัฐ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคเพื่อไทย พรรคเสรีรวมไทย และพรรคประชาชาติ ดำเนินการเสวนาโดย คุณจอห์น วิญญู วงศ์สุรวัฒน์ และคุณสาโรจน์ เกิดอยู่ ซึ่งมีผู้สนใจเข้าร่วมทั้งสิ้นกว่า 100 ท่าน การเสวนาดังกล่าวจัดขึ้นเพื่อให้ตัวแทนของประชาชน คือ นักการเมืองได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนาอันหลากหลายในสังคมไทย ให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่นโยบาย กฎหมาย ป้องกันการบิดเบือนสร้างความแตกแยกระหว่างศาสนาต่อไป

21. จัดสัมมนา online เรื่อง “Hijab ในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม” โดยเป็นการเสวนาผ่านช่องทางออนไลน์โดยใช้ระบบ ZOOM วันที่ 20 กันยายน 2563 เวลา 20.00 – 21.30 น. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจุดประกายความรู้ความเข้าใจในทางสายกลางร่วมกันในสังคม โดยเชิญวิทยากรมาร่วมกันถ่ายทอดประสบการณ์ แบ่งปันเรื่องราวและความรู้ เพื่อสนับสนุนให้เกิดความสันติภาพ ความปรองดอง และมีแนวคิดในการพัฒนาสังคมสืบต่อไป

ข. การผลิตหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับวาระเสวนายะฮ์ฟอรัม

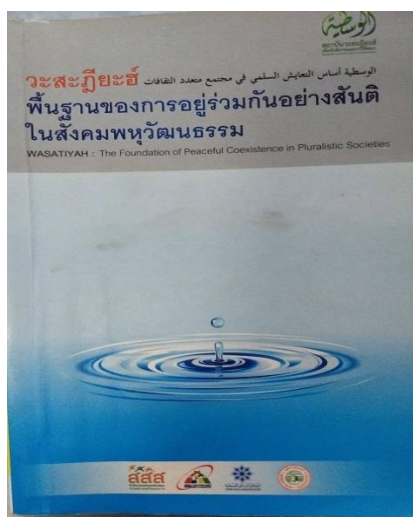
สถาบันวาระเสวนายะฮ์ฟอรัมเพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการผลิตหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับวาระเสวนายะฮ์ฟอรัม เพื่อสร้างองค์ความรู้และต่อยอดจากการจัดฟอรัม และการประชุมเสวนาเกี่ยวกับแนวทางวาระเสวนายะฮ์ฟอรัม นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสถาบันขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 ซึ่งผู้วิจัยพบว่ามีข้อมูลดังนี้

1. หนังสือ “อัลวะสะฎียะฮ์ ดุลยภาพแห่งอิสลามเส้นทางสู่ความเที่ยงธรรมและสันติภาพ”

หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารทางวิชาการหมายเลข 1 ที่ทางสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการผลิตขึ้นมา โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากศูนย์อัลวะสะฎียะฮ์โลก กระทรวงศาสนาสนมบัติประเทศคูเวต (International Moderation center, Kuwait) ในการจัดพิมพ์ โดยมีเนื้อหาที่พูดถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับอัลวะสะฎียะฮ์ในประเด็นพื้นฐานที่สำคัญอันได้แก่ นิยามและความหมายของวะสะฎียะฮ์ตามที่ปรากฏในอัลกุรอานในซุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ และมิติของวะสะฎียะฮ์ในด้านต่าง ๆ เช่น อะกีดะฮ์(ความเชื่อความศรัทธา) มิติของอิบาดะฮ์ (ศาสนพิธีในการนมัสการต่อพระเจ้า) มิติของอัคลาก (จริยธรรม) มิติของมูอามะลาต (การปฏิสัมพันธ์ต่อผู้อื่น) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้าใจถึงหลักคำสอนอันถ่องแท้ของอิสลามที่ยืนยันในหลักของทางสายกลางหรืออัลวะสะฎียะฮ์

2. หนังสือ“อัลวะสะฎียะฮ์ พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม”

หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารทางวิชาการหมายเลข 2 ที่ทางสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการผลิตขึ้นมา โดยเป็นการถอดเนื้อหาจากการจัดประชุมเสวนาทางวิชาการในหัวข้อ “อัลวะสะฎียะฮ์ พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างการรับรู้และเข้าใจถึงแนวทางอิสลามในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม ดังเช่นในประเทศไทย ในวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2557 ณ หอประชุมศูนย์บริหารกิจการศาสนาอิสลามแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ซึ่งเป็นการเปิดตัวสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) และเป็นการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับแนวทาง “วะสะฎียะฮ์” ครั้งแรกของสถาบันด้วยเช่นกัน โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากศูนย์อัลวะสะฎียะฮ์โลก กระทรวงศาสนสมบัติประเทศคูเวต (International Moderation center, Kuwait) ในการจัดพิมพ์เช่นเดียวกับเอกสารทางวิชาการหมายเลข 1

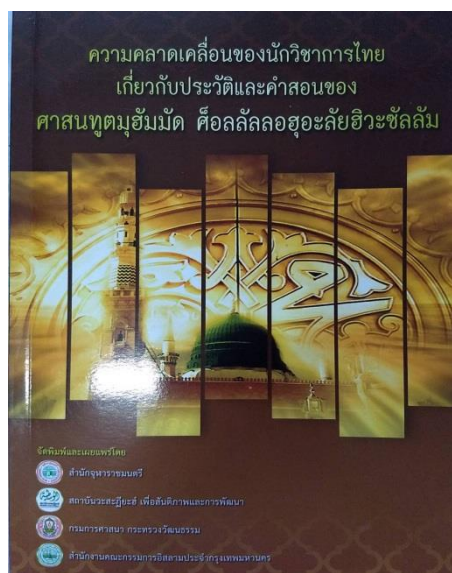

3. หนังสือ“แถลงการณ์ มักกะฮ์ “อิสลามและการต่อต้านการก่อการร้าย”

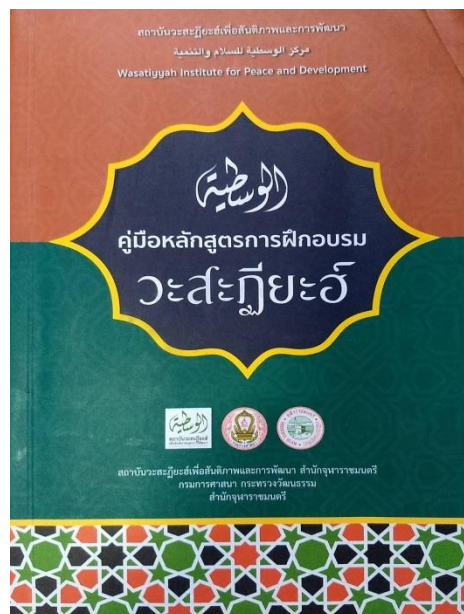
หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารทางวิชาการหมายเลข 3 ที่ทางสถาบันวะสะฎ็ียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการผลิตขึ้นมา โดยเป็นการถอดเนื้อหามาจากแถลงการณ์ มักกะฮ์ออกโดยที่ประชุมโลกอิสลามในหัวข้อ “อิสลามและการต่อต้านการก่อการร้าย” จัดโดยสันนิบาตมุสลิมโลกภายใต้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์ซัลมาน บินอับดุลอาซิซ อาล ซะอูด ณ นครมักกะฮ์ ระหว่างวันที่ 3-6 / 5/ฮ.ศ.1436 ตรงกับวันที่ 22-25 / 2/ค.ศ.2015 โดยสถาบันวะสะฎ็ียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาสำนักจุฬาราชมนตรี ได้ดำเนินการจัดพิมพ์และเผยแพร่ร่วมกับสถานทูตซาอุดีอาระเบียประจำประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านกับการก่อการร้ายและความความสุดโต่งและความคลั่งไคล้ในศาสนา

4. หนังสือ “ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยเกี่ยวกับประวัติและคำสอนของศาสนาฮัมมัตคือลลอลลฮูอะลัยฮิวะซัลลัม”

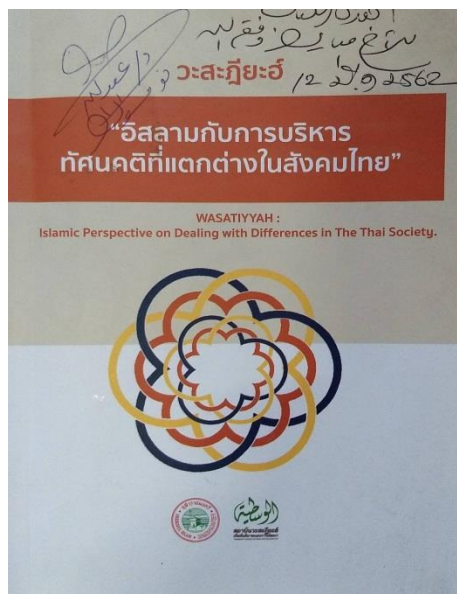
หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารทางวิชาการหมายเลข 4 ที่ทางสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการผลิตขึ้นมาโดยอาศัยข้อมูลจากงานวิจัยของวิทยาลัยอิสลามศึกษา (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นคณะวิทยาการอิสลาม)มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์วิทยาเขตปัตตานี ที่ทำการวิจัยในปี พ.ศ 2542 - 2543 มาดำเนินการจัดพิมพ์ โดยสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี ได้ดำเนินการจัดพิมพ์และเผยแพร่ร่วมกับ กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการประจำกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชี้แจงความเข้าใจผิดของนักวิชาการไทยที่มีต่อประวัติของศาสนาฮัมมัตคือลลอลลฮูอะลัยฮิวะซัลลัม และชี้แจงความเข้าใจผิดของนักวิชาการไทยที่มีต่อคำสอนของนบีมุฮัมมัดคือลลอลลฮูอะลัยฮิวะซัลลัม ซึ่งได้เขียนเป็นหนังสือ ตำรา และพจนานุกรมบางเล่มให้ถูกต้องและเป็นจริง

5. หนังสือ คู่มือหลักสูตรฝึกอบรม “วะสะฎียะฮ์”

หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารทางวิชาการหมายเลข 5 ที่ทางสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดทำให้มีการผลิตขึ้นมาเพื่อสร้างองค์ความรู้การเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับอวัละวะสะฎียะฮ์ในมิติและแง่มุมต่างๆ เช่น ด้านการศึกษา สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและในด้านสุขภาพ และเพื่อใช้ในการฝึกอบรมหลักสูตรวะสะฎียะฮ์ให้กับมุสลิมในประเทศไทย โดยสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาสำนักจุฬาราชมนตรี ได้ดำเนินการจัดพิมพ์และเผยแพร่ร่วมกับสำนักจุฬาราชมนตรีและกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

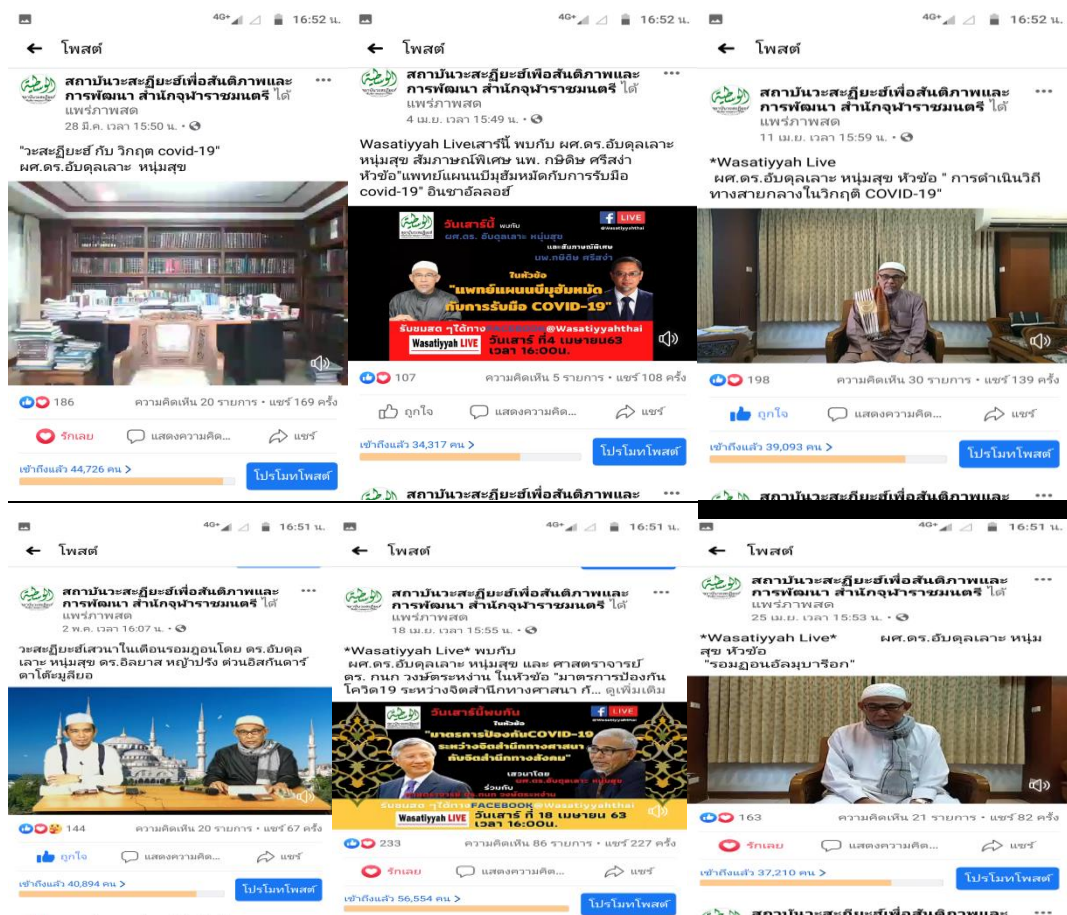
6. หนังสือ “อิสลามกับการบริหารทัศนคติที่แตกต่างในสังคมไทย”

หนังสือเล่มนี้เป็นเอกสารทางวิชาการหมายเลข 6 ที่ทางสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการผลิตขึ้นมา โดยเป็นการถอดเนื้อหาจากการจัดประชุมเสวนาทางวิชาการในหัวข้อ “อิสลามกับการบริหารทัศนคติที่แตกต่างในสังคมไทย” เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2561 เวลา 09.00-17.00 น. ณ ห้องอิสกันดาร์ โรงแรมรีเจนท์ งามคำแห่งกรุงเทพฯ ที่ทางสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี ร่วมกับเครือข่ายองค์กรภาคีจัดการประชุม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิ คณาจารย์ นักกิจกรรม สื่อมวลชน นักเคลื่อนไหวอิสลามในสังคมไทยมุสลิมถึงทางออกของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ระหว่างมุสลิมด้วยกันหรือมุสลิมกับชนต่างศาสนา โดยสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาสำนักจุฬาราชมนตรี ได้ดำเนินการจัดพิมพ์และเผยแพร่ร่วมกับสำนักจุฬาราชมนตรี

ค. โครงการ “Wasatiyyah Live”

สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีโครงการ Wasatiyyah Live ซึ่งเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะนำเสนอข้อมูลของสถาบันและข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับแนวทางสายกลางที่ถูกต้องให้แก่พี่น้องมุสลิมและพี่น้องที่ต่างศาสนิกทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้ทราบและนำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเข้าถึงผู้คนด้วยการใช้สื่อโซเชียลมีเดียที่เป็นที่นิยมในสังคมคือ facebook live โดยใช้ชื่อว่ารายการ Wasatiyyah Live สร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างศาสนาเพื่อนำเสนอและสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับอิสลาม ออกอากาศทุกวันเสาร์ เวลา 16.00-17.00 น. ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 28 มีนาคม 2563 เป็นต้นมา อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด – 19 จึงทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมในรูปแบบอื่นได้มากนัก ซึ่งได้รับความสนใจและการเข้ามารับชมและมีส่วนร่วมจากผู้คนในประเทศและต่างประเทศในทุก ๆ สัปดาห์เป็นจำนวนมาก

ง. การจัดโครงการวะสะฎิยะฮ์สัจญ์และช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม

สถาบันวะสะฎิยะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการจัดโครงการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและวะสะฎิยะฮ์สัจญ์เพื่อสร้างพื้นที่กลางในการพูดคุยระหว่างความคิดที่แตกต่างในศาสนาอิสลามด้วยกัน ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอ ดังนี้

1. โครงการ “วะสะฎิยะฮ์ เราไม่ทิ้งกัน”

สถาบันวะสะฎิยะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีโครงการช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม โดยได้มีโครงการจัดทำถุงยังชีพเพื่อช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของพี่น้องในช่วงภาวะการแพร่ระบาดของไวรัส โควิด19 เป็นจำนวน 500 ถุง โดยแจกจ่ายให้กับผู้ที่ได้รับผลกระทบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่กรุงเทพมหานครทั้งมุสลิมและเพื่อนต่างศาสนา

2. โครงการวะสะฎิยะฮ์สัจญ์ “สานเสวนาศาสนิกสัมพันธ์และศึกษาดูงาน”

สถาบันวะสะฎิยะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีโครงการวะสะวะฎิยะฮ์สัจญ์ สานเสวนาศาสนิกสัมพันธ์และศึกษาดูงานระหว่างวันที่ 20-22 พฤศจิกายน 2563 ที่จังหวัดเชียงราย-พะเยา-เชียงราย เพื่อมุ่งหวังที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่มุสลิมและพี่น้องต่างศาสนาและร่วมสานเสวนาศาสนิกสัมพันธ์ ส่งเสริมความดีงามบนความแตกต่างหลากหลาย ตระหนักรู้ในคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในชาติด้วยความสงบสุขอย่างยั่งยืน

3. โครงการวะสะฎิยะฮ์สัจญ์ “วะสะฎิยะฮ์..สานสังคมสันติสุข”

สถาบันวะสะฎิยะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการวะสะวะฎิยะฮ์สัจญ์“วะสะฎิยะฮ์..สานสังคมสันติสุข” ณ วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร ในวันที่ 6 พฤษภาคม 2563 นำโดย ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข ผู้อำนวยการสถาบันฯ และคณะกรรมการของสถาบันอีกหลายท่านได้เดินทางไปที่วัดประยูรวงศาวาสวรวิหารเพื่อเข้าเยี่ยมคารวะ พระพรหมบัณฑิต เจ้าอาวาสและมอบถุงยังชีพแก่ผู้นำ 6 ชุมชนย่านกะดีจีน โดยพระพรหมบัณฑิต ให้การต้อนรับและสนทนาธรรม กับ ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎิยะฮ์ฯ ด้วยความปลื้มปิติยินดีของทุกคน

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่า สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้มีการทำงานในเชิงการกระตุ้น รวมถึงการเคลื่อนไหวและสนับสนุนแนวคิดอัลวะสะฎียะฮ์ ประเด็นการอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนาและประเด็นการสร้างพื้นที่กลางในการพูดคุยระหว่างความคิดที่แตกต่างในศาสนาอิสลามด้วยเช่นกัน ผ่านการสร้างฟอรัมการประชุมสัมมนา การบรรยายสาธารณะ การผลิตหนังสือเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ และการจัดรายการให้ความรู้ในแนวทางวะสะฎียะฮ์โดยมีเวปเพจทางสื่อโซเชียลมีเดียที่น่าสนใจ กิจกรรม ความรู้ และความเคลื่อนไหวของสถาบัน ฯ โดยเป็นการดำเนินงานด้วยตัวเองและร่วมมือกับฝ่ายวิชาการ คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย สำนักจุฬาราชมนตรี สถาบันการศึกษา รวมทั้งหน่วยงานราชการ เช่น กระทรวงการต่างประเทศและกรมการศาสนา เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าว นับว่ามีความสอดคล้องกับพันธกิจและแผนงานของสถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา ฯ ทั้ง 5 ข้อ คือ

1. ผลิตองค์ความรู้เพื่อเผยแพร่แนวคิดวะสะฎียะฮ์ให้เป็นที่รับทราบในสังคมไทย
  2. ฝึกอบรมผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เยาวชน เพื่อสร้างวิทยากรที่นำแนวทางวะสะฎียะฮ์ไปปรับใช้ในชุมชน
  3. สร้างนักวิจัยมุสลิมเพื่อสังเคราะห์และถอดบทเรียนและเผยแพร่หลักคุณลักษณะในอิสลาม
  4. สานเสวนา/ศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนิกในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม
  5. พัฒนาความร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสันติภาพและการพัฒนาจากแผนงานของสถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา ฯ ทั้ง 5 ข้อ
- ผู้วิจัยเห็นว่าการเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมและเป็นที่น่าพอใจได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ก. สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี) ได้จัดให้มีการผลิตหนังสือและเอกสารเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์เพื่อเผยแพร่แนวคิดวะสะฎียะฮ์ให้เป็นที่รับทราบในสังคมไทย ได้แก่ 1. หนังสือ “อัลวะสะฎียะฮ์คุณลักษณะแห่งอิสลาม” 2. หนังสือ “วะสะฎียะฮ์พื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม” 3. หนังสือ แลกเปลี่ยนมุมมอง ออกโดยที่ประชุมโลกอิสลามในหัวข้อ “อิสลามกับการต่อต้านการก่อการร้าย” 4. เอกสาร “ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยเกี่ยวกับประวัติและคำสอนของศาสดามุฮัมมัดคือลอลลอลออะลียะฮ์วะซัลลิม” (ข้อมูลจากงานวิจัย) 5. หนังสือ “คู่มือหลักสูตรการฝึกอบรมวะสะฎียะฮ์” 6. หนังสือ “อิสลามกับการบริหารทัศนคติที่แตกต่างในสังคมไทย”

ข. สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาฯ จะประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ดังเช่น โครงการผู้นำ “พัฒนาภาวะความเป็นผู้นำศาสนายุคใหม่” จัดทำโครงการโดยสถาบันพัฒนาผู้นำศาสนาอิสลาม โดยมี ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข (ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนาฯ) จะเป็นวิทยากรเพื่อนำเสนอแนวทางวะสะฎียะฮ์ผ่านการอบรมผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน เยาวชน เพื่อสร้างวิทยากรที่นำแนวทางวะสะฎียะฮ์ไปปรับใช้ในชุมชน

ค. การสร้างนักวิจัยมุสลิมเพื่อสังเคราะห์และถอดบทเรียนและเผยแพร่หลักทางสายกลางในอิสลาม ซึ่งจากการศึกษาในส่วนนี้ยังไม่ได้มีการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะเป็นการแนะนำและให้คำแนะนำแก่นักศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอกในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทย

จ. สานเสวนา/ศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนิกในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม สถาบันวะสะฎียะฮ์ได้มีการเคลื่อนไหวในส่วนนี้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในการร่วมเสวนาแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกันหรือไปเยี่ยมเยียนศาสนสถานของพี่น้องต่างศาสนิกทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด ดังเช่นโครงการวะสะวะฎียะฮ์สัญจร "วะสะฎียะฮ์..สานสังคมสันติสุข" ณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร การเยี่ยมคริสตชน ณ อาสนวิหารพระหฤทัยเชียงใหม่และการร่วมสานเสวนาศาสนิกสัมพันธ์ที่วัดแม่ก่าห้วยเคียน จ.พะเยา เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า การทำงานที่ผ่านมาของสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา ฯ ถือเป็นการเริ่มต้นที่จะสร้างความเข้าใจต่อแนวทางวะสะฎียะฮ์ในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะระดับปัญญาชน นักวิชาการ ผู้นำชุมชนและข้าราชการบางส่วน โดยได้รับความร่วมมืออย่างดีพอสมควรจากตัวบุคคลองค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชนและทางราชการ แต่ข้อจำกัดของสถาบัน ฯ ก็คือมีเจ้าหน้าที่เพียง 1 คนที่ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานและอาศัยเงินช่วยเหลือจากสำนักจุฬาราชมนตรีรวมถึงการหาทุนจากภายนอก ซึ่งการทำงานของสถาบัน ฯ มีลักษณะเป็นงานจิตอาสา คณะกรรมการ ไม่มีค่าตอบแทนนอกจากค่าตอบแทนการประชุมเท่านั้น จึงทำให้ทางสถาบัน ฯ ไม่อาจจะดำเนินการเคลื่อนไหวที่ครอบคลุมในทุกด้านได้

3.4.2 ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (วิทยาเขตปัตตานี)

3.4.2.1 ประวัติความเป็นมา

คณะวิทยาการอิสลามมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้ก่อตั้ง “ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา” ด้วยความเห็นชอบในการประชุมในหัวข้อ"วะสะฎียะฮ์และการนำมาใช้ในสังคมที่มีความ

หลากหลาย" ซึ่งได้มีการลงนามในวันที่ 18 สิงหาคม ค.ศ 2014 โดยมีเป้าหมายและเจตนาที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในภาคใต้ของประเทศไทย โดยวางยุทธศาสตร์เพื่อที่จะสร้างความเข้าใจในสังคมทางภาคใต้ของไทยออกเป็น 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางวะสะฎียะฮ์ในด้านความหลากหลาย โดยทำการรวบรวมข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นดังกล่าวซึ่งจะทำการแปลเป็นภาษาไทยและภาษามลายู

ขั้นที่ 2 ศึกษาเหตุการณ์และข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมภาคใต้ของประเทศไทย โดยทำการศึกษาภาคสนามในพื้นที่ชุมชนต่าง ๆ และผู้คนในสังคมได้แก่ นักเผยแพร่ศาสนา ครู อาจารย์ พ่อค้า ผู้นำชุมชนและบุคคลอื่น ๆ ในสังคม

ขั้นที่ 3 การส่งเสริมแนวคิดและความเข้าใจเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ รวมถึงการนำไปใช้ในสังคม โดยมีการจัดสัมมนาทางวิชาการและสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ที่จะต่อยอดองค์ความรู้ความเข้าใจของแนวทางดังกล่าว การจัดอบรม การประชุม การพิมพ์และเผยแพร่เอกสารเป็นภาษาไทยทางสื่อต่าง ๆ

3.4.2.2 รูปแบบการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการของศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีดังนี้

ก. แผนงานศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา

ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี มีแผนงานและยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. จัดอบรมหลักสูตรและ workshop เกี่ยวกับ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการอบรมดังกล่าวมีกลุ่มเป้าหมายคือนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ของประเทศไทยทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม
2. จัดอบรมและทำ workshop รายการส่งเสริมความเข้าใจให้กับครูและอาจารย์ของโรงเรียนสอนศาสนาในทางภาคใต้ของประเทศไทย โดยการอบรมดังกล่าวมีกลุ่มเป้าหมายคือบุคลากรทางการศึกษาโรงเรียนสอนศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย
3. จัดสัมมนาทางวิชาการและการเทศนาธรรมในวันศุกร์เกี่ยวกับหัวข้อ “การเตือนให้ระวังจากแนวความคิดที่หลงผิด” โดยทางวิทยาลัยอิสลามศึกษาได้จัดเสวนาเกี่ยวกับการส่งเสริมแนวทางในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพและให้ระวังจากแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง

ข. วิสัยทัศน์ (Vision)

“เป็นสถาบันชั้นนำด้านวิทยาการอิสลามที่ยึดหลักวะสะฎีเยฮ์(อิสลามสายกลาง) ของประเทศและภูมิภาค”

ค. พันธกิจ (Mission)

“สร้างบัณฑิตที่มีคุณลักษณะวะสะฎีเยฮ์และคุณธรรมอิสลาม ผลิตงานวิจัย วิทยาการอิสลาม บริการวิชาการเพื่อพัฒนาสังคมสันติสุขที่ยั่งยืน”

ง. โครงสร้างศูนย์วะสะฎีเยฮ์ศึกษา

ศูนย์วะสะฎีเยฮ์ศึกษา มีการกำกับดูแลและวางนโยบายโดย ผศ.ดร.อาลี สาเมาะ ผู้อำนวยการศูนย์ ร่วมกับคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

3.4.2.3 การเคลื่อนไหว “วะสะฎีเยฮ์” ของศูนย์วะสะฎีเยฮ์ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

จากการศึกษาการเคลื่อนไหว “วะสะฎีเยฮ์” ของศูนย์วะสะฎีเยฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ผู้วิจัยพบว่ามีการเคลื่อนไหวเพื่อขับเคลื่อนแนวทางวะสะฎีเยฮ์ในหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

ก. การจัดสัมมนาทางวิชาการและการเทศนาธรรมในวันศุกร์

ศูนย์วะสะฎีเยฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้จัดสัมมนาทางวิชาการและการเทศนาธรรมในวันศุกร์ ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอโดยสังเขป ดังนี้

1. สัมมนาทางวิชาการและเทศนาธรรมในหัวข้อ “การเตือนให้ระวังจากแนวความคิดที่หลงผิด” โดยเป็นการส่งเสริมแนวทางในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพและระวังจากความคิดที่หลงผิด ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

1.1 การเสวนาทางวิชาการในวันพุธที่ 1 เดือนตุลาคม 2014 ณ ห้องประชุมใหญ่ของคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ในหัวข้อ “ดาอิชและวิธีการเผชิญหน้ากับกลุ่มดังกล่าว” ร่วมเสวนาโดย ผศ.ดร.อาลี สาเมาะ ผศ.ดร.อัลดุลฆอนี สื่อแต ผศ. มัสลัน มาหะมะ โดยมี ผศ.ดร.รอฟลี แวะหะมะ เป็นประธานในการจัดเสวนา การเสวนาครั้งนี้มีนักศึกษาและสื่อมวลชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก

1.2 การจัดเสวนาในหัวข้อ "อัลวะสะฎียะฮ์" ในวันพฤหัสบดีที่ 12 เดือนกุมภาพันธ์ 2015 ณ มัสยิดของมหาวิทยาลัย โดยเชิญอาจารย์อับดุลเราะมาน คณาจารย์จากคณะต่าง ๆ และ นักศึกษามาร่วมการสัมมนาในครั้งนี้

1.3 เทศนาธรรม (คุตบะฮ์) ในหัวข้อ "ความเข้าใจเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์" โดยอาจารย์ ฮาริส แว โดยการมอบหมายจากคณะวิทยาการอิสลาม ณ มัสยิดของมหาวิทยาลัย ในวันที่ 15 สิงหาคม 2015

1.4 เทศนาธรรม (คุตบะฮ์) ในหัวข้อ "อัลวะสะฎียะฮ์และแนวทางต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมไทย" โดย ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข โดยการมอบหมายจากคณะ วิทยาการอิสลาม ณ มัสยิดของมหาวิทยาลัย ในวันที่ 18-19 2015 โดยมีคณาจารย์จากสถาบันต่าง ๆ ที่สอนศาสนาในภาคใต้ของประเทศไทยมาร่วมรับฟัง

ข. การส่งตัวแทนเข้าร่วมในการสัมมนาที่เกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์

ศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้จัดให้มีการส่งตัวแทนในการเข้าร่วมในการสัมมนาและการประชุมที่เกี่ยวข้องกับอัลวะ สะฎียะฮ์ ไม่ว่าจะเป็นการสัมมนาในประเทศหรือต่างประเทศ ซึ่งการประชุมสัมมนาต่าง ๆ ที่ทาง คณะวิทยาการอิสลาม ได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมมีดังนี้

1. การเข้าร่วมเสวนาเรื่อง "วะสะฎียะฮ์แนวทางของพระเจ้าและความต้องการของ มนุษยชาติ" ที่จัดขึ้นโดยศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษาอิมามมุฮัมมัด บิน อับดุลวะฮาบ มหาวิทยาลัย อิสลามมะดีนะฮ์ ระหว่างวันที่ 20-21 เดือนมกราคม 1434 ฮ.ศ โดยมี ผศ.ดร. อาลี สาเมาะ เข้าร่วม ประชุมและเสนอผลงานทางวิชาการเรื่อง "วะสะฎียะฮ์ในด้านจริยธรรมจากอัลกุรอานและซุนนะฮ์"

2. การเข้าร่วมประชุมและเปิดตัวสถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี ที่จัดขึ้นโดยสำนักจุฬาราชมนตรี โดยการสนับสนุนของสถาบันวะสะฎียะฮ์ ประเทศคูเวต ณ ศูนย์บริหารกิจการศาสนาอิสลามแห่งชาติ เฉลิมพระเกียรติ กทม. ในวันที่ 20 เดือน สิงหาคม 2014

3. การเข้าร่วมประชุมวะสะฎียะฮ์ ในหัวข้อ "ซุนนะฮ์...รากฐานของวะสะฎียะฮ์" ซึ่ง จัดขึ้นโดยคณะอัลกุรอานและซุนนะฮ์ศึกษา มหาวิทยาลัยอิสลาม ประเทศมาเลเซีย ณ กรุง กัวลาลัมเปอร์ ระหว่างวันที่ 26 -27 เดือนพฤศจิกายน 2014 โดยมี ผศ.ดร. อาลี สาเมาะ เข้าร่วม ประชุมและเสนอผลงานทางวิชาการเรื่อง "เจตนารมณ์ของอิบาดะฮ์และการนำไปบังคับใช้"

ค. การพบปะแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากสถาบันวะสะฎียะฮ์ในต่างประเทศเพื่อ สร้างความร่วมมือแลกเปลี่ยนทางวิชาการ

หนึ่งในเป้าหมายของคณะวิทยาการอิสลามในการส่งเสริมหลักการของวะสะฎียะฮ์ คือ การจัดโครงการพบปะเยี่ยมเยียนสถาบันวะสะฎียะฮ์ในกลุ่มประเทศอาหรับเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวทางการสร้างความร่วมมือทางวิชาการและเสนอคำแนะนำจากประสบการณ์ของสถาบัน ซึ่งส่วนหนึ่งจากการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ มีดังนี้

1. เยี่ยมเยียนสถาบันวะสะฎียะฮ์ อิมามมุฮัมมัด บิน อับดุลวะฮาบ (เพื่อการศึกษาและค้นคว้า) ในคณะดะอ์วะฮ์และอูศูลุดดีน มหาวิทยาลัยอิสลามมะดีนะฮ์ ในวันที่ 20/4/2014 โดยมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันเกี่ยวกับการตั้งกองทุนของสถาบันวิจัยและศึกษาวะสะฎียะฮ์ ในวิทยาลัยอิสลามศึกษา รวมถึงการแสดงความคิดเห็น แสดงวิสัยทัศน์ พันธกิจและเป้าหมาย
2. พบปะเพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กับสถาบันอัลกอรอฎิวีย์เพื่อการศึกษาและการประยุกต์ใช้ (แนวทางวะสะฎียะฮ์) ณ นครโดฮา ประเทศกาตาร์ ในวันที่พฤหัสบดีที่ 22/1/2015 เพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนแนวทางการสร้างความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสถาบันทั้งสอง

ง. การสนับสนุนโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

1. การสนับสนุนโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมโดยได้มีการนำเสนองานวิจัยหลายชิ้นด้วยกันในประเด็นนี้ ดังเช่น โครงการวิจัยที่เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการสร้างสันติภาพในโรงเรียนสอนศาสนา นำโดย ดร.อิสมาอีล กะเต๊ะ และทีมงาน
2. โครงการวิจัยในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ ในหลักสูตรนานาชาติ คณะวิทยาการอิสลามและสาขาภาษาอาหรับ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

จ. จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เกี่ยวกับ “อัลวะสะฎียะฮ์ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและการนำมาใช้ในสังคมไทย”

การประชุมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับประเด็น “อัลวะสะฎียะฮ์ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและการนำมาใช้ในสังคมไทย” ซึ่งจัดขึ้นในวันที่ 6 -7 ซุลฮิจยะฮ์ อิจเราะฮ์ศักราช ที่ 1436 ตรงกับวันที่ 19 - 20 กันยายน 2015 โดยมีผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์ศึกษาอัลกอรอฎิวีย์ ประเทศ

การ์ตา และ ดร. มูฮัมหมัดเคาะลีฟะฮ์ ฮะซัน มาร่วมประชุม โดยมีการเสวนาเชิงปฏิบัติการในประเด็นต่างๆดังนี้

1. การเสนอหัวข้อวิจัยเกี่ยวกับอัลวะสะฎียะฮ์และวิธีการนำมาใช้ในสังคมไทย โดยมีการจัดงบประมาณสำหรับเรื่องนี้โดยเฉพาะ ซึ่งทางคณะวิทยาการอิสลามได้มอบหมายให้สถาบันวะสะฎียะฮ์ศึกษาและการประยุกต์ใช้ในสังคมพหุวัฒนธรรม เป็นตัวแทนดำเนินการในเรื่องนี้ โดยสร้างเครื่องมือทางด้านวิจัย การเลือกประเด็นต่าง ๆ (หัวข้อวิจัย) และสรรหาผู้วิจัย

2. การขับเคลื่อนแนวทางวะสะฎียะฮ์ในกิจกรรมนักศึกษา และมอบหมายให้ทางมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ เป็นตัวแทนดำเนินการในเรื่องนี้โดยสร้างเครื่องมือทางด้านวิจัยและดำเนินการวิจัย

3. เตรียมบุคลากรทางการศึกษาในโรงเรียนสอนศาสนาและเสริมองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางวะสะฎียะฮ์ โดยมอบหมายให้ทางมหาวิทยาลัยฟาฏอนี เป็นตัวแทนดำเนินการในเรื่องนี้

นอกจากนี้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ทางคณะได้จัดให้มีค่ายอบรมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติเป็นเวลาสองวัน โดยมีนักศึกษามุสลิมและนักศึกษาชาวพุทธจำนวนหนึ่งจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้าร่วม โดยมีเป้าหมายสร้างความเข้าใจแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมและความหลากหลายทางศาสนา

นอกจากนี้ทางสถาบันวะสะฎียะฮ์ ๆ ยังมีการสร้างหลักสูตรทางการศึกษาในแนวทางวะสะฎียะฮ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ด้วยการร้องขอจากหน่วยงานที่กำกับดูแลเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนในภาคใต้ของกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมทั้งนี้ทางคณะยังได้จัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมสำหรับครูโรงเรียนรัฐบาลระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องสันติภาพและการส่งเสริมสันติภาพในภูมิภาคนี้

จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยพบว่า สถาบันวะสะฎียะฮ์ศึกษาได้มีการทำงาน รวมถึงการเคลื่อนไหวและสนับสนุนแนวคิดอัลวะสะฎียะฮ์ ประเด็นการอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนา โดยมุ่งเน้นไปที่นักเรียนและนักศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษาในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสำคัญ ผ่านการประชุมสัมมนา การบรรยายสาธารณะ การสนับสนุนโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม การพบปะแลกเปลี่ยนองค์ความรู้จากสถาบันวะสะฎียะฮ์ในต่างประเทศเพื่อสร้างความร่วมมือแลกเปลี่ยนทางวิชาการ การส่งตัวแทนเข้าร่วมในการสัมมนาที่เกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์และการเทศนาธรรมในวันศุกร์ โดยเป็นการดำเนินงานร่วมกับคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และมหาวิทยาลัยในพื้นที่ เช่น มหาวิทยาลัยฟาฏอนีและมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ รวมทั้งหน่วยงานราชการ เช่น กระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวนี้เพื่อมุ่งเน้นการสันติภาพและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของผู้คนที่มีความหลากหลายในสังคม

3.5 ความเห็นต่อแนวทางวะสะฎียะฮ์ รูปแบบและกระบวนการการทำงานของ สถาบัน“วะสะฎียะฮ์”ในประเทศไทย

3.5.1 ความเห็นต่อการปฏิบัติตามแนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

การศึกษาความเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวว่ามีทัศนคติและข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวกับกรณีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางวะสะฎียะฮ์ในกรณีต่าง ๆ เช่น กรณีปัญหาความรุนแรงปัญหาความขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในสังคมโลกและในประเทศไทย กรณีทัศนคติความเห็นต่อความจำเป็นในการจัดตั้งสถาบันขึ้นมาในประเทศไทย กรณีความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิต่อนโยบายแนวทางการดำเนินงานของสถาบัน ๆ กรณีทัศนคติความเห็นของผู้นำองค์กรหรือสถาบันวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทยต่อปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานและแนวทางแก้ไข และกรณีการนำแนวทางวะสะฎียะฮ์มาปรับใช้ในบริบทของประเทศไทย

ทัศนคติและข้อมูลเชิงลึกที่เกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวข้างต้นมีความเห็นที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้ตอบคำถามในการให้สัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารกิจการศาสนาอิสลาม สำนักจุฬาราชมนตรี จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในประเด็นนี้พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นพ้องต้องกันว่าปัจจัยความรุนแรงและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศมุสลิมหรือในพื้นที่ที่มีมุสลิมอาศัยอยู่นั้นไม่ได้เกิดขึ้นด้วยกับหลักการของอิสลาม แต่มีเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน โดยมีเหตุผลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เหตุผลด้านทฤษฎีนิติศาสตร์

ซึ่งจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ส่วนใหญ่ล้วนมีความเห็นที่สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกันคือ

อิสลามเป็นศาสนาที่กำหนดวิธีส่งเสริมให้คนในสังคมมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันและอยู่ในสังคมอย่างสันติอิสลามเป็นศาสนาแห่งความเมตตาที่มีหลักคำสอนที่แผ่ความเมตตาแก่ชาวโลกและดำรงไว้ซึ่งความผาสุกอันนิรันดร์กาลตามได้ที่มีมนุษย์ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลามและแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัดเพื่อคงไว้ซึ่งสันติภาพที่ยั่งยืน ดังนั้น สันติภาพในโลกนี้จะเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืนก็ขึ้นอยู่กับการประพฤติปฏิบัติตนในหลักคำสอนของศาสนาและละทิ้งออกห่างจากสิ่งที่มีผิดต่อทฤษฎีนิติศาสตร์ของศาสนา

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ความรุนแรงที่เกิดขึ้น ก่อนอื่นเราต้องดูก่อนว่า อิสลามกำหนดให้เราปฏิบัติอย่างไร คำว่าอิสลามมาจากคำว่า “سلام” ที่แปลว่าสันติ ซึ่งคนที่เป็นมุสลิมก็หมายถึง คนที่มอบตัวยอมรับให้กับพระเจ้าในสิ่งที่พระองค์ทรงใช้และสิ่งที่พระองค์ทรงห้าม เมื่อคำว่าอิสลามที่แปลว่าสันติแค่นี้ยังไม่พอ อัลลอฮ์ยังสั่งใช้ให้กับมุสลิมว่า จงเข้าไปอยู่ในสันติอย่างทั่วถึง ดังกล่าวนี้อีกชี้ให้เห็นว่าอิสลามเป็นศาสนาที่กำหนดให้อยู่อย่างสันติ อย่างสงบระหว่างมุสลิมด้วยกันและระหว่างมุสลิมกับผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ดังที่อัลลอฮ์ทรงตรัสว่า “พระองค์ไม่ได้ห้ามในการที่จะทำดี ปฏิบัติดีต่อผู้ที่ไม่ได้เช่นชวากับพวกท่านทั้งหลาย และไม่ได้ห้ามมุสลิมปฏิบัติตามความเชื่อในศาสนา ไม่ได้ห้ามมุสลิมในการศรัทธาต่อพระองค์อัลลอฮ์”

อิสลามเป็นศาสนาที่สอนให้เราอยู่กันอย่างสันติ อยู่กันแบบเอื้ออาทร ท่านนบีเองก็ไม่ได้บอกว่าการปฏิบัติดีนั้นเฉพาะแต่มุสลิมเท่านั้น ดังที่ท่านได้กล่าวว่า “ผู้ที่มีความเมตตา อัลลอฮ์ก็จะเมตตาแก่เขา” ดังนั้นเจ้าจงให้ความเมตตาให้กับผู้ที่อยู่บนผืนแผ่นดินนี้และผู้ที่อยู่บนฟากฟ้าก็จะเมตตาแก่เจ้า” ตรงนี้ก็สรุปได้ว่าอิสลามเป็นศาสนาที่สอนให้มุสลิมมีความสันติอยู่กันในรูปแบบสันติ

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า: “ในกรณีนี้ต้องแยกออกเป็น 2 ประเด็นด้วยกันในหลักคำสอน ส่วนหนึ่งการที่บอกว่าอิสลามเรียกร้องไปสู่สันติภาพ ดังกล่าวนี้อันเป็นหลักคำสอนส่วนศาสนิกชนหรือตัวบุคคลอันนี้ก็อีกส่วนหนึ่งต้องแยกกัน ดังนั้นสิ่งใดที่เมื่อคนปฏิบัติก็ไม่ได้หมายความว่าสิ่งนั้นสอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลามเสมอไป ต้องแยกว่าหลักคำสอนจริง ๆ คืออะไร ปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์มันก็อีกประเด็นหนึ่ง สรุปตรงนี้ได้ว่าเรื่องหลักการอาจจะครบถ้วนสมบูรณ์แต่การจะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์นั้นเป็นความบกพร่องของคนในศาสนานั้นเอง หากว่ามุสลิมปฏิบัติตามหลักการที่ถูกต้องแล้วคำสอนของอิสลามก็ย่อมนำมาซึ่งความสงบร่มเย็นความเป็นปกติสุข แต่ที่มันไม่สงบอาจจะเป็นความผิดพลาดหรือความไม่เข้าใจในการนำหลักคำสอนดังกล่าวมาปฏิบัติของมุสลิมเอง”

2. เหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน

ซึ่งจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นในประเด็นดังกล่าว ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ทั้งหมดล้วนมีความเห็นที่สอดคล้องกันไปในทิศทางเดียวกันคือ ปัจจัยความรุนแรงแล้วความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศมุสลิมหรือในพื้นที่ที่มีมุสลิมอาศัยอยู่นั้นไม่ได้เกิดขึ้นด้วยกับหลักการของอิสลาม แต่มีเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ความวุ่นวายต่าง ๆ เหล่านั้นมันเกิดขึ้นมาจากใคร ในเมื่อตัวบทบัญญัติของศาสนาไม่ได้สอน แน่แน่นอนว่าจะต้องเกิดมาจากบุคคล ซึ่งบุคคลผู้นี้อาจจะเป็นคนภายในและบุคคลภายนอก บุคคลภายในก็หมายถึงมุสลิมด้วยกัน บุคคลภายนอกก็หมายถึงผู้ที่

ไม่ใช่มุสลิม จะเห็นได้ว่ามุสลิมด้วยกันก็จะมีกลุ่มที่สุตโต่ง ตรงนี้แหละที่สร้างให้เกิดความระส่ำระสาย ขึ้นสร้างความเสื่อมเสียให้กับมุสลิม เพราะว่าอิสลามนั้นสอนให้มุสลิมเป็นคนที่มีสันติและให้เดินทางสายกลาง ไม่ใช่ให้สุตโต่ง ไม่ใช่ให้ปล่อยปะละเลย ปัจจัยภายในก็คือมุสลิมสร้างความสุตโต่งในสิ่งที่พวกเขานั้นคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่จริง ๆ แล้วมันไม่ใช่ ส่วนปัจจัยภายนอก หากเราลองสังเกตว่าสมัยก่อนที่อเมริกาบอกกับรัสเซียหรือว่าสหภาพโซเวียต ตอนนั้นอิสลามไม่มีปัญหาอะไรเลยกับยุโรปกับศาสนาคริสต์ แต่พอหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลาย อเมริกากับยุโรปก็เริ่มมองไปที่มุสลิม ที่ถูกมองว่าน่าจะเป็นคู่แข่งกันได้เหมาะสมก็เลยหันมากัดมุสลิม ตรงนี้ก็ขึ้นอยู่กับพวกเราหมายถึงมุสลิมว่าจะจัดการอย่างไรกับปัจจัยภายในและภายนอกที่ทำความปั่นป่วนให้กับมุสลิม เราลองมาดูประเทศที่ทำสงครามกับประเทศที่เป็นประเทศมุสลิมว่าต้นเหตุเกิดมาจากอะไร ถ้าเราลองไปดูสาเหตุก็จะพบว่าต้นเหตุเกิดจากการแทรกแซงกิจการภายในจากมหาอำนาจ อย่างเช่นประเทศอิรักตอนที่ซัดดัม ฮุสเซนปกครอง สำนักข่าวตะวันตกก็รายงานข่าวออกมาว่าประเทศอิรักนั้นแรงแค้น แต่เมื่อถามชาวอิรักเองก็บอกว่าอยู่กันอย่างสบาย มีความสุขไม่มีปัญหาอะไร อเมริกาก็เข้าไปหาเรื่องเขาไปใส่ร้ายว่ามีอาวุธร้ายแรงแล้วก็ไปทำลายประเทศของเขา

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า: “ถ้าหากว่าเราพิจารณาดูในกลุ่มประเทศมุสลิมเอง ในสันนิบาตชาติอาหรับ 20 ประเทศ ถ้าดูในองค์กรอิสลามระหว่างประเทศก็มีไม่ต่ำกว่า 40 ประเทศ ในประเทศมุสลิมจำนวนมากเหล่านั้นก็ไม่ได้มีความรุนแรงไปเสียทั้งหมด ฉะนั้นคำพูดที่ว่ามุสลิมอยู่ที่ไหนจะมีแต่ความรุนแรงก็เป็นคำพูดที่ไม่ถูกต้อง แต่เกิดจากทฤษฎีที่เรียกว่าการเหมารวม เช่นประเทศมอโรคโค มอริตาเนีย ก็ไม่มีปัญหาอะไร ส่วนประเทศที่มีปัญหาก็คือกลุ่มประเทศที่อยู่ในแถบตะวันออกกลาง เราก็ต้องไปดูว่าภูมิหลังปัญหาดังกล่าวนี้เกิดจากอะไร ซึ่งเราจะพบว่าประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เคยอยู่ภายใต้อาณัติจักรวรรดิโรมันมาก่อน ปัญหาส่วนใหญ่ก็เกิดมาตั้งแต่ก่อนการล่มสลายของอาณาจักรออตโตมันปี 1923 คือมีการเรียกร้องไปสู่ความเป็นชาตินิยม มีการตั้งพรรคการเมืองที่เรียกว่าเช่น อิซบูลบะซ ซึ่งเป็นการปลุกชาตินิยมแต่ละกลุ่มชนขึ้นมา ในตุรกีก็ไปปลุกความเป็นชนชาติตุรกอเนี่ยน ชาวอียิปต์ก็ไปปลุกเรื่องความเป็นชนชาติอียิปต์โบราณ ชาวซีเรียก็พูดถึงอาณาจักรโบราณอัสซีเรียน ซึ่งดังกล่าวไม่ได้นำหลักธรรมมาใช้ ซึ่งอิสลามนั้นก้าวข้ามความเป็นชาตินิยม ความคลั่งไคล้ในชาติพันธุ์มานับตั้งแต่อดีต แล้วมันก็ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นเมื่อจักรวรรดิออตโตมันล่มสลาย ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจ เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ สเปนและอิตาลี ผลจากตรงนี้ก็นำมาสู่การต่อสู้ มีความวุ่นวายเกิดขึ้น แต่ถ้าย้อนกลับไปก่อนหน้านี้มันมีความวุ่นวายเกิดขึ้นหรือเปล่า ? ดังกล่าวก็เป็นเรื่องของการแทรกแซง เรื่องของการล่าอาณานิคม หรือแม้แต่ประเทศที่ปรากฏอยู่บนหน้าข่าวก็ถูกประเทศมหาอำนาจเข้าไปแทรกแซงทั้งสิ้น เช่น อัฟกานิสถาน ปากีสถาน เลบานอน จอร์แดน พาเลสไตน์ ล่าสุคค์ซีเรียที่เกิดความรุนแรง ผู้คนบ้านแตกสาแหรกขาดกัน เกิดสงครามกลางเมือง เช่น โชมเลีย ซึ่งผลจากการเข้าไปแทรกแซงของ

มหาอำนาจก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ ฉะนั้นก่อนที่จะไปกล่าวหาที่ต้องไปดูว่า มันเกิดอะไรขึ้นกับประเทศมุสลิมต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งก่อนหน้านี้ประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ก็ได้มี ปัญหาอะไร เป็นเพราะเรื่องผลประโยชน์ของมหาอำนาจ ฉะนั้นคำกล่าวที่ว่ามุสลิมไปอยู่ที่ไหนก็จะมี ความรุนแรงความวุ่นวายขึ้นที่นั่นตรงนี้เป็นวัฏกรรมเหมารวมที่ไม่จริงด้วยกับหลักวิชาการ เพราะว่า มุสลิมอยู่ในหลายที่ที่ไม่ได้มีความรุนแรง เช่น บรูไน อินโดนีเซีย ก็อาจจะมีผลกระทบกระทั่กันบ้าง การต่อสู้ของมุสลิมในฟิลิปปินส์ เขาก็ต่อสู้มาตั้งแต่การยึดครองของสเปนแล้ว”

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกส่วนหนึ่งเห็นว่า: ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกมุสลิมและพื้นที่ที่มี มุสลิมอาศัยอยู่นั้น ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากการถูกอธรรมและการไม่ได้รับความเป็นธรรม

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในโลกอิสลามไม่ใช่เกิดจาก ตัวของศาสนาอิสลามแต่เกิดจากผู้ที่อ้างตนว่าเป็นอิสลาม ที่มีความโลภมีการแก่งแย่งอำนาจและ ทรัพยากรและเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการจึงต้องใช้ความรุนแรงและบางครั้งก็เกิดจากการไม่ได้รับ ความเป็นธรรมถูกกดขี่จะเห็นได้ว่าที่ใดที่มีการกดขี่ผู้คนไม่ได้รับความเป็นธรรมก็จะเกิดการเรียกร้อง เมื่อไม่ได้รับความเป็นธรรมตามที่เรียกร้องก็จะใช้ความรุนแรงที่ใดที่มีความยุติธรรมมีความเป็นธรรมมี ความเป็นนิติรัฐที่นั่นก็就会有ความสงบสุขเกิดขึ้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า: “ความรุนแรงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นจาก ปัจจัย 2 อย่างด้วยกันคือ ถูกกดขี่ข่มเหงโดยมีความรู้สึกที่ไม่ได้รับความเป็นธรรม และวิธีการในการ เรียกร้องก็มีหลายวิธีการบางพื้นที่อาจจะใช้การเจรจาแต่ในบางพื้นที่การเจรจาอาจจะใช้ไม่ได้ เมื่อ เป็นเช่นนั้นก็อาจจะมีการจับอาวุธขึ้นมาต่อสู้ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีทรัพยากรและผลประโยชน์ที่ มากมายในพื้นที่ที่มีมุสลิมอยู่ เช่น ในตะวันออกกลาง อัฟกานิสถาน ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ผู้คนในพื้นที่ตรงนั้นมองว่าถูกมหาอำนาจมาเอาเปรียบและมา ตักตวงผลประโยชน์จากดินแดนของเขา อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญก็คือข่าวสารและการสร้างภาพสร้าง ข่าวขึ้นมา โดยทำให้มุสลิมถูกมองว่าเป็นกลุ่มก่อการร้ายชอบใช้ความรุนแรง ทั้งนี้ก็เพื่อให้มหาอำนาจ นั้นใช้อ้างเป็นความชอบธรรมในการเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์โดยอ้างว่าจะไปจัดการกับกลุ่มต่างๆ เหล่านี้หรือเข้าไปปลดอาวุธ ทำลายล้างอาวุธร้ายแรงในประเทศ”

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ทั้งหมด ล้วนมีความเห็นที่สอดคล้องกันไปทิศทางเดียวกันคือ เหตุปัจจัยสำคัญ 2 ประการที่ทำให้สังคม มุสลิมแตกแยกวุ่นวายนั้นคือปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกคือเราจะเห็นว่าโลก ตะวันตกได้มีความพยายามสร้างความหวาดกลัวความเป็นอื่นต่ออิสลามโดยผ่านองค์ความรู้ที่เป็น อุตสาหกรรมทางวิชาการ การเขียนภาพอิสลามให้เป็นไปตามจินตนาการของโลกตะวันตกและ

วัฒนธรรมอาหรับและอิสลามจึงถูกถ่ายภาพในลักษณะเป็นสิ่งแปลกประหลาดล้ำหลังไร้อารยธรรม และอันตราย ปัจจัยภายในนั้นคือเราต้องยอมรับว่าในสังคมมุสลิมเองมีความแตกแยกมีอคติต่อการแบ่งพรรคแบ่งพวกไม่เคารพในความเห็นต่างต่อกันดังนั้นอิสลามเป็นศาสนาที่มีหลักคำสอนที่ดึงามองงามดำรงเอกลักษณ์ไว้อย่างมั่นคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใดหากแต่มุสลิมที่อยู่ในสังคมเองไม่นำหลักการของศาสนาอิสลามมาปฏิบัติและเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้เสนอความเห็นเพิ่มเติมว่า มุสลิมจะต้องเป็นผู้ที่ใช้เหตุผล ความรอบคอบและวิหยปัญญา มุสลิมทั้งหลายต้องพิจารณาว่าหลักการอิสลามที่แท้จริงคืออะไร ศาสนิกอื่น ๆ เขาไม่อ่านกุรอาน เขาไม่อ่านหะดีษ แต่เขาอ่านจากตัวคนที่เป็นมุสลิม เขาจะดูจากการกระทำของคนที่เป็นมุสลิมว่าเป็นอย่างไร ทำอะไรบ้าง ดังนั้นสิ่งที่จะเอามาเป็นตัวที่จะล้มล้างความคิดที่ผิดให้ถูกต้องก็คือ ให้ความรู้ที่แท้จริงว่าความเป็นมุสลิมมันคืออะไร เป็นอย่างไร ตรงนี้เป็นสาเหตุที่มีคำกล่าวที่ว่า แยกอยู่ที่ไหนแตกต่างกันที่นั่น ก็เป็นสาเหตุจากพวกเราส่วนหนึ่งแล้วก็ปัจจัยภายนอกอีกส่วนหนึ่ง

3.5.2 ความเห็นต่อการเรียกชนต่างศาสนิกในประเทศไทยว่า “กาเฟร”

ในประเด็นความเห็นต่อการเรียกชนต่างศาสนิกในประเทศไทย โดยใช้คำว่า “กาเฟร” (ที่หมายถึง ผู้ปฏิเสธศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ผู้ที่ตกนรก) ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ส่วนใหญ่เห็นว่า ไม่ควรเรียกผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมด้วยการใช้คำเรียกว่า “กาเฟร” แบบเหมารวม เนื่องจากคำนี้มีความหมายหลายนัยยะด้วยกัน คำว่ากาเฟรที่ปรากฏในอัลกุรอานและในวจนะของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และนักนิติศาสตร์อิสลามยังได้จำแนกประเภทของกาเฟรไว้ โดยเฉพาะอีกด้วย การใช้คำนี้จำเป็นต้องดูบริบทของสังคม และพิจารณาถึงกาลเทศะด้วย

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “คำว่า กาเฟร ถูกแปลกันในหลายความหมาย เช่น ผู้ทรยศ ผู้ไร้ศรัทธา คนต่างศาสนา ถ้าหากเราเรียกบุคคลที่ไม่ใช่เป็นมุสลิมว่ากาเฟรแล้วทำให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดี ก็เลยไปใช้คำอื่นแทน เช่น เพื่อนต่างศาสนิกหรือชนต่างศาสนิก เป็นต้น เพื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกที่ไม่ดีและอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่ขยายวงใหญ่โตออกไปได้”

ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านกล่าวว่า: “คำว่ากาเฟรถูกกล่าวไว้ในอัลกุรอานเยอะมาก แต่เราต้องมาดูก่อนว่า ความหมายของคำ ๆ นั้นจุดประสงค์จริง ๆ ของมันคืออะไร และจุดประสงค์ในการใช้คำนี้ในกุรอานคืออะไร..?”

คำนี้มีความหมายอยู่ 2 อย่างคือ กาเฟรอะก็ตะฮ์กับกาเฟรเนียอุมะฮ์ ซึ่งถ้าปฏิเสธอย่างแรกก็คือไร้ศรัทธา แต่สำหรับกาเฟรเนียอุมะฮ์ หมายถึงผู้เนรคุณต่อพระเจ้าที่ประทานปัจจัยยัง

ซีพามาให้แก่เขา แต่เขาก็ไม่ขอบคุณ พระเจ้าให้ปัจจัยยังซีพาก็บอกว่าหาได้เอง ในอัลกุรอานจะกล่าวคำว่ากาเฟรคู่กับคูอริ คู่สงครามกับอิสลาม ผู้ที่มารุกรานศาสนาอิสลาม ไม่ได้หมายถึงผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอิสลามโดยทั่วไป แต่จะหมายถึงผู้ที่มาทำสงครามกับอิสลามในยุคของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ตั้งตนเป็นศัตรู ทำร้ายมุสลิม ซึ่งในยุคนี้เราไม่ควรที่จะใช้ อย่างเช่นการกล่าวว่า ผู้ปฏิเสธศรัทธานั้นจะตกนรกตลอดกาลซึ่งเรื่องของการตกนรกนั้น ให้เป็นเรื่องของอัลลอฮ์เพียงองค์เดียวเท่านั้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ยังให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “หากมีชาวพุทธและชาวคริสต์มาถามว่า ถ้าหากพวกเขาถูกฆ่าตายในสมรภูมิทางอิสลามจะว่าอย่างไร จะได้เข้าสวรรค์ไหม..? ก็ตอบไปว่า เรื่องนี้คุณก็ต้องไปถามผู้นำทางศาสนาของคุณ หลวงพ่อหรือนักบวช อย่ามาถามผมดังกล่าวเป็นเรื่องศาสนาของพวกคุณไม่ใช่เรื่องของผม เพราะในศาสนาอิสลามบอกว่าศาสนาใครก็ศาสนาฉัน ความเชื่อของใครก็เป็นความเชื่อของคนนั้น”

คำว่า “กาเฟร” ปัจจุบันนี้ไม่ควรนำมาใช้ เนื่องจากไม่มีความเหมาะสมที่จะนำมาใช้ เราเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม คนไทยก็มีที่นับถือศาสนาพุทธ นับถือศาสนาคริสต์ จะนับถือศาสนาอะไรก็แล้วแต่เรียกว่าเป็นพลเมือง เป็นคนในชาติ สมมุติว่ามุสลิมได้ภรรยาเป็นคนต่างศาสนิกแล้วเราจะเรียกพ่อตาว่าอย่างไร เนื่องจากลูกสาวก็ต้องทำดีกับพ่อแม่ของนางต่อไปถึงแม้ว่าเขาจะไม่นับถือศาสนาอิสลามก็ตาม การอยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันจำเป็นที่เราจะต้องเอาใจเขามาใส่ใจเรา เพราะไม่เช่นนั้นเราก็จะอยู่กันลำบาก คำว่า “กาเฟร” สมควรที่เราจะเลิกใช้ในการเรียกชนต่างศาสนิกในสังคมแบบเหมารวม เนื่องจากเป็นคำที่มุสลิมด้วยกันเองรู้และเข้าใจกันอยู่แล้วหน้าที่ของเราคือบอกกล่าว สอนและแนะนำอิสลามให้กับเขา ส่วนเรื่องที่เขาจะศรัทธาต่ออิสลามหรือไม่ นั่นอันนี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ทางนำนั้นมาจากอัลลอฮ์ ดังนั้นจึงไม่ควรที่จะไปชี้ชัดหรือฟันธงว่าคนผู้นั้นเป็นกาเฟรหรือไม่ใช่กาเฟร ถ้าหากว่าเราต้องการให้เขาเข้ารับอิสลามเราก็ไม่ควรที่จะใช้คำนี้ในการเผยแพร่ศาสนา และสมควรที่จะรณรงค์ในหมู่มุสลิมให้ระมัดระวังในการใช้คำนี้และการใช้คำนี้ อย่างเหมาะสม ถูกต้องตามสถานที่ เวลาและกาลเทศะ มองเพื่อนมนุษย์เหมือนญาติเหมือนพี่น้อง ต้องการให้เขาได้รับสิ่งดี ๆ และจุดมุ่งหมายในการสร้างของอัลลอฮ์นั้นก็คือเพื่อให้มนุษย์นั้นได้ทำความรู้จักกัน ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการแนะนำอิสลามนั้นก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่จำเป็นที่บรรดามุสลิมจะต้องแนะนำเพื่อนของเราให้เข้าใจและได้รับทราบ

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกส่วนหนึ่งมีความเห็นสอดคล้องกับความเห็นส่วนใหญ่ แต่ได้อธิบายเพิ่มเติมคำว่า “กาเฟร” ในมุมมองด้านนิติศาสตร์อิสลามต่อการแบ่งประเภทของชนต่างศาสนิกกว่ามีอยู่หลายประเภทด้วยกัน ไม่ควรเรียกหรือใช้คำนี้แบบเหมารวมต่อผู้ที่ไม่ได้เป็นมุสลิม

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “คำว่ากาเฟรตามหลักภาษาหมายถึง คนที่ปิดกั้นตัวเองไม่ศรัทธาต่ออิสลาม แต่ถ้าพูดถึงในศัพท์เทคนิคก็หมายถึงคนที่ไม่ใช่มุสลิม ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมก็เป็นคนที่หลากหลาย ในอัลกุรอานและในหะดีษของท่านนบีก็จะพบความหลากหลาย ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มจำพวกเดียวที่จะต้องไปสู้รบ หรือว่าไปทำร้าย เบียดเบียนเขา เพราะว่า “กาเฟร” มีหลายประเภท ต้องกล่าวแยกกันไป คือ

1. “กาเฟรหฺรียฺ” คือกลุ่มคนที่ทำร้ายมุสลิม ตั้งตนเป็นศัตรูกับมุสลิมมุสลิม เรียกกลุ่มนี้ว่า “กาเฟรหฺรียฺ” อนุญาตให้ทำการสู้รบกับชนกลุ่มนี้ได้ แต่ในยามศึกสงครามก็ต้องมีข้อปฏิบัติกับกลุ่มคนประเภทดังกล่าวนี้ ต้องมีขอบเขต อะไรทำได้ อะไรทำไม่ได้ ใครบ้างที่เราจะไปละเมิดไม่ได้ เช่น ห้ามสังหารกลุ่มคนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการทำสงครามถึงแม้ว่าจะเป็นส่วนหนึ่งจากนั้นก็ตาม เช่น คนแก่ คนชรา เด็ก สตรี นกบวช

2. “กาเฟรชิมมียฺ”และ “กาเฟรมุอาฮัด” กลุ่มบุคคลประเภทนี้ อิสลามห้ามสังหารโดยไม่มีสิทธิความชอบธรรม ห้ามทำสงคราม และถ้าหากกระทำถือเป็นแบบใหญ่และจะไม่ได้กลิ่นของสวรรค์ ปัจจุบันก็คือกลุ่มประเทศที่มีความสำคัญทางด้าน การทูต มีข้อตกลงกับประเทศมุสลิมมีสนธิสัญญาระหว่างกัน

3. “กาเฟรมุสตะมัน” คือกลุ่มบุคคลที่ได้รับความคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัจจุบันก็คือกระทรวงการต่างประเทศหรือคนรัฐบาลออกวีซ่าให้เข้ามายังประเทศ อาจจะเป็นนักท่องเที่ยว นักการทูตหรือคนที่มาทำธุรกิจ จะไปละเมิดเขาไม่ได้

4. “กาเฟรมุซาลิม” คือกลุ่มบุคคลที่เขาอาศัยอยู่กับมุสลิมโดยสันติ อหิงสา เช่นในเมืองไทย เขาไม่ได้ขับไล่เรา เป็นเพื่อนเรา เป็นเพื่อนบ้านเรา ซึ่งในอัลกุรอานก็บอกไว้อย่างชัดเจนในสุเราะฮ์อัลมมตะฮินะฮ์อายะฮ์ที่ 8 โดยมีใจความว่า:“อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดา (ชนต่างศาสนา) ที่มีได้รุกรานพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดี (ช่วยเหลือ) แก่พวกเขา และให้ปฏิบัติดีต่อพวกเขาด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้ที่มีความยุติธรรม”

ผู้ปกครองและประชาชนในเมืองไทยไม่ได้ขับไล่เรา แต่อาจจะสนับสนุนและช่วยเหลือมุสลิมด้วยหากว่ามีความสุขและความเข้าใจกันเป็นอย่างดี เช่น ในหลวงทรงช่วยสมทบทุนในการแปลอัลกุรอานเป็นภาษาไทย และไม่ได้ขับไล่มุสลิมออกจากดินแดนหรือประเทศนี้ แต่อาศัยอยู่ในฐานะพลเมืองของประเทศนี้ ได้รับการรับรองคุ้มครองทรัพย์สิน ที่ดินในการประกอบอาชีพที่ได้รับ การรับรองอย่างดีในกฎหมาย ดังกล่าวนี้ก็แสดงให้เห็นว่าชนต่างศาสนาในเมืองไทย มุสลิมสามารถที่

จะไปคบค้าสมาคมไปทำดีด้วยไปปฏิสัมพันธ์กับพวกเขา แล้วจะหากมองในมิติอื่น ๆ เช่น เขาต้องได้รับสิทธิในการปฏิบัติดีในฐานะเพื่อนบ้านของมุสลิม ซึ่งในอิสลามก็ไม่ได้จำกัดว่าเฉพาะมุสลิมเท่านั้นที่จะต้องทำความดีด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนิกชนจำเป็นที่เราจะต้องทำความดีด้วย เนื่องจากว่าเขาเป็นชนส่วนใหญ่ในประเทศนี้ พุทธในแง่ของหลักการศาสนาก็คือพวกเขาเป็นส่วนใหญ่ ใหญ่ ถ้าพุทธในแง่ของความเป็นไทยเขากับเราเท่ากัน ฉะนั้นเวลาอธิบายคำว่า “กาเฟร” ก็จะต้องแยกแยะก่อน โดยสามารถใช้คำนี้ได้ แต่ควรพิจารณาว่าใช้ในลักษณะใดจึงจะเหมาะสม

ผู้ทรงคุณวุฒิบางส่วนได้อธิบายเพิ่มเติมคำว่า: “กาเฟร” ในมุมมองด้านหลักการ เชื้อมัน (อะกีดะฮ์) ว่าไม่ได้เจาะจงถึงกลุ่มบุคคลใดเป็นการเฉพาะรวมถึงมุสลิมด้วย”

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “กาเฟร ก็หมายถึงผู้ปฏิเสธ ที่จะต้องถูกลงโทษจากพระเจ้า ดังกล่าวนี้อาจไม่ได้แปลว่าคนที่มีชื่อมุสลิมไม่ใช่ผู้ปฏิเสธ ถ้าหากเขาไม่เชื่อฟัง เขาปฏิเสธเขาก็ได้รับการลงโทษเหมือนกัน”

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า: “กาเฟร ใครก็ได้ที่เป็นผู้ปฏิเสธหลักการศาสนา และไม่ใช่คำที่เป็นคำที่นารังเกียจในระหว่างมุสลิมด้วยกันเอง แต่การใช้คำนี้นั้นต้องดูบริบท ต้องดูสภาพแวดล้อม ดูกาลเทศะด้วย ถ้าหากจะพูดก็ควรพูดว่าตามหลักการศาสนาอิสลามแล้ว คนที่ปฏิเสธจะลงนรก ไม่ใช่เหมารวมคำนี้ไปทั่ว การพูดจะต้องรักษาน้ำใจ ต้องดูสภาพแวดล้อมขณะนั้นด้วย เพราะว่าการเชิญชวนของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ นั้น จะมีการเผยแผ่อยู่ 2 แบบด้วยกันก็คือ

1. การเผยแผ่แบบแสดงพฤติกรรมออกมา แสดงความอ่อนน้อมออกมาให้เห็น ปรากฏชัดให้แก่ผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นมุสลิมหรือคนต่างศาสนิกก็ตาม ต่างๆเหล่านี้ก็จะทำให้ผู้ที่สงสัยหรือไม่เชื่ออาจจะเข้ารับอิสลามก็เป็นได้ คืออย่าให้มีพฤติกรรมการแสดงออกไปในทางก้าวร้าว พฤติกรรมที่แสดงออกมามันสื่อถึงจิตใจของเราด้วย

2. การปฏิสัมพันธ์ด้วยดีระหว่างกับผู้ที่มิใช่มุสลิม

3.5.3 ความเห็นต่อสถาบันวะสะฎียะฮ์ที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศไทย

ในประเด็นความเห็นที่มีต่อสถาบันวะสะฎียะฮ์ที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศไทย ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ส่วนใหญ่เห็นว่า สถาบันวะสะฎียะฮ์ที่ก่อตั้งขึ้นในประเทศไทยนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่ดี แต่หลายท่านก็ได้แสดงความเห็นต่อบทบาทขององค์กร ข้อเสนอปรับปรุง และข้อเสนอแนะที่แตกต่างกัน

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “การจัดตั้งสถาบันนับว่าเป็นสิ่งที่ดีมากมีการชี้แจงมีการพูดคุยกับเพื่อนต่างศาสนิกเป็นวิธีที่จะนำเสนออิสลามที่ถูกต้องให้กลับชนต่างศาสนิกได้รับรู้และก็เป็นแนวทางที่ดีมาก ๆ ก็นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี”

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า: “มันเป็นเรื่องความท้าทาย วิธีการอย่างหนึ่งก็คือการจัดตั้งองค์กรหรือสถาบันอะไรขึ้นมาเพื่อขับเคลื่อนวิสัยทัศน์หรือว่าแนวทางที่จะแก้ปัญหาให้เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของอิสลามอยู่แล้ว สถาบันวะสะฎียะฮ์หรือแนวคิดวะสะฎียะฮ์ก็ท้าทายและแนวทางที่จะดำเนินการในเรื่องนี้ก็เป็นที่ท้าทายเช่นกัน ส่วนแนวคิดสุดโต่งและแนวคิดที่รุนแรงของศาสนาพุทธอาจจะเกิดขึ้นในพม่าและศรีลังกาแต่ก็ลามเข้ามาในประเทศไทย ประเด็นต่อมา ก็เนื่องจากความไม่รู้ อาจจะโดยจงใจหรือเจตนาก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง แต่ที่สำคัญเลยก็คือมุมมองของมุสลิมเองที่มีต่อชุมชนต่างศาสนิก อาจจะเป็นเหตุให้เกิดอิสลามโมโฟรีเบียง ตรงนี้แหละจำเป็นจะต้องมีการคัดกรองจริงๆ เราจะอยู่กับเขาจะอยู่ยังไง อัลกุรอานพูดว่าอย่างไร หะดีษว่าอย่างไร ไม่ได้เกิดขึ้นหรือครบเพียงแต่เกิดขึ้นมาเพราะความหลากหลาย ความเป็นกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย”

ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านกล่าวว่า: “สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนาสำนักจุฬาราชมนตรี มีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะองค์กรหลักของศาสนาอิสลามในการนำเสนออิสลามบนพื้นฐานแห่งดุลยภาพเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจแก่ผู้ที่มีอคติต่ออิสลาม มองอิสลามเป็นภัยคุกคามและความน่ากลัว ดังนั้นสถาบันจะต้องมุ่งมั่นสื่อสาร พยายามสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนาและศาสนิกสัมพันธ์ให้มากขึ้น โดยต้องมีการเปิดพื้นที่เพื่อการพูดคุย สานเสวนาระหว่างศาสนาโดยนักวิชาการของแต่ละศาสนา เหล่านี้ถือว่าเป็นสาระสำคัญที่สถาบันจะต้องดำเนินการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในหลักคำสอนของอิสลามระหว่างศาสนาต่อกัน

3.5.4 ความเห็นต่อความหมายของ “อัลวะสะฎียะฮ์”

ในประเด็นความเห็นต่อความหมายของอัลวะสะฎียะฮ์ ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ส่วนใหญ่เห็นว่า อัลวะสะฎียะฮ์หมายถึง ทางสายกลางที่ไม่สุดโต่งไปในทางใดทางหนึ่งและความหย่อนยานไปในทางใดทางหนึ่ง

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ในความคิดของผมนั้นหมายถึงหลักทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักทางธรรมชาติที่อัลลอฮ์ได้กำหนดไว้ในศาสนาของพระองค์นั่นคือศาสนาอิสลาม โดยมีแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิที่เป็นตัวบทของอัลกุรอานและวจนะของท่านนบีมุฮัมมัดที่บ่งชี้ถึงความเป็นประชาชาติสายกลาง มีดุลยภาพ มีความสมดุลและมีความเที่ยงธรรมในการดำเนินชีวิต ดังนั้น

แนวทางนี้จึงเป็นหลักการของศาสนาอิสลามอย่างครอบคลุมและเป็นวิถีชีวิตซึ่งเป็นผลล่อหลอมมาจากการศึกษา การกระทำ ความเชื่อและศรัทธารวมถึงการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม”

3.5.5 ความเห็นต่อความสำคัญของ “อัลวะสะฎียะฮ์” ในเชิงหลักการอิสลาม

ในประเด็นความเห็นที่มีต่อความสำคัญในเชิงหลักการอิสลามของแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ส่วนใหญ่เห็นว่า วะสะฎียะฮ์ ในเชิงหลักการอิสลามถือว่ามีความสำคัญต่อมุสลิมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยปัจจุบันที่มีกระแสต่อต้านอิสลาม การสร้างภาพมุสลิมไปในทางลบและนิยมความรุนแรง

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ผมคิดว่าสถาบันมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดในเชิงหลักการของศาสนาอิสลาม เนื่องจากหัวใจหลักของแนวทางคือการสร้างวัฒนธรรมแห่งการยอมรับการมีความอดทนอดกลั้น ความเชื่อมั่นศรัทธา การยอมรับและตระหนักรับรู้ในความแตกต่าง ความเที่ยงธรรมและสติปัญญา”

3.5.6 ความเห็นต่อความจำเป็น ความเหมาะสมในการปรับใช้และการปฏิบัติแนวทางวะสะฎียะฮ์ในสังคมไทย

ในประเด็นความเห็นต่อความเหมาะสมในการปรับใช้แนวทางวะสะฎียะฮ์ระหว่างผู้คนที่มีความแตกต่างในสังคมไทย ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ส่วนใหญ่เห็นว่าแนวทางวะสะฎียะฮ์มีความจำเป็นและเหมาะสมอย่างมากระหว่างคนที่มีความแตกต่างในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ผมคิดว่าสถาบันมีความเหมาะสมและเป็นกลไกสำคัญในการใช้เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนที่มีความแตกต่างกันในสังคมไทย เนื่องจากการอยู่ร่วมกันในสังคมต้องเป็นไปด้วยความสงบสันติ ท่ามกลางความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือหัวใจหลักของศาสนาอิสลามในการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมทั้งในด้านความเชื่อ ความศรัทธา ความอคติและความเห็นต่าง ดังนั้นดุลยภาพของอิสลามในด้านความเชื่อ ความศรัทธาและความคิดในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายในสังคมและเสรีภาพในการนับถือศาสนา การดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและความเสมอภาคต่อกลุ่มชนชนต่างศาสนิก”

แต่เมื่อถามถึงการปรับใช้และการปฏิบัติแนวทางวะสะฎียะฮ์ในสังคมไทย ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) มีความเห็นที่แตกต่างกันในการปรับใช้และการปฏิบัติ ตามแนวทางวะสะฎียะฮ์ที่เหมาะสมกับสังคมไทย

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “ผมคิดว่าการดำเนินนโยบายและแผนปฏิบัติของ สถาบันวะสะฎียะฮ์เดินมาถูกทางแล้ว ในการจัดเวทีเปิดพื้นที่สานเสวนาในหลายเวทีที่ผ่านมา ร่วมกับ ศาสนาต่าง ๆ และสร้างเครือข่ายศาสนิกสัมพันธ์เพื่อเชิดชูแก่นแท้และความหมายของแนวทาง วะสะฎียะฮ์ ท่ามกลางพี่น้องต่างศาสนิกในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันและการสร้างความเข้าใจ ระหว่างศาสนา”

ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านกล่าวว่า: “อยากเห็นการเพิ่มศักยภาพให้แก่สถาบันเพื่อให้ สามารถทำงานได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพและให้อยู่ในวงกว้าง โดยส่วนตัวคิดว่า การ ประชาสัมพันธ์ของสถาบันวะสะฎียะฮ์ยังเป็นที่รู้จักน้อยอยู่มาก อาจจะรู้จักเพียงแค่ว่าคนบางกลุ่มเท่านั้นเอง ซึ่งอาจจะมีข้อจำกัดอยู่พอสมควรทั้งในด้านกำลังคนและงบประมาณขององค์กร แต่เราก็ต้อง มองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับองค์กรมันมีมากแค่ไหน ถ้าปัญหาที่มีอยู่มันเป็นเจตนารมณ์ในการ ก่อตั้งสถาบันนี้ เพื่อที่จะมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น ถ้าปัญหามากสถาบันก็ต้องทำงานให้มากขึ้น แต่ก็ต้อง ทำงานไปตามยุทธศาสตร์องค์กร หรือทำงานไปตามปัญหาที่เกิดขึ้น องค์กรต้องตามให้ทันและ แก้ปัญหาให้ทันท่วงที อาจจะต้องทำงานร่วมกับองค์กรอื่น เช่น สภาเครือข่ายด้านมนุษยธรรม แต่ ทิศทางในการดำเนินงานก็จะแตกต่างกันไปอย่างเช่น สภาเครือข่ายก็อาจจะเป็นการเข้าถึงกลุ่มชน กลุ่มบุคคลต่าง ๆ สถาบันก็อาจจะผลิตงานวิชาการ ต้องมานั่งคุยกันปัญหาบางปัญหาจะแก้ไปพร้อม กันอย่างไร ถ้าแยกกันทำงานก็จะเหนื่อยจากงานที่เสร็จไวก็จะกลายเป็นเสร็จช้า สร้างความเข้าใจที่ ถูกต้องไม่ใช่เป็นการโต้ตอบแต่พยายามสร้างความเข้าใจอันดีงามและข้อความเข้าใจที่ถูกต้อง และควร จะต้องมีการสัญจรไปในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้งหรือเกิดความเข้าใจผิดอยู่มาก อย่างเช่นในภาค อีสาน ภาคเหนือ เป็นต้น”

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า: “ยังมีบทบาทไม่มากนักในการแก้ปัญหา ทางสถาบัน ควรสร้างบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านวะสะฎียะฮ์ขึ้นมาเป็นการเฉพาะ เพื่อร่างแผนและร่าง นโยบายเพื่อชี้แจงและสร้างความเข้าใจกับกระแสเกลียดกลัวอิสลามอย่างมีประสิทธิภาพและ ทันท่วงที ในส่วนของงานวิชาการด้านเอกสารนั้นไม่ควรที่จะทำหนังสือที่มีความหนาหนักเกินไป อาจจะทำเป็นแผ่นพับหรือหัวข้อย่อยที่จะชี้แจงในประเด็นต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องของ อิสลามให้แก่ชนต่างศาสนิกหรือแก่มุสลิมด้วยกันเองได้รับทราบ และควรให้มีบทบาทที่สำคัญในสังคม มุสลิมในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้ เช่น

1. สร้างองค์ความรู้เรื่องวะสะฎียะฮ์ให้กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม
2. ควรมีหลักสูตรการฝึกอบรมเยาวชนให้มีความรู้ในเรื่องนี้
3. ให้มีนโยบายในเชิงรุก โดยเข้าหาสังคมต่างศาสนิกเพื่อให้เข้าใจแนวทางของอิสลามให้มากยิ่งขึ้น
4. ทำคลิปวีดีโอสั้น ๆ เผยแพร่อิสลามในกรอบความเมตตาแก่มนุษยชาติในโลกโซเชียลมีเดีย
5. จัดกิจกรรมด้านทางสายกลางอย่างต่อเนื่องและหลากหลายไม่ใช่เฉพาะจำกัดแค่แวดวงของนักวิชาการ

3.5.7 ความเห็นต่อประเทศไทยว่าเป็นดินแดนแห่งสันติ (ดาร์ลุอิสลาม)หรือ ดินแดนแห่งสงคราม (ดาร์ลุหร์บ) และผลกระทบต่อการนำศัพท์คำนี้มาใช้ในสังคมไทย

ในประเด็นความเห็นต่อบริบทของประเทศไทยว่าเป็นดินแดนแห่งสันติ (ดาร์ลุอิสลาม) หรือดินแดนแห่งสงคราม (ดาร์ลุหร์บ) และการนำศัพท์คำนี้มาใช้ นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ส่วนใหญ่เห็นว่า ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งสันติ เนื่องจากมุสลิมในประเทศไทยมีเสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในด้านความเชื่อความศรัทธา มีสิทธิเสรีภาพในการประกอบศาสนกิจอย่างครบถ้วนสมบูรณ์โดยไม่ถูกคุกคามและปิดกั้นจากภาครัฐแต่อย่างใด

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “จากสิ่งที่บรรดานักวิชาการได้ให้ไว้ก็คือว่า ดินแดนแห่งสงครามนั้น คือผู้ปกครองหรือผู้นั้นในดินแดนแห่งสงครามนั้นประกาศสงครามหรือทำสงครามกับมุสลิม หรือประเทศหนึ่งที่ประชากรส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม มีมุสลิมเป็นชนส่วนน้อยแต่ถูกบังคับ ชูเช็ญไม่ให้มุสลิมสามารถที่จะปฏิบัติในหลักความเชื่อได้ ดังกล่าวนี้ก็เรียกว่าเป็นดินแดนแห่งสงคราม สรุปก็คือประเทศที่มารุกรานมุสลิมและประเทศที่ไม่ให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ดังกล่าวนี้เรียกว่าดินแดนแห่งสงคราม ส่วนดินแดนแห่งสันติก็คือเป็นประเทศที่เป็นมุสลิมที่ปฏิบัติตามหลักการของอิสลาม หรือประเทศที่มีมุสลิมส่วนใหญ่ปฏิบัติตามหลักการอิสลาม หรือประเทศที่มีชนส่วนใหญ่นี้ไม่ใช่มุสลิมมีมุสลิมเป็นส่วนน้อยแต่สามารถที่จะทำการอิบาดะฮ์ปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาได้ โดยที่ไม่มียอธาไร ดังกล่าวนี้ก็เรียกว่าดินแดนแห่งสันติ ดังนั้นเราก็มาดูว่าในประเทศไทยนี้มันอยู่ตรงไหน มันเป็นอย่างไร มีใครไปห้ามไม่ให้เราปฏิบัติตามหลักการของอิสลามหรือไม่ เรามีสิทธิเสรีภาพในการเชื่อในการศรัทธาหรือไม่ เราอย่าเพิ่งไปมองในเชิงของประวัติศาสตร์ ซึ่งถ้ามองทางประวัติศาสตร์ก็จะเป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะว่าหลักการก็คือหลักการ ประวัติศาสตร์คือประวัติศาสตร์ เราต้องแยกกันให้ชัดเจน ดังนั้นตั้งแต่เชียงรายถึงนราธิวาสมีจังหวัดใดที่ไม่อนุญาตให้เราทำการ

ละหมาด ก็อาจจะมีบ้างในบางจังหวัดที่มีปัญหาในการที่มุสลิมจะก่อสร้างมัสยิดแต่ก็เป็นเรื่องของกลุ่มชนของพื้นที่นั้น ๆ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับทางรัฐหรือข้อกฎหมายในประเทศซึ่งน่าจะเป็นเรื่องการเมืองมากกว่า ถ้าไม่มีข้อห้ามหรือการห้ามดังกล่าวเราจะเรียกว่าดินแดนนี้เป็นดินแดนแห่งสงครามได้อย่างไร..?

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า : “ในมุมมองส่วนตัว การที่จะบอกว่าดินแดนไหนเป็นดินแดนแห่งสงครามและดินแดนแห่งสันติก็ต้องพิจารณาในประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้คือ

1. สิทธิเสรีภาพในด้านการนับถือศาสนา

2. ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

ฉะนั้น หากอยู่ในดินแดนที่ไม่มีผู้ใดนับถือศาสนาอิสลามหรืออาจจะมีคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนน้อย แต่เขาสามารถที่จะปฏิบัติตนได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์และเผยแพร่อิสลามได้โดยไม่ถูกเบียดเบียน ก็หมายความว่าไม่จำเป็นที่ต้องอพยพมาจากดินแดนแห่งนั้นถ้ามีปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา ซึ่งในรัฐธรรมนูญของประเทศไทยก็ให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและให้การคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งถ้าเราจะพิจารณาก็ถือว่าครบถ้วนสมบูรณ์ในการที่จะบอกว่าดินแดนแห่งนั้นเป็นดินแดนแห่งอิสลาม ถึงแม้ว่าเราอาจจะมองว่าประเทศเรารัฐบาลไม่ใช่มุสลิม ไม่ได้บังคับใช้กฎหมายอิสลาม แต่ในความเป็นจริงบางครั้งเราก็อาจจะลืมไปว่ากฎหมายอิสลามมันคืออะไร ในชีวิตจริงเราใช้กฎหมายอิสลามอยู่หรือไม่ ซึ่งจริง ๆ เราใช้กฎหมายอิสลามอยู่แล้วในวิถีชีวิตของเราเรียกว่า 90% เป็นกฎหมายอิสลามที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับระบบ เช่น กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวและมรดก การซื้อขาย การแต่งงาน การประกอบศาสนกิจหรือการเรียนการสอนศาสนา คือกฎหมายบางตัวอาจจะเกี่ยวข้องกับระบบหรือระบอบของรัฐ เช่น ระบบเคาะลีฟะฮ์ที่ต้องมีนั้นต้องมีนี้ แต่ถ้าไม่มีเราก็ไม่ต้องถูกนำมาบังคับใช้ เช่น เรื่องการลงโทษเกี่ยวกับอาชญากรรม (หุดูด) ซึ่งไม่สามารถที่เราจะไปตัดมือคนนั้นได้เองตามอำเภอใจ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวนั้นก็เกี่ยวข้องกับองค์กร ถ้าไม่มีเราก็ไปดูกฎหมายลหุโทษ (ตะอ์ซีร์) ซึ่งในอิสลามก็ให้การยอมรับ เช่นการจำคุก การประหารชีวิตซึ่งอยู่ในดุลพินิจของศาลตามขอบข่ายของความผิด เป็นต้น ซึ่งในชีวิตประจำวันเราก็ไม่ได้ไปอิงกับกฎหมายสากลหรือของรัฐอยู่แล้ว ซึ่งในส่วนนี้ประเทศไทยให้อิสระในการใช้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่ได้ถูกเบียดเบียนหรือถูกละเมิดและยังสามารถเผยแพร่อิสลามได้อย่างอิสระเสรีอีกด้วย ดังนั้นเมื่อพิจารณาบริบทตรงนี้แล้วก็คือดินแดนแห่งสันติ (ดาร์สสลาม) ซึ่งอาจจะขาดองค์ประกอบส่วนอื่นเช่น มีรัฐบาลอิสลามหรือการนำกฎหมายอิสลามมาบังคับใช้ 100 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งถามว่าในปัจจุบันมีประเทศมุสลิมไหนบ้างที่นำกฎหมายอิสลามมาบังคับใช้ 100 เปอร์เซ็นต์ และเป็นอิสลามแบบไหนนี่ก็เป็นอีกประเด็น แบบซาอุดีอาระเบีย แบบอิหร่าน แบบอิรักหรือแบบตุนิเซีย แต่ถ้าเราบอกว่าประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งสงคราม ผลที่ตามมาคืออะไร แสดงว่าพวกเขาประกาศสงครามกับมุสลิมกดขี่เบียดเบียนคนมุสลิม ซึ่งมันมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นรีเปลา ส่วนการที่บอกว่าผู้คนในสามจังหวัด

ชายแดนใต้ถูกกดขี่นั้น เรื่องนี้บุรีรัมย์ก็มี เช่นการที่ตำรวจไปลี้ภัยกับชาวบ้าน ข้าราชการกดขี่ชาวบ้าน เชียงราย แม่ฮ่องสอน กรุงเทพฯ ก็มี เราอย่าไปมองเรื่องนี้เป็นเรื่องศาสนา และถ้าเราบอกว่าประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งสงครามและโดนกดขี่ โดนขับไล่ก็จำเป็นที่เราจะต้องอพยพไปยังดินแดนที่เป็นอิสลาม เรื่องปัตตานีदारูสลามก็เป็นเรื่องของประวัติศาสตร์ ในปัจจุบันก็ต้องพิจารณาในบริบทของปัจจุบัน เพราะการเปลี่ยนแปลงกฎหมายหรือข้อบังคับ (หุก่ม) ที่เป็นข้อปลีกย่อยนั้นย่อมไม่ถูกปฏิเสธหากว่าบริบทหรือช่วงเวลาเปลี่ยนไป”

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า: “ในส่วนตัวเราอยู่ในดินแดนที่ไม่ใช่ดินแดนแห่งสงคราม (दारูสลาม) มีอิสระเสรีในการที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ตามหลักการอิสลามได้ มีสิทธิเสรีภาพในการประกอบศาสนกิจ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การได้รับความคุ้มครองทั้งชีวิตและทรัพย์สิน คำว่าดินแดนแห่งสงครามและดินแดนแห่งสันติก็ไม่สมควรที่จะนำมาใช้ถ้าไม่มีใครถาม เนื่องจากคำต่าง ๆ เหล่านั้นล้วนแล้วแต่เป็นคำที่ถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อใช้ในการอธิบายเชิงวิชาการว่ารูปแบบไหนเป็นดินแดนแห่งสันติหรือดินแดนแห่งสงคราม”

แต่เมื่อถามถึงการนำศัพท์คำนี้มาใช้มีผลต่อความสงบสุขของบ้านเมืองหรือไม่...? ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) มีความเห็นที่ค่อนข้างสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่า น่าจะส่งผลต่อการสร้างความสงบสุขและปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยไม่มากนัก

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า: “บริบทของประเทศไทยห่างไกลจากนิยามของคำว่าดินแดนแห่งสงคราม เนื่องจากประเทศไทยนั้นให้การรับรองศาสนาอิสลามและให้การอุปถัมภ์ศาสนาอิสลาม อีกทั้งยังได้รับการรับประกันไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งการนำคำนี้มาใช้ไม่ตรงกับความเป็นจริงและไม่ตรงกับนิยามใดของคำว่า “กาเฟร” ที่นักวิชาการได้แบ่งไว้เป็น 4 ประเภท และจะมีผลต่อการสร้างความสงบสุขและปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างแน่นอน”

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกท่านกล่าวว่า: “ก็อาจจะมีส่วนสำหรับคนบางกลุ่มที่ใช้คำ ๆ นี้มาปลุกระดมหรือก่อความรุนแรงขึ้น แต่ถ้าหากว่าเราลองไปดูจริง ๆ แล้ว สิ่งที่พวกเขากระทำนั้นก็อาจจะมาจากความไม่ยุติธรรม การถูกกระทำของพวกเขาซึ่งในอดีตนั้นอาจจะมียุบายและเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงอันเนื่องมาจากในบางพื้นที่ผู้คนพูดไทยยังไม่ได้ และเกิดจากข้าราชการที่ไม่ดีบางคนทีลงไปในพื้นที่ที่เป็นเรื่องของผลประโยชน์ ทั้งด้านยาเสพติด ค่าของเถื่อน อันนี้ก็ต้องยอมรับว่ามีจริง แต่ในฐานะเราอยู่ในประเทศนี้ก็ถือว่าได้รับสิทธิเสรีภาพอย่างมากที่จะพูด หรือจะทำอะไร ซึ่งอาจจะดีกว่าประเทศมุสลิมบางประเทศเสียอีก”

ผู้ทรงคุณวุฒิบางท่านกล่าวว่า: “ก็แน่นอนว่าจะนำความวุ่นวายความเป็นพิตนะมาสู่สังคม ซึ่งเราควรจะแยกหลักการกับความรู้สึกออกไป ซึ่งโดยส่วนตัวแล้วเห็นว่าเราน่าจะเรียกดินแดนหรือการแบ่งดินแดนในยุคปัจจุบันเนียเป็นดินแดนที่ตอบรับการเชิญชวนของอิสลามและดินแดนที่ยังไม่ได้ตอบรับการเชิญ ซึ่งเป็นหน้าที่ของพวกเราที่จะต้องทำการตระวะห์การเผยแผ่ การช่วยเหลือกันในสิ่งที่เป็นการดีและความยำเกรง ในประเทศไทยมุสลิมอยู่กันอย่างมีความสุข ผู้คนที่เข้ามาอยู่คนที่เข้ามาอาศัยประเทศไทยก็อยู่กันอย่างมีความสุข”

3.5.8 ความเห็นต่อการส่งเสริมหรือสนับสนุนแนวทางวะสะฎียะฮ์ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข

ในประเด็นความเห็นต่อการส่งเสริมหรือสนับสนุนแนวทางวะสะฎียะฮ์ ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขนั้น ผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) เห็นพ้องกันว่า ควรส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางดังกล่าว แต่ก็มีทัศนคติความเห็นที่แตกต่างกันต่อปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไข

ผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งกล่าวว่า มีอยู่ 2 แนวทางคือ

1. ต้องศึกษาองค์ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักการของอิสลาม ไม่มีศาสนาใดที่เรียกร้องความเป็นเอกภาพของศาสนิกชนได้ชัดเจนทั้งตัวบท ทั้งวิธีการมากไปกว่าอิสลามที่ทำให้พี่น้องมุสลิมทั้งหมดเป็นพี่น้องกัน ปรับทัศนคติของเราให้เป็นมุมมองที่เอื้อต่อการเผยแผ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นพี่น้อง

2. ต้องเข้าใจอย่างถูกต้องด้วยถึงแนวทางดังกล่าว และต้องพยายามที่จะสร้างแนวร่วมของกลุ่มบุคคลเหล่านี้ เรียกว่ากลุ่มที่ 3 ที่เรียกร้องและประนีประนอม สร้างความเข้าใจระหว่างสิ่งที่เห็นต่างกันของกลุ่มอื่น ๆ

ผู้ทรงคุณวุฒิอีกบางส่วนกล่าวว่า: “ผมคิดว่าการทำงานของสถาบันจะต้องได้รับงบประมาณจากหน่วยงานทางภาครัฐอย่างต่อเนื่อง ควรจัดเวทีการสานเสวนาระหว่างศาสนาเพื่อกระชับศาสนิกสัมพันธ์ในการนำเสนอหลักทางสายกลางในมิติต่าง ๆ ในสังคมไทยเพื่อให้เกิดความตระหนักและลดความแตกแยกและอคติในสังคม ต้องสร้างการเรียนรู้ให้เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนา ร่วมมือกันในกิจกรรมที่สามารถทำร่วมกันได้ นำเสนอข้อมูลแก่ต่างศาสนาในเชิงคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อยืนยันว่าอิสลามเป็นศาสนาแห่งความเมตตาและงดการใช้ถ้อยคำรุนแรงในการเผยแผ่ศาสนาในการกล่าวถึงศาสนาอื่น”

ดังกล่าวสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิท่านหนึ่งที่แสดงความเห็นว่า: “งานของสถาบันนั้นเป็นงานอาสาไม่มีงบประมาณที่เป็นงบประมาณหลัก ตรงนี้ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งของสถาบันที่ยัง

ขาดความชัดเจน ความมั่นคงในการดำเนินงาน ดังกล่าวคือปัญหาของสถาบัน ที่ผ่านมามีได้รับการสนับสนุนจากทางสำนักจุฬาราชมนตรีมาโดยตลอด หรือจากฝ่ายวิชาการของคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย ซึ่งในหลายครั้งก็จะเป็นการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นพันธมิตร แผนงานของสถาบันส่วนใหญ่ก็จะขึ้นอยู่กับงบประมาณแล้วก็บริบทของสังคมในช่วงเวลานั้น โดยใช้สันติวิธีในการเยียวยาในการแก้ไข ส่วนในแง่ของผู้คนที่หลายที่จะรู้จักสถาบันแห่งนี้ก็ต้องอยู่ในการติดตามข่าวสารหรือกระแสสังคมซึ่เล็กน้อย สถาบันแห่งนี้ก่อตั้งมาหลายปีแล้วเหมือนกันแต่ก็อาจจะยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ก็มีการไปแนะนำไปเปิดตัวสถาบันบ้างในภาคใต้และภาคเหนือ ซึ่งการใช้คำนั้นผู้คนบางส่วนอาจจะยังไม่ทราบด้วยซ้ำไปว่าคำว่าวะสะฎียะฮ์ คืออะไร เป็นแบบไหน ซึ่งการให้ความเข้าใจกับแนวทางดังกล่าวถือว่าเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เพราะบางคนก็อาจจะมองว่าแนวทางนี้เป็นแนวทางใหม่หรืออย่างไร เป็นแบบชาฟีอี มาลิกี ฮานาฟีรีเปล่า ซึ่งจริง ๆ แนวทางดังกล่าวก็คือการยึดโยงแนวทางและหลักคำสอนต่าง ๆ ของอิสลามไม่ให้สุดโต่งหรือหย่อนยานไปในทางใดทางหนึ่ง

ในส่วนของอุปสรรคนั้น ถ้าในกรุงเทพ ฯ หรือในภาคกลางอาจจะไม่เห็นภาพอะไรที่ชัดเจน แต่จะมีอุปสรรคหรือปัญหาบ้างถ้าเราพูดถึงพี่น้องมุสลิมทางภาคใต้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน หลายมิติด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธ์ ประวัติศาสตร์ สิทธิต่าง ๆ การนำเอาแนวทางวะสะฎียะฮ์ไปบอก ไปเผยแพร่ด้วยการให้ไม่ยึดติดในชาติพันธ์ ยึดติดในภาษาและในประวัติศาสตร์แต่ให้ยึดเอาตัวบทหลักการอิสลามเป็นเกณฑ์ก็อาจจะมีปัญหาในการนำเสนอแนวทางหรือว่าทฤษฎีดังกล่าวพอสมควรในภาคใต้ ก็คงต้องใช้เวลาที่จะสร้างความเข้าใจ ซึ่งในภาคใต้มีสถาบันที่ขับเคลื่อนแนวทางนี้อยู่ 2 แห่งซึ่งก็นับเป็นเรื่องที่ดี แต่การที่สถาบันอยู่ในสถาบันการศึกษาก็อาจจะมีอุปสรรคและข้อจำกัดของการดำเนินการและความไม่สะดวกในหลายด้าน แต่ถ้าจะให้เกิดผลที่ดีก็อยากจะทำให้ทั้งสถาบันอุดมศึกษา บรรจุหลักสูตรของแนวทางไว้ในการเรียนการสอนหรือในการทำกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการนำหลักการนี้ไปแก้ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาความไม่เป็นธรรม ปัญหาความขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก นอกจากนี้ก็ควรที่จะสร้างความร่วมมือกันระหว่างสถาบันทั้งสามในการขับเคลื่อนแนวทางวะสะฎียะฮ์ให้เกิดขึ้นและขยายวงกว้างออกไปในสังคมไทย ปัญหาของการดำเนินงานขององค์กรในประเทศไทยก็คือการทำงานแบบตัวใครตัวมัน ไม่บูรณาการไม่สร้างเครือข่ายระหว่างกันหรือเชื่อมโยง ซึ่งคิดว่าน่าจะทำงานกันแบบพันธมิตรร่วมกันทำงานในส่วนที่แต่ละหน่วยงานถนัด”

บทที่ 4

วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยด้วยแนวทาง“อัลวะสะฎียะฮ์”

บทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเกี่ยวกับวิถีปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมหลากหลายวัฒนธรรมด้วยแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่ถูกต้องตามหลักการและครรลองของอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทย รวมถึงการประยุกต์กฎเกณฑ์และข้อบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกนำมาใช้ในบริบทของสังคมไทย ทั้งในเรื่องระบบโครงสร้างทางสังคม รัฐธรรมนูญ กฎหมาย วิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยเน้นการศึกษาในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อผู้อื่น ระเบียบแบบแผนที่กำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไรในสังคม ควรประพฤติหรือปฏิบัติอย่างไร บรรทัดฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานภาพเหล่านั้นก็คือ สิทธิหน้าที่ อภิสิทธิ์และภาวะจำยอม เป็นการยอมรับกฎเกณฑ์ที่หลักการของอิสลามและสมาชิกของสังคมเป็นผู้กำหนดขึ้น และหลักการแห่งข้อบัญญัติอิสลามที่เกี่ยวข้องกับสิทธิการเป็นพลเมืองของมุสลิมในสังคมไทย เพื่อหาจุดร่วมสำหรับการวางรูปแบบที่เกี่ยวกับข้อกฎหมาย (หุกุม) กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับและวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในบริบทของประเทศไทย

4.1 องค์ประกอบการพิจารณาแนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

การศึกษาข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ถึงองค์ประกอบที่นำมาพิจารณาแนวทางวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย โดยสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยและตรงกับเจตนารมณ์แห่งบทบัญญัติอิสลาม เพื่อกำหนดกรอบในด้านความสัมพันธ์และการดำเนินนโยบายที่ถูกต้องระหว่างรัฐมุสลิม ระหว่างประชาคมมุสลิมทั้งที่อาศัยอยู่นอกราชอาณาจักรไทยและภายในราชอาณาจักรไทยได้ ทั้งที่เป็นพลเมืองโดยสัญชาติและที่อพยพเข้าอาศัยอยู่ในราชอาณาจักรไทย

การวิเคราะห์พิจารณาในประเด็นที่ว่า บริบทของประเทศไทยมีสถานะเป็นอย่างไร มีขอบเขตความสัมพันธ์ การปฏิสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ของผู้คนในสังคมและการดำเนินนโยบายที่ถูกต้องระหว่างรัฐมุสลิม ระหว่างประชาคมมุสลิมกับชนต่างศาสนิกมากน้อยเพียงใด ผู้วิจัยเห็นว่า จะต้องทำความเข้าใจสิ่งที่สำคัญ 6 ประการด้วยกันคือ

1. กลุ่มสังคมและความเชื่อ
2. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี
3. การพิจารณาสถานะทางดินแดนตามหลักนิติศาสตร์อิสลาม
4. สิทธิเสรีภาพของมุสลิมภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

5. หลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลาม (มะกอกศิดอ์ชชะรือะฮ์)
6. หลักนิติศาสตร์สำหรับมุสลิมในราชอาณาจักรไทย (ฟิกฮ์อะก้อลลียาต)

4.1.1 กลุ่มสังคมและความเชื่อ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและความเชื่อมาตั้งแต่สมัยโบราณ เป็นสังคมที่ไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่มีการเคลื่อนไหวติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน ประกอบไปด้วยประชากรเชื้อสายจีน เชื้อสายมาเลย์ เชื้อสายมอญ เชื้อสายไทยใหญ่ รวมทั้งกลุ่มชาติพันธุ์อีกมากมาย เช่น ลาว เขมร ญวน พม่า อาศัยอยู่ทั่วประเทศ ชาติพันธุ์ประมาณร้อยละ 75 - 95 ของประชากรเป็นชาติพันธุ์ไท ซึ่งรวมสี่ภูมิภาคหลัก คือ ไทยกลางร้อยละ 30 อีสานหรือลาวร้อยละ 22 ล้านนาหรือละ 9 และใต้ร้อยละ 7 และมีไทยเชื้อสายจีนร้อยละ 14 ของประชากร ที่เหลือเป็นไทยเชื้อสายมลายู ชาวมอญ ชาวเขมร และชาวเขาหลายเผ่า¹⁴⁸ ประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่รัฐบาลรับรอง 62 กลุ่ม เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ เป็นต้น

ตามสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2553 ประชากรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ณ วันที่ 1 กันยายน 2553 มีจำนวนทั้งสิ้น 65,981,659 คน ประชากรสวนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ (ร้อยละ 93.6) ในปี 2559 ประเทศไทยมีวัดทั้งสิ้น 40,580 วัด¹⁴⁹ มีพระสงฆ์ 33,749 รูป และสามเณร 6,708 รูปทั่วประเทศ¹⁵⁰

ศาสนาที่มีจำนวนผู้นับถือรองลงมา ได้แก่ศาสนาอิสลาม มีผู้นับถือประมาณร้อยละ 4.9 ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดทางภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลาและสตูล ข้อมูล ณ วันที่ 7 มีนาคม 2561 ระบุว่าทั่วประเทศมีมัสยิดที่จดทะเบียนแล้วประมาณ 3,943 แห่ง¹⁵¹ มุสลิมในประเทศไทยส่วนใหญ่มีเชื้อสายมลายู รองลงมาคืออินเดียและจีนตามลำดับ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเชื่อว่าการเผยแพร่ศาสนาอิสลามสู่คาบสมุทรมลายูโดยพ่อค้าอาหรับในคริสต์ศตวรรษที่ 13 และที่เหลือนับถือศาสนาอื่นๆ เช่น ฮินดู ซิกข์ และขงจื้อ และผู้ที่ไม่มีศาสนา มีจำนวน 46,122 คน¹⁵²

¹⁴⁸ Barbara A. West (2009), Encyclopedia of the Peoples of Asia and Oceania, Facts on File, p. 794, ISBN 978-1-4381-1913-7 อ้างในวิกิพีเดีย คำค้นหา “ประเทศไทย” สืบค้นเมื่อ 3-3-61

¹⁴⁹ จำนวนวัด จำแนกตามนิกาย พ.ศ. 2552 - 2559". สำนักงานสถิติแห่งชาติ สืบค้นเมื่อ 3-3-61

¹⁵⁰ "จำนวนพระภิกษุ สามเณร ในศาสนาพุทธ จำแนกเป็นรายภาค และจังหวัด พ.ศ. 2550 - 2559 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

¹⁵¹ สำนักงานคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

¹⁵² สำมะโนประชากรและเคหะ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555

สวนประชากรที่นับถือศาสนาคริสต์ มีจำนวน 789,376 คน (ร้อยละ 1.2) ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 54) นับถือนิกายโปรเตสแตนต์ ศาสนาคริสต์เข้ามาในประเทศไทยครั้งแรกเมื่อประมาณ กลางคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อมิชชันนารีชาวโปรตุเกสจากมะละกาเข้ามาเผยแผ่ศาสนา นอกจากนี้ ยังมีผู้นับถือศาสนาอื่นอีก เช่น ศาสนาฮินดู ศาสนาซิกข์ ศาสนายูดาห์ ศาสนาบาไฮ รวมประมาณร้อยละ 0.1 ชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากยังคงถือศาสนาของชาติพันธุ์จีน รวมทั้งเต๋า ขงจื้อ และ ศาสนาพื้นบ้านจีน (เช่น อนุตตรธรรมและเต๋อเจี๋ยฮู่) ศาสนาเหล่านี้ไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ และในการศึกษาทางสถิตินับสาวกเป็นพุทธเถรวาท

นอกจากนี้ข้อมูลจากการสำมะโนประชากรและการเคหะของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2553 ได้สะท้อนภาพสัดส่วนของมุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งจาก ข้อมูลดังกล่าวนี้พบว่า การตั้งถิ่นฐานของมุสลิมในประเทศไทยนั้นเรียกได้ว่ากระจุกตัวอยู่ในบาง พื้นที่มากกว่าที่จะกระจายไปในทุกพื้นที่ของประเทศ กล่าวคือกว่าร้อยละ 80 ของชาวมุสลิมตั้งถิ่น ฐานอาศัยอยู่ในภาคใต้ โดยเฉพาะใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และสงขลา ซึ่งมีมุสลิมคิดเป็นเกือบสองในสาม (ร้อยละ 64) ของมุสลิมทั้งหมด โดย อีกร้อยละ 9 ของชาวมุสลิมตั้งถิ่นฐานอยู่ในกรุงเทพมหานคร อีกร้อยละ 8 กระจายอยู่ในจังหวัด ต่างๆ ของภาคกลาง และร้อยละ 1 ของชาวมุสลิมอยู่ในภาคเหนือ ขณะที่มุสลิมที่อยู่ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือมีเพียงไม่ถึงร้อยละ 1 ของชาวมุสลิมทั้งหมด ซึ่งถ้าหากแยกดูเป็นรายจังหวัด นั้น จะพบว่า นราธิวาสเป็นจังหวัดที่มีมุสลิมอยู่เป็นจำนวนมากที่สุดของภาคใต้และของประเทศไทย รองลงมาคือ ปัตตานี ยะลา สตูลและสงขลา ตามลำดับ

ตาราง 1 จำนวนและร้อยละของมุสลิมที่กระจายอยู่ในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย¹⁵³

ภาค	จำนวน	ร้อยละ
กรุงเทพฯ	382,385	11.7
ภาคกลาง	280,752	8.6
ภาคเหนือ	32,201	0.9
ภาคอีสาน	24, 203	0.7
ภาคใต้	2,539,799	77.9
รวม	3,259,340	100.0

¹⁵³ สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ 2553

จากข้อมูลในตารางดังกล่าวจะเห็นได้ชัดว่าเฉพาะในภาคใต้นั้นมีประชากรมุสลิมอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งเมื่อพิจารณาสัดส่วนชาวมุสลิมเปรียบเทียบกับชาวไทยที่ไม่ใช่มุสลิมในพื้นที่ต่างๆ พบว่ามีมุสลิมอยู่ประมาณร้อยละ 28 ขณะที่อีกร้อยละ 72 เป็นประชากรที่ไม่ใช่มุสลิม

มุสลิมส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ในห้าจังหวัดชายแดนอย่างที่กล่าวแล้ว จังหวัดเหล่านี้มีชาวไทยมุสลิมอยู่กว่าร้อยละ 65 ยกเว้นจังหวัดสงขลาที่มีมุสลิม อยู่ร้อยละ 25.3 นอกจากนี้ กว่าร้อยละ 80 ของชาวไทยมุสลิม ในจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี และยะลา ใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน

ตาราง 2 การกระจายร้อยละของประชากรมุสลิม พุทธ และอื่นๆ ในแต่ละภาค ณ พ.ศ. 2553¹⁵⁴

ภาค	มุสลิม	พุทธ	อื่นๆ	รวม	จำนวน
กรุงเทพฯ	4.6	92.6	2.8	100.0	8,305,218
กลาง	1.5	97.3	1.2	100.0	18,183,308
ใต้	28.6	70.8	0.6	100.0	8,871,002
เหนือ	0.2	96.5	3.3	100.0	11,656,040
อีสาน	0.1	99.2	1.7	100.0	18,966,090
รวม	4.5	93.9	1.6	100.0	65,981,658

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่า ประเทศไทยมีลักษณะความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันบนแผ่นดินไทยมานานหลายศตวรรษ มีการปฏิสัมพันธ์ของชาวไทยมุสลิมทั้งระดับปัจเจกและชุมชนกับพี่น้องต่างวัฒนธรรม มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน จนอาจกล่าวได้ว่า ประเทศไทยเป็นสังคมที่เรียกว่า “พื้นที่หลากหลายทางวัฒนธรรม” ด้วยเหตุดังกล่าวนี้นี้ การศึกษาและทำความเข้าใจมุสลิมในประเทศไทย จึงไม่อาจจำกัดอยู่เพียงการศึกษาชาวมุสลิมมลายูในสามจังหวัดภาคใต้ หรือศึกษาแต่เพียงชาติพันธุ์มลายูเพียงเท่านั้น ความหลากหลายของมุสลิมในประเทศไทยในด้านกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ หรือในเชิงพื้นที่นอกเหนือไปจากกลุ่มจังหวัดทางใต้ ซึ่งในส่วนของพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทยก็ไม่ควรถูกตัดออกไป โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีประชากรมุสลิมเป็นชนส่วนน้อยในประเทศไทยซึ่งเป็นประเด็นหลักในงานวิจัยชิ้นนี้

ซึ่งการเข้าใจถึงบริบทในเชิงประชากรอย่างดีนั้น ก็สามารถช่วยในการวิเคราะห์บทบาทบัญญัติอิสลามทั้งในด้านกฎหมาย ข้อบังคับและวิถีปฏิบัติของมุสลิมในสังคมพื้นที่ถิ่นหรือชุมชนนั้นๆ ได้อย่างเที่ยงตรง ทั้งนี้เนื่องจากว่าในบางพื้นที่อาจจะมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่อย่างเบาบางโดยมี

¹⁵⁴ สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2553

ประชากรที่ไม่ใช่มุสลิมอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นและเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ในพื้นที่ดังกล่าว อย่างเช่นในภาคเหนือและภาคอีสาน เป็นต้น หรือในบางพื้นที่อาจจะมีประชากรไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นคนส่วนใหญ่ในพื้นที่โดยมีกลุ่มชาวไทยที่ไม่ใช่มุสลิมอาศัยอยู่อย่างเบาบาง อย่างเช่นในภาคใต้ของไทย เป็นต้น โดยความแตกต่างในทางประชากรและทางภูมิศาสตร์นั้นก็ย่อมที่จะก่อให้เกิดความแตกต่างในทางบทบาทวิถีชีวิตบางอย่างเช่นเดียวกัน อย่างเช่น การสร้างมัสยิด การสร้างโรงเรียน สอนศาสนา การทักทาย การเข้าเยี่ยมชมศาสนสถานของแต่ละศาสนา การประกาศแจ้งเวลาละหมาด (อะซาน) เสี่ยงตามสาย การบริโภค การเข้าร่วมในงานสำคัญๆ ของเพื่อนบ้านที่ไม่ใช่มุสลิม การร่วมงานศพ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและการทำธุรกรรมในด้านต่าง ๆ เป็นต้น

4.1.2 วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี¹⁵⁵

วัฒนธรรมในประเทศไทยเป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมทั้งตะวันออกและตะวันตก โดยเข้ามาผสมผสานกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย เช่น อิทธิพลของพุทธศาสนาที่เข้ามาปะปนกับการนับถือผีบ้าน ตัวอย่างเช่น ศาลพระภูมิเจ้าที่ การเชื่อถือโชคกลาง อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่ปรากฏในสังคมไทยหลายรูปแบบ โดยเฉพาะพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งพระราชพิธีสำคัญๆ ที่ยังถือเป็นแบบแผนปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน อารยธรรมตะวันตกที่เข้ามาเมื่ออิทธิพลประมาณกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 แทบจะทุกด้านเช่นอาหาร การแต่งกาย ความคิด ความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งวัฒนธรรมมีความสำคัญดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ประโยชน์สำหรับการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม สภาพทางภูมิศาสตร์ การประกอบอาชีพ ความคิดความเชื่อในท้องถิ่นที่มีอากาศหนาว ผู้คนก็จะผลิตเสื้อผ้าที่กันความหนาวได้ดีสำหรับสวมใส่ ออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ รวมถึงวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ตอบสนองความต้องการทางกายของผู้คนในสังคม ได้แก่ อาคารบ้านเรือน อาหารและเสื้อผ้า เป็นต้น

2. วัฒนธรรมแสดงถึงเอกลักษณ์ของสังคม เช่น คนส่วนใหญ่ในสังคมไทยนับถือพุทธศาสนามาเป็นเวลาช้านาน วัฒนธรรมส่วนใหญ่จึงเป็นวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับพุทธศาสนา เช่น การทำความเคารพ ศิลปกรรมไทย มารยาท เป็นต้น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย โดยวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ วัฒนธรรมหลวงและวัฒนธรรมราษฎร์

4.1.2.1 วัฒนธรรมหลวง

วัฒนธรรมหลวง คือ พระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงจัดขึ้นตามลัทธิประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน เพื่อความเป็นสิริมงคลของประเทศและประชาชน หรือเพื่อ

¹⁵⁵ ดู ฐานพร ม่วงมณี, 2551:103-107

น้อมรำลึกถึงความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา หรือเพื่อการแสดงออกซึ่งความกตัญญูและการรำลึกถึงพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ที่มีต่อประเทศชาติและประชาชน เช่น พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินและพระราชพิธีมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นต้น

4.1.2.2 วัฒนธรรมราษฎร์

วัฒนธรรมราษฎร์ คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งสอดคล้องกับวิถีการผลิต โดยเฉพาะวัฒนธรรมการปลูกข้าว ที่ก่อให้เกิดแบบแผนการดำรงชีวิตตามฤดูกาลและอิทธิพลจากพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยและจิตใจของคนไทย เช่น ความเยือกเย็น การมีความเมตตากรุณา เป็นต้น

การศึกษาในประเด็นดังกล่าวพบว่า วัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่นั้นมีความแตกต่างจากชาวไทยมุสลิมเป็นอย่างมาก ทั้งในเรื่องอาหารการกิน การแต่งกาย ความเชื่อ การประกอบอาชีพ วิถีปฏิบัติและในด้านพิธีกรรมต่าง ๆ

เสาวนีย์ จิตต์หมวด ได้กล่าวถึงชาวไทยมุสลิมว่า “ในเบื้องต้นชาวไทยมุสลิมเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างจากชาวไทยส่วนอื่นในเรื่องของศาสนาอันแนบแน่นอยู่กับวัฒนธรรม กล่าวคือมุสลิมหรือผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะมีวิถีในการดำเนินชีวิต หรือวัฒนธรรมอยู่ในครรลองของวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก แต่นั่นมิได้หมายความว่า มุสลิมจะปฏิเสธในการปฏิบัติตามวัฒนธรรมอื่น ๆ โดยสิ้นเชิง ในทางตรงกันข้ามศาสนาอิสลามกลับแสดงให้เห็นและยอมรับในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชาติพันธุ์”¹⁵⁶

ซึ่งโดยทั่วไปแล้วการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ โดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมที่อาศัยในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จะมีความแตกต่างทางด้านศาสนา วัฒนธรรม ความเชื่อที่แตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่ในสังคมไทย แต่ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ก็มองว่าคนที่เข้ามาในพื้นที่ ก็มีความแตกต่างกับพวกเขาเช่นเดียวกัน และมีความพยายามรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเองเอาไว้ ดังกล่าวจึงอาจเป็นปัญหาความขัดแย้งความรุนแรงที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ ส่วนหนึ่งมีสาเหตุมาจากความไม่เข้าใจในแง่มุมของศาสนาและวัฒนธรรม

รัตติยา สาและ ได้กล่าวถึงในประเด็นดังกล่าวนี้ว่า “ความไม่เข้าใจของผู้คนต่างศาสนาที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมนั้นมีอยู่ไม่น้อย พิจารณาได้จากคำถามต่อไปนี้ เช่น ทำไมมุสลิมต้องถือศีลอด ทำไมมุสลิมต้องไปละหมาด ทำไมมุสลิมจึงไม่รับประทานหมู ทำไมมุสลิมจึงอึดอัดใจเวลาต้องรับประทานอาหารจากการปรุงของคนต่างศาสนา ทำไมมุสลิมต้องมีนาศาสนาอิสลาม และ

¹⁵⁶ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2544 : 89

ทำไมสตรีมุสลิมต้องคลุมฮิญาบ เป็นต้น นอกจากนี้ฝ่ายชาวไทยมุสลิมเองก็ไม่เข้าใจว่า เหตุใดพี่น้องชาวไทยที่นับถือศาสนาอื่น โดยเฉพาะทางภาครัฐและพุทธศาสนิกชนบางส่วนไม่ยอมรับและไม่ยอมเข้าใจในความแตกต่างตรงนี้บ้าง ทั้งหมดนี้คือที่มาของความไม่พอใจ ความระแวงสงสัยและการไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน¹⁵⁷

ดังนั้นการสร้างความเข้าใจในประเด็นนี้จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในสังคมไทย การเรียนรู้ของมุสลิมที่จะดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับข้อเท็จจริงนี้ ด้วยการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ ทั้งนี้มีใจแตกต่างเพื่อความขัดแย้งแตกแยกกัน แต่เพื่อที่จะรู้จักและเรียนรู้ในการสร้างความเข้าใจ การร่วมมือกันและพร้อมจะช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยความเคารพและเมตตาต่อกัน ดังกล่าวก็เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข คือ การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ

4.1.3 หลักเกณฑ์การพิจารณาสถานะทางดินแดนตามหลักนิติศาสตร์อิสลาม

การนิยามความหมายและกำหนดสถานะของดินแดนนั้น นักนิติศาสตร์อิสลามและนักวิชาการได้นิยามออกเป็นหลายนัยด้วยกันและมีทัศนะที่แตกต่างกัน โดยพิจารณาจากรูปแบบการปกครอง โครงสร้างทางสังคมและกลุ่มคน คำว่า “ดาร์ุลอิสลาม” (ดินแดนแห่งสันติ) และ “ดาร์ุลหฺร็อบ” (ดินแดนแห่งสงคราม) ที่นักนิติศาสตร์อิสลามในยุคอดีตได้บัญญัติขึ้นและถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายนั้น ได้ทำการแบ่งโดยอาศัยการแบ่งกลุ่มของผู้คนออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่

1. กลุ่มที่อยู่ในแดนสันติ (ดาร์ุลอิสลาม) หมายถึง ดินแดนที่ประชากรเกือบทั้งหมดเป็นมุสลิม มีระบอบการปกครองและกฎหมายตามบทบัญญัติแห่งอิสลาม
2. กลุ่มที่อยู่ในดินแดนของรัฐที่ประชากรส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิมแต่มีสนธิสัญญาผูกพันอยู่กับรัฐมุสลิม (ดาร์ุลมุอาฮะดะฮ์)
3. กลุ่มที่อยู่ในดินแดนแห่งสงคราม (ดาร์ุลหฺร็อบ) หมายถึงดินแดนที่ประชากรเกือบทั้งหมดไม่ใช่มุสลิม มีระบอบการปกครองและกฎหมายที่ไม่ใช่บัญญัติแห่งอิสลามและไม่มีสนธิสัญญาผูกพันอยู่กับรัฐมุสลิม

¹⁵⁷ รัตติยา สาและ, 2547 : 7-8

บรรดานักนิติศาสตร์อิสลาม เช่น อิมามอูษะนีฟะฮ์¹⁵⁸ ได้กำหนดกฎเกณฑ์ในด้าน การเมืองการปกครองในรูปแบบดังกล่าวนี้ขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะใช้ในการกำหนดแนวทาง ทางการเมือง แนวทางทางด้านกฎหมายจากหลักเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลาม กำหนดขอบเขต เบื้องต้นต่อความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรอิสลามและบรรดามุสลิมกับประชาคมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่มุสลิม และต่อระบบหรือระบอบการปกครองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในยุคสมัยดังกล่าว ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่จะ เห็นตรงกันในความหมายโดยรวมของคำว่า “ดาร์อุลอิสลาม” คือหมายถึง ดินแดนที่มีการบังคับใช้ กฎหมายอิสลามอย่างเด่นชัดและมีผู้ปกครองมุสลิม แต่ก็มีความแตกต่างกันในเชิงรายละเอียด ปลีกย่อยที่บรรดานักนิติศาสตร์อิสลามและนักวิชาการบางส่วนได้นำมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ควบคู่ไปด้วย เช่น การมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงเอกลักษณ์ของอิสลาม ความยุติธรรมและความ มั่นคงปลอดภัย ซึ่งพอจะสรุปทัศนคติต่าง ๆ ได้ดังนี้ คือ

1. ดินแดนที่มีผู้ปกครองมุสลิมและมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม (ชะรีอะฮ์)
2. ดินแดนที่อนุญาตให้มีการแสดงอัตลักษณ์ของอิสลามในพื้นที่สาธารณะ¹⁵⁹
3. ดินแดนที่มีความมั่นคงและปลอดภัย¹⁶⁰

4.1.3.1 ดินแดนที่มีผู้ปกครองมุสลิมและมีการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม

จากการศึกษาพบว่า นักนิติศาสตร์ส่วนใหญ่ในยุคอดีตถือเอาหลักเกณฑ์การใช้ หลักการอิสลามเป็นบรรทัดฐานในการปกครอง หรือไม่ก็ถือเอาดินแดนที่มีผู้ปกครองมุสลิมเป็นเกณฑ์ ในการแบ่งประเภทว่ารัฐนั้นเป็นดินแดนแห่งสันติหรือไม่ หากปรากฏชัดเจนว่ากฎหมายต่าง ๆ แห่ง รัฐใดชอบด้วยหลักการแห่งอิสลามก็นับว่าเป็นดินแดนแห่งสันติด้วย แต่ถ้าหากยังคลุมเครืออยู่ก็ถือว่า ไม่ใช่ โดยทัศนะของนักวิชาการส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ดินแดนแห่งสันติก็คือดินแดนที่มีบรรดามุสลิม อาศัยอยู่และมีการใช้บทบัญญัติอิสลาม (ชะรีอะฮ์) ส่วนดินแดนที่ไม่ได้มีการดำเนินการใช้บทบัญญัติ อิสลามก็ไม่ถือว่าเป็นดินแดนแห่งสันติ ถึงแม้ว่าจะมีบรรดามุสลิมอาศัยอยู่ก็ตาม

ดังกล่าวเป็นคำนิยามที่เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายจากบรรดานักนิติศาสตร์อิสลาม ในยุคอดีต เช่น อิมามอูษะนีฟะฮ์ อัซซัยบานีย์ อิมามอะห์หมัด อิมามชาฟีอีย์ อิมามมาลิกี อัซสะฮะอ์ด อัซซัรเคาะสีย์ อิมามยูซุฟ อัลกาซานีย์ อิมามรอฟีอีย์ อิบนิก็อยยิม และอัลมาวัรดีย์ เป็นต้น¹⁶¹

¹⁵⁸ ดู Ismail lutfy,1998:30

¹⁵⁹ ดู Mulfy hasan al-shariy,2010 : 89-135

¹⁶⁰ ดู Al-Kasani,1982:9/182

¹⁶¹ ดู Abd Aziz bin mubrouk al-Ahmadiy,2004 : 118-121

นอกจากนี้จากการศึกษาพบว่าบรรดานักนิติศาสตร์อิสลามได้นิยามความหมายของดินแดนทั้งสองด้วยกับทัศนะที่หลากหลาย มีกฎเกณฑ์และรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน แต่ก็พอจะสรุปนิยามเบื้องต้นดังกล่าวออกเป็นนิยามที่สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันคือ “ดินแดนแห่งสันติ” คือดินแดนที่มีการปกครองโดยใช้บทบัญญัติของอิสลามและมีผู้ปกครองเป็นมุสลิมและสามารถที่จะปกป้องบรรดามุสลิมให้ปลอดภัยได้ ซึ่งการพิจารณาในเรื่องดังกล่าวนี้ไม่ได้พิจารณาในประเภทของผู้ที่อยู่อาศัยและจำนวนของพวกเขา แต่ทว่าการพิจารณาที่จะจำแนกตรงนี้นั้นก็คือ พิจารณาจากผู้ปกครองแล้วก็รัฐธรรมนูญที่ใช้ปกครองดินแดนแห่งนั้นเป็นสำคัญ

จากคำนิยามดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า นิยามความหมายของ “ดาร์ลุอิสลาม” ที่ถูกนิยามโดยใช้หลักเกณฑ์การบังคับใช้บทบัญญัติอิสลามเป็นเงื่อนไขหลักนั้น จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ปกครองที่เป็นมุสลิมด้วย เหตุเพราะกฎหมายอิสลามจะมีการบังคับใช้ในดินแดนต่าง ๆ ได้ จำเป็นต้องมีผู้ปกครองมุสลิม ซึ่งในกรณีนี้แตกต่างจากนิยามความหมายที่ใช้หลักเกณฑ์ที่ว่า ต้องปรากฏว่ามีผู้ปกครองมุสลิมในดินแดนหรือรัฐนั้น ๆ ก็เพียงพอที่จะเรียกดินแดนแห่งนั้นว่าเป็น “ดาร์ลุอิสลาม” ซึ่งนักนิติศาสตร์อิสลามส่วนหนึ่งได้ยอมรับในทัศนะความเห็นดังกล่าว เช่น อิมามชาฟีอี อิมามอิบนินะฮะญ์ อิมามอัซสะอูด เป็นต้น โดยท่านเหล่านี้ได้ให้ทัศนะความเห็นที่สอดคล้องกันว่า “ดินแดนที่อยู่ภายใต้การครอบครองของผู้ปกครองมุสลิม ถือว่าดินแดนแห่งนั้นคือดินแดน “ดาร์ลุอิสลาม” ถึงแม้ว่าดินแดนแห่งนั้นจะไม่มีมุสลิมอาศัยอยู่ก็ตาม หรือดินแดนแห่งนั้นอยู่ในข้อตกลงหรือพันธะแห่งสัญญากับอาณาจักรอิสลาม¹⁶²

4.1.3.2 ดินแดนที่สามารถแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของอิสลามได้อย่างเปิดเผย

ทัศนะของนักวิชาการจำนวนมากมองว่า สิทธิเสรีภาพในด้านความเชื่อและการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของอิสลาม เกณฑ์ดังกล่าวนี้ถือเป็นตัวบ่งชี้ที่แท้จริงในการที่จะกำหนดว่าดินแดนนั้น ๆ เป็นดินแดนแห่งสันติ เช่น อิมามอิบนิตัยมียะฮ์¹⁶³ อิมามอัลมาวัรดี¹⁶⁴ อิมามอิบนินะฮะญ์ อัลกัสเกาะลานีย¹⁶⁵ และอิมามอรรอซีย¹⁶⁶ เป็นต้น โดยอ้างอิงหลักฐานจากหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่ได้บ่งชี้ว่า หากการปฏิบัติศาสนกิจหลักเช่น การละหมาดญะมาอะฮ์ที่มีสยิด การอาซาน การเฉลิมฉลองเทศกาลวันอีดีทั้งสอง รวมถึงบทบัญญัติอื่น ๆ ที่สามารถทำได้นั้น ก็กล่าวได้ว่าดินแดนแห่งนั้นคือ “ดาร์ลุอิสลาม”

¹⁶² ดู Ibn Al-Qayyim, 1997: 2/728

¹⁶³ ดู Ibn Taymiyah, 1965: 1/197

¹⁶⁴ ดู Al-Mawardi, 1985: 1/275

¹⁶⁵ ดู al- Azkalanii, 1971: 3/244

¹⁶⁶ ดู Al-Razi, 1979 : 4/43

เกณฑ์ที่ใช้นิยามคำว่าดินแดนแห่งสันติและดินแดนแห่งสงครามนั้น ไม่ใช่สิ่งที่ถูกระบุไว้ในตัวบทหลักฐานจากอัลกุรอานและจากตัวบทหะดีษโดยตรง แต่มาจากการตีความและวินิจฉัยของบรรดานักนิติศาสตร์อิสลาม ซึ่งแต่ละท่านก็มีทัศนะความเห็นทั้งที่สอดคล้องกันและทัศนะที่เห็นต่างกันในการกำหนดเกณฑ์ที่จะใช้พิจารณาในประเด็นดังกล่าว ดังเช่นที่อิมามอิบนิตัยมียะฮ์ ได้อธิบายในประเด็นนี้ว่า

“การที่มุสลิมสามารถปฏิบัติศาสนกิจของเขาได้อย่างเปิดเผยในที่สาธารณะ คือเครื่องหมายสำคัญที่บ่งชี้ถึงความเป็นดินแดนแห่งสันติ “ดาร์ลอิสลาม”¹⁶⁷

อิมามฮะรอซียก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “หากการปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิมนั้นปรากฏให้เห็นทั่วไป ไม่ว่าจะตามท้องถนนหรือที่สาธารณะ เราสามารถสรุปได้ว่าอิสลามได้มีอิทธิพล ณ ดินแดนแห่งนั้นแล้ว”¹⁶⁸

ซึ่งการอธิบายความเห็นดังกล่าวของท่านทั้งสองนี้ มาจากคำกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่มีใจความว่า “หากว่าได้ยินเสียงอะซาน ณ ดินแดนหนึ่ง ก็ต้องหยุดจากการทำสงคราม”¹⁶⁹ โดยนำมาใช้เป็นเกณฑ์ที่ว่า หากมุสลิมสามารถแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของอิสลามได้อย่างเปิดเผย ดินแดนแห่งนั้นก็ไม่ใช่ดินแดนแห่งสงคราม ซึ่งอิมามอิบนินะฮะอ์ อัลอัศเกาะลานีย์ได้กล่าวอธิบายถึงคำกล่าวของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในหะดีษดังกล่าวไว้ดังนี้ว่า “หะดีษดังกล่าวข้างต้นเป็นหลักฐานยืนยันว่า การอะซานนั้นสัญลักษณ์แห่งอิสลาม”¹⁷⁰ เช่นเดียวกับที่อิมามอัชเชากานีย์ ได้อธิบายในลักษณะดังกล่าวนี้เช่นเดียวกัน โดยท่านได้กล่าวว่า “หะดีษดังกล่าวนี้เป็นหลักฐานที่บ่งชี้ว่า ให้อุบัติการสู้รบเมื่อได้ยินเสียงอะซาน ณ ดินแดนแห่งนั้น หรือในอีกสายรายงานระบุว่า หากว่ามีมัสยิดอยู่ ณ ที่แห่งนั้น”¹⁷¹

อิมามนะวะวีย์ได้กล่าวถึงการอะซานว่า “ปวงประชาญ์ได้กล่าวถึงเหตุผลอันลึกซึ้งของการอะซาน ว่ามีอยู่ 4 ประการด้วยกันคือ 1. บ่งบอกถึงสัญลักษณ์แห่งอิสลาม 2. เป็นถ้อยคำแห่งการให้เอกภาพต่ออัลลอฮ์ (เตาฮีด) 3. เป็นการประกาศเข้าเวลาละหมาดและการมีอยู่ของมัสยิด 4. เป็นการเรียกร้องไปสู่การละหมาดญะมาอะฮ์ (ละหมาดรวมที่มัสยิด)”¹⁷²

¹⁶⁷ อ้างแล้ว ดู Ibn Taymiyah, 1965: 1/197

¹⁶⁸ อ้างแล้ว ดู Al-Razi, 1979 : 4/43

¹⁶⁹ ดู al--Bukhariy, 1993: 610

¹⁷⁰ ดู al --Azkalaniy, 1971: 3/244

¹⁷¹ al -Shawkaniy, nd 1990: 7/278

¹⁷² al-Nawawiy, 1971: 3/67

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติศาสนกิจอย่างเปิดเผยดังกล่าว ประกอบด้วย การปฏิบัติตามหลักศาสนบัญญัติในหลาย ๆ รูปแบบด้วยกัน ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วย อย่างไม่อย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ เช่น การละหมาดห้าเวลา การละหมาดวันศุกร์ การถือศีลอดในเดือน รอมฎอน การจ่ายซะกาต การอาบน้ำละหมาด การละหมาดในวันตรุษอิสลาม (วันอีดีลฟิตรีและอีดีล อัฎฐฮา) การสร้างมัสยิด การอะซาน การทักทายโดยการให้สลาม เป็นต้น ซึ่งจากการอธิบายตรงนี้ ปวงปราชญ์ส่วนหนึ่งก็ถือว่าดินแดนแห่งนั้นเป็น “ดินแดนแห่งสันติ” (ดาร์อุสลาม) หรืออย่างน้อยก็ไม่ ถือว่าดินแดนแห่งนั้นเป็นดินแดนแห่งสงครามหรือดินแดนแห่งศัตรู เนื่องด้วยการดำรงอยู่ของ บทบัญญัติและวิถีปฏิบัติแห่งอิสลาม โดยยังคงมีสัญลักษณ์ของอิสลามและวิถีปฏิบัติตามบทบัญญัติ อิสลามอยู่อย่างชัดเจนในดินแดนแห่งนั้น

4.1.3.3 ดินแดนที่มีความยุติธรรม ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยยังพบว่า เกณฑ์ที่ปวงปราชญ์ส่วนหนึ่งถือเป็นตัวบ่งชี้ที่จะกำหนดว่าดินแดนนั้น ๆ เป็นดินแดนแห่งสันติหรือดินแดนแห่งสงครามอีกประการ หนึ่งก็คือ เป็นดินแดนที่มีความยุติธรรม ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

อิมามอบูหะนีฟะฮ์เห็นว่า ประเด็นหลักจริง ๆ ในการพิจารณาว่าดินแดนแห่งหนึ่งจะเป็น “ดาร์อุสลาม” หรือ “ดาร์อุหรับ” ก็คือการมีอำนาจหรือการเข้าควบคุมเหนือดินแดนแห่งนั้น ต่างหาก ส่วนการเห็นต่างระหว่างบรรดานักวิชาการและนักนิติศาสตร์อิสลามส่วนใหญ่กับ อิมามอบูหะนีฟะฮ์นั้น สามารถพิจารณาโดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นใหญ่ ๆ ด้วยกันคือ¹⁷³

1. รูปแบบดินแดนที่เรียกว่าดินแดนแห่งสันตินั้นจะต้องดำเนินไปด้วยกับบทบัญญัติ แห่งอิสลาม แต่ถ้าภายหลังถูกยึดครองโดยผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมและถูกเปลี่ยนมาใช้บทบัญญัติหรือกฎหมาย ที่เป็นกฎหมายอื่น ดินแดนแห่งนี้ก็จะกลายเป็นดินแดนแห่งสงครามตามทัศนะของบรรดา นักวิชาการส่วนใหญ่ ดังนั้นแล้วประเด็นในการพิจารณาสำหรับพวกเขาก็คือ การใช้กฎหมายปกครอง และเมื่อข้อกฎหมายหรือข้อบัญญัติส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่อิสลามถูกบังคับใช้ในดินแดนแห่งนั้น ดินแดนแห่ง นั้นก็กลายเป็นดินแดนแห่งศัตรูหรือสงคราม

2. ดินแดนที่ถูกยึดครองแห่งนั้นจะยังไม่ถูกเปลี่ยนแปลงไปสู่ดินแดนแห่งสงคราม เพียงเพราะว่าการบังคับใช้บทบัญญัติที่ไม่ใช่บทบัญญัติอิสลามเป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าหากว่าเป็นการถูก ปกครองโดยสมบูรณ์จากกลุ่มคนที่ไม่ใช่มุสลิม หรือพวกเขามีอำนาจเหนือดินแดนแห่งนั้นและได้ ดำเนินการใช้กฎหมายที่ไม่ใช่กฎหมายอิสลามโดยที่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อบรรดามุสลิมในทุก ๆ ด้าน

¹⁷³ ดู Mulfy hasan al-shariy, 2010 : 82-84

ดินแดนแห่งนั้นก็ไม่ใช่เปลี่ยนสภาพเป็นดินแดนแห่งศัตรู และในทำนองเดียวกันนี้ การเข้าปกครองของบรรดากลุ่มชนที่ไม่ใช่มุสลิมเหนือดินแดนของมุสลิมและมีการดำเนินการใช้บทบัญญัติของพวกเขาในการปกครอง แต่บรรดามุสลิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนแห่งนั้นก็ยังคงมีความปลอดภัยต่อศาสนาของพวกเขา ต่อทรัพย์สินของพวกเขา ต่อชีวิตของพวกเขา ตรงนี้ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องนักที่จะเรียกดินแดนแห่งนั้นว่าเป็นดินแดนแห่งศัตรูหรือดินแดนแห่งสงคราม

ดังกล่าวนั้นอิมามอบูหะนีฟะฮ์จึงไม่ได้พิจารณาดูที่ความเป็นรัฐอิสลามหรือไม่ใช่อิสลาม แต่พิจารณาว่ามีความปลอดภัยและมั่นคงเป็นหลัก ซึ่งท่านถือเป็นกฎเกณฑ์ที่สำคัญในการเรียกดินแดนแห่งหนึ่งว่าเป็นดินแดนแห่งสันติหรือดินแดนแห่งสงคราม

อัลกาซานียได้ขยายความเพิ่มเติมจากการอธิบายของอิมามอบูหะนีฟะฮ์ว่า : “สิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นสำคัญในกฎเกณฑ์ดังกล่าวก็คือ ความปลอดภัยต่อพลเมืองมุสลิมที่ถือว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญข้อหนึ่งด้วย รัฐใดที่ไม่ให้ความปลอดภัยแก่พลเมืองที่ไม่ใช่มุสลิมแต่มีความปลอดภัยแก่มุสลิม รัฐนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นรัฐมุสลิม ทั้งนี้โดยถือเกณฑ์แห่งความปลอดภัยและความหวาดกลัวเป็นสำคัญ ไม่ใช่ถือความแตกต่างทางศาสนาแต่อย่างใด ทศนะนี้เห็นว่าความปลอดภัยจะต้องมาก่อนสิ่งอื่นใด ในกรณีที่พลเมืองมุสลิมไม่ต้องหวาดกลัวและการรักษากฎหมายเป็นไปอย่างดี เห็นเป็นรูปธรรมในดินแดนแห่งนั้น ก็ไม่ถือว่าเป็นแดนแห่งศัตรู”¹⁷⁴

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า ทศนะของนักวิชาการกลุ่มนี้มองว่าความสงบสุขและความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินนั้น เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งอิสลามได้อย่างเปิดเผยในที่สาธารณะ ถึงแม้มุสลิมจะเป็นชนกลุ่มน้อยในดินแดนแห่งนั้นก็ตาม

นอกจากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอข้างต้นแล้ว ยังมีทศนะหรือแนวคิดของนักวิชาการร่วมสมัยที่สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้นำเสนอข้างต้นในการแบ่งประเภทของรัฐที่เป็นมุสลิมกับรัฐที่ไม่ใช่มุสลิม ที่ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ของดินแดนต่าง ๆ ในบริบทของโลกปัจจุบันว่าเป็นดินแดนแห่งการเรียกร้องไปสู่อิสลามและดินแดนที่ตอบรับอิสลาม ทั้งที่เคยเป็นรัฐอิสลามและรัฐที่ไม่ใช่อิสลาม โดยรัฐหรือประเทศในโลกนี้ สำหรับมุสลิมนั้นก็คือรัฐหรือดินแดนแห่งการเชิญชวนไปสู่อิสลามและประชาชนในรัฐหรือทุกประเทศในโลกนี้ถูกนับว่าเป็นประชาชาติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ซึ่งบ่งชี้ให้เห็นถึงการส่งท่านนบีมาเพื่อเป็นความเมตตาแก่มนุษยชาติทั้งมวล ที่บางส่วนนั้นได้ตอบรับการเรียกร้องครั้งนี้แล้ว ก็คือประชาชาติอิสลามและอีกบางส่วนยังคงอยู่ในสถานะที่จะต้องทำการ

¹⁷⁴ ดู Al-Kasani, 1982: 7/131

เรียกร่องเชิญชวน รัฐหรือดินแดนของประเทศต่าง ๆ เหล่านี้ก็คือดินแดนแห่งการเรียกร่องเชิญชวน (ตะวะฮ์) ที่พิจารณาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมโลกในยุคปัจจุบัน¹⁷⁵

4.1.3.4 สถานะทางดินแดนในบริบทของประเทศไทย

การกำหนดสถานะทางดินแดนในบริบทของประเทศไทยผู้วิจัยเห็นว่า ควรศึกษาเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ กฎหมาย สิทธิต่าง ๆ แห่งราชอาณาจักรไทย โดยเน้นศึกษาในเรื่องการให้สิทธิเสรีภาพ การให้ความคุ้มครองพลเมืองทั้งในเรื่องชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อนำมาศึกษาและวิเคราะห์ถึงความเหมือนและความแตกต่างในประเด็นดังกล่าวนี้กับหลักการของอิสลามและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นหนึ่งในเครื่องมือที่จะทำการกำหนดบริบทสถานะทางดินแดนของประเทศไทย ทั้งนี้เนื่องจากว่า รัฐธรรมนูญ กฎหมายและสิทธิต่าง ๆ ถือว่าเป็นเกณฑ์ที่สำคัญของปวงปราชญ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลามทั้งในยุคอดีตและปัจจุบันที่ใช้ในการกำหนดบริบทสถานะทางดินแดนหนึ่ง ๆ ว่าเป็นดินแดนแห่งสันติหรือดินแดนแห่งสงคราม หรือเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐให้เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อยในสังคม

ปราชญ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลามได้กล่าวถึงความมั่นคงปลอดภัย เสรีภาพในการนับถือศาสนา และความยุติธรรมนั้น สามารถเป็นปัจจัยสนับสนุนในการพิจารณาเพื่อกำหนดดินแดนแห่งสันติหรือดินแดนแห่งสงครามได้ ไม่ว่าจะเป็นประเทศมุสลิมหรือประเทศที่ไม่มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยก็ตาม กล่าวคือ อิสลามและรัฐอิสลามนั้นยอมรับต่อสภาพภาพของประเทศอื่นที่ไม่ใช่อิสลาม ซึ่งจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ของท่าน นบีที่ท่านกล่าวกับบรรดาอัครสาวกในขณะที่ท่านแนะนำพวกเขาเหล่านั้นให้อพยพไปยังเอธิโอเปียที่ปกครองโดยกษัตริย์ผู้ทรงธรรม เพื่อหลบหนีให้พ้นภัยคุกคามของชนชั้นปกครองแห่งนครมักกะฮ์ นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังได้ส่งสารไปถึงกษัตริย์โรมัน กษัตริย์เปอร์เซีย ผู้ปกครองอียิปต์ และคนอื่น ๆ อีกมากทั้งในคาบสมุทรอาหรับและนอกคาบสมุทรอาหรับ ซึ่งสิ่งเหล่านั้นล้วนแสดงให้เห็นถึงการยอมรับสถานภาพประเทศหรือกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ในอันที่จะสร้างสัมพันธ์ไมตรีต่อประเทศเหล่านั้นอย่างชัดเจน หากไม่เช่นนั้นแล้วท่านคงจะไม่ส่งสารไปยังผู้นำของเมืองหรือกลุ่มต่าง ๆ และจะไม่ทำสัญญากับเมืองใดหรือกลุ่มใดทั้งสิ้น ดังนั้นเมื่อมีการทำสัญญาต่อกันก็ย่อมหมายความว่ามีการยอมรับสถานภาพของกันและกันด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันการใช้อำนาจจากราน การกดขี่ ดังกล่าวเป็นนิยามที่เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายจากบรรดานักนิติศาสตร์อิสลามในยุคอดีต เช่น อิบูฮะนีฟะฮ์ อัชชะฮาบานีย์ อะหฺมัด ชาฟีอี อัสนะอ์ด อัสนัรเคาะสีย์ อิมามยูซุฟ อัลกาซานีย์ อิมามรอฟีอี อิบนิกีอัยมิม ตริมีซีฮ์

¹⁷⁵ ดู Jabir Thaha alwaniy,1981/104

อิบนิศ็ยมียะฮ์ บัยฮากีย์ และอัลมาวรัดีย์ เป็นต้น¹⁷⁶ โดยท่านเหล่านั้นมีทัศนะว่า อนุญาตให้อาศัยอยู่ในประเทศที่มีความมั่นคงปลอดภัยและสามารถที่จะปฏิบัติตามหลักการของศาสนาได้อย่างเปิดเผย และถือว่าดินแดนดังกล่าวนั้นเป็นดินแดนแห่งสันติ トラบไคที่ยังสามารถที่จะแสดงออกถึงหลักการของศาสนาอิสลามได้อย่างเปิดเผยและมีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน หรืออย่างน้อยก็ไม่ถือว่าดินแดนดังกล่าวนี้เป็นดินแดนแห่งสงครามหรือเป็นศัตรูกับมุสลิม เพราะว่าดินแดนแห่งนั้นก็เป็ดินแดนแห่งอิสลามและยังเป็นความกว้างขวางแก่บรรดามุสลิมที่พวกเขาจะสามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่ใดก็ได้ นอกจากนี้มุสลิมก็สามารถที่จะเผยแพร่หลักการอิสลามในดินแดนแห่งนั้นได้ เพื่อที่อิสลามจะเป็นที่ยอมรับ ณ ดินแดนแห่งนั้นเท่าที่เขามีความสามารถ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสังคมโลกยุคปัจจุบันที่มีสิ่งที่ไม่เคยมีปรากฏในยุคอดีต เช่น มีมัสยิดและศูนย์กลางอิสลามในกรุงโรมซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับสำนักวาติกัน¹⁷⁷ (Islamic Cultural Center of Italy Grand Mosque of Rome) การที่มีจำนวนประชากรมุสลิมประมาณ 40 กว่าล้านคนในทวีปยุโรป¹⁷⁸ ประชากรมุสลิมประมาณสิบล้านคนในทวีปอเมริกา¹⁷⁹ และอีกหลายสิบล้านคนในประเทศจีน¹⁸⁰ เป็นต้น

ซึ่งจากการพิจารณาสถานะทางดินแดนโดยอาศัยหลักเกณฑ์ความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินและสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนานั้นพบว่า เป็นทัศนะที่ได้รับการยอมรับในหมู่นักวิชาการร่วมสมัยอีกหลายคน เช่น อับดุลกอเดร์ เอาตะฮ์ ยืนยันว่า “ดินแดนแห่งสันตินั้น อาจรวมถึงพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่ โดยที่พวกเขาสามารถปฏิบัติตามข้อบังคับใช้หรือข้อห้ามต่าง ๆ ของศาสนาอิสลามได้และไม่มีข้อห้ามแต่อย่างใด”¹⁸¹

เชออับดุลวะฮ์ฮาบ ค็อลลาฟ พิจารณาว่า “ดินแดนแห่งสันติคือ พื้นที่ทุกแห่งที่ชาวมุสลิมมีความมั่นคงปลอดภัย ส่วนดินแดนแห่งสงครามคือพื้นที่ที่ชาวมุสลิมไม่มีความปลอดภัยจากการแผ่แผ่อิสลาม จากสิ่งดังกล่าวนี้คือความแตกต่างระหว่างดินแดนทั้งสอง”¹⁸²

¹⁷⁶ ดู Ismail lutfy,1998: 30-35

¹⁷⁷ นครรัฐวาติกัน เป็นเมืองหลวงแห่งศาสนจักรและที่ประทับของพระสันตะปาปา ประมุขสูงสุดแห่งศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

¹⁷⁸ ดู International Journal of Environmental Science and Development, Vol. 1, No. 2, June 2010:162

¹⁷⁹ ดู International Journal of Environmental Science and Development, Vol. 1, No. 2, June 2010:132

¹⁸⁰ ดู <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/muslim-population-by-country>

¹⁸¹ ดู Abd Qadir Awdah,nd:1/295

35 ดู Abd wahab kallaf,nd:1/295

ฎอฮา ญาบิร อุลวานี ยี่ ซึว่า “อิสลามไม่มีขอบเขตทางภูมิศาสตร์ และดินแดนแห่งสันติก็คือทุกดินแดนที่มุสลิมมีความมั่นคงปลอดภัยในศาสนาของเขา แม้ว่าเขาจะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิมก็ตาม¹⁸³

ยูซุฟ กือรฎอวี กล่าวว่่า “ปัจจุบันมุสลิมได้รับอนุญาตให้พำนักในประเทศใดก็ได้ ที่มีเสรีภาพทางศาสนา การเมืองการปกครอง และสิทธิเสรีภาพของพลเมือง แม้จะเป็นประเทศหรือรัฐฆราวาส เช่น ประเทศในยุโรปและอเมริกา โดยเฉพาะหากเป็นการย้ายถิ่นฐานหรือถิ่นที่อยู่ในประเทศเหล่านั้นเพื่อวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยหลักการของศาสนา เช่น แสวงหาอาชีพ แสวงหาความรู้ แสวงหาความมั่นคงปลอดภัยหรือเพื่อการเผยแผ่อิสลาม¹⁸⁴

จากข้อมูลที่ได้นำเสนอมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะที่พิจารณาสถานะทางดินแดนด้วยกับหลักเกณฑ์ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หลักประกันสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและประกอบกิจกรรมทางศาสนาว่าเป็นดินแดนแห่งสันติหรือดินแดนแห่งสงครามนั้นเป็นทัศนะที่มีน้ำหนักในประเด็นนี้ เนื่องด้วยเป็นทัศนะที่ปวงปราชญ์และนักวิชาการส่วนใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบันเห็นสอดคล้องกัน

ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสถานะทางดินแดนในบริบทของประเทศไทยในปัจจุบันนั้นเป็นดินแดนแห่งสันติ เนื่องด้วยเป็นดินแดนที่มีหลักประกันด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีรัฐธรรมนูญที่เป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและประกอบกิจกรรมทางศาสนา โดยที่มุสลิมสามารถที่จะดำรงไว้ซึ่งหลักการของอิสลามได้อย่างเปิดเผย ตามข้อเท็จจริงต่างๆที่ปรากฏดังนี้

รัฐธรรมนูญไทยทุกฉบับจนถึงรัฐธรรมนูญฉบับล่าสุดปี พุทธศักราช 2560 ได้ให้การรับรองไว้ในหมวด 3 มาตรา 37 เอาไว้ดังนี้ “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน” ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือ แตกต่างจากบุคคลอื่น¹⁸⁵

¹⁸³ ดู Taha Jaber Al-Alwani,2001:113

¹⁸⁴ ดู Qardawi,2010:65-67

¹⁸⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

เสรีภาพทางศาสนาในรัฐธรรมนูญดังกล่าวส่งผลให้รัฐต้องอำนวยความสะดวกให้บุคคลได้รับประโยชน์ตามสิทธิที่ได้ถูกรับรองไว้ และหลักการอีกประการหนึ่งคือ การใช้เสรีภาพดังกล่าวจะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การใช้เสรีภาพดังกล่าวย่อมจะไม่ได้ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ โดยเนื้อหาในรัฐธรรมนูญ รัฐจะบังคับให้ประชาชนนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งไม่ได้ และยังได้วางหลักประกันความเป็นธรรมต่อบุคคลที่จะไม่ถูกเลือกปฏิบัติอย่างได้เปรียบหรือเสียเปรียบอันเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนาของตน

เสรีภาพในการนับถือศาสนาในประเทศไทย มีลักษณะเช่นเดียวกันกับเสรีภาพในเรื่องอื่น ๆ ตามที่บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้บัญญัติรับรองไว้ กล่าวคือ เสรีภาพในการนับถือศาสนา โดยเนื้อหาของการใช้เสรีภาพแล้วเป็นเสรีภาพที่สมบูรณ์และไม่อนุญาตให้มีการจำกัดใด ๆ ได้เลย รัฐหรือหน่วยงานของรัฐไม่มีอำนาจแทรกแซงเสรีภาพในการถือศาสนา¹⁸⁶

ริยา เต็ดชาต ได้อธิบายว่า “เสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนาหรือ ความเชื่อ ในที่นี้นั้นหมายรวมถึงเสรีภาพในการยึดมั่นศรัทธาหรือมีความเชื่อที่แตกต่างจากบุคคลอื่น ในหลักการทางศาสนาหรือความเชื่อใด ๆ หรือเสรีภาพที่จะไม่นับถือศาสนาใด ๆ เสรีภาพในการ นับถือศาสนา จำเป็นต้องมีเสรีภาพในการเลือกนับถือศาสนา สิทธิที่จะคงไว้ในความเชื่อถือศรัทธา จึงไม่มีบุคคลใดที่จะถูกบังคับให้เป็นที่เสื่อมเสียแก่เสรีภาพในการเลือกถือศาสนาด้วยมาตรการใด ๆ หรือให้นับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม”¹⁸⁷

นอกจากนี้ จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า พระมหากษัตริย์ไทย นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ให้การอุปถัมภ์และดูแลทุกศาสนาเป็นอย่างดี ต่อผู้คนที่มีความหลากหลายทางศาสนา หลากหลายวัฒนธรรม แม้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจะนับถือศาสนาพุทธ แต่สังคมไทยก็ไม่ได้ปิดกั้นการนับถือศาสนาอื่น ๆ สามารถดำรงความเป็นอยู่ที่ราบรื่นระหว่างชนที่มีความแตกต่าง ด้วยพื้นฐานดังกล่าวนี้จึงทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดโอกาสให้ทุกศาสนิกชนทุกศาสนาสามารถปฏิบัติศาสนกิจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีเสรีภาพในการนับถือศาสนาได้ ดังจะเห็นได้จากการให้การรับรองกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัวและมรดก ซึ่งการบังคับใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทยนั้นมีลักษณะพิเศษ ตรงที่มีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัด ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล พ.ศ.2489 . แต่การใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทยจริง ๆ แล้วมีมาเป็นเวลานานมาก ซึ่งการใช้กฎหมายอิสลามในประเทศไทยหากสันนิษฐานจากหลักการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ในสมัยโบราณอย่างช้าที่สุดพบในสมัยอยุธยา โดยชาวไทยมุสลิมใน

¹⁸⁶ เกรียงไกร เจริญธนาวัฒน์, 2547:

¹⁸⁷ ริยา เต็ดชาต, 2546:

อดีตใช้กฎหมายอิสลามลักษณะต่าง ๆ แตกต่างกันไปตามประวัติความเป็นมาของมุสลิมแต่ละกลุ่ม เช่น ชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถได้มีการใช้กฎหมายอิสลามและมีศาลกรมท่าขวาซึ่งมีขุนนางมุสลิมเป็นเจ้าของและข้าราชการมุสลิมในกรมพิจารณาคดีของมุสลิมเชื้อสายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นมุสลิมเชื้อสายเปอร์เซียชาว -มลายู เป็นต้น

ดังกล่าวปรากฏหลักฐานจากสารตราของเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมที่ 30/4 353 ลงวันที่ 24 กันยายน พ.ศ 2460 ซึ่งมีใจความว่า:

"เป็นพระราชกรณียาณงค์สืบมาแต่โบราณมหากษัตริย์ จึงได้มีพระราชบัญญัติไว้ว่า ถ้าบุคคลผู้นับถือศาสนาอิสลามพิพาทกันด้วยความแพ่งลักษณะฝ่าฝืนและทรัพย์สินมรดกให้ตุลาการพึงพิจารณาและบังคับคดีตัดสินคดีโดยลัทธิประเพณีอิสลามตามคัมภีร์โกหร่าน พระมะหะหมัดนั้น ดังปรากฏในกระทรวงหลวงรักดีวิจารณ์ตุลาการกรมท่าขวาขึ้นแต่จุฬาราชมนตรีนั้นสืบมา"¹⁸⁸

เด่น โต๊ะมีนา ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้พบบันทึกทางประวัติศาสตร์โดยหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ระบุว่า "ข้อยกเว้นนี้ตกทอดมาจากประวัติเดิมที่มีศาลกรมท่าซ้ายพิจารณาคดีชนชาติจีนและมีศาลกรมท่าขวาพิจารณาคดีชนชาติแขก ศาลทั้งสองตัดสินคดีตามกฎหมายและประเพณีของชนชาตินั้น ๆ แต่สำหรับชนชาติจีนไม่ปรากฏว่ามีกฎหมายหรือประเพณีฝ่าฝืนมรดกเป็นการแน่นอน ศาลกรมท่าซ้ายจึงใช้กฎหมายไทยบังคับ แต่ชนชาติแขกนับถือศาสนาอิสลามมีกฎหมายและประเพณีแน่นอนในเรื่องฝ่าฝืนมรดก ศาลกรมท่าขวาจึงใช้กฎหมายอิสลามบังคับ"¹⁸⁹

ในสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยโปรดเกล้าประกาศกฎข้อบังคับสำหรับปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง พ.ศ 2444 ให้ยกเลิกการปกครองแบบเก่ามาเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาลและให้หัวเมืองทั้ง 7 เมืองคงเป็นเมืองอยู่ตามเดิมอยู่ในความปกครองของเทศาภิบาลและให้พระยาเมืองเป็นผู้รักษาการบ้านเมืองต่างพระเนตรพระกรรณ ด้วยกฎหมายข้อบังคับนี้มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับมุสลิมและกฎหมายอิสลามโดยตรงได้แก่ข้อที่ 32 บัญญัติว่า "ให้ใช้พระราชกำหนดกฎหมายทั้งปวงในความอาญาแลความแพ่ง แต่ความแพ่งซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามเรื่องฝ่าฝืนก็ดีแลเรื่องมรดกก็ดี ซึ่งคนนับถือศาสนาอิสลามเป็นทั้งโจทก์จำเลยหรือเป็นจำเลย ให้ใช้กฎหมายอิสลามในการพิจารณาและพิพากษาและให้ ดาโต๊ะ กาลี ซึ่งเป็นผู้รู้ในศาสนาอิสลามเป็นผู้พิพากษาตามกฎหมายอิสลามนั้น"¹⁹⁰

¹⁸⁸ สารตรามหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยาอภัยราชามหาพุทธทำเสนาบดีกระทรวงยุติธรรมถึงนายพลโทพระยาสุรินทราชา สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต

¹⁸⁹ เด่น โต๊ะมีนา, 2532: 22

¹⁹⁰ ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 18 หน้า720

จุฬิศพงษ์ จุฬารัตน์ ได้อธิบายว่า “ในสมัยอยุธยาโดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ทรงตั้งหน่วยงานเพื่อทำหน้าที่ในการติดต่อประสานงานกับชาวต่างชาติที่เข้ามาทำการค้าขายเรียกว่ากรมท่า ซึ่งมีด้วยกัน 3 กรม คือกรมท่ากลางทำการติดต่อกับชาวต่างชาติทั่วไป กรมท่าซ้ายติดต่อกับชาวจีน และกรมท่าขวาติดต่อกับชาวอาหรับอินเดีย มลายู อิหร่าน เป็นต้น แต่ละกรมทำนอกรอกจากการทำหน้าที่ติดต่อกับชาวต่างชาติแล้วก็ยังมีการจัดตั้งศาลขึ้นมาเป็นการเฉพาะ โดยศาลกรมท่ากลางทำหน้าที่พิจารณาคดีของชาวต่างชาติทั่วไปและคดีของคนไทย ศาลกรมท่าซ้ายจะพิจารณาคดีของจีน และกรมท่าขวาทำการพิจารณาคดีของชนชาติแขกหรือคดียุทธินิยมมุสลิมเป็นคดีความ โดยขุนนางกรมท่าขวาจะเป็นเจ้าพนักงานตัดสินคดีความที่มีแขกมาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นกรณีที่แขกเป็นจำเลยหรือโจทก์ ไม่คู่ความนั้นจะเป็นชนชาติใด โดยการพิจารณาคดีตัดสินคดีของศาลกรมท่าซ้ายและกรมท่าขวาและใช้กฎหมายและประเพณีของชนชาตินั้น ๆ เป็นหลัก และกรมท่าขวายังมีฐานะเป็นผู้นำของศาลอิสลาม ทำการพิจารณาคดีที่อยู่ในอำนาจและเป็นหัวหน้าผู้ประกอบพิธีกรรมหรือมุละฮ์ยีในประชาคมมุสลิมเชื้อสายอินโด อิหร่านด้วย¹⁹¹

ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสถานะของกฎหมายอิสลามได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในระบบศาลของประเทศไทยและมีการใช้เรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน พลเมืองมุสลิมในประเทศไทยยังได้รับการส่งเสริมในด้านสิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติตามประเพณีและหลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม รวมถึงการใช้กฎหมายอิสลามในปัจจุบัน โดยเห็นได้จากบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการสถาปนาประธานฝ่ายอิสลาม พ.ศ. 2489 พระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจญ์ พ.ศ. 2525¹⁹² การจัดตั้งศาลศาสนาอิสลามเป็นแผนกหนึ่งในศาลจังหวัด และเสนอให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรืออนุญาโตตุลาการในระดับมัสยิด หรือคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดขึ้น โดยมีกฎหมายรองรับอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ยังมีการดำริให้มีการแปลความหมายคัมภีร์อัลกุรอานเป็นภาษาไทยจากในหลวงรัชการที่ 9 โดยมอบหมายให้ท่านจุฬาราชมนตรีถ้วน สุวรรณศาสน์ เป็นผู้แปล และทรงพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ในการจัดพิมพ์เพื่อแจกจ่ายแก่องค์กรมุสลิมในประเทศไทย การอนุญาตให้สตรีมุสลิมใช้ผ้าคลุมศีรษะขณะสวมเครื่องแบบข้าราชการ การอนุญาตให้สตรีมุสลิมใช้ผ้าคลุมศีรษะถ่ายรูปทำบัตรประชาชน การจัดสถานที่ปฏิบัติละหมาดของมุสลิมในสถานที่ราชการและศูนย์การค้า สร้างศูนย์บริหารกิจการศาสนาอิสลาม ฯลฯ รวมถึงพัฒนาการการจัดองค์กรทางศาสนาอิสลามขึ้น จนนำไปสู่การประกาศใช้พระราชบัญญัติการบริหารองค์กรศาสนาอิสลาม 2540 พระราชบัญญัติธนาคารอิสลามแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติส่งเสริมกิจการฮัจญ์ พ.ศ. 2559 เป็นต้น

¹⁹¹ ดู จุฬิศพงษ์ จุฬารัตน์, 2544:133

¹⁹² ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 99 ตอนที่ 18, หน้า 23, ลงวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2525

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นพบว่า พลเมืองมุสลิมมีการใช้บทบัญญัติอิสลามกันอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง มีการใช้กฎหมายอิสลามในส่วนที่เกี่ยวกับกฎหมายลักษณะครอบครัวและมรดกสำหรับผู้นับถือศาสนาอิสลามในท้องที่ที่พลเมืองนับถือศาสนาอิสลามมีจำนวนมากตามหลักการใช้กฎหมายตามหลักบุคคฺลมาแต่โบราณ รัฐบาลไทยได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนชาวไทยมุสลิม อันที่จะดำเนินชีวิตภายใต้หลักการอิสลามได้อย่างอิสระเสรีในประเทศไทย นอกจากนี้ยังสามารถที่จะปฏิบัติศาสนกิจของมุสลิมในดินแดนแห่งนี้ได้อย่างเปิดเผย เช่น การสร้างมัสยิด สร้างโรงเรียนสอนศาสนา การไปประกอบพิธีฮัจญ์ การอะซานในสถานที่สาธารณะ การรวมตัวกันละหมาดที่มัสยิด การบริจาคทาน การสอนศาสนา อิสลามกับชนต่างศาสนิก การคลุมศีรษะหรือแม้กระทั่งการปิดใบหน้าของสตรี เป็นต้น ซึ่งดังกล่าวสามารถที่จะกระทำได้อย่างเปิดเผยในที่สาธารณะและเป็นผลประโยชน์อย่างมากแก่มุสลิม

ดังกล่าวนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ได้เป็นอย่างดีประการหนึ่งว่า ประเทศไทยไม่ใช่ดินแดนแห่งสงครามหรือดินแดนที่เป็นศัตรูต่ออิสลาม ทั้งนี้เนื่องจากว่ามุสลิมได้รับการคุ้มครองในรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรไทยที่ใช้เป็นหลักประกันความปลอดภัยและความมั่นคงทั้งในชีวิต ทรัพย์สินและสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่พลเมืองพึงได้รับมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่ออดีตจนถึงปัจจุบัน

4.1.5 หลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลาม (มะกอดิตอัชชะรีอะฮ์)

บัญญัติอิสลามวางอยู่บนหลักพื้นฐานสำคัญหลายประการ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อดำรงไว้ซึ่งความสงบสุขของสังคมโดยรวมในทุกยุคสมัยและในทุกสถานการณ์ รวมถึงยังเป็นพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์จะใช้เป็นแนวทางในการพิจารณากฎเกณฑ์หรือหลักปฏิบัติทางสังคม ผลดีและผลเสียหลักปฏิบัติระหว่างผู้คน รวมถึงในการตราตัวบทกฎหมาย โดยที่อิสลามได้วางหลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลามเพื่อผดุงไว้ซึ่งการคุ้มครองปัจจัยที่เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและหลักคุณธรรม 5 ประการ¹⁹³ ซึ่งหลักเจตนารมณ์ดังกล่าว คือ

1. ดำรงไว้ซึ่งศาสนา

การดำรงไว้ซึ่งศาสนาถือว่าเป็นเจตนารมณ์ที่สำคัญที่สุดของหลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลาม คือการดำรงรักษาหลักการเชื่อมั่นต่ออัลลอฮ์ (อะเกีตะฮ์) ไม่เคารพบูชาสิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์¹⁹⁴ กำหนดการปฏิบัติศาสนกิจให้เป็นข้อบังคับแก่มุสลิมและข้อบังคับเกี่ยวกับ

¹⁹³ ดู Munzur bin Muhammad al-sharedah, 2011:4

¹⁹⁴ ดู สุเราะฮ์ อัซซารียาต อายะฮ์ที่ 56

การศึกษาและการเผยแผ่อิสลาม นอกจากนี้อิสลามบัญญัติให้มีการต่อสู้ในหนทางของอัลลอฮ์ (ญิฮาด) เพื่อปกป้องรักษาอิสลามจากการรุกรานหรือการคุกคามจากศัตรู และได้กำหนดบทลงโทษแก่มุสลิมที่ออกจากศาสนาโดยมีเจตนาเพื่อสร้างความเสียหายแก่อิสลามและสร้างความวุ่นวายแก่สังคมเพื่อรักษาไว้ซึ่งศาสนา ความปลอดภัยของประชาชน การดำรงชีวิตโดยปกติสุขของประชาชน การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ความสงบเรียบร้อยหรือประโยชน์ส่วนรวม

2. รักษาคุ้มครองชีวิต

บทบัญญัติอิสลามมีขึ้นเพื่อรักษาปกป้องคุ้มครองชีวิต เช่น อิสลามห้ามการเข่นฆ่าหรือทำร้ายผู้อื่นโดยขาดสิทธิความชอบธรรมเพราะเป็นอาชญากรรมที่สร้างความเสียหายต่อมวลมนุษยชาติ โดยที่อิสลามได้กำหนดบทลงโทษประหารชีวิต (กิคอศ) สำหรับผู้กระทำผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา¹⁹⁵ การกำหนดมาตรการปกป้องรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ การเคารพสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การประกอบอาชีพ การเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย และสิทธิอื่นๆที่มนุษย์พึงได้ แม้กระทั่งหลังจากมนุษย์ได้สิ้นชีวิตแล้ว ฉะนั้นการทำลายและสร้างความเสียหายต่อเกียรติและชื่อเสียงของมนุษย์ เช่นการใส่ร้ายป้ายสีว่าผิดประเวณี การด่าทอ การดูถูกเหยียดหยาม การทรมาณร่างกายและจิตใจ หรือแม้กระทั่งการทำร้ายศพ ล้วนแล้วเป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลและเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลามที่มีบทบัญญัติอย่างชัดเจนนอกจากนี้อิสลามได้ผ่อนปรนในการปฏิบัติศาสนกิจเนื่องจากความจำเป็น หรือความยากลำบากและเกินความสามารถของบุคคลที่จะกระทำได้ เช่น การผ่อนปรนให้ละศีลอดในตอนกลางวันของเดือนรอมฎอนเนื่องจากการเจ็บป่วย การเดินทางหรือปฏิบัติสิ่งอื่นทดแทนสำหรับสตรีมีครรภ์ ป่วยเรื้อรัง ขราภาพ¹⁹⁶ เป็นต้น

ผู้วิจัยเห็นว่าบริบทของสังคมไทยมีความหลากหลายทางความเชื่อ ศาสนาวัฒนธรรม และกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงความขัดแย้งของประชาชนซึ่งมีความคล้ายคลึงกับบริบทสังคมในยุคสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ เริ่มเผยแผ่อิสลามที่นครมักกะฮ์ ซึ่งจากประวัติศาสตร์พบว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าและการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา ดังจะเห็นได้จากนโยบายหลีกเลี่ยงการสูญเสียและรักษาความสงบสุขของบ้านเมือง โดยการสั่งให้บรรดามุสลิมที่อ่อนแอทำการลี้ภัยไปยังดินแดนอัลหะบะชะฮ์ (เอธิโอเปีย) และนครมะดีนะห์ ทั้งนี้เนื่องจากว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยังไม่สามารถที่จะให้ความคุ้มครองและดูแลความปลอดภัยให้กับบุคคลที่รับอิสลามในขณะนั้นได้ นอกจากนี้ก็ไม่ปรากฏว่าท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ จะตอบโต้พวกเขาด้วยความรุนแรง ท่านไม่ได้สั่งให้คน

¹⁹⁵ ดู Munzur bin Muhammad al-sharedah, 2011:10 -11

¹⁹⁶ ดู สุเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 184

หนึ่งคนใดจากเศษหาบะฮ์ของท่านทำการด่าทอ กล่าวประณาม ทำร้ายหรือใช้ความรุนแรงต่อบุคคล ที่ทำการต่อต้านอิสลาม ถึงแม้ว่าบรรดามุสลิมนั้นจะถูกทำร้ายอย่างรุนแรง และท่านไม่ได้สั่งใช้ให้มุสลิมปฏิบัติกับพวกเขาด้วยการใช้ความรุนแรงในช่วงระยะเวลาที่เผยแพร่อิสลาม ทั้งนี้เพื่อรักษาและคุ้มครองชีวิตมุสลิม รวมถึงเป็นการหลีกเลี่ยงการสูญเสียและรักษาความสงบสุขของบ้านเมือง

3. รักษาไว้ซึ่งสติปัญญา

การรักษาไว้ซึ่งสติปัญญาหรือการประกันสติปัญญาแห่งตน คือการรักษาความสมบูรณ์ของสติปัญญา เพื่อจะได้สามารถพิจารณาไตร่ตรองถึงหลักคำสอนที่แท้จริง การรู้จักพระเจ้าที่แท้จริงและสามารถแยกแยะคุณธรรมความดีกับสิ่งที่ไม่ดีงามได้ อิสลามจึงได้มีบัญญัติห้ามสิ่งที่จะทำลายหรือทำให้สติปัญญาเสื่อมทราม เช่น ห้ามดื่มสุรา ยาเสพติด และสิ่งมีนเมาทุกชนิดเพื่อเป็นการดำรงไว้ซึ่งสติปัญญา นอกจากนี้อิสลามยังได้กำหนดโทษเป็นมาตรการป้องกันไว้เพื่อที่ มนุษย์จะได้ห่างจากมัน¹⁹⁷ เพราะว่าสติปัญญาที่ดีคือพื้นฐานของความรับผิดชอบทางศีลธรรมของมนุษย์

4. รักษาเชื้อสายวงศ์ตระกูล

การรักษาเชื้อสายวงศ์ตระกูล เช่น อิสลามส่งเสริมการแต่งงานเพื่อการรักษาเชื้อสายและการดำรงพันธุ์ของมนุษย์ ห้ามการผิดประเวณีและการล่วงละเมิดทางเพศ เพื่อรักษาเชื้อสายวงศ์ตระกูล เป็นต้น ซึ่งการที่อิสลามกำหนดบทบัญญัติในเรื่องการแต่งงานก็เพื่อให้เผ่าพันธุ์ของมนุษย์ให้ดำรงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ยังเป็นการให้เกียรติและความเมตตาแก่มนุษย์อีกด้วย คือการให้หลักประกันแก่มนุษย์ในการสืบเชื้อสายที่ถูกต้อง สามารถสืบต้นตอได้ว่าเด็กที่เกิดมามีเชื้อสายจากพ่อแม่คนนี้จริง ๆ ไม่เกิดการปะปนในทางเชื้อสายเหมือนกับสัตว์เดรัจฉาน คือหลักการประกันครอบครัวโดยชีวิตที่เกิดมานั้นมีผู้ที่ต้องรับผิดชอบในการอบรมเลี้ยงดู ให้หลักประกันทางด้านความปลอดภัย นอกจากนี้ยังเป็นหลักประกันทางสังคมอีกด้วย

5. คุ้มครองทรัพย์สินสมบัติ

การคุ้มครองทรัพย์สินสมบัติ คือบรรทัดฐานของหลักจริยธรรมและคุณธรรมในระบบเศรษฐกิจอิสลาม เช่น อิสลามห้ามการเอาเปรียบผู้อื่น การเอาทรัพย์สินที่เป็นสิทธิของผู้อื่นโดยมิชอบ เช่น การปล้น ลักขโมย หลอกหลวงต้มตุ๋น การพนัน หลอกหลวง ฉ้อฉล ไม่ชี้แจงข้อเท็จจริงของสินค้าและราคา การกักตุน การแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ การละเมิดสิทธิทางปัญญาและการกีดกันดอกเบี้ย ไม่ทุจริต คอรัปชั่น เป็นต้น เหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องห้ามในอิสลาม¹⁹⁸ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้

¹⁹⁷ ดู Munzur bin Muhammad al-sharedah, 2011:11 -12

¹⁹⁸ ดู Munzur bin Muhammad al-sharedah, 2011:13

เป็นระบบที่สามารถสร้างหลักคำประกันถึงความสงบสุข ความปลอดภัย และความมั่นคงที่เป็นรูปธรรมให้กับผู้คนที่ทั้งหลายได้ อิสลามจึงได้วางกฎหมายและบทลงโทษไว้เพื่อกำหนดกฎระเบียบทางด้านธุรกิจ การค้าระหว่างมนุษย์ไว้ ทั้งนี้เพื่อให้แน่ใจว่าจะเกิดความยุติธรรมขึ้นในทางการค้า ด้านเศรษฐกิจ และเพื่อป้องกันการกดขี่ขูดรีด เอาัดเอาเปรียบและการวิวาทบาดหมางระหว่างผู้คน เช่น กำหนดเงื่อนไขความพึงพอใจในสินค้าระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย การเป็นเจ้าของและมีกรรมสิทธิ์ครอบครองโดยสมบูรณ์ การบรรลุศาสนภาวะ เป็นต้น หลักเกณฑ์ในการรักษาทรัพย์สินของผู้เยาว์ เด็กกำพร้าหรือผู้ไร้ความสามารถจนกว่าบุคคลเหล่านี้จะสามารถบริการทรัพย์สินของตนเองได้ ส่งเสริมให้มีการลงทุน เพื่อให้ทรัพย์สินเกิดการหมุนเวียน อิสลามสั่งห้ามมิให้มีการกักตุนสินค้าหรือสะสมเงินทองโดยเปล่าประโยชน์ ทั้งนี้เพื่อให้ทรัพย์สินสมบัติสามารถสร้างความสงบสุขในสังคมอย่างแท้จริง

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลาม (มะกอลิดอัลชะรีอะฮ์) จึงถือเป็นหลักการที่สำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งของแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่จำเป็นจะต้องถูกนำมาอธิบายในมิติและบริบทต่าง ๆ ทางสังคม ซึ่งถ้าหากขาดหลักการดังกล่าวนี้ไป การประยุกต์ใช้แนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ก็อาจจะขาดความสมบูรณ์และอาจจะคลาดเคลื่อนผิดไปจากเจตนารมณ์ที่ต้องตามหลักการของอิสลามได้ และแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงหลักเจตนารมณ์ดังกล่าวเป็นอันดับแรก

4.1.6 หลักนิติศาสตร์สำหรับชาวไทยมุสลิม (ฟิกฮ์อะกอลลียาต)

คำว่า “ฟิกฮ์อะกอลลียาต” (فقه الأقطيات) หมายถึงบทบัญญัติทางศาสนาที่มีความเกี่ยวข้องกับมุสลิมที่เป็นประชากรส่วนน้อยที่อาศัยอยู่ท่ามกลางประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นชนต่างศาสนิก นับว่าเป็นศัพท์บัญญัติใหม่ในทางนิติศาสตร์อิสลาม เนื่องจากไม่ปรากฏว่ามีการใช้คำ ๆ นี้ในตำรานิติศาสตร์อิสลามในยุคอดีต ดังกล่าวอาจเนื่องด้วยความเปลี่ยนแปลงทางยุคสมัยและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

อัสลี มุนตะศิร อัลกัตตานีย์ได้ให้คำนิยาม “อัลอะกอลลียะฮ์” ไว้ว่า คือกลุ่มประชากร (ที่มีจำนวนเพียงเล็กน้อย) ที่อาศัยอยู่ท่ามกลางกลุ่มคนที่มีจำนวนมาก โดยมีอัตลักษณ์ (ทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีปฏิบัติ) ที่แตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่ในสังคม”¹⁹⁹

วัตถุประสงค์ของ “ฟิกฮ์อะกอลลียาต” ไม่ใช่การประดิษฐ์สิ่งที่เป็นรูปแบบใหม่ทางศาสนา แต่เพื่อเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และพิจารณาประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในสังคมให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นตามบริบทของสังคมนั้น ๆ เพื่อให้สังคมมุสลิมที่เป็นชนส่วนน้อยนั้นสามารถอยู่ร่วมกับ

¹⁹⁹ ดู Muhammad darwish salamah,1999:15

สังคมกลุ่มใหญ่ที่เป็นชนต่างศาสนิกได้อย่างเป็นปกติสุขโดยไม่ต้องละทิ้งอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของความเป็นมุสลิมของพวกเขาซึ่งบริบทเช่นนี้จะพบได้ในประเทศไทย

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพบว่า กฎเกณฑ์ทางนิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับ “ฟิถ์อะก้อลียาต” ในประเทศไทยนั้นมีจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยจะประมวลไว้เพียงหลักการใหญ่ ๆ โดยเล็งเห็นว่าหลักการดังกล่าวที่นำเสนอขึ้นค่อนข้างมีความครอบคลุมต่อข้อบัญญัติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ในงานวิจัยฉบับนี้ ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. การป้องกันผลเสียและความไม่ยุติธรรมที่จะเกิดขึ้น
2. การรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์
3. หลักการแห่งความสะดวกและความเรียบง่าย
4. หลักการให้ลำดับความสำคัญของบัญญัติอิสลาม (ฟิถ์ฮุลเอาละวีเยฮ์)
5. หลักการเข้าใจบริบททางสังคมของยุคสมัย (ฟิถ์ฮุลวาเกียยะฮ์)
6. หลักการประเมินถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้น (ฟิถ์ฮุลมุวาอะนะฮ์)

โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ “หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์และพิจารณานั้นจะต้องไม่ขัดกับหลักฐานที่มาจากอัลกรุอัน สุนนะฮ์ อิจมาอ์ และการกียาสที่ถูกต้อง”

4.1.6.1 การป้องกันผลเสียและความไม่ยุติธรรมที่จะเกิดขึ้น

การป้องกันผลเสียและความไม่ยุติธรรมที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างเช่น การที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้สั่งใช้ให้บุตรทำดีและเชื่อฟังต่อบิดามารดาถึงแม้ว่าท่านทั้งสองจะไม่ใช่มุสลิม แต่เมื่อการเชื่อฟังและทำดีต่อท่านทั้งสองในบางสิ่งบางอย่างอาจนำไปสู่ความไม่ยุติธรรมในเรื่องของศาสนา ดังกล่าวนี้ถือเป็นผลเสียอันใหญ่หลวงที่จะต้องคำนึงถึงก่อนการเชื่อฟังต่อท่านทั้งสอง หากมีสิ่งที่มีผิดต่อหลักการของอิสลามหรือมีข้อคิดเห็นที่ต่างกัน เช่น การทำบุญที่วัดร่วมกัน การกราบไหว้บรรพบุรุษ เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ผิดต่อหลักการอิสลามจึงต้องป้องกันสิ่งดังกล่าวไม่ให้เกิดขึ้น แต่การปฏิเสธหรือการอธิบายต้องเป็นไปด้วยความรอบคอบ ไม่รุนแรงแข็งกร้าว การใช้เหตุผล ข้อคิด คำตักเตือนที่ดีและด้วยความรักความอ่อนโยน การเรียกชนต่างศาสนิกว่า “กาเฟร” การกล่าวว่าพวกเขาเป็นชาวนรก การด่าทอหรือกล่าวประนามรูปปั้นหรือสิ่งที่ชนต่างศาสนิกให้ความสักการะบูชา ก่อการยั่วยุทำลายเกียรติและชื่อเสียงของเพื่อนมนุษย์ทั้งการพูดจาหยาบคาย ด่าทอ นินทาว่าร้าย ทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกันทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งทางด้านจิตใจและร่างกาย เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจนำมาซึ่งผลเสียที่มากยิ่งขึ้น นั่นก็คือ พวกเขาเหล่านั้นจะกลับมาต่าหนิ ด่าทออัลลอฮ์ ﷻ ด่าทออิสลามและก่อให้เกิดอคติ ความบาดหมางต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทั้งความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรม หรือการประกาศผ่านสื่อต่าง ๆ อย่าง

เอิกเกริก จัดงานเฉลิมฉลองเมื่อมีผู้ที่ประกาศตนเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งการกระทำอย่างนี้อาจไม่ใช่สิ่งที่ผิดต่อหลักการอิสลาม แต่ในแง่ของความรู้สึกของชนต่างศาสนิกย่อมมีความรู้สึกโกรธ ความไม่พอใจได้ไม่มากนักน้อย จนอาจเกิดอคติต่อมุสลิมและอาจก่อให้เกิดผลเสียอื่น ๆ ตามมา

ดังนั้น การกระทำอันใดก็แล้วแต่เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์เพียงอย่างเดียว โดยที่ไม่ได้คำนึงถึงวิธีการหรือผลกระทบที่จะตามมา นั้น ไม่ใช่สิ่งที่พึงปฏิบัติในหลักการของอิสลาม สิ่งที่ต้องคำนึงถึงอันดับแรกก็คือ วิธีการที่ดีงาม ความรอบคอบ ไม่รุนแรงแข็งกร้าว การใช้เหตุผล ข้อคิด คำตักเตือนที่ดี และด้วยความอ่อนโยนนี้เอง จะเป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรี อันดีงามต่อกัน และเป็นการให้เกียรติซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ยังเป็นการป้องกันผู้ที่ไม่ประสงค์ดีต่อมุสลิมอีกด้วย การแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่าง ๆ ต้องเป็นด้วยการเรียกร้องอย่างสันติ ด้วยเหตุด้วยผลและด้วยคำสอนที่ดีงาม ดังกล่าวคือหลักการคำสอนของอิสลาม²⁰⁰

4.1.6.2 หลักการรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของมวลมนุษย

บทบัญญัติอิสลามจะคำนึงถึงหลักพื้นฐานที่มุ่งเน้นการรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์และคุณประโยชน์แก่มนุษย์ อิมามอัซชาฎิบีย ได้กล่าวว่า:

(الشارع وضع الشريعة على اعتبار المصالح بانفاق)

ความว่า: “นิติบัญญัติอิสลามถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์โดยไม่มีข้อโต้แย้ง” (al-Shatibiy, nd:1/39)

กฎเกณฑ์ในข้อนี้ถือเป็นหลักที่สำคัญมาก และถือเป็นกฎหลักที่นักนิติศาสตร์อิสลามนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันใช้ในการพิจารณาข้อบังคับใช้หรือกฎหมายต่าง ๆ ที่จะนำออกมาบังคับใช้ต่อผู้คน บทบัญญัติของอิสลามจะมาเพื่อประโยชน์ของมนุษย์และให้การดำเนินชีวิตของผู้คนไม่เกิดความยากลำบากในการใช้ชีวิตและการปฏิบัติตามหลักการของอิสลาม

4.1.6.3 หลักการแห่งความสะดวกและความเรียบง่าย

คำสั่งใช้ที่เป็นบทบัญญัติของศาสนาทั้งหมดนั้นจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติในหลักการตามความสามารถและขอบเขตที่จะปฏิบัติตามคำสั่งใช้ดังกล่าวนี้ได้ โดยความยากลำบากนั้นจะต้องถูกทำให้เบาบางลงไปด้วยกับสิ่งที่มีความสะดวกง่ายดาย ความหมายในที่นี้คือ ขจัดความยากลำบากที่

²⁰⁰ ดู สุเราะฮ์ อันนะฮล อายะฮ์ ที่ 125

เกินขอบเขตหรือเกินความสามารถของมนุษย์ อันจะนำไปสู่ความยากลำบากในการปฏิบัติ พื้นฐานในบัญญัติข้อนี้มาจากคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสว่า

﴿ لَا يَكْفِيُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسْعَهَا ﴾

ความว่า: “อัลลอฮ์จะไม่ทรงบังคับชีวิตหนึ่งชีวิตใดนอกจากตามความสามารถของชีวิตนั้นเท่านั้น”²⁰¹

อิมามอัฏเฐาะเบาะเรีย้อธิบายอายะฮ์นี้ว่า “อัลลอฮ์ ﷻ จะไม่ทรงบังคับใช้แก่ผู้ใดในการเคารพภักดีด้วยการประกอบอิบาตะฮ์ เว้นแต่ที่บุคคลนั้นจะมีความสามารถที่จะปฏิบัติได้ โดยไม่เกิดความยากลำบาก” (Atṭobriy,2000:6/129)

และคำรัสของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ตรัสว่า

﴿ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ﴾

ความว่า: “และพระองค์มิได้ทรงทำให้เป็นการลำบากแก่พวกเจ้าในเรื่องของศาสนา”²⁰²

อิมามอิบนิกะษีรอธิบายอายะฮ์นี้ว่า “สิ่งที่อัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้พวกเจ้าปฏิบัตินั้น ไม่ได้เป็นการบังคับเด็ดขาด และสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ถูกสั่งใช้แล้วสิ่งนั้นมีความยากลำบาก เว้นแต่ว่าอัลลอฮ์ ﷻ จะให้มีความสะดวกและมีทางออก” (Ibn Khathir,1999:5/445)

จากการศึกษาพบว่า มีตัวอย่างในประเด็นนี้มากมาย ทั้งในด้านอิบาตะฮ์(หลักปฏิบัติภาคพิธีกรรม) และมุอามะละฮ์ (หลักปฏิบัติภาคสังคม)²⁰³

ผู้วิจัยเห็นว่าในบริบทของประเทศไทย ซึ่งไม่ใช่ประเทศมุสลิมรวมถึงประชากรมุสลิมมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มคนที่ไม่ใช่มุสลิมก็อาจจะเจอปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย เช่น การแสดงออกถึงอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม การร่วมงานเลี้ยงกับทางบริษัทหรือทางราชการ การปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิก การไปเยี่ยมเยียนหรือร่วมงานศพเพื่อนต่างศาสนิก การต่อต้านการสร้างมัสยิดในบางพื้นที่ การห้ามคลุมฮิญาบ การทำงานในห้างสรรพสินค้าที่มีการจำหน่ายสุรา การทำธุรกรรมทางการเงินกับสถาบันทางการเงินที่มีดอกเบี้ย การฝังศพในสุสานของชนต่างศาสนิก

²⁰¹ ส่วนหนึ่งจากอายะฮ์ ที่ 286 สุเราะฮ์ อัลบะเกาะเราะฮ์

²⁰² สุเราะฮ์ อัลอัจญ์ อายะฮ์ ที่ 78

²⁰³ ดู อรรถนพ แดงโกเมน,2557:103 -104

หากจำเป็น การแสดงออกในการให้ความเคารพหรือเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ดังนั้น หลักการในข้อนี้จึงจำเป็นต้องนำมาพิจารณาและบูรณาการกับบริบทของสังคมไทยด้วย

4.1.6.4 หลักการลำดับความสำคัญของบัญญัติอิสลาม (ฟิกฮ์ฮุลเอาละวียะฮ์)

ฟิกฮ์ฮุลเอาละวียะฮ์ คือ ความเข้าใจถึงลำดับความสำคัญต่อหน้าที่และการงานต่าง ๆ อย่างถ่องแท้ของบัญญัติอิสลาม ซึ่งหลักการแต่ละอย่างมีสถานะที่ไม่เท่ากัน มีระดับที่แตกต่างกันไปทั้งในเรื่องของการศรัทธาและการปฏิบัติ การเข้าใจหลักการที่เป็นรากฐานของศาสนา (อุกูล) และรายละเอียดที่เป็นข้อปลีกย่อย (ฟุรูก) การรู้ว่าอะไรสำคัญกว่ากัน รู้ถึงอย่างไรควรกระทำก่อนเป็นอันดับแรกและอย่างไรควรกระทำทีหลัง อย่างไรประเสริฐกว่ากัน²⁰⁴ เช่น การงานที่เป็นข้อบังคับทางศาสนา (ฟิรฎู) ต้องมาก่อนการงานที่ทำโดยสมัครใจ (สุนนะฮ์) และข้อบังคับทางศาสนาที่เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานนั้นต้องมาก่อนข้อบังคับศาสนาทั่วไป และข้อบังคับในระดับปัจเจกบุคคล (ฟิรฎูอีน) ต้องมาก่อนข้อบังคับในระดับส่วนรวม (ฟิรฎูกิฟายะฮ์)

4.1.6.5 หลักการเข้าใจบริบททางสังคมและของยุคสมัย (ฟิกฮ์ฮุลวากอียะฮ์)

ฟิกฮ์ฮุลวากอียะฮ์ คือการทำความเข้าใจถึงปัญหาและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนในบริบทของสังคมนั้น ๆ และการเข้าใจวิถีปฏิบัติของยุคสมัยดังกล่าว การปกป้องและเผชิญหน้ากับการคุกคามทางด้านหลักการศรัทธา แนวทางของบัญญัติอิสลามต่อการปกป้องและพัฒนาประชาชาติอิสลามทั้งในปัจจุบันและอนาคต²⁰⁵

4.1.6.6 หลักการประเมินถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้น (ฟิกฮ์ฮุลมุวาอะซะฮ์)

ฟิกฮ์ฮุลมุวาอะซะฮ์ คือชุดองค์ความรู้ว่าด้วยเรื่องการทำ ความเข้าใจในพื้นฐานกฎเกณฑ์และกระบวนการทางนิติศาสตร์อิสลามในการประเมินถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้นตามมาเมื่อกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดลงไป²⁰⁶ ดังเช่น การไปประณาม ต่ำทอสิ่งเคารพของศาสนาอื่น ๆ โดยคิดว่ามันคือสิ่งที่ถูกต้อง หรือการที่อิมามอ่านกุรอานนำละหมาดเป็นเวลานานโดยในมัสยิดมีทั้งเด็กคนชรา เป็นต้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวอาจมีผลดีแต่ผลเสียที่ตามมาอาจจะมีมากกว่า เป็นต้น

²⁰⁴ ดู Qardawi,1996:9

²⁰⁵ ดู Nasir bin Sulaiman al-omar,2011:5

²⁰⁶ ดู Abd Majeed Assawsawah,2004:13

4.2 “อัลวะสะฎีเยฮ์” วิธีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทย

ประเทศไทยมีลักษณะความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มวัฒนธรรมต่างๆที่อาศัยอยู่ร่วมกันบนแผ่นดินไทยมานานหลายศตวรรษ มีประวัติศาสตร์ร่วมกัน มีการปฏิสัมพันธ์ของชาวไทยมุสลิมทั้งระดับปัจเจกและชุมชนกับพี่น้องต่างวัฒนธรรมและศาสนา เช่น ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู ซิกข์ เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่า การดำเนินแนวทาง “วะสะฎีเยฮ์” ต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยในด้านหลักความเชื่อในศาสนา (อะกีดะฮ์) ด้านศาสนพิธี (อิบาดะฮ์) ด้านสังคมและการปฏิสัมพันธ์กับผู้คน (มุอามะลาต) และในด้านเศรษฐกิจ ต้องยึดหลักทฤษฎี 3 ข้อ และหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการ

ก. หลักทฤษฎี 3 ข้อ คือ รู้ รัก สามัคคี มีรายละเอียดดังนี้

1. **รู้** คือมีความรู้ความเข้าใจในหลักความเชื่อ วิธีปฏิบัติในด้านศาสนพิธี วัฒนธรรมประเพณีของตนเองและผู้อื่นเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจระหว่างกัน
2. **รัก** คือการปฏิสัมพันธ์และเข้าถึงผู้คน การเยี่ยมเยียน การช่วยเหลือในวาระต่างๆ มอบของกำนัล แสดงความยินดีและแสดงความเสียใจในสิ่งที่ศาสนาอนุมัติ
3. **สามัคคี** คือการปรึกษาหารือร่วมกันในกิจการต่าง ๆ ในชุมชนของ รักษาผลประโยชน์ของสังคมโดยรวม ร่วมกันทำกิจกรรมอาสาพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ สร้างอาชีพให้กับผู้คน เพื่อพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติให้สงบสุขและเจริญรุ่งเรือง ซึ่งสิ่งดังกล่าวเหล่านี้ไม่สามารถที่จะประสบความสำเร็จได้หากขาดความสามัคคีระหว่างผู้คน

ซึ่งหลักทฤษฎี 3 ประการดังกล่าว ต้องดำเนินไปโดยอาศัยหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการ

ข. หลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการ มีรายละเอียดดังนี้คือ

1. **หลักยอมรับความแตกต่าง**
หลักยอมรับความแตกต่าง คือการสร้างค่านิยมในการยอมรับ เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกันของผู้คนในสังคม

การยอมรับความแตกต่าง คือการสร้างเจตนารมณ์ร่วมของผู้คนในสังคมที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีก็คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุขซึ่งภายใต้เจตนารมณ์ดังกล่าว หลักการ 5 ประการจะต้องถูกนำมาใช้อย่างจริงจังและเป็นระบบ โดย

สิ่งแรกที่ต้องกระทำก็คือ การสร้างค่านิยมในการยอมรับ เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกันของผู้คนในสังคมในทุกมิติ ตั้งแต่การบูรณาการในระบบการศึกษาของประเทศ การบูรณาการในภาคสังคมรวมถึงการได้รับการสนับสนุนและนำเสนอจากสื่อทั้งกระแสหลักและกระแสรอง ให้การยอมรับและให้เกียรติต่อชาติพันธุ์กำเนิด ภาษาถิ่น วัฒนธรรมและประเพณีของผู้คนในแต่ละพื้นที่อย่างสมควรจะเป็น ซึ่งเรื่องนี้จะต้องเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกัน เป็นเจตนารมณ์ร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นคนเชื้อชาติใด ไม่ว่าจะเป็นชาวพุทธ มุสลิม ชาวคริสต์ ฮินดู และซิกข์รวมถึงหลักความเชื่ออื่นๆในสังคม ต้องเห็นตรงกันถ้าไม่เห็นตรงการเจตนารมณ์นี้ย่อมเป็นไปไม่ได้ และแนวทางนี้ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง ซึ่งไม่มีทางที่สังคมและผู้คนในสังคมจะสงบและอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุขได้

หลักยอมรับความแตกต่าง ด้วยความเคารพ ยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน มาจากคำรัสของอัลลอฮ์ ﷻ ในสุเราะฮ์อัลหุจรอต อายะฮ์ที่ 13 อันมีใจความว่า:

“โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์ นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน”

และในสุเราะฮ์อิรรัม อายะฮ์ที่ 22 อันมีใจความว่า:

“และส่วนหนึ่งจากบรรดาสัญญาของพระองค์คือการสร้างชั้นฟ้าและแผ่นดิน ความแตกต่างของภาษาพูดและสีผิวของสุเจ้า แท้จริงในสิ่งดังกล่าวนั้นคือบรรดาสัญญาสำหรับบรรดาผู้รู้”

อายะฮ์ดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นถึงพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ให้มีความแตกต่างของชาติพันธุ์ สีผิวและภาษาที่แตกต่างกัน ซึ่งความแตกต่างนี้ย่อมส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันของผู้คน ดังกล่าวนี้อิสลามให้การยอมรับ

2. หลักเคารพและให้เกียรติต่อความต่าง

หลักเคารพและให้เกียรติต่อความต่าง คือไม่ประนาม ด่าทอ เหยียดหยามผู้ที่มีความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างของผู้คนในสังคม รวมถึงฐานะ ยศตำแหน่งทางสังคม

หลักเคารพและให้เกียรติต่อความต่าง มาจากคำรัสของอัลลอฮ์ในสุเราะฮ์อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 108 ซึ่งมีใจความว่า:

“และพวกเจ้าจงอย่าตำหนิบรรดาที่พวกเขาวิงวอนขอสิ่งอื่นจากอัลลอฮ์ แล้วพวกเขาก็จะตำหนิอัลลอฮ์เป็นการละเมิดโดยปราศจากความรู้ ในทำนองนั้นแหละเราได้ให้สวยงามแก่ทุกประชาชาติ ซึ่งการทำงานของพวกเขาและยังพระผู้อภิบาลของพวกเขา นั่นคือการกลับไปของพวกเขาก็แล้วพระองค์ก็จะทรงบอกแก่พวกเขาในสิ่งที่พวกเขากระทำกัน”

“อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามท่านนบี ﷺ และผู้ศรัทธาทั้งหลายตำหนิพระเจ้าของผู้ตั้งภาคีการตำหนินั้นจะนำมาซึ่งผลเสียที่มากยิ่งขึ้นกว่า นั่นก็คือ ผู้ตั้งภาคีจะตำหนิพระเจ้าของผู้ศรัทธา อัลลอฮ์ ﷻ ผู้ซึ่งไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากพระองค์”²⁰⁷

สิ่งที่ได้รับจากอายะฮ์นี้ก็คือ การให้เกียรติกับผู้ที่มีความแตกต่างในทางความเชื่อ การพูดคุยกับพวกเขาด้วยมารยาทที่ดีงาม ไม่ดูถูกเหยียดหยามหรือตำหนิกันในทางที่จะนำไปสู่ความเสื่อมเสียและเกิดความบาดหมางระหว่างกัน ดำเนินตามแนวทางที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงชี้แนะแนวทางเอาไว้ เพื่อความเข้าใจอันดีและความสงบสุขของสังคมมนุษย์ ทั้งนี้การตำหนิหรือประนามผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมนั้นก็อาจนำผลเสียมาสู่อิสลามก็เป็นได้หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการกระทำใดๆที่จะนำไปสู่การละเมิดต่อเกียรติภูมิของมนุษย์ด้วยกันแล้ว การกระทำนั้นๆเป็นสิ่งที่ต้องห้ามในอิสลาม นอกจากนี้ยังไม่อนุญาตให้บุคคลใดกระทำการเหยียดหยามบุคคลอื่นไม่ว่าจะอยู่ต่อหน้าหรือลับหลัง พร้อมกับไม่อนุญาตให้เรียกชื่อหรือฉายาที่ไม่ดีของเขา อันจะเป็นการทำลายเกียรติภูมิของเขา อิสลามได้ให้สิทธิแก่บุคคลในการที่จะดำรงชีวิตอยู่โดยปรกติสุข พร้อมกับไม่อนุญาตให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดประทุษร้ายต่อเขาหรือคุกคามเขา ไม่ว่าจะด้วยวาจาหรือการปฏิบัติ เว้นแต่จะเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม การพูดจาจาบจ้วง ล้อเลียนผู้อื่นหรือการกระทำที่ไปกระทบสิทธิ หรือทำให้ผลประโยชน์ของผู้อื่นเสียหายถือว่าเป็นเรื่องต้องห้ามในศาสนาอิสลาม ดังคำสอนที่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้กล่าวไว้มีความว่า:

“แท้จริงแล้วเลือดเนื้อของพวกเจ้า ทรัพย์สินของพวกเจ้าและเกียรติยศของพวกเจ้าจะล่วงละเมิดกันมิได้”²⁰⁸

3. หลักปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับความต่าง

หลักปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับความต่าง คือ การช่วยเหลือ ทำธุรกิจ ค้าขาย เยี่ยมเยียนให้คำปรึกษา ไปมาหาสู่ การพูดคุยซึ่งกันและกัน

²⁰⁷ ดู Ibn Kathir, 1999:3/314

²⁰⁸ อ้างแล้วหน้า 101

อัลลอฮ์ ﷻ ทรงใช้ให้บรรดามุสลิมปฏิบัติดีและให้ความเป็นธรรมในการคบค้าสมาคม ช่วยเหลือเกื้อกูลและทำดีกับเพื่อนมนุษย์ที่มีได้ทำสงครามรุกรานดินแดนของมุสลิมและต่อต้านมุสลิมในเรื่องศาสนา ซึ่งทั้งการปฏิบัติดีและการให้ความเป็นธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่สำคัญที่มนุษย์พึงหยาบยื่นให้กันและกัน เพื่อความสมานฉันท์ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

หลักปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับความต่างมาจากคำรัสของอัลลอฮ์ในสุเราะฮ์อัลมุนตะหินะฮ์ อายะฮ์ที่ 8 อันมีใจความว่า:

“อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดา (เพื่อนมนุษย์) ที่มีได้รุกรานพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดี(ช่วยเหลือ)แก่พวกเขา และให้ปฏิบัติดีต่อพวกเขาด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”

จากอายะฮ์ดังกล่าวข้างต้นได้บ่งชี้ว่า อัลลอฮ์ ﷻ อนุญาตให้บรรดาผู้ศรัทธาคบหากับผู้ที่มีได้รุกรานและต่อต้านพวกเขาในเรื่องศาสนา โดยที่จะต้องให้ความเป็นธรรม ปฏิบัติดีและทำดีต่อพวกเขาด้วย²⁰⁹

การสร้างการปฏิสัมพันธ์ การสร้างประโยชน์ร่วมกันและสร้างความคุ้นเคย คือสิ่งที่จำเป็น เพราะหนึ่งในปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดการพูดคุย การสร้างการปฏิสัมพันธ์ การสร้างประโยชน์และสร้างความคุ้นเคย ระวังกัน ขาดการอธิบายขาดการชี้แจงและความเข้าใจของคนในพื้นที่จนนำมาสู่การถือคติต่อกัน เกิดความหวาดกลัวของผู้คนในพื้นที่ที่มีความไม่คุ้นเคยวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตนเองและมีความกังวลว่าจะเข้ามาทำลายวิถีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของพวกเขา ซึ่งหากไม่มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน ไม่มีการสร้างความเข้าใจระหว่างกันก็จะทำให้แต่ละฝ่ายเกิดปัญหาและทะเลาะกันได้ ซึ่งมีทั้งเรื่องของความเชื่อ เรื่องของวัฒนธรรมประเพณี เช่น การต่อต้านการสร้างมัสยิด การต่อต้านการ สร้างวัด การกีดกันทางการค้าและในเรื่องของเศรษฐกิจ เป็นต้น

4. หลักถอดถอนต่อความต่าง

ศาสนาอิสลามนั้น ถือว่าการถอดถอนและการให้อภัยเป็นคุณธรรมอันยิ่งใหญ่และเป็นมารยาทอย่างหนึ่งของการคบหาสมาคม เนื่องจากสังคมมนุษย์เป็นสังคมที่หลากหลาย ย่อมต้องมีการเบียดเบียนและการกระทบกระทั่งกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการที่จะให้สังคมเกิดความสงบสุขได้นั้น ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งคือการให้อภัย ซึ่งเป็นที่มาของความร่วมมือ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

²⁰⁹ ดู Attobry 2000:23/321

รวมไปถึงความรัก และความเห็นอกเห็นใจกันซึ่งกันและกัน การให้อภัยกันจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่จะทำให้สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่น่าอยู่ มีแต่ความสงบสุขและความสมานฉันท์

หลักอดทนต่อความต่าง มาจากคำรัสของอัลลอฮ์ในสุเราะฮ์อาละอิมรอน อายะฮ์ที่ 134 ซึ่งมีใจความว่า:

“และบรรดาผู้ระงับความโกรธ (ของตัวเอง) และบรรดาผู้ให้อภัยแก่เพื่อนมนุษย์ และอัลลอฮ์ทรงรักบรรดาผู้ประพฤติดี”

และในสุเราะฮ์อัลอะอ์รอฟ อายะฮ์ที่ 199 อันมีใจความว่า:

“เจ้า (มุฮัมมัด) จงยึดถือไว้ซึ่งการอภัย และจงใช้ให้ (ประชาชาติของเจ้า) กระทำในสิ่งที่ดี และจงหลีกเลี่ยงจากพวกเบาปัญญาทั้งหลาย”

อิสลามได้ให้ความสำคัญต่อการให้อภัยและการอดทน และถือว่าเป็นคุณธรรมที่ดีงามที่สุดอย่างหนึ่งของมุสลิม ซึ่งนอกจากหลักฐานที่ได้จากคัมภีร์อัลกุรอานในประเด็นดังกล่าวข้างต้นนี้ ยังมีอายะฮ์ในคัมภีร์อัลกุรอานอีกหลายอายะฮ์ด้วยกันที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ เช่น ในสุเราะฮ์อซซุครุฟ อายะฮ์ที่ 40 เป็นต้น

ซึ่งจากตัวบทหลักฐานดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าอิสลามจะส่งเสริมให้มีการอภัยให้แกกัน แต่ในบางกรณีนั้น เช่น การกระทำที่ขัดต่อกฎหมายบ้านเมืองหรือผู้ที่ถูกอธรรมนั้นไม่ยินยอมอย่างเต็มใจในการยกโทษหรืออภัยให้ ก็จำเป็นที่จะต้องบังคับใช้บทลงโทษตามกฎหมายของเมืองหรือพื้นที่นั้นๆ ด้วยการตัดสินด้วยความยุติธรรม ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะนำมาซึ่งความสงบสุข เพราะกฎหมายจะเป็นตัวกำหนดกรอบความประพฤติของประชาชนในรัฐให้รู้สึกพึงพอใจในการลงโทษผู้ที่อธรรมต่อตัวเขา พร้อมทั้งเต็มใจในการให้อภัยโดยที่ไม่มีความเคียดแค้น ด้วยเหตุผลดังกล่าว อิสลามจึงได้กำชับให้มุสลิมทุกคนให้การช่วยเหลือผู้ที่ถูกอธรรม และปกป้องสิทธิต่างๆ ของพวกเขาจากบรรดาผู้กดขี่และอธรรม

การอดทนต่อความแตกต่าง การเคารพในความหลากหลาย นับเป็นแก่นของหลักปฏิบัติในแนวทางการสร้างสันติภาพ ดังกล่าวเป็นการที่จะให้ผู้คนตระหนักในความแตกต่างเพื่อที่จะไม่ถูกนำไปใช้ในการเลือกปฏิบัติหรือสร้างอคติใดๆ คุณค่าเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญในคำสอนของอิสลาม เพราะความหลากหลายเป็นประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ และหากไม่มีความอดกลั้นต่อความแตกต่าง ไม่มีการยอมรับต่อความเชื่อ วิถีปฏิบัติและวัฒนธรรมของผู้อื่น ก็อาจก่อให้เกิดความไม่สงบสุขของสังคมโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่มีความแตกต่างของผู้คน ความเชื่อและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

5. หลักแสงจตุรร่วม สงวนจุดต่าง

หลักแสงจตุรร่วม สงวนจุดต่าง คือการรักษาอัตลักษณ์ของตนเองและการหาพื้นที่กลางร่วมกัน หรืออาจจะเรียกว่าหลักการแสงจตุรร่วม สงวนจุดต่าง โดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของตนเองทางด้านเชื้อชาติวัฒนธรรมและศาสนาที่ตนเองศรัทธา ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้ไม่ได้มีผลกระทบและเป็นอุปสรรคต่อการร่วมพัฒนาประเทศ สร้างความเจริญประชาชาติและสร้างความสันติสุขร่วมกัน

หลักแสงจตุรร่วม สงวนจุดต่าง มาจากคำรัสของพระองค์อัลลอฮ์ ﷺ ในสุเราะฮ์ อัลกาฟิรูน 109 อายะฮ์ที่ 1-6 โดยอัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงแจ้งแก่บรรดาผู้มุสลิมว่า ห้ามมุสลิมประนีประนอมหรือยอมละเมิดข้อบัญญัติอิสลาม ด้วยการปฏิบัติข้อบัญญัติหรือพิธีกรรมของศาสนาอื่น โดยมีเหตุผลเพื่อการอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นได้ ดังที่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสไว้มีใจความว่า:

“มุฮัมมัดจงกล่าวเถิดว่า โอ้อัรบราผู้ปฏิเสธศรัทธา ฉันจะไม่เคารพภักดีสิ่งที่คุณเคารพภักดีอยู่ และพวกท่านก็ไม่ใช่เป็นผู้เคารพภักดีพระเจ้าที่ฉันเคารพภักดี และฉันก็มิใช่เป็นผู้เคารพภักดีสิ่งที่คุณเคารพภักดี และพวกท่านก็มิใช่เป็นผู้เคารพภักดีพระเจ้าที่ฉันเคารพภักดี สำหรับพวกท่านก็คือศาสนาของพวกท่าน และสำหรับฉันก็คือศาสนาของฉัน”

จากสุเราะฮ์ดังกล่าวข้างต้นได้บ่งชี้ว่า อัลลอฮ์ ﷻ ทรงห้ามมุสลิมประนีประนอมหรือยอมละเมิดข้อบัญญัติอิสลาม ด้วยการปฏิบัติข้อบัญญัติ ศาสนพิธีหรือพิธีกรรมของศาสนาอื่น โดยมีเหตุผลเพื่อการอยู่ร่วมกับศาสนาอื่นและผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้อย่างสันติ ถึงแม้ว่ามุสลิมจะเป็นชนส่วนน้อยของประเทศก็ตาม แต่การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายจำเป็นต้องมีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อมิให้ความแตกต่างก่อให้เกิดความบาดหมางไม่เข้าใจกัน และที่สำคัญการกำหนดกฎเกณฑ์จะต้องมีความระมัดระวังมิให้เกิดการละเมิดสิทธิทางความเชื่อของคนในสังคมด้วย แม้ว่าจะมีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันก็ตาม ผู้คนในสังคมก็สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย การมีคุณธรรมและจริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมือง การปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถืออย่างเคร่งครัด

ดังนั้น การน้อมนำหลักทฤษฎี 3 ประการ และหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการ มาประยุกต์ใช้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมนั้นจะเป็นกลไกที่จะ

นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุขระหว่างผู้คนในสังคมได้ ใจความดังกล่าวข้างต้นถือเป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นว่า ความเมตตา การให้อภัยซึ่งกันและกัน ความยุติธรรมทางสังคมและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนมุสลิมกับประชาชนต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริม ซึ่งแนวทางการปฏิบัติดังกล่าวนี้สมควรนำมาปรับใช้ในสังคมไทยที่เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ ซึ่งได้แก่ การอยู่ร่วมกันโดยสันติ หลักการแห่งสังฆธรรม ความยุติธรรม การร่วมมือกันบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรม การทำงานเพื่อความดีและประโยชน์สุขของปวงชน

4.2.1 วิธีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในด้านหลักความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา

วิธีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยในด้านหลักความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา คือการละเว้นจากพิธีกรรมและความเชื่อของชนต่างศาสนิก และจำเป็นที่มุสลิมต้องอธิบายให้พี่น้องต่างศาสนิกได้เข้าใจถึงสาเหตุที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้ ดังกล่าวอาศัยหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทยข้อที่ 5 คือ “หลักแสงจตุรรวม สวงวนจุดต่าง” ที่ได้มาจากสุเราะฮ์อัลกาฟิรูน อายะฮ์ที่ 6 และข้อที่ 2 คือ “หลักเคารพและให้เกียรติต่อความต่าง” ที่ได้มาจากสุเราะฮ์อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 108

สองอายะฮ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่มากำหนดวิธีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยในด้านหลักความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ด้วยเหตุที่วิธีปฏิบัติของมุสลิมมีที่มาจากความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ ﷻ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับศาสนิกอื่น จึงอยู่ในขอบเขตของความศรัทธาดังกล่าว โดยที่มุสลิมต้องเคารพและให้เกียรติต่อความเชื่อและความศรัทธาของชนต่างศาสนิก

การเรียนรู้ที่จะยอมรับและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้คนที่แตกต่างจากตน การมีความสุขภาพอ่อนโยน เคารพในสิทธิของผู้อื่นในด้านความเชื่อ การเคารพต่อความแตกต่างและความเชื่อของบุคคล การยอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกันเป็นหลักคำสอนที่สำคัญของอิสลาม โดยมุสลิมต้องให้เกียรติแก่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มชนในการเชิญชวนพวกเขาเข้าสู่ศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ต้องไม่บังคับหรือขู่เชิญให้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม และยังถือว่าการกระทำดังกล่าวเป็นความผิด ดังนั้นมุสลิมต้องเคารพสิทธิทางความเชื่อของแต่ละฝ่ายเพื่อมิให้เกิดความแตกแยกขึ้นภายในสังคม การด่าทอ ดูถูกเหยียดหยามความเชื่อและหลักคำสอนของศาสนาอื่น ๆ ถือเป็นข้อห้ามตามบัญญัติอิสลาม นอกจากนี้หลักการดังกล่าวยังสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญของไทย หมวด 3 มาตรา 37 อันมีข้อความว่า “บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิกายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของ

ประชาชน” ในการใช้เสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐกระทำการใด ๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้ เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนาหรือปฏิบัติตามศาสนธรรม ศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อที่แตกต่างจากบุคคลอื่น²¹⁰

การใช้เสรีภาพดังกล่าวของมุสลิมจะต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและ ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การที่มุสลิมไม่เคารพต่อความแตกต่างและความเชื่อของบุคคล การไม่ยอมรับและให้เกิดริตซึ่งกันและกันถือว่าเป็นความผิดตามหลักการอิสลามและความผิดในทางประมวลกฎหมายอาญา ความผิดฐานหมิ่นประมาท มาตรา 326 ว่า : ผู้ใดใส่ความผู้อื่นต่อบุคคลที่สาม โดยประการที่น่าจะทำให้ผู้อื่นนั้นเสียชื่อเสียง ถูกดูหมิ่น หรือถูกเกลียดชัง ผู้นั้นกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาท ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”²¹¹

ดังนั้น มุสลิมต้องพิจารณามุมมองเชิงเปรียบเทียบผลดีและผลเสียที่ตามมาทั้งต่อตัวเองและสังคมโดยรวม บนพื้นฐานของศาสนาและแนวทางวะสะฎียะฮ์ เพื่อมุ่งไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุขและพัฒนาประเทศชาติไปสู่ความเจริญร่วมกัน

4.2.2 วิธีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในด้านเศรษฐกิจและสังคม

วิธีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยในด้านเศรษฐกิจและสังคม คือ การปฏิสัมพันธ์และปฏิบัติต่อพี่น้องต่างศาสนิกที่ไม่มีพฤติกรรมเป็นภัยร้ายแรงต่อมุสลิม หรือประกาศตัวเป็นศัตรูอย่างชัดเจนกับมุสลิม การทำการค้า การประกอบธุรกิจ การหยิบบินให้พี่น้องต่างศาสนิกในรูปแบบต่าง ๆ ของการช่วยเหลือเกื้อกูล การแบ่งปันและให้ความเป็นธรรมแก่พวกเขา การอดทนต่อความแตกต่าง การไม่หยิ่งจองหองการมีความจริงใจและบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ) ต่อพวกเขา เป็นต้น ดังกล่าวอาศัยหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทยข้อที่ 3 ที่ได้มาจากสุเราะฮ์อัลมุตตะฮินะฮ์ อายะฮ์ที่ 8 ที่มีใจความว่า :

“อัลลอฮ์มิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวกับบรรดา (เพื่อนมนุษย์) ที่มีได้รุกรานพวกเจ้าในเรื่องศาสนา และพวกเจ้ามิได้ไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้า ในการที่พวกเจ้าจะทำความดี(ช่วยเหลือ)แก่พวกเขา และให้ปฏิบัติดีต่อพวกเขาด้วยความยุติธรรม แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักผู้มีความยุติธรรม”

²¹⁰ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560

²¹¹ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 11) พ.ศ. 2535

อายะฮ์ดังกล่าวเป็นสิ่งที่มากำหนดวิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนาในประเทศไทยในด้านสังคม ด้วยเหตุที่รัฐบาลและประชาชนชาวไทยไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดก็ตาม ไม่มีสถานะเป็นศัตรูหรือคู่สงครามกับชาวมุสลิม นอกจากนี้มุสลิมกับชนต่างศาสนาในประเทศไทยยังอาศัยอยู่ร่วมกับมุสลิมอย่างสันติ ร่วมกันสร้างชาติ มีการช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมาเป็นเวลาช้านาน กลุ่มบุคคลประเภทนี้ตามคำสอนของอิสลามนั้นจำเป็นที่มุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านต่างๆ เช่น การคุ้มครองพวกเขา การปฏิสัมพันธ์ต่อกันด้วยดี ให้เมตตาต่อผู้ที่อ่อนแอ ให้ความช่วยเหลือพวกเขา ทั้งในด้านปัจจัยยังชีพ เครื่องนุ่งห่มหรือที่อยู่อาศัยแก่ผู้ที่อ่อนแอและผู้ที่ขัดสนหากมีความสามารถ แต่ก็มีบางกลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวให้เกิดกระแสเกลียดชังอิสลามและไม่ชอบมุสลิม แต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวมาจากปัจจัยภายนอกและทางด้านการเมือง เป็นสำคัญ

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนาในประเทศไทยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม นั้นมีอยู่มากมายหลากหลายรูปแบบ ดังนี้

ก. วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนาในประเทศไทยด้านสังคม

1. มุสลิมต้องคุ้มครองหรือให้ความช่วยเหลือแก่ชนต่างศาสนาเท่าที่สามารถทำได้
2. มุสลิมต้องให้ความยุติธรรมแก่ชนต่างศาสนา
3. มุสลิมต้องไม่ข่มขู่ ทำร้ายหรือบังคับให้นับถืออิสลามแก่ผู้อื่นโดยไม่เต็มใจ
4. มุสลิมต้องไม่ทำร้ายและทำอันตรายต่อชนต่างศาสนาโดยปราศจากความชอบธรรม ทั้งกาย วาจาและจิตใจ
5. มุสลิมต้องไม่คดโกงชนต่างศาสนาในการประกอบธุรกิจ การซื้อขายสินค้า หรือการเอาสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากทรัพย์สินของพวกเขาโดยไม่มีความชอบธรรม และจำเป็นที่มุสลิมจะต้องรักษาสัญญาและความซื่อสัตย์ต่อนายจ้างที่ไม่ได้เป็นมุสลิม
6. มุสลิมต้องใช้ถ้อยคำที่ดีกับชนต่างศาสนา
7. มุสลิมต้องดูแลลูกจ้างที่เป็นชนต่างศาสนาอย่างมีมนุษยธรรม เช่นเดียวกับกับมุสลิมที่เป็นลูกจ้างของชนต่างศาสนาต้องมีความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ (อะมานะฮ์) ต่องานที่ทำ หากงานดังกล่าวไม่ผิดต่อหลักการของอิสลาม เช่น ขายสุรา งานที่เกี่ยวข้องกับดอกเบี้ยหรือสถาบันบันเทิง เป็นต้น
8. มุสลิมต้องติดต่อเชื่อมสัมพันธ์กับเครือญาติที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม เช่น พ่อแม่ บรรดาพี่น้อง ไม่ว่าจะด้วยการมอบของขวัญให้แก่พวกเขา หรือหมั่นไปเยี่ยมเยียนพวกเขาทั้งในยามปรกติหรือในช่วงเวลาที่พวกเขาเจ็บป่วย

9. มุสลิมควรจะมอบของขวัญ กล่าวคำอวยพรและอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อในโอกาสที่สำคัญของเพื่อนบ้านหรือคนรู้จักที่เป็นชนต่างศาสนิก เช่น การแต่งงาน การมีบุตร หรือเมื่อได้รับการเลื่อนตำแหน่งในหน้าที่การงาน เป็นต้น

10. มุสลิมสมควรที่จะมอบเงินช่วยเหลือให้แก่ชนต่างศาสนิกที่มีคุณูปการต่อมุสลิม และมีความผูกพันต่อศาสนาอิสลามเพื่อช่วยเหลือบรรเทาทุกข์จากความเดือดร้อนของพวกเขา

11. มุสลิมสมควรที่จะขอพร (ดูอาห์) ต่อพระองค์อัลลอฮ์ให้ทรงชี้ทางนำแก่ชนต่างศาสนิกสู่การยอมรับในสัจธรรมของอิสลาม และบอกเล่าถึงคุณูปการ การประพฤติของบุคคลต่างศาสนิกเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ว่าเขาได้กระทำความไพเราะอันใดเอาไว้ ดังกล่าวนี้นี้ไม่เป็นที่ต้องห้ามแต่อย่างใดในหลักคำสอนของอิสลาม ดังเช่นการที่ชาวมุสลิมยอมรับและเล่าขานถึงคุณงามความดีของท่านอับดุลิบ ผู้เป็นลุงของท่านนบีและท่านมูฮัมมัด บิน อะฮ์ดีย²¹² เป็นต้น

ดังกล่าวนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งในหลักคำสอนของอิสลามที่ทำให้มุสลิมปฏิบัติต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยในด้านสังคมและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ซึ่งการพิจารณามุมมองเชิงเปรียบเทียบผลดีและผลเสียที่ตามมาทั้งต่อตัวเองและสังคมโดยรวม โดยหลักคำสอนทางศาสนาและแนวทางวะสะฎียะฮ์ที่ต้องนำมาพิจารณาในประเด็นดังกล่าวคือ เมื่อมุสลิมที่อาศัยอยู่ในดินแดนที่ไม่ใช่ดินแดนของมุสลิมหรือประเทศที่ผู้ปกครองและประชาชนส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม ในสภาวะดังกล่าวมุสลิมต้องไม่สร้างความขัดแย้งให้เกิดขึ้นกับพวกเขาเหล่านั้นในวิถีปฏิบัติที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของพวกเขา เพราะการกระทำดังกล่าวนี้อาจจะนำไปสู่ความเดือดร้อน และเป็นอันตรายต่อมุสลิมได้ นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มุสลิมมีส่วนร่วมในวิถีปฏิบัติของพวกเขาในกรณีที่ไม่ผิดต่อหลักการศาสนา ถ้าหากว่าการกระทำนั้นมีผลประโยชน์ต่อศาสนาและต่อมุสลิม ดังกล่าวนั้นคือสิ่งที่ตรงกับเจตนารมณ์แห่งบทบัญญัติของอิสลาม

ข. วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยด้านเศรษฐกิจ

1. มุสลิมต้องยอมรับและให้สิทธิแก่ทุกศาสนาในการประกอบธุรกิจอย่างเท่าเทียม
2. มุสลิมต้องช่วยรักษากฎหมายในระบบเศรษฐกิจของชาติ
3. มุสลิมต้องมีความยุติธรรมในการทำการค้าและทำธุรกรรมทางการเงิน
4. มุสลิมต้องห้ามเอาดอกเบี้ยจากมุสลิมและชนต่างศาสนิก²¹³
5. มุสลิมต้องแบ่งผลประโยชน์จากการประกอบธุรกิจอย่างเป็นธรรม²¹⁴

²¹² อ้างแล้วหน้า 80

²¹³ ดู สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 275

²¹⁴ ดู al-Bukhariy,1993: 2165

6. มุสลิมต้องไม่ทำการปั่นราคาสินค้าให้สูงขึ้นเพื่อหวังทำกำไรให้ได้มาก²¹⁵
7. มุสลิมต้องไม่กักตุนสินค้าในยามที่ผู้คนมีความต้องการ²¹⁶
8. มุสลิมต้องไม่โกงตาชั่ง²¹⁷
9. มุสลิมต้องไม่ขายของที่มีตำหนินอกจากชี้แจงแก่ลูกค้า²¹⁸
10. มุสลิมต้องให้สิทธิ์คนซื้อในการเลือกและความพอใจในสินค้า²¹⁹
11. มุสลิมต้องทำธุรกิจด้วยความซื่อสัตย์สุจริต²²⁰

4.2.3 วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในด้านวัฒนธรรมและประเพณี

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในด้านวัฒนธรรมและประเพณี คือ มุสลิมไทยสามารถปฏิบัติตนในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่ขัดกับบทบัญญัติศาสนาเช่น การใช้ภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่น การทักทาย การแต่งกาย อาคารบ้านเรือน มัสยิด ศิลปกรรมไทย วัฒนธรรมด้านอาหาร และวัฒนธรรมประเพณีของไทยถือปฏิบัติกันมาตามธรรมเนียมไทยที่ไม่มีลักษณะตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ เช่น มารยาท การยิ้มแย้ม การทำความเคารพ การเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ การเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ การเป็นกันเองไม่ถือตัว เข้ากับผู้อื่นง่าย การมีความจริงใจต่อผู้อื่น เป็นต้น

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยอาจแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้และวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มุสลิมสามารถปฏิบัติได้โดยไม่ขัดกับบทบัญญัติศาสนา

ก. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่มุสลิมไม่สามารถเข้าร่วมหรือปฏิบัติได้คือ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีพิธีกรรมเกี่ยวข้องกับหรือมีที่มาจากพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่น รวมถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดูที่ปรากฏในสังคมไทยหลายรูปแบบ โดยเฉพาะพิธีกรรมและพระราชพิธีสำคัญที่ยังถือเป็นแบบแผนปฏิบัติในสังคมไทยมาจนถึงปัจจุบัน ดังเช่น

²¹⁵ ดู al-Bukhariy,1993:2035

²¹⁶ ดู Muslim,1996: 1605

²¹⁷ ดู สุเราะฮ์อัลมุกาฟฟิฟีน อายะฮ์ที่ 1

²¹⁸ ดู Muslim,1996:102

²¹⁹ ดู สุเราะฮ์อันนิสาอ อายะฮ์ที่ 29

²²⁰ ดู al-Bukhariy,1993:2082

1. พิธีกรรมวันมาฆบูชา
2. พิธีกรรมวันวิสาขบูชา
3. พิธีกรรมวันอัฐมีบูชา
4. พิธีกรรมวันอาสาฬหบูชา
5. พิธีกรรมวันพระหรือวันธรรมสวนะ
6. พิธีกรรมวันเข้าพรรษา
7. พิธีกรรมวันออกพรรษา
8. ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝน
9. ประเพณีตักบาตรเทโว
10. ประเพณีสลากภัต
11. ประเพณีทอดกฐิน
12. ประเพณีทอดผ้าป่า
13. ประเพณีทำบุญวันสารทไทย
14. ประเพณีการเทศน์มหาชาติ
15. ประเพณีการบวชนาค
16. วัฒนธรรมการสร้างศาลพระภูมิเจ้าที่
17. การเชื่อถือโชคกลาง
18. การนับถือผีบ้านผีเรือน
19. การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ
20. ประเพณีการเสียเคราะห์ เสียเข็ญ และเสียกลาง
21. พิธีกรรมรับ-ส่งพระเคราะห์
22. การเซ่นไหว้เจ้าที่
23. ประเพณีไหว้ครู

จากการศึกษาข้างพบว่ามีเทศกาลและพิธีกรรมทางศาสนาคริสต์²²¹ ที่มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติหรือเข้าร่วมได้ เช่น

1. พิธีศีลล้างบาป (Baptism) หรือ พิธีศีลจุ่ม
2. พิธีศีลกาลัง (Confirmation)
3. ธีศีลมหาสนิท (Eucharist)
4. พิธีศีลแก้บาป หรือ ศีลอกัยบาป (Penance)

²²¹ http://courseware.npru.ac.th/admin/files/20170116113140_b89a262c7475bb6706455118d685d15a.pdf สืบค้นเมื่อ วันที่ 20/3/2564

5. พิธีศีลเจิมคนไข้ (Anointing of the Sick)
6. พิธีศีลอนุกรม (Holy Orders) หรือ พิธีศีลบวช
7. พิธีศีลสมรส (Matrimony)
8. เทศกาลคริสต์มาส
9. เทศกาลเตรียมรับเสด็จพระคริสตเจ้า (Advent)
10. เทศกาลพระคริสตสมภพ (Christmastide)
11. เทศกาลมหาพรต (The Lent)
12. เทศกาลปัสกา (Eastertime)
13. เทศกาลธรรมดา (Ordinary Time)

นอกจากพิธีกรรม ประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์ รวมถึงวัฒนธรรมพื้นถิ่นของไทย ยังมีพิธีกรรมและพระราชพิธีตามโบราณราชประเพณีของศาสนาพราหมณ์ -ฮินดู ที่สำคัญในสังคมไทยด้วย เช่น

1. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
2. พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา
3. พระราชพิธีพืชมงคล-จรดพระนังคัลแรกนาขวัญ
4. พระราชพิธีตรียัมพวาย-ตรีปวาย
5. พิธีคูเซราหรือเนาวราตรี

พิธีกรรมและประเพณีดังกล่าวข้างต้น มุสลิมไม่สามารถเข้าร่วมหรือปฏิบัติได้ เนื่องจากเป็นพิธีกรรมเกี่ยวข้องหรือมีที่มาจากพุทธศาสนา บางพิธีกรรมมีการกัมกราบหรือมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อของผู้คนท้องถิ่นในเรื่องภูตผี รวมถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ฮินดู ดังกล่าวเป็นข้อห้ามตามบทบัญญัติของอิสลามที่มุสลิมจำเป็นต้องปฏิบัติตาม ซึ่งจำเป็นที่มุสลิมต้องอธิบายให้พี่น้องต่างศาสนิกได้เข้าใจถึงสาเหตุดังกล่าวที่ไม่สามารถเข้าร่วมได้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

ข. ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาโดยไม่ขัดกับบทบัญญัติศาสนา

มุสลิมสามารถปฏิบัติต่อชนต่างศาสนิกในขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยที่ถือปฏิบัติกันมาในสิ่งที่ไม่ขัดกับบทบัญญัติศาสนา เช่น การใช้ภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่น การแต่งกาย การทักทาย ลักษณะอาคารบ้านเรือน มัสยิด อาหาร การปฏิบัติตามธรรมเนียมไทยที่ไม่มีลักษณะตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ เช่น การเคารพผู้อาวุโส การเคารพสถาบันพระมหากษัตริย์ การเป็นกันเองไม่ถือตัว เข้ากับผู้ได้ง่าย การยิ้มแย้ม การมีความจริงใจต่อผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจะอธิบายโดยสังเขป ดังนี้

1. วัฒนธรรมการใช้ภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่น

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในการใช้ภาษาไทยหรือภาษาท้องถิ่น คือ มุสลิมไทยสามารถเรียน หรือพูดภาษาไทยหรือภาษาอื่น ๆ ได้โดยที่สิ่งดังกล่าวไม่ขัดกับบทบัญญัติของอิสลาม ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ตรัสว่า:

“และส่วนหนึ่งจากบรรดาสัญญาของพระองค์คือการสร้างขั้นฟ้าและแผ่นดิน ความแตกต่างของภาษาพูดและสีผิวของสุเจ้า แท้จริงในสิ่งดังกล่าวนี้คือบรรดาสัญญาสำหรับบรรดาผู้รู้”²²²

อายะฮ์ดังกล่าวบ่งชี้ให้เห็นถึงพระประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ ที่ให้มีความแตกต่างของชาติพันธุ์ สีผิวและภาษาที่แตกต่างกัน ซึ่งความต่างนี้นัย่อมส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมและวิถีการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันของผู้คน ดังกล่าวนี้คือสิ่งที่อิสลามให้การยอมรับ และเป็นสัญญาที่บ่งชี้ถึงเดชาภาพและความปรีชาญาณของอัลลอฮ์ ﷻ

ในอิสลามนั้นภาษาไม่มีศาสนา ซึ่งชนต่างศาสนิกหรือแม้กระทั่งคนมุสลิมเองหลายคนเข้าใจผิดว่ามุสลิมนั้นมีภาษาเฉพาะ เช่น เรียกภาษามลายูว่าภาษาอิสลาม บุคคลใดที่พูดภาษามลายูไม่ได้ก็เป็นมุสลิมไม่ได้ หรือภาษาอื่น ๆ เช่น อูรดู เปอร์เซียและอาหรับ เป็นต้น โดยมุสลิมสามารถพูดและสื่อสารกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกับภาษาของพวกเขาเหล่านั้นได้ทุกภาษา เพียงแต่ในการประกอบศาสนกิจและพิธีกรรมต่าง ๆ ของมุสลิมบางประการล้วนจำเป็นต้องกล่าวเป็นภาษาอาหรับ เช่น การเข้ารับนับถือศาสนาอิสลาม การละหมาด การประกอบพิธีฮัจญ์ เป็นต้น แต่ก็มีได้หมายความว่ามุสลิมจำเป็นต้องพูด และอ่านภาษาอาหรับได้ทุกคน แต่ในกรณีของภาษาอาหรับอาจจะเรียกได้ว่าเป็นภาษาของอิสลามได้เนื่องจากเป็นภาษาของคัมภีร์อัลกุรอาน

2. วัฒนธรรมการแต่งกาย²²³

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในการแต่งกายตามวัฒนธรรมและประเพณีของไทย คือ มุสลิมไทยสามารถแต่งกายตามวัฒนธรรมและประเพณีของไทยได้ตราบดีที่ยังอยู่ในหลักเกณฑ์ของศาสนาในเรื่องการแต่งกาย คือ

²²² สุเราะฮ์ ศอด อายะฮ์ ที่ 26

²²³ อิสลามได้วางหลักเกณฑ์ทั่วไปสำหรับการแต่งกาย ดังนี้คือ 1.ต้องปกปิดเอาเราะฮ์ (ส่วนที่พึงสงวนตามศาสนบัญญัติ) สำหรับชายต้องปิดตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่าและสำหรับหญิงต้องปกปิดทั่วร่างกายเว้นแต่ใบหน้าและฝ่ามือ 2. เสื้อผ้าที่สวมต้องไม่บางและรัดรูป 3.ต้องไม่เลียนแบบเพศตรงข้ามหรือเลียนแบบชุดที่ใส่ในศาสนาอื่น 4. มุสลิมชายต้องไม่ใส่ทองคำหรือเสื้อผ้าที่ทำจากไหมบริสุทธิ์ 5. การแต่งกายต้องสะอาด ไม่อื้อฉาวและไม่ฟุ่มเฟือย

1. ต้องปกปิดเอาเราะฮ์ (ส่วนที่พึงสงวนตามศาสนบัญญัติ) สำหรับชายต้องปิดตั้งแต่สะดือถึงหัวเข่า ส่วนสตรีต้องปกปิดทั่วร่างกายยกเว้นใบหน้าและฝ่ามือ
2. เสื้อผ้าที่สวมต้องไม่บางและรัดรูปจนเห็นสัดส่วนของร่างกาย
3. ต้องไม่เลียนแบบเพศตรงข้ามหรือเลียนแบบชุดของชนต่างศาสนิกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทางศาสนา
4. มุสลิมชายห้ามใส่ทองคำหรือผ้าไหมแท้
5. การแต่งกายต้องสะอาด ไม่ไ้อวดและฟุ่มเฟือย

ในอิสลามนั้นไม่มีเครื่องแบบหรือการแต่งกายที่เจาะจงให้มุสลิมสวมใส่เป็นการเฉพาะ แต่หากว่าเครื่องแต่งกายที่สวมใส่ต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งการแต่งกายของมุสลิมอาจขึ้นอยู่กับประเพณีนิยมของชนชาติและเผ่าพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชน เช่น ชาวซูดานนิยมสวมชุดโตบ (เสื้อยาว) สีขาว และพันผ้าโพกศีรษะผืนใหญ่ ชาวอาหรับในตะวันออกกลางนิยมใส่ใต้บสีขาว และใช้ผ้าขาวหรือผ้าลายแดงคลุมศีรษะโดยเอาเชือกลักษณะวงกลมทับไว้ ชาวอินเดีย อัฟกานิสถาน และปากีสถานจะนิยมสวมกางเกงและเสื้อยาวถึงหัวเข่า หรือการแต่งกายของมุสลิมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่นิยมนุ่งโสร่ง และสวมหมวกกะปิเยาะ เช่นเดียวกับการแต่งกายของสตรีชาวไทยมาเลเซียและอินโดนีเซียจะแตกต่างจากการแต่งกายของสตรีชาวปากีสถาน อาหรับและอิหร่าน เป็นต้น

ดังนั้น มุสลิมสามารถสวมใส่ชุดไทย เครื่องแบบราชการ ชุดสากล เครื่องแบบนักเรียน ชุดยูนิฟอร์มต่าง ๆ ชุดชาวเขา ชุดมอฮ่อมและการแต่งกายตามวัฒนธรรมของไทยได้ トラบใดที่ยังอยู่ในหลักเกณฑ์ของศาสนา ซึ่งหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้แสดงถึงเจตนารมณ์ของอิสลามในอันที่จะให้มุสลิมได้รักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ในศีลธรรมอันดีงามของศาสนาอิสลาม นอกจากนี้การแต่งกายให้สอดคล้องกับกาลเทศะ สถานที่และช่วงเวลา สอดคล้องกับผู้คนในสังคมนั้น ๆ ดังกล่าวเป็นการให้เกียรติต่อผู้คน เป็นการปฏิสัมพันธ์ที่ดีและเคารพในประเพณีของผู้คนในสังคมดังกล่าวอีกด้วย อันจะนำมาซึ่งความใกล้ชิดสนิทสนมและความสันติสุขในสังคมไทยได้อีกทางหนึ่ง

3. วัฒนธรรมอาหาร

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในการบริโภคอาหารตามวัฒนธรรมและประเพณีของไทย คือ มุสลิมไทยสามารถบริโภคอาหารตามวัฒนธรรมและประเพณีของไทยได้ตราบใดที่ยังอยู่ในหลักเกณฑ์ของศาสนาในเรื่องฮาลาลและหะรอม²²⁴ คือ

1. วิธีการได้ของอาหารต้องไม่ผิดต่อหลักการอิสลาม เช่น ขโมยมา ไม่ใช่เจ้าของ²²⁵

²²⁴ ฮาลาล หมายถึง สิ่งที่ถูกอนุมัติตามบทบัญญัติอิสลาม ซึ่งตรงข้ามกับหะรอม หมายถึง สิ่งที่ต้องห้ามตามบทบัญญัติอิสลาม

²²⁵ ดู Muslim,1996:1015

2. เป็นสิ่งที่อนุมัติตามบทบัญญัติอิสลาม เช่น ไม่ใช่เนื้อสุกร สัตว์ที่ตายเอง ใช้น้ำขุ่น สัตว์ที่มีเขี้ยวเล็บ เช่น เสือ สิงโต นกอินทรี นกเหยี่ยวหรือมีแอลกอฮอล์²²⁶ เป็นต้น
2. ต้องเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์²²⁷
3. ต้องมีความสะอาด ไม่มีสิ่งเจือปนจากนยะอียิส²²⁸
4. เชือดโดยมุสลิม ชาวฮิวและคริสต์ตามกระบวนการที่ถูกต้องตามหลักการ²²⁹
5. อุปกรณ์ ภาชนะที่บรรจุอาหารและสถานที่ใช้ในการผลิตต้องสะอาดเช่นกัน²³⁰

ในอิสลามนั้นไม่มีอาหารหรือเมนูที่เจาะจงให้มุสลิมบริโภคเป็นการเฉพาะ หากแต่อาหารที่รับประทานนั้นต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ซึ่งการรับประทานอาหารของมุสลิมอาจขึ้นอยู่กับประเพณีนิยมของชาติและเผ่าพันธุ์ของแต่ละกลุ่มชน เช่น ชาวอาหรับและอินเดียจะนิยมรับประทานขนมปัง ชาวจีนจะนิยมรับประทานเส้นก๋วยเตี๋ยว เป็นต้น ส่วนในประเทศไทยนิยมบริโภคข้าวเป็นอาหารหลักทั้งข้าวเหนียวและข้าวเจ้า อาหารประจำครัวไทยส่วนใหญ่จะประกอบด้วยปลาเนื่องจากมีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งปลาสดที่นำมาประกอบอาหารหรือนำมาแปรรูปให้เก็บไว้ได้นานทั้งปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลาร้า ปลาบู่ ซึ่งดังกล่าวก็เป็นวิถีของชาวไทยมุสลิมเช่นเดียวกัน

ดังนั้น มุสลิมสามารถบริโภคอาหารไทยร่วมกับชนต่างศาสนิกได้ トラบใดที่ยังอยู่ในหลักเกณฑ์ของศาสนา ซึ่งหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านี้แสดงถึงเจตนารมณ์ของอิสลามในอันที่จะให้มุสลิมได้รักษาไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ในศีลธรรมอันดีงามของศาสนาอิสลาม นอกจากนี้การรับประทานอาหารในแต่ละท้องถิ่นถือเป็นความสะดวกในการดำรงชีวิตของมุสลิมอีกด้วย ซึ่งการรับประทานอาหารให้สอดคล้องกับผู้คนในสังคมนั้น ๆ หรืออาหารที่เพื่อนต่างศาสนิกนำมาเลี้ยงหรือมอบให้ ดังกล่าวเป็นการปฏิสัมพันธ์ที่ดีและเคารพในประเพณีของผู้คนในสังคมดังกล่าวอีกด้วย อันจะนำมาซึ่งความใกล้ชิดสนิทสนม การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพูดคุยทำความเข้าใจบทบัญญัติของอิสลามในเรื่องอาหารและเรื่องอื่นๆว่าอะไรทานได้และอะไรทำไม่ได้ อันจะนำมาซึ่งความเข้าใจและก่อให้เกิดความสันติสุขในสังคมไทยได้อีกทางหนึ่ง

²²⁶ ดู สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 3

²²⁷ ดู สุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 172

²²⁸ ดู สุเราะฮ์อัลอะรอฟ อายะฮ์ที่ 157

²²⁹ ดู สุเราะฮ์อัลมาอิดะฮ์ อายะฮ์ที่ 5

²³⁰ คือ ปราศจากนยะอียิส เช่น ปนเปื้อนจากการใส่เนื้อสุกร เหล้า เป็นต้น

4. วัฒนธรรมการทักทายและการทำความเคารพ

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในการทักทายและการทำความเคารพตามวัฒนธรรมและประเพณีของไทย คือ มุสลิมสามารถทักทายและทำความเคารพตามวัฒนธรรมและประเพณีของไทยได้ในสิ่งที่ไม่ขัดกับบทบัญญัติของอิสลาม เช่น การสวัสดีและการไหว้ในบางรูปแบบ

วัฒนธรรมการแสดงความเคารพและธรรมเนียมการทักทายของไทยมีหลายลักษณะ เช่น การประนมมือ การไหว้ การกราบ การคำนับ การถวายนามการเคารพ การถวายนามเป็นต้น ดังกล่าวถือเป็นกรณียกเว้นและแสดงถึงความมีสัมมาคารวะแก่กันและกัน นอกจากนี้ยังแสดงถึงการขอขอบคุณ การขอโทษ การยกย่อง หรืออื่น ๆ ตามแต่โอกาส ซึ่งยังคงเป็นธรรมเนียมที่สืบเนื่องมาจนถึงยุคปัจจุบัน ฉะนั้นการที่มุสลิมจะแสดงความเคารพหรือทักทายพี่น้องต่างศาสนิกตามธรรมเนียมของไทย ต้องพิจารณาคุณลักษณะความเคารพด้วยว่าอยู่ในฐานะใด มีจุดมุ่งหมายอย่างไร หรือในโอกาสใด เพื่อที่มุสลิมจะได้แสดงความเคารพให้ถูกต้องและเหมาะสมตามหลักการของอิสลาม จากการศึกษาพบว่าลักษณะการทักทายและการทำความเคารพสามารถแบ่งได้ดังนี้ คือ

ก. การแสดงความเคารพและธรรมเนียมการทักทายที่มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้

การแสดงความเคารพและธรรมเนียมการทักทายที่มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้มีดังนี้

1. การกราบ (อภิวาท)

การกราบ (อภิวาท) เป็นการแสดงความเคารพด้วยวิธีนั่งประนมมือขึ้นเสมอหน้าผาก แล้วน้อมศีรษะลงจรดพื้นหรือจรดมือ ณ ที่ใดที่หนึ่ง แล้วน้อมศีรษะลงบนมือนั้น เช่น กราบลงบนตัก ก้อนุโลมถือว่าเป็นการกราบ ถ้าหมอบแล้วน้อมศีรษะจรดมือที่ประนมถึงพื้นเรียกว่า หมอบกราบ การกราบมี 2 ลักษณะ คือ การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์²³¹ และการกราบผู้ใหญ่²³²

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การแสดงความเคารพด้วยการกราบในทุกลักษณะมุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้ไม่ว่าจะกราบในวาระใดหรือเจตนาใดก็ตาม ถือเป็นความผิดต่อบทบัญญัติศาสนาอิสลามทั้งสิ้น เพราะตามหลักการอิสลามมุสลิมจะกราบอัลลอฮ์ ﷻ เพียงองค์เดียวเท่านั้น

²³¹ การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ คือการใช้กราบพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ หมายถึง การที่ให้อวัยวะทั้ง 5 คือ เข่าทั้ง 2 มือทั้ง 2 และหน้าผากจรดพื้น

²³² การกราบผู้ใหญ่ คือการกราบผู้ใหญ่ที่มีอาวุโส รวมทั้งผู้มีพระคุณได้แก่ พ่อ แม่ ครูอาจารย์ และผู้ที่เราเคารพ กราบเพียงครั้งเดียว โดยที่ผู้กราบทั้งชาย และหญิงนั่งพับเพียบ ทอดมือทั้งสองข้างลงพร้อมกัน ให้แขนทั้งสองคร่อมเข่าที่อยู่ด้านล่างเพียงเข่าเดียว มือประนม ค้อมตัวลงให้หน้าผากแตะส่วนบนของมือที่ประนม ในขณะที่กราบ

2. การไหว้แบบประนมมือโดยปลายนิ้วชี้จรดส่วนบนของหน้าผาก

การไหว้แบบประนมมือโดยปลายนิ้วชี้จรดส่วนบนของหน้าผาก แล้วค้อมตัวลงให้ต่ำ พร้อมกับยกมือขึ้นไหว้ การไหว้ในลักษณะนี้ตามธรรมเนียมและประเพณีของไทยเป็นการไหว้พระ การไหว้พระรัตนตรัยรวมทั้งปูชนียวัตถุและปูชนียสถานที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา²³³

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การไหว้ในลักษณะนี้มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากเป็นรูปแบบของการไหว้พระ และเกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

3. การประนมมือ (อัญชลี)

การประนมมือในลักษณะนี้คือให้นิ้วมือแนบชิดกัน ฝ่ามือราบ ปลายนิ้วตั้งขึ้น แขนแนบตัวระดับอก ไม่กางศอก โดยการประนมมือในลักษณะนี้ตามธรรมเนียมและประเพณีของไทยใช้ในการสวดมนต์ ฟังพระสวดมนต์ ฟังพระธรรมเทศนา และขณะพูดกับพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ เป็นต้น²³⁴

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การประนมมือในลักษณะนี้มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้เนื่องจากมีรูปแบบที่เป็นพิธีกรรมในด้านหลักความเชื่อของพุทธศาสนา

4. การหมอบกราบ

การหมอบกราบ คือการนั่งพับเพียบเก็บปลายเท้าแล้วจึงหมอบลง ให้ศอกทั้งสองข้างถึงพื้นคร่อมเข่าอยู่ด้านล่างเพียงเข่าเดียว มือประสาน เมื่อจะกราบให้ประนมมือ ก้มศีรษะลง หน้าผากแตะส่วนบนของมือที่ประนม ซึ่งการหมอบกราบในลักษณะนี้ตามธรรมเนียมและประเพณีของไทยเป็นการใช้แสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ลงมาถึงพระบรมวงศ์ ในโอกาสที่เข้าเฝ้า

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การแสดงความเคารพด้วยการกราบในทุกลักษณะมุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้ไม่ว่าจะกราบในวาระใดหรือเจตนาใดก็ตาม ถือเป็นความผิดต่อบทบัญญัติศาสนาอิสลามทั้งสิ้น เพราะตามหลักการอิสลามนั้นมุสลิมจะกราบอัลลอฮ์ ﷻ ได้เพียงองค์เดียวเท่านั้น

5. การไหว้ด้วยดอกไม้ธูปเทียน²³⁵

การไหว้พร้อมด้วยดอกไม้ธูปเทียนหรือการนำไปมอบแก่ครูในพิธีกรรมไหว้ครูตามธรรมเนียมและประเพณีของไทย ถือว่าผิดต่อบทบัญญัติศาสนาอิสลาม

²³³ ดู <http://www.bangkok.go.th/khannayao/page/sub/17921>

²³⁴ ดู https://www.m-culture.go.th/phetthalong/ewt_news.php?nid=2444&filename=King

²³⁵ ดู <http://www.dhammadham.org/webboard/dbview.php?No=645>

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การไหว้ในลักษณะนี้มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากการไหว้ด้วยดอกไม้รูปเทียนมักเกี่ยวข้องกับการกราบไหว้บูชาหรือเกี่ยวกับพิธีกรรมในศาสนาหรือกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ รวมถึงหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ รูป เทียน และดอกไม้ ตรงกับพระรัตนตรัย 3 ประการ โดยใช้เป็นเครื่องบูชา โดยมีนัยยะที่สื่อความหมายดังนี้ว่า

1. รูป ใช้บูชา พระพุทธเจ้า
2. เทียน ใช้บูชา พระธรรม เทียน เป็นเครื่องหมายของการบูชาพระธรรม
3. ดอกไม้ ใช้บูชา พระสงฆ์

6. การถวายบังคม

การถวายบังคมในลักษณะนี้ตามธรรมเนียมและประเพณีของไทย เป็นราชประเพณีถวายความเคารพพระมหากษัตริย์ ในงานพระราชพิธีสำคัญ คือ การนั่งคุกเข่าปลายเท้าตั้ง นั่งบนส้นเท้าเช่นเดียวกันทั้งชายและหญิง มือทั้งสองวางคว่ำเหนือเข่าทั้งสองข้าง ยกมือขึ้นประนมระหว่างอก ปลายนิ้วตั้งขึ้นแนบตัวไม่กางศอก หลังจากนั้นให้ยกมือที่ประนมขึ้น ให้ปลายนิ้วหัวแม่มือจรดหน้าผาก เยกหน้าขึ้นเล็กน้อยและลดมือกลับลงมาที่อก

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การปฏิบัติในลักษณะนี้มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากการไหว้เป็นรูปแบบของการไหว้พระและมีการนั่งคุกเข่าและโค้งคำนับในลักษณะที่บัพัญญุตินิสลามห้าม

7. การเคารพอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญและอนุสาวรีย์ต่าง ๆ

การเคารพอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญหรืออนุสาวรีย์ต่าง ๆ คือการให้แสดงความเคารพด้วยการคำนับ การกราบ หรือไหว้แล้วแต่กรณี การเคารพในลักษณะนี้ตามธรรมเนียมและประเพณีของไทยใช้ในโอกาสพิเศษหรือเป็นพิธีการ เช่น เมื่อครบรอบวันเกิด การร่วมในพิธีที่เป็นวันสำคัญของชาติ เช่น วันจักรี วันปิยมหาราชที่มีการนำพวงมาลาแล้วมีการถวายบังคมพระบรมรูปทรงม้าหรือพระบรมฉายาลักษณ์ หรือวันสำคัญที่เกี่ยวข้อง เช่น เมื่อครบรอบวันเสียชีวิตหรือแสดงความระลึกถึงอันเป็นพิธีการ อาจมีการวางพวงมาลา จะมีการใช้หรือไม่ใช้เครื่องสักการะก็ได้ ซึ่งมุสลิมบางส่วนอาจจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีดังกล่าว เช่น หน่วยงานราชการ มุสลิมที่เป็นข้าราชการประจำทหารหรือตำรวจ ซึ่งตามธรรมเนียมทางหน่วยงานราชการจะต้องจัดให้มีขึ้นทุกปี

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การเคารพในลักษณะนี้มุสลิมไม่สามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากการนำพวงมาลาไปถวายบังคมเพื่อเคารพอนุสาวรีย์บุคคลสำคัญหรืออนุสาวรีย์ต่าง ๆ เคารพต่อรูปปั้น รูปสลักหรือรูปหล่อทุกชนิดเป็นสิ่งต้องห้ามตามบัพัญญุตินิสลาม เพราะ

อิสลามห้ามทำความเคารพปูบันไม่ว่าจะเป็นรูปปั้นชนิดใดก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับคำตอบของอดีตท่านจุฬาราชมนตรี (ประเสริฐ มะหะหมัด) ในประเด็นนี้ด้วยเช่นกัน²³⁶

ข. การแสดงความเคารพและธรรมเนียมการทักทายที่มุสลิมสามารถปฏิบัติได้

1. การไหว้แบบประนมมือให้ปลายนิ้วชี้จรดระหว่างคิ้ว

การไหว้แบบประนมมือให้ปลายนิ้วชี้จรดระหว่างคิ้วแล้วค้อมตัวลงเล็กน้อยพร้อมกับยกมือขึ้นไหว้ การไหว้ในลักษณะนี้ตามธรรมเนียมและประเพณีของไทยเป็นการไหว้ผู้มีพระคุณ นายจ้าง ผู้อาวุโส ได้แก่ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย และผู้ที่เราเคารพนับถือ เช่น ครู อาจารย์ เป็นต้น

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อกรณีดังกล่าวคือ การไหว้ในลักษณะนี้มุสลิมสามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากเป็นการทำความเคารพตามธรรมเนียมและประเพณีของไทยที่ไม่มีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อหรือที่เกี่ยวกับพิธีกรรมในทางศาสนา แต่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านั้นส่วนใหญ่มีแหล่งที่มาจากค่านิยมของคนในสังคมหรือสิ่งที่คนในสังคมเห็นดี อาทิเช่น มุสลิมชาวซาอุดีอาระเบียและประเทศอาหรับใกล้เคียงจะมีประเพณีการทักทายด้วยการจับแก้มทั้งสองข้าง(ชายจับชาย หญิงจับหญิง) ซึ่งแตกต่างจากมุสลิมชาวชูดานที่นิยมทักทายกันด้วยการจับบ่า ส่วนมุสลิมชาวอัฟกานสถานจะนิยมทักทายกันด้วยการสวมกอด ขณะที่มุสลิมส่วนใหญ่นิยมทักทายกันด้วยการสัมผัสมือและกล่าว “สลาม” เป็นต้น แต่ห้ามสัมผัสมือระหว่างชาย – หญิง ที่ไม่ใช่ฆะฮ์รออม²³⁷

ดังกล่าวคือธรรมเนียมและประเพณีการทักทายของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งในทางหลักนิติศาสตร์อิสลามถือว่า จารีตประเพณีที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปของผู้คนในสังคม (อurf) สามารถนำมาเป็นหลักเกณฑ์ในการกำหนดข้อบัญญัติทางศาสนา (หุกุม) ตราบใดที่จารีตประเพณีดังกล่าวไม่ขัดกับบทบัญญัติของอิสลาม

ค. การแสดงความเคารพต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

วิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทย คือ มุสลิมสมควรที่จะเคารพและขอขอบคุณต่อพระมหากษัตริย์ โดยสามารถทำความเคารพตามวัฒนธรรมและประเพณีของไทยได้ในสิ่งที่ไม่ขัดกับบทบัญญัติของอิสลาม เช่น การยืนตรงต่อหน้าพระบรมฉายาลักษณ์เพื่อแสดงความ

²³⁶ ดู คำตอบจุฬาราชมนตรี (ประเสริฐ มะหะหมัด) 23 ข้อ เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งในด้านศาสนาอิสลาม ปัญหาที่ 7 การร่วมในพิธีวันสำคัญของชาติ

²³⁷ ฆะฮ์รออมคือ บุคคลที่ศาสนาห้ามแต่งงานด้วย เช่น พ่อ แม่ พี่น้องแท้ๆ ลุง ป้า น้า อา เป็นต้น

เคารพในงานพิธีต่าง ๆ ที่หน่วยงานราชการหรือทางเอกชนจัดขึ้น²³⁸ ห้ามการก้มกราบ ห้ามการก้มกราบ การหมอบคลาน การก้มศีรษะลงต่ำมาก การถวายบังคม เป็นต้น

การแสดงความเคารพต่อพระมหากษัตริย์นับว่าเป็นรากฐานและศูนย์รวมจิตใจของคนไทยที่อยู่ควบคู่กับประเทศไทยและสังคมไทยมายาวนาน นอกจากนี้พระมหากษัตริย์ไทยทรงให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่ราษฎรและทรงสนับสนุนศาสนาอิสลาม เช่น พระราชทานที่ดินให้สร้างมัสยิดทั้งในสมัยอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งในหลักคำสอนของอิสลามถือว่าการให้ความเคารพและรู้จักบุญคุณของเพื่อนมนุษย์เป็นคุณธรรมที่ดีอันพึงมีต่อผู้มีพระคุณ เช่น ต่อพระมหากษัตริย์ในฐานะเป็นประมุขของประเทศ ต่อพ่อแม่ในฐานะผู้ให้กำเนิด ต่อครู อาจารย์ในฐานะผู้ให้ความรู้และอื่นๆ ไม่ใช่ในฐานะพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งในอิสลามถือว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ ﷻ ดังกล่าวมุสลิมจำต้องสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณนั้น เพราะมีหลักคำสอนระบุว่า:

"บุคคลใดไม่ชอบคุณต่อเพื่อนมนุษย์ (ที่ทำดีต่อเขา) บุคคลนั้นย่อมเนรคุณต่อพระกรุณาธิคุณของพระองค์อัลลอฮ์"²³⁹

จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า อิสลามยอมรับความหลากหลายของขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่ได้ขัดแย้งกับบทบัญญัติศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะนำมาซึ่งความเสียหายต่อศาสนาและศีลธรรมอันดีงามของผู้คนหรือไม่ทำให้เสียผลประโยชน์ ซึ่งการใช้จารีตประเพณีที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปมีข้อจำกัดให้ใช้ได้เฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมและการดำเนินธุรกิจทั่วไปเท่านั้น จะนำไปใช้ในเรื่องหลักการเชื่อมั่นหรือศาสนพิธีไม่ได้ เนื่องจากเรื่องดังกล่าวเหล่านี้ถูกกำหนดด้วยศาสนบัญญัติที่มาจากอัลลอฮ์ ﷻ มนุษย์ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงตามความต้องการหรือตามคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นได้ ซึ่งแม้ว่าวิถีปฏิบัติของมุสลิมจะมีความแตกต่างจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย แต่อิสลามก็ไม่ได้สอนให้มุสลิมมีความรังเกียจวัฒนธรรมและประเพณีของพี่น้องร่วมชาติ เช่น แสดงความรังเกียจการบริโภคปลาร้า กะปิ และในด้านอื่น ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมของผู้คนส่วนใหญ่ในประเทศไทย สิ่งที่มุสลิมพึงกระทำก็คือหยิบบ่ไม่ตรีจิต มิตรภาพ และอธิบายให้พี่น้องร่วมชาติได้เข้าใจว่าทำไมมุสลิมถึงปฏิบัติแบบนี้ไม่ได้ ทานอาหารประเภทนี้ไม่ได้หรือสวมใส่เสื้อผ้าในลักษณะนี้ไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อขจัดความไม่เข้าใจ ขจัดอคติอันอาจเกิดจากสื่อสารของผู้คนบางกลุ่มที่ไม่เข้าใจอิสลามอย่างดีพอ

²³⁸ ดู คำตอบจุฬาราชมนตรี (ประเสริฐ มะหะหมัด) 23 ข้อ เกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งในด้านศาสนาอิสลามปัญหาที่ 19

92 ดู al-Asqalaniy,2001:3/222

ดังนั้น การดำรงตนตามวิถีแห่งอิสลามในบางพื้นที่ของสังคมไทยที่มีความอ่อนไหว โดยใช้วัฒนธรรมไทยที่ไม่ขัดแย้งกับหลักการศาสนาย่อมเป็นสิ่งที่พึงกระทำ เพราะจะเป็นสิ่งที่สะท้อนความเป็นมุสลิมไทย เพราะมุสลิมได้รวมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเรื่อยมา จนถึงปัจจุบัน มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันมากมายผ่านผู้คนในสังคมทั้งในด้านอาหาร การแต่งกาย สถาปัตยกรรมและความเชื่อ เป็นต้น

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง "วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนาในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษา การเคลื่อนไหวองค์กรวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย" โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อทำความเข้าใจถึงหลักการและแนวทางของวิถีปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม การเข้าใจถึงแนวทางวะสะฎียะฮ์อย่างถูกต้อง รวมถึงองค์กรที่ทำงานในด้านนี้ เพื่อค้นหาแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาองค์กรให้ดีขึ้นทั้งในส่วนของด้านวิชาการและวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และวัฒนธรรมประเพณีของประเทศไทยเพื่อให้เกิดความสงบสุข การช่วยเหลือเกื้อกูลและการอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบของหลักการอิสลามจึงกำหนดวัตถุประสงค์ 3 ประการดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาบัญญัติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ ประวัติศาสตร์ยุคท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ สิทธิและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ว่าด้วยวิถีปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ ประวัติความเป็นมา องค์กรอัลวะสะฎียะฮ์ และการเคลื่อนไหววะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย
3. เพื่อนำเสนอวิถีปฏิบัติแบบมุสลิมในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

การทำวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการโดยใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ซึ่งในการวิจัยเอกสารได้ทำการศึกษาบทบัญญัติแห่งคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ ฟิกห์ วิถีปฏิบัติของเศาะหาบะฮ์และกฎเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลาม เช่น มะกอศิดชะรีอะฮ์ อุศูลุลฟิกห์ เกาะวาอิดอัลฟิกฮียะฮ์ ฟิกห์ฮ์ลวะกัอิยะฮ์ ฟิกห์ฮ์ลวะลาอะวียะฮ์และฟิกห์ฮ์ลวะกัอิลียะฮ์ ที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบพื้นฐานในการประยุกต์ใช้แนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทยเป็นสำคัญ ส่วนการศึกษาภาคสนามในการวิจัยครั้งนี้เน้นศึกษาเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการก่อตั้งและวางนโยบายเกี่ยวกับแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

การวิจัยเรื่อง “วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนาในประเทศไทยด้วยแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) ในการวิจัยครั้งนี้เน้นศึกษาเฉพาะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการก่อตั้งและวางนโยบายเกี่ยวกับแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ในการสัมภาษณ์ดังกล่าวผู้วิจัยได้เลือกและจัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Key informant) ออกเป็น 2 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่

1. บุคลากรที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในสำนักจุฬาราชมนตรี

บุคลากรที่ดำรงตำแหน่งอยู่ในสำนักจุฬาราชมนตรี ประกอบไปด้วย

1. ผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี
2. กรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย
3. เลขาธิการจุฬาราชมนตรี
4. ผู้อำนวยการสำนักจุฬาราชมนตรี

2. ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย ประกอบไปด้วย

1. สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี
2. สถาบันวะสะฎียะฮ์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอเป็นลำดับขั้นดังนี้

รายละเอียดเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) จำนวนทั้งสิ้น 10 คนดังนี้

ก. ผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรีโดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยเจาะจงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารของ พ.ร.บ การบริหารกิจการศาสนาอิสลาม 2540 อย่างเป็นที่ประจักษ์ จำนวน 7 คน ประกอบไปด้วย

1. นายอรุณ บุญชม
ประธานคณะผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี
2. นายสุธรรม บุญมาเลิศ
เลขาธิการจุฬาราชมนตรีและผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี
3. ดร.ปริญญญา ประหยัดทรัพย์
ผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรีและเลขาธิการคณะผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี
4. นายสันติ เสือสมิง
ผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรีและผู้ช่วยเลขาธิการคณะผู้ทรงคุณวุฒิจุฬาราชมนตรี
5. ดร.อับดุลรอหมาน กาเหรัมย์
คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย
6. นายประยูร (สมหวัง) แสงมาน

คณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

1. นายสมชาย เจ๊ะวังมา

รักษาการผู้อำนวยการสำนักจุฬาราชมนตรี

ข. ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย โดยการเจาะจง โดยเจาะจงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถาบันวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทยอย่างเป็นทางการจำนวน 2 คน ประกอบไปด้วย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัปดุลเลาะ หนุ่มสุข

ผู้อำนวยการสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาลี สาเมาะ

ผู้อำนวยการศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังต่อไปนี้

ในการวิจัยเรื่อง วิธีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยด้วยแนวทาง "อัลวะสะฎียะฮ์" มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาความเห็นของผู้ที่ปฏิบัติการอยู่ในองค์กรทางศาสนาอิสลามสูงสุดของประเทศไทยเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว

2. เพื่อศึกษาความเห็นของผู้อำนวยการสถาบันต่อการดำเนินงาน อุปสรรค ปัญหา และแนวทางการแก้ไข

3. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับใช้หลักการอัลวะสะฎียะฮ์ในบริบทของประเทศไทย

จากการศึกษาภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยพอจะสรุปความเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ได้ดังนี้

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า แม้ว่าในประเทศไทยได้มีการจัดตั้ง “สถาบันวะสะฎียะฮ์” รวมถึงมีองค์กรมุสลิมและสถาบันการศึกษาหลายแห่งได้นำแนวคิดในเรื่องนี้มาเป็นยุทธศาสตร์หลักในองค์กร แต่ยังไม่มีการบูรณาการการจัดการขององค์กรต่างๆ ที่ทำงานเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับวะสะฎียะฮ์ที่เป็นระบบมากเท่าที่ควร ส่วนมากจะเป็นการนำเสนอองค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ว่าเป็นอย่างไร โดยสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรีนับว่าเป็นองค์กรที่มีบทบาทมากที่สุดในบรรดาองค์กรที่มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทย

มีการดำเนินงานที่หลากหลาย เช่น จัดสัมมนา จัดทำเอกสารทางวิชาการ ให้ความรู้ผ่านสื่อโซเชียลมีเดียและการสัญจรให้ความรู้ในหลาย ๆ จังหวัดของประเทศไทย อาจจะเนื่องด้วยปัจจัยการสนับสนุนทางการเงินส่วนหนึ่งจากทางสำนักจุฬาราชมนตรี จึงสามารถขับเคลื่อนองค์กรไปได้พอสมควร แต่สถาบันแห่งนี้แม้จะก่อตั้งมาหลายปีแต่ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง อาจจะเป็นเพราะการประชาสัมพันธ์ขององค์กรหรือการนำเสนอยังไม่มากพอหรือไม่เป็นที่สนใจ ส่วนองค์กรที่มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับวะสะฎียะฮ์ในประเทศไทยอีกแห่งนั้นตั้งอยู่ในคณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งนับว่ามีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่องค์ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องและนำหลักวะสะฎียะฮ์ไปเผยแพร่สู่สังคมและผู้คนในพื้นที่ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากประชาชนทางภาคใต้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม หลากหลายบริบทและหลายมิติด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ ศาสนาและความเชื่อ การนำเอาแนวทางวะสะฎียะฮ์ไปเผยแพร่ด้วยการให้ไม่ยึดติดในชาติพันธุ์ ยึดติดในภาษาและประวัติศาสตร์ แต่ก็อาจจะมีปัญหาในการนำเสนอแนวทางหรือว่าทฤษฎีดังกล่าวพอสมควรในภาคใต้ ซึ่งก็จะต้องใช้เวลาที่จะสร้างความเข้าใจพอสมควรต่อการให้ยึดเอาหลักการอิสลามเป็นเกณฑ์ และการที่สถาบันวะสะฎียะฮ์อยู่ในสถาบันการศึกษา ก็อาจจะมีอุปสรรคและข้อจำกัดของการดำเนินการ และความไม่สะดวกในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นในด้านงบประมาณและการเคลื่อนไหวในพื้นที่ โดยการเผยแพร่แนวทางวะสะฎียะฮ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จะเน้นไปที่กลุ่มของนักศึกษาเป็นหลักดังที่ปรากฏในหลักสูตรของมหาวิทยาลัย และกิจกรรมต่างๆที่ทางมหาวิทยาลัยจัดขึ้น เช่น การนำแนวคิดวะสะฎียะฮ์มาปรับใช้ในกิจกรรมนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา การนำหลักวะสะฎียะฮ์ในอิสลามเป็นวิชาหลักในหลักสูตร คือรหัสวิชา 761-300 วะสะฎียะฮ์ในอิสลาม 3(3-0-6) Wasatiyah in Islam นิยาม ลักษณะเฉพาะ ขอบข่าย หลักการและความสำคัญของวะสะฎียะฮ์ในอิสลาม ตลอดจนการนำหลักวะสะฎียะฮ์มาใช้ในสังคมปัจจุบัน (Definition, characteristics, scope, principle and significance of Wasatiyah in Islam, including its application in the contemporary) การให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนทั้งระดับนักเรียน นักศึกษา บัณฑิต รวมทั้งคณาจารย์ต่าง ๆ เพื่อให้คนเหล่านั้นสามารถเข้าใจ ถึงวิถีของทางสายกลางสามารถ ไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ เพื่อยับยั้งสิ่งที่ไม่ดี จนผู้คนสามารถนำไปปฏิบัติในสังคมได้ รวมถึงการสัมมนา วิชาการเรื่อง “อัล-วะสะฎียะฮ์จาก หลักการสู่การปฏิบัติในสังคมพหุวัฒนธรรม” ซึ่งผลจากการสัมมนาดังกล่าวได้ยกระดับการจัดการศึกษาของวิทยาลัยอิสลามศึกษาให้ก้าวหน้าสู่นานาชาติ สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้ประเทศไทย เป็นศูนย์กลางการศึกษาอาเซียน หรือ ASEAN Education Hub ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนมุสลิมและสร้างสังคมสันติสุข และสมานฉันท์ที่ยั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สร้างภาพของมุสลิมประเทศไทยสู่สายตาชาวโลก

มุสลิมในมิติเสรีภาพทางวิชาการและการนับถือศาสนา เกิดเครือข่ายอิสลามศึกษา มีการแลกเปลี่ยนทางความคิดระหว่างคณาจารย์ นักศึกษาและความร่วมมือทางวิชาการและการทำวิจัยร่วมกัน

นอกจากนี้ ในส่วนงานของสถาบันนั้นเป็นงานอาสาไม่มีงบประมาณที่เป็นงบประมาณหลัก ตรงนี้ก็เป็นอีกประเด็นปัญหาหนึ่งของสถาบันทั้งสองที่ยังขาดความชัดเจน ความมั่นคงในการดำเนินงานหรือในด้านบุคลากร นอกจากนี้ก็ควรที่จะสร้างความร่วมมือกันระหว่างสถาบันทั้งสองในการขับเคลื่อนแนวทางวะสะฎียะฮ์ให้เกิดขึ้นและขยายวงกว้างออกไปในสังคมไทย ซึ่งผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ในปัญหาของการดำเนินงานขององค์กรในประเทศไทยก็คือ มีการทำงานแบบตัวใครตัวมัน ไม่บูรณาการ ไม่สร้างเครือข่ายระหว่างกันหรือเชื่อมโยงข้อมูลปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าน่าจะทำงานกันแบบพันธมิตรร่วมกัน อาจจะต้องทำงานร่วมกับองค์กรอื่น เช่น สภาเครือข่ายด้านมนุษยธรรม สื่อมุสลิมหรือองค์กรศาสนาในแต่ละพื้นที่ แต่ทิศทางในการดำเนินงานก็จะแตกต่างกันไปอย่างเช่น สภาเครือข่าย สื่อมุสลิมหรือองค์กรศาสนาในแต่ละพื้นที่ก็อาจจะเป็นการเข้าถึงกลุ่มชน กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ส่วนทางสถาบันวะสะฎียะฮ์ ๆ ก็อาจจะผลิตงานวิชาการ ทำงานในส่วนที่แต่ละหน่วยงานถนัดและในพื้นที่ของแต่ละสถาบันตั้งอยู่อย่างเช่นในพื้นที่โซนภาคเหนือ อีสาน ภาคตะวันออก ภาคกลางและภาคใต้ตอนบนซึ่งมีบริบททางสังคมที่ใกล้เคียงกัน คือมุสลิมเป็นประชากรส่วนน้อยในพื้นที่ ในส่วนนี้นั้นสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี น่าจะมีศักยภาพและความเหมาะสมที่จะบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางวะสะฎียะฮ์หรือในการชี้แจงปัญหาหรือข้อมูลที่ไม่ถูกต้องที่ถูกนำเสนอต่อผู้คนในพื้นที่ดังกล่าว เช่น เรื่องการสร้างมัสยิด การขอรับรองเครื่องหมาย ฮาลาล การเปิดโรงเรียนสอนศาสนาที่อาจถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามทางวัฒนธรรม อาจเป็นการนำความไม่สงบเข้ามาในพื้นที่ในพื้นที่ ๆ มีประชากรส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิมหรือเป็นภัยต่อพุทธศาสนาที่ผู้คนส่วนใหญ่นับถือ เป็นต้น จนนำไปสู่การต่อต้านหรือเกิดความเกลียดกลัวมุสลิม ส่วนในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างที่มีบริบททางสังคมที่มีประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม สถาบันวะสะฎียะฮ์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี น่าจะมีศักยภาพและความเหมาะสมที่จะบูรณาการองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางวะสะฎียะฮ์หรือในการชี้แจงปัญหาหรือข้อมูลที่ไม่ถูกต้องที่ถูกนำเสนอต่อผู้คนในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้เนื่องจากว่าคณะทำงานของสถาบันน่าจะมีความเข้าใจต่อบริบททางสังคม ต่อบริบทของผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวเป็นอย่างดี เช่น แนวทางที่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมจะปฏิบัติต่อบรรดามุสลิม แนวปฏิบัติที่จะปฏิบัติต่อผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม ต่อผู้ปกครองและในบริบทของสังคมที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ และเป็นพลเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายของประเทศหรือรัฐนั้น ๆ ว่ามีขอบเขตขนาดไหน การให้ความร่วมมือกับภาครัฐทั้งในเรื่องการรับใช้ชาติ การทำงานราชการ การร่วมงานสำคัญของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมและการทำธุรกรรมทางการเงิน เป็นต้น โดยทุกหน่วยงานหรือองค์กรต้องผสมผสานความร่วมมือ ตั้งเจตนารมณ์

ร่วมกัน ร่วมพูดคุยถึงปัญหาหรืออุปสรรคในการดำเนินงานและร่วมมือกันแก้ปัญหาบนพื้นฐานของหลักการอิสลามที่ถูกต้องและบนพื้นฐานแห่งความบริสุทธิ์ใจ (อิกลาศ) ต่ออัลลอฮ์ ﷻ

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นสอดคล้องกับผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) ในเรื่องของงบประมาณการดำเนินงานของสถาบันว่า ส่วนหนึ่งควรจะต้องได้รับงบประมาณจากหน่วยงานทางภาครัฐหรือทางหน่วยงานภาคเอกชนสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเป็นปัญหาหลักของการเคลื่อนไหววะสะฎียะฮ์ในประเทศไทยคือเรื่องงบประมาณในการดำเนินงาน ซึ่งในหลายครั้งก็จะเป็นการจัดกิจกรรมร่วมกันเป็นพันธมิตร แผนงานของสถาบันส่วนใหญ่ก็จะขึ้นอยู่กับงบประมาณแล้วก็บริบทของสังคมในช่วงเวลานั้น เป็นสำคัญ นอกจากนี้ทางสถาบันควรสร้างบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านวะสะฎียะฮ์ขึ้นมาเป็นการเฉพาะ เพื่อร่างแผนและร่างนโยบายเพื่อชี้แจงและสร้างความเข้าใจกับกระแสเกลียดกลัวอิสลามอย่างมีประสิทธิภาพและทันท่วงที ในส่วนของงานวิชาการด้านเอกสารนั้นไม่ควรที่จะทำหนังสือที่มีความหนาหนักเกินไป อาจจะทำเป็นแผ่นพับหรือหัวข้อย่อที่จะชี้แจงในประเด็นต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องของอิสลามให้แก่ชนต่างศาสนิกหรือแก่มุสลิมด้วยกันเองได้รับทราบ และควรให้มีบทบาทที่สำคัญในสังคมมุสลิมในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้ เช่น

1. สร้างองค์ความรู้เรื่องวะสะฎียะฮ์ให้กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม ต่อเนื่องและหลากหลายไม่ใช่เฉพาะจำกัดแต่แวดวงของนักวิชาการเท่านั้น
2. ควรมีหลักสูตรการฝึกอบรมเยาวชนให้มีความรู้ในเรื่องนี้
3. ให้มีนโยบายในเชิงรุก โดยเข้าหาสังคมต่างศาสนิกเพื่อให้เข้าใจหลักการของอิสลามบนแนวทางวะสะฎียะฮ์ให้มากยิ่งขึ้น
4. ทำคลิปวิดีโอสั้น ๆ ในการเผยแพร่อิสลามในแง่มุมต่าง ๆ ตอบปัญหาข้อสงสัยที่ชนต่างศาสนิกอยากรู้ในโลกโซเชียลมีเดีย เป็นต้น

จากการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ทั้งในส่วนของภาคเอกสารและในภาคสนามที่เกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมหลากหลายวัฒนธรรมด้วยแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่ถูกต้องตามหลักการและครรลองของอิสลามที่เหมาะสมกับสังคมไทย รวมถึงการประยุกต์กฎเกณฑ์และข้อกำหนดอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก ทั้งในเรื่องระบบโครงสร้างทางสังคม รัฐธรรมนูญ ด้วบทกฎหมาย วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ด้วยกรอบแนวทางของกระบวนการวะสะฎียะฮ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย

ผู้วิจัยพบว่า วิถีปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดที่มีมุสลิมเป็นคนส่วนน้อยและชนต่างศาสนิกเป็นชนกลุ่มใหญ่ด้วยแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ต้องบูรณาการหลักคำสอนของอิสลามในทุกมิติอันได้แก่ คัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดีษ ฟิกห์ วิถีปฏิบัติของเศาะหาบะฮ์และกฎเกณฑ์ทางด้านนิติศาสตร์อิสลาม ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้จำเป็นต้องผสานและบูรณาการเข้าด้วยกันโดยสมบูรณ์ ซึ่งพบว่ามีหลักการและกฎเกณฑ์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. หลักการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยชาติ แบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ว่าด้วยวิถีปฏิบัติ สิทธิและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก

จากการศึกษาในประเด็นนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปข้อค้นพบจากการวิจัยทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองการปกครอง ดังนี้

1.1 ด้านสังคม

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยอมรับและยกย่องให้เกียรติมวลมนุษยชาติทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์ทุกคนนั้นก็ล้วนแล้วแต่มาจากบรรพบุรุษคนเดียวกัน ความเป็นพี่น้องกัน ปราศจากความเหลื่อมล้ำทางด้านชนชั้น ชาติพันธุ์ เชื้อสายและวงศ์ตระกูล ความแตกต่างระหว่างบุคคลไม่มีผลกระทบต่อลักษณะของความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ดังเช่นการที่ท่านนบีได้เคยขอความช่วยเหลือไปยังกษัตริย์นะญาซิชซึ่งเป็นชาวคริสเตียนให้รับผู้อพยพชาวมุสลิมที่ถูกทำร้ายจากกลุ่มคนที่ต่อต้านอิสลามในยุคแรก²⁴⁰ โดยที่ท่านนบีได้ชื่นชมว่าท่านคือกษัตริย์ที่มีเมตตาธรรม ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการมีมนุษยธรรม และการช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่เป็นคุณงามความดีนั้น เป็นสิ่งที่สามารถกระทำได้ แม้ว่าจะมีศาสนาที่แตกต่างกันก็ตาม นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ยอมรับชนต่างศาสนิกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมและพลเมืองของรัฐอิสลามในขณะที่มุสลิมเข้มแข็งและมีฐานที่มั่นอันมั่นคงแล้ว โดยได้กำหนดสิทธิอันชอบธรรมต่าง ๆ ที่ชนต่างศาสนิกพึงได้รับ ให้ความคุ้มครองต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์อันได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิในความเชื่อ สิทธิในการแสดงความคิดเห็น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในเกียรติยศชื่อเสียง และเชื้อสายวงศ์ตระกูล ในหลักการของอิสลามนั้นไม่มีบุคคลใดหรืออำนาจรัฐที่จะมายกเลิกหรือริดรอนสิทธิและเสรีภาพของเขาไปได้ คนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพตราบที่เขามีได้ไปละเมิดขอบเขต บทบัญญัติของอัลลอฮ์ ﷻ หรือไปละเมิดและริดรอนสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นหรือทำให้ผลประโยชน์ของ

²⁴⁰ ดู Ibn Hisham, 1990:2/19

ผู้อื่นเสียหาย ดังจะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์ (Medina Charter) ซึ่งประกอบด้วยหลักการพื้นฐานของการตั้งรัฐอิสลามแห่งแรก ที่ได้ระบุเรื่องของการมีมนุษยธรรมความยุติธรรมทางสังคม ความสมานฉันท์ในการนับถือศาสนา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความสงบสุขและประโยชน์ของสังคมโดยรวม นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าท่าน นบีมุฮัมมัด ﷺ มีความปรารถนาอย่างมากที่จะให้สังคมเกิดความสงบสุข โดยท่านนั้นจะยอมรับสนธิสัญญาที่มีนัยยะส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่ดี ประสานความเข้าใจ มีความจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกัน ดังที่ท่านเคยร่วมเป็นภาคีสัญญากับชาวกุเรชในสนธิสัญญาหุฎัยบียะฮ์ เช่นเดียวกันกับที่ท่านเคยร่วมลงนามในสัญญากับชาวอิยิปต์ นครมะดีนะฮ์ นอกจากนี้ก่อนที่ท่านจะถูกแต่งตั้งเป็นนบี ท่านเคยเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในสัญญาประชาคม (สนธิสัญญาอัลฟุดุล) ที่บ้านของอับดุลลอฮ์ บิน ญัตอาน ซึ่งมีเนื้อหาต่อต้านความอยุติธรรมในสังคม รวมถึงในสนธิสัญญาที่มีวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ที่คล้ายคลึงกันกับสนธิสัญญาดังกล่าว โดยได้ตกลงร่วมกันว่าจะไม่รุกรานและไม่สร้างความอยุติธรรมระหว่างกัน ทุกคนจะได้รับการปกป้องจากการกดขี่ข่มเหงในสังคม และท่านนบี ﷺ ได้สร้างปฏิสัมพันธ์กับชาวยิว อาทิเช่น ท่านไปเยี่ยมเยียนชาวยิวที่เจ็บป่วย ร่วมมือกันในการประกอบธุรกิจ เป็นต้น

ใจความดังกล่าวข้างต้นถือเป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่ทำให้เห็นว่า ความยุติธรรมทางสังคมและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนมุสลิมกับประชาชนต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริมและได้ถูกปฏิบัติมาโดยตลอดระยะเวลามากกว่า 1,400 ปี คือหลักการที่สำคัญของอิสลาม คือวิถีปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ กับชนต่างศาสนิก ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเห็นว่า สมควรส่งเสริมให้มุสลิมนำมาปรับใช้ในสังคมไทยที่เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ ซึ่งได้แก่ การยอมรับความแตกต่าง การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การอยู่ร่วมกันโดยสันติ การช่วยเหลือและร่วมมือกันบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรม การทำงานเพื่อความดีและประโยชน์สุขของประชาชนและประเทศชาติ การมีจิตสำนึกทางพื้นที่ร่วมกัน เหล่านี้คือหลักการอันเด่นชัดที่ท่านนบี ﷺ ได้ถือปฏิบัติและเป็นแนวทางให้มุสลิมในยุคต่อมาได้ดำเนินตามแนวทางดังกล่าว

1.2 ในด้านเศรษฐกิจ

ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ส่งเสริมให้ผู้คนทำการค้าขายและประกอบธุรกิจโดยอนุมัติการค้าและห้ามดอกเบี้ย ซึ่งตัวท่านเองก็เป็นพ่อค้าเช่นเดียวกัน ดังคำสอนของท่านที่ว่า “การที่คนหนึ่งคนใดในหมู่พวกท่านเอาเชือกแล้วนำไปเก็บและมัดพินแบกไว้บนหลังเขา (แล้วเอาไปขาย) ย่อมเป็นการดีกว่าสำหรับเขาที่จะไปขอตานจากผู้อื่น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะให้หรือไม่ให้แก่เขาก็ตาม”²⁴¹ ท่านเคยทำการค้าและประสบความสำเร็จอย่างสูงกับผู้คนเผ่าต่าง ๆ ทั่วคาบสมุทรอาหรับรวมถึง

²⁴¹ ดู al-Bukhariy,1993: 1470

ดินแดนซาม²⁴² ท่านได้ร่วมทำการค้ากับชนต่างศาสนา หนึ่งในตัวอย่างนั้นคือการที่ท่านบี^ﷺ ให้ชาวยิวทำการเพาะปลูกในแปลงที่ดินที่ตำบลคอยบ์ โดยการแบ่งปันผลผลิตที่ได้จากการเพาะปลูก²⁴³ นอกจากนี้ท่านยังได้ใส่ใจในเรื่องของการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค เช่น ท่านนบี^ﷺ ได้ห้ามพ่อค้าทำการปั่นราคาสินค้าให้สูงขึ้นเพื่อหวังทำกำไรให้ได้มาก²⁴⁴ โดยไม่มีเจตนาที่จะซื้อสินค้านั้น แต่เพื่อให้ผู้อื่นรู้ราคาและซื้อสินค้านั้นด้วยราคาที่เกินจริง ซึ่งการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติเพราะส่งผลกระทบต่อผู้คนส่วนใหญ่ที่มีความต้องการสินค้าดังกล่าว การกักตุนสินค้าก็เช่นเดียวกัน ถือเป็นสิ่งที่ไม่อนุมัติในหลักการของอิสลาม นอกจากนี้ท่านบี^ﷺ ได้เคยซื้ออาหารจากชาวยิวโดยการใช้เสื่อเกราะมาค้าประกันไว้”²⁴⁵

ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ในหลักการอิสลามนั้น การทำการค้าหรือเป็นหุ้นส่วนกับชนต่างศาสนาในการประกอบธุรกิจนั้นไม่เป็นที่ต้องห้ามแต่ประการใด นอกจากนี้ธุรกิจยังมีความสำคัญอย่างมากในระบบเศรษฐกิจ ซึ่งถ้าประชาชนทุกคนมีสถานะความเป็นอยู่ที่ดีก็ย่อมส่งผลให้สังคมดีขึ้นตามไปด้วย สามารถนำภาษีมาพัฒนาสังคมและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้ สามารถสร้างความเข้มแข็งให้ประเทศชาติ โดยที่การประกอบธุรกิจผู้คนในสังคมสามารถมีสิทธิและเสรีภาพเต็มที่ トラบใดที่ดำเนินธุรกิจด้วยความซื่อสัตย์ระหว่างกันทั้งมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม โดยสามารถนำสู่การปฏิบัติการพัฒนาและช่วยให้เกิดการปรองดองสำหรับผู้คนในสังคมได้อย่างดีอีกทางหนึ่ง

1.3 ในด้านการเมืองการปกครอง

หนึ่งในวิถีปฏิบัติของท่านนบี^ﷺ ในเรื่องการปกครองคือ ท่านได้ให้หลักประกันทางสิทธิ เสรีภาพในด้านต่างๆของผู้คนในสังคมทั้งที่เป็นมุสลิมและชนต่างศาสนา โดยทั้งหมดนั้นจะได้รับการคุ้มครองในชีวิต ทรัพย์สิน และเกียรติยศของพวกเขาโดยเท่าเทียมกันดังที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์ นอกจากนี้ท่านยังให้ความสำคัญกับการปรึกษาหารือในกิจการต่าง ๆ ของบ้านเมืองกับกลุ่มคนที่มีความรู้ในเรื่องต่างๆ ซึ่งเรื่องดังกล่าวนี้ถูกกล่าวไว้หลายที่ในคัมภีร์อัลกุรอาน เช่น บทอาลิอิมรอน อายะฮ์ที่ 159 บทอัล-นะหฺล อายะฮ์ที่ 43 และบทอัล-อัมบิยาฮ์ อายะฮ์ที่ 7 เป็นต้น ดังที่ท่านนบี^ﷺ ได้รับข้อเสนอจากซัลมาน อัลฟาริสี ซึ่งเป็นชาวเปอร์เซียให้ขุดสนามเพลาะเพื่อป้องกันศัตรู ซึ่งเป็นเรื่องที่ชาวอาหรับไม่เคยมีความรู้มาก่อนนั้น และเมื่อคราวที่ท่านต้องการที่จะส่งสาส์นไปยังบรรดากษัตริย์และผู้ปกครองเมืองต่าง ๆ ได้มีคนแนะนำท่านว่า ตามธรรมเนียมของบรรดากษัตริย์ พวกเขาจะไม่รับสาส์นที่ถูกส่งไปให้นอกจากว่าจะมีตรา

²⁴² ดินแดนซามในปัจจุบันประกอบด้วยประเทศ จอร์แดน ซีเรีย เลบานอนและปาเลสไตน์

²⁴³ ดู al-Bukhariy,1993: 2165

²⁴⁴ ดู al-Bukhariy,1993:2035

²⁴⁵ ดู al-Bukhariy,1993:1990

ประทับของผู้ส่ง ท่านจึงได้สั่งให้แกะสลักตราประทับของท่านทันที โดยมีข้อความปรากฏบนตราประทับว่า “มุฮัมมัดผู้เป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์” แล้วท่านก็ได้ใช้ตราประทับนี้บนศาสน์ที่ออกจากท่านทุก ๆ ครั้งนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ดังกล่าวเป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า การที่ท่านรับคำแนะนำจากผู้อื่นแสดงให้เห็นถึงความมีใจกว้างที่จะรับสิ่งดี ๆ จากผู้อื่น ๆ เพื่อประโยชน์สูงสุดของรัฐ และประชาชน นอกจากนี้ท่านนบีมุฮัมมัดﷺ ในฐานะที่เป็นผู้นำรัฐ ท่านจะใช้วิธีการที่ดีงาม ความรอบคอบ ไม่รุนแรงแข็งกร้าว การใช้เหตุผล ข้อคิด คำตักเตือนที่ดีแก่ประชาชนของท่านเสมอ

ผู้วิจัยพบว่า การกระทำดังกล่าวข้างต้นนั้นชี้ให้เห็นว่า มุสลิมเมื่อมีความขัดแย้งกับผู้อื่น การโต้ตอบใด ๆ ก็ตามต้องเป็นการตอบโต้ด้วยกับสิ่งที่ดีกว่า ทั้งคำพูดหรือการกระทำ และจะต้องไม่เลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่ดีงามที่บุคคลคนหนึ่งได้กระทำต่อเรา ทั้งนี้เพื่อระงับความบาดหมางไม่ให้บานปลายและรักษาไว้เพื่อความสงบสุขของสังคมโดยรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ผู้นำในสังคมที่มีความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังเช่นในประเทศไทย

2. หลักการอัลวะสะฎียะฮ์ ความหมาย โครงสร้าง เงื่อนไขและหลักเกณฑ์ พิจารณาแนวทางวะสะฎียะฮ์

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องหลักการของอัลวะสะฎียะฮ์ ทั้งความหมาย โครงสร้าง เงื่อนไข และหลักเกณฑ์พิจารณาแนวทางวะสะฎียะฮ์ สามารถสรุปข้อค้นพบจากการวิจัยได้ดังนี้ คือ

จากการศึกษาการให้ความหมายของ “อัลวะสะฎียะฮ์” พบว่า การให้คำนิยามความหมายของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) จากปทานุกรมอาหรับหรือจากปวงปราชญ์ในยุคอดีตและนักวิชาการร่วมสมัยนั้นจะพบว่ามีความหมายที่ใกล้เคียงกัน กล่าวโดยสรุปคือในทางภาษาศาสตร์จะมียะความหมายที่ว่า “ตรงกลาง ความเป็นกลาง (เที่ยงธรรม) คุณธรรม ความดีเลิศ ความเด่นและการมีสมดุลหรือดุลยภาพ” ส่วนความหมายในทางวิชาการนั้นกล่าวโดยสรุปคือมียะความสำคัญๆที่มีความใกล้เคียงกับความหมายทางด้านภาษา นิยามความหมายดังกล่าวได้บ่งชี้และสื่อถึงลักษณะของทางสายกลางจากนักวิชาการส่วนใหญ่ว่าหมายถึง ความถูกต้อง คุณธรรมความเที่ยงตรง และเที่ยงธรรม สิ่งที่ดีและประเสริฐที่สุด การมีวิจรรณญาณ ความพอดี

ดังนั้นคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) สามารถที่จะสื่อและมียะความหมายว่าเป็นแนวทางสายกลางได้ในภาษาไทย หรือจะใช้แทนด้วยคำว่าดุลยภาพ โดยนักวิชาการพยายามที่จะหาคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันเพื่อความเข้าใจเมื่อพูดถึงเรื่องนี้ในภาษาอื่น ๆ ที่มีใช้ภาษาอาหรับ ซึ่งถือว่าการอนุโลมในชายที่เป็นที่เข้าใจกัน แต่โดยข้อเท็จจริงแล้วนั้น ไม่มีคำใดที่สามารถให้ความหมายครอบคลุมความหมายทั้งหมดของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” (الوسطية) ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็คำในภาษาใดก็ตาม เว้นแต่จะต้องอธิบายความหมายของคำๆนี้ในกรอบของ

ความหมายตามที่กล่าวมาข้างต้นโดยสมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่อง หากไม่อธิบายความหมายดังกล่าวอย่างสมบูรณ์แล้ว ความเข้าใจในความหมายของคำว่า “อัลวะสะฎียะฮ์” ก็จะคลาดเคลื่อนผิดไปจากเจตนารมณ์ที่ถูกต้องตามหลักการของอิสลามได้ อย่างเช่นคำว่าวะสะฎียะฮ์และทางสายกลางมักจะถูกอธิบายในแง่ของการไม่ใช้ความรุนแรง ความสงบสันติ นอกจากนี้ยังมีการเรียกหรือถูกนำมาใช้โดยศาสนาอื่นด้วย เช่น ศาสนาพุทธก็มีหลักทางสายกลาง ลัทธิหรือนิกายต่าง ๆ ก็มีคตินิยมปรัชญาหรือค่านิยมที่มีการนำคำว่าทางสายกลางมาใช้เช่นเดียวกัน แต่ในรายละเอียดของหลักการและแนวทางอาจจะมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

ผู้วิจัยพบว่าแนวทาง“อัลวะสะฎียะฮ์”มีโครงสร้างและองค์ประกอบที่เป็นนัยแห่งหลักคำสอนที่ได้มาจากอัลกุรอานและสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ที่สำคัญอยู่ 6 ประการ และ 6 ประการที่จะกล่าวถึงนั้นจะต้องบูรณาการไปพร้อม ๆ กันกับเงื่อนไขอีก 4 ประการด้วยกัน

หลักธรรม 6 ประการของแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ ที่สำคัญ คือ

1. ความเข้าใจหลักความประเสริฐและดีเลิศ
2. ความเข้าใจหลักคุณธรรม ความยุติธรรม ความเป็นธรรม
3. ความเข้าใจหลักความสมดุลและการมีดุลยภาพ
4. ความเข้าใจหลักความเที่ยงตรงในแนวทางและหลักธรรมคำสอน
5. ความเข้าใจหลักสะดวก ความเรียบง่ายในการปฏิบัติตามคำสอนของอิสลาม
6. ความเข้าใจหลักหิกมะฮ์

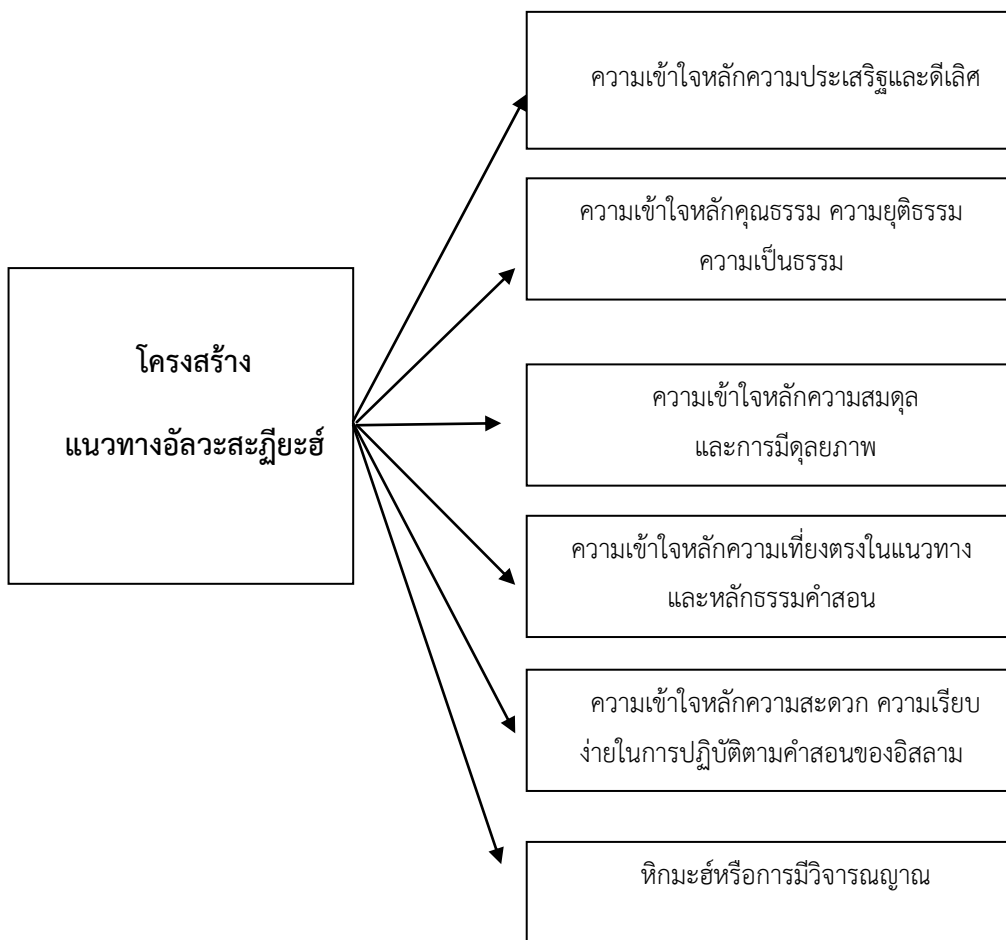
นอกจากการเข้าใจหลักที่สำคัญ 6 ประการข้างต้นแล้ว จำเป็นต้องเข้าใจแนวทางที่เป็นปฏิปักษ์ต่อแนวทาง“วะสะฎียะฮ์”ให้ดีด้วยเช่นเดียวกัน อันได้แก่ การปฏิบัติที่เกินเลยจากขอบเขตที่ศาสนากำหนดเอาไว้และการหย่อนยานและเพิกเฉยต่อขอบเขตที่ศาสนากำหนดเอาไว้ ซึ่งโดยแท้จริงแล้วหลักการดังกล่าวต้องวางอยู่บนพื้นฐานแห่งอัลกุรอานและการปฏิบัติศาสนกิจที่วางอยู่บนแนวทางของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ โดยหลักธรรม 6 ประการดังกล่าวต้องนำมาบูรณาการกับเงื่อนไขที่จำเป็นของแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์อีก 4 ประการคือ การศรัทธา ความรู้ การปฏิบัติที่ถูกต้องและเจตนาที่ดี (อิคลาศ)

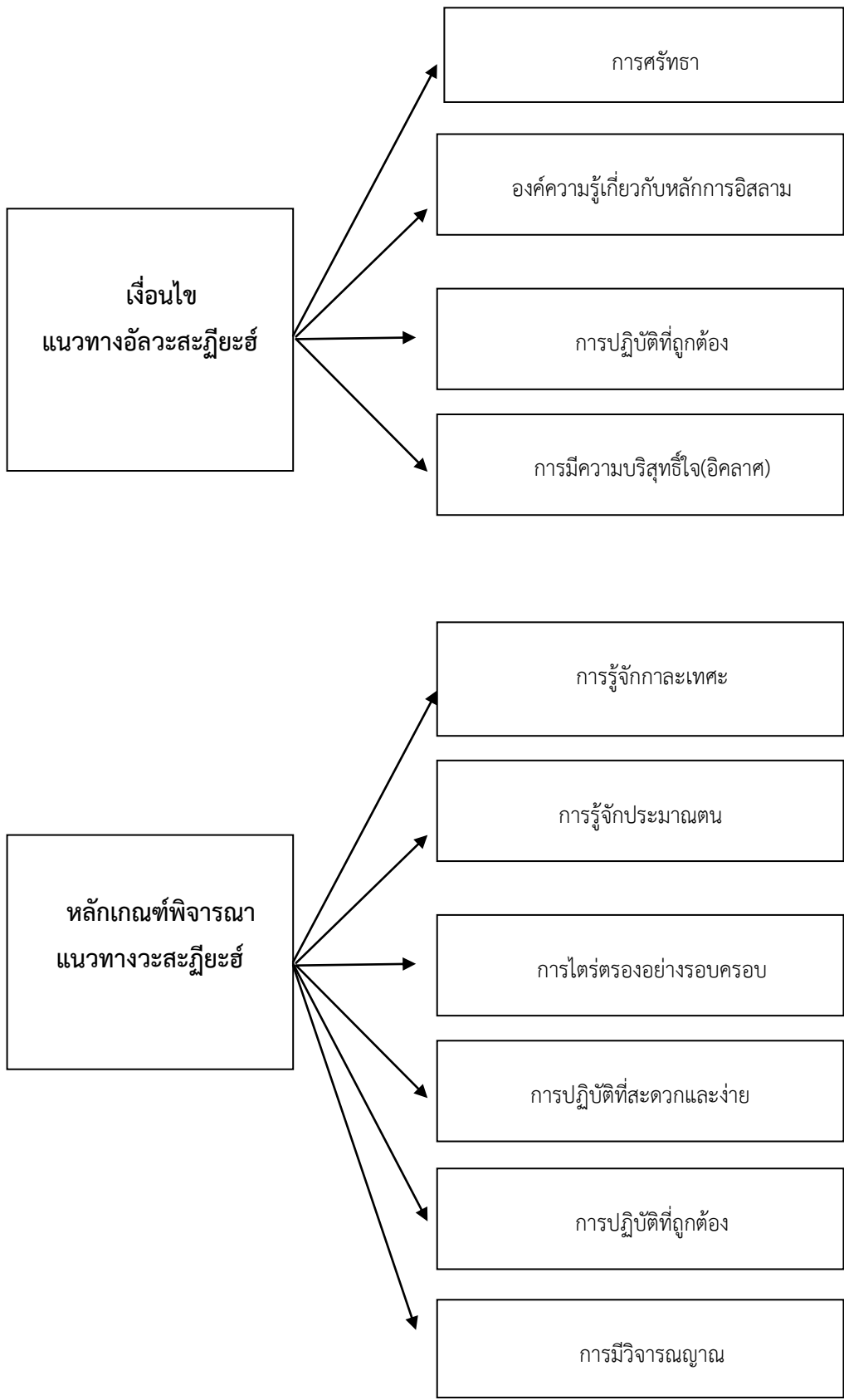
นอกจากนี้จำเป็นที่จะต้องทราบหลักการที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หลักเกณฑ์ที่นำมาตัดสินว่าดังกล่าวคือแนวทางวะสะฎียะฮ์ ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวประกอบไปด้วย 6 ประการ คือ การรู้จักกาลเทศะ การรู้จักประมาณตน การไตร่ตรองอย่างรอบคอบ การปฏิบัติที่สะดวกและเรียบง่าย การปฏิบัติที่ถูกต้อง และการมีความบริสุทธิ์ใจ จึงจะเกิดแนวทางอัลวะสะฎียะฮ์ที่สมบูรณ์

ผู้วิจัยเห็นว่า การบูรณาการแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” นั้นขึ้นอยู่กับความจำเป็นและบริบททางสังคมของแต่ละบุคคลไม่มีสถานะแน่นอนตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับกาลเทศะ บุคคลและบริบททางสังคมอื่น ๆ อีกหลายอย่าง นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับมุมมองเชิงเปรียบเทียบผลดีและผลเสียที่ตามมา สภาพสังคมวัฒนธรรม จรรยาบรรณ วัฒนธรรมของสังคมแต่ละท้องถิ่นและในแต่ละยุคสมัย ความนิยมหรือไม่นิยมในแต่ละเรื่องของคนในชุมชนนั้น ๆ ด้วย ซึ่งหากทุกฝ่ายเข้าใจกรอบแนวคิด คุณลักษณะ การประยุกต์กฎเกณฑ์และข้อกำหนดอิสลามความหมายของอัลวะสะฎียะฮ์อย่างดีและชัดเจนแล้วก็จะง่ายในการนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในบริบทของสังคมไทย ทั้งในเรื่องระบบโครงสร้างทางสังคม รัฐธรรมนูญ ต้วบทกฎหมาย วิธีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณี ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อบัญญัติและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ด้วยกรอบและแนวทางของกระบวนการของวะสะฎียะฮ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย โดยเน้นการศึกษาในเรื่องสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่มีต่อผู้อื่น ระเบียบแบบแผนที่กำหนดว่าบุคคลนั้นมีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไรในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิก

ขั้นตอนการบูรณาการแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์”

3. หลักการพิจารณาสถานะทางดินแดนตามหลักนิติศาสตร์อิสลาม

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องหลักการพิจารณาสถานะทางดินแดนตามหลักนิติศาสตร์สามารถสรุปข้อค้นพบจากการวิจัยได้ดังนี้ คือ

การศึกษาข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ประชาชนทางด้านนิติศาสตร์อิสลามได้กล่าวถึงความมั่นคงปลอดภัย เสรีภาพในการนับถือศาสนาและความยุติธรรมนั้น สามารถเป็นปัจจัยสนับสนุนในการพิจารณาเพื่อกำหนดดินแดนแห่งสันติหรือดินแดนแห่งสงครามได้ ไม่ว่าจะเป็นประเทศมุสลิมหรือประเทศที่มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อยก็ตาม ดังกล่าวเป็นนิยามที่เป็นที่ยอมรับและแพร่หลายจากบรรดานักนิติศาสตร์อิสลามในยุคอดีต เช่น อบูฮะนีฟะฮ์ อัชชะบานีย์ อะห์หมัด ชาฟีอี อัศชะอดี อัศสรเคาะซีย์ อิมามยูซุฟ อัลกาซานีย์ อิมามรอฟีอีย์ อิบนิก็อยยิม ติริมีซีย์ อิบนิตัยมียะฮ์ อัลบัยฮากีย์ และอัลมาวัรดี²⁴⁶ นอกจากนี้ยังเป็นทัศนะที่ได้รับการยอมรับในหมู่นักวิชาการร่วมสมัยอีกหลายคน เช่น อับดุลกอเดีร์ เอาตะฮ์²⁴⁷ เชคอับดุลวะฮ์ฮาบ ค็อลลาฟ²⁴⁸ ฎอฮา ญาบิร อุลวานีย์²⁴⁹ และเชคยูซุฟ ก็อรฎอวี²⁵⁰ เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะที่พิจารณาสถานะทางดินแดนด้วยกับหลักเกณฑ์ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หลักประกันสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและประกอบกิจกรรมทางศาสนาว่าเป็นดินแดนแห่งสันติเป็นทัศนะที่มีน้ำหนักในประเด็นนี้ เนื่องด้วยเป็นทัศนะที่ปวงประชาญ์และนักวิชาการส่วนใหญ่ทั้งในอดีตและปัจจุบันเห็นสอดคล้องกัน ซึ่งหลักการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวทางวะฮ์ฮีย์ที่จะต้องพิจารณาผลดีและผลเสียที่จะตามมา ความสะดวกเรียบร้อยที่จะใช้ชีวิตอยู่ในดินแดนดังกล่าว รวมถึงช่วยสร้างความเข้าใจในแนวทางที่ผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมจะปฏิบัติต่อบรรดามุสลิมหรือการที่บรรดามุสลิมจะมีแนวทาง หลักคิด แนวปฏิบัติที่จะปฏิบัติต่อผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมต่อผู้ปกครองและในบริบทของสังคมที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น ๆ และเป็นพลเมืองที่ถูกต้องตามกฎหมายของประเทศหรือรัฐนั้น ๆ ว่ามีขอบเขตขนาดไหน การให้ความร่วมมือกับภาครัฐทั้งในเรื่องการรับใช้ชาติ แสวงหาอาชีพ แสวงหาความรู้ แสวงหาความมั่นคงปลอดภัยหรือเพื่อการเผยแผ่อิสลาม การทำงานราชการ การร่วมงานสำคัญของผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมและการทำธุรกรรมทางการเงิน เช่น การฝากเงิน การโอนเงิน การกู้ยืม เป็นต้น

²⁴⁶ ดู Ismail lutfy,1998: 30-35

²⁴⁷ ดู Abd Qadir Awdah,nd:1/295

²⁴⁸ ดู Abd wahab kallaf,nd:1/295

²⁴⁹ ดู Taha Jaber Al-Alwani,2001:113

²⁵⁰ ดู Qardawi,2010:65-67

จากหลักการพิจารณาสถานะทางดินแดนตามหลักความมั่นคงปลอดภัย เสรีภาพในการนับถือศาสนานั้น สามารถเป็นปัจจัยสนับสนุนในการพิจารณาสถานะทางดินแดนของประเทศไทยได้ว่าเป็นดินแดนแห่งสันติ ถึงแม้มุสลิมจะเป็นประชากรส่วนน้อยในประเทศไทยก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากว่ามุสลิมได้รับการคุ้มครองในรัฐธรรมนูญของราชอาณาจักรไทยที่ใช้เป็นหลักประกันความปลอดภัยและความมั่นคงทั้งในชีวิต ทรัพย์สินและสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาและได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่พลเมืองพึงได้รับมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

4. หลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลาม (มะกอกศิดอะชะรีอะฮ์)

จากการศึกษาข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า หลักเจตนารมณ์พื้นฐานแห่งบัญญัติอิสลาม 5 ประการ (มะกอกศิดอะชะรีอะฮ์) คือหนึ่งในกฎเกณฑ์ที่สำคัญต่อการประยุกต์ใช้แนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่เหมาะสมกับสังคมไทย เนื่องด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

ประการแรก ดำรงไว้ซึ่งศาสนา การดำรงไว้ซึ่งศาสนาหรืออาจเรียกว่า “หลักประกันในด้านความเชื่อ”

จากการศึกษาหลักเจตนารมณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า หลักการในข้อนี้เน้นในบริบทของสังคมไทยอาจจะเทียบเคียงได้กับ “หลักการความมั่นคงแห่งรัฐ” ผู้วิจัยพบว่า เป็นกฎเกณฑ์ที่ในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยเองก็ได้นำมาพิจารณาเป็นข้อกฎหมายเช่นเดียวกัน แต่อาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียดที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศนั้น ๆ ทั้งในแง่ของระบอบการปกครอง หลักความเชื่อประจำชาติ เป็นต้น ซึ่งความมั่นคงแห่งรัฐ ไม่ได้หมายถึงความมั่นคงทางการทหารหรือระบอบการปกครองเท่านั้น แต่ปัจจุบันรวมถึงว่าความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองด้วย เช่น พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 มาตรา 4 ในพระราชกำหนดนี้ “สถานการณ์ฉุกเฉิน” หมายความว่า “สถานการณ์อันกระทบหรืออาจกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือเป็นภัยต่อความมั่นคงของรัฐหรืออาจทำให้ประเทศหรือส่วนใดส่วนหนึ่งของประเทศตกอยู่ในภาวะคับขันหรือมีการกระทำความผิดเกี่ยวกับการก่อการร้าย ตามประมวลกฎหมายอาญา การรบหรือการสงคราม ซึ่งจำเป็นต้องมีมาตรการเร่งด่วนเพื่อรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย เอกราชและบูรณภาพแห่งอาณาเขต ผลประโยชน์ของชาติ การปฏิบัติตามกฎหมาย ความปลอดภัยของประชาชน การดำรงชีวิตโดยปกติสุขของประชาชน การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ ความสงบเรียบร้อยหรือประโยชน์ส่วนรวม หรือการป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากภัยพิบัติสาธารณะอันมีมาอย่างฉุกเฉินและร้ายแรง”

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การให้ความสำคัญคุ้มครองต่อระบอบการปกครอง หรือต่อแนวความเชื่อของรัฐนั้น ๆ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในการดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพและความมั่นคงของชาติ เช่นเดียวกับที่อิสลามต้องมีกฎหมายคุ้มครองต่อหลักการอิสลามเพื่อให้ดำรงอยู่ต่อไป แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ริตรอนสิทธิและแนวความเชื่อของผู้อื่นที่อยู่ในรัฐนั้น ๆ ด้วย ดังกล่าว เป็นหลักการที่สำคัญในกฎหมายอิสลาม ซึ่งสิทธิเสรีภาพดังกล่าวนี้ต้องไม่เป็นการบ่อนทำลายหรือก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นในทุกกรณี ไม่ว่าจะในด้านความมั่นคงของรัฐ ด้านเศรษฐกิจและวิถีความเป็นอยู่ของผู้คน ซึ่งอัลกุรอานและอัลหะดีษได้ห้ามไม่ให้มุสลิมกระทำในสิ่งดังกล่าว ดังที่อัลลอฮ์ ﷻ ใช้ให้ผู้ศรัทธากระทำความดีและอย่าได้สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นในแผ่นดิน หากว่าดินแดนแห่งนั้น ให้หลักประกันว่าจะคุ้มครองหลักความเชื่อของพลเมืองที่นับถือศาสนาอิสลาม การให้สิทธิเสรีภาพในการปฏิบัติตามข้อบัญญัติที่ศาสนาอิสลามได้กำหนดเอาไว้อย่างอิสระเสรี

ประการที่สอง รักษาคุ้มครองชีวิต การรักษาคุ้มครองชีวิตหรืออาจเรียกว่า “หลักประกันในด้านชีวิต”

จากการศึกษาหลักเจตนารมณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า บทบัญญัติอิสลามมีขึ้นเพื่อรักษาปกป้องคุ้มครองชีวิต เช่น อิสลามห้ามการเข่นฆ่าหรือทำร้ายผู้อื่นโดยขาดสิทธิความชอบธรรม เพราะเป็นอาชญากรรมที่สร้างความเสียหายต่อมวลมนุษยชาติ

หลักเจตนารมณ์ในข้อนี้จำเป็นต้องมีการประยุกต์นำมาใช้ในบริบทของสังคมไทย ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ผู้วิจัยพบว่าในพุทธศาสนามีหลักธรรมข้อหนึ่งที่มีความสอดคล้องกับหลักเจตนารมณ์ของอิสลามในข้อนี้คือ หลักเบญจศีลหรือศีล 5 ซึ่งศีลข้อที่ 1 คือ “ห้ามฆ่าสัตว์ตัดชีวิต”²⁵¹ เนื่องด้วยพุทธศาสนาเห็นว่าสิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่า เราไม่ควรเบียดเบียน ช่มเหง หรือทำลายคุณค่าแห่งความเป็นอยู่ของเขาให้ตกไป ซึ่งเจตนารมณ์ดังกล่าวนี้เป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกัน เป็นเจตนารมณ์ร่วมของทุกคนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นคนไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยคริสเตียน หรือคนไทยเชื้อสายจีน ลาว เขมร ญวน พม่า มลายู เป็นต้น เจตนารมณ์ร่วมคือต้องยุติความขัดแย้งและความรุนแรงให้ได้ โดยทั้งหมดต้องเห็นตรงกัน ถ้าไม่เห็นตรงกันเจตนารมณ์นี้ย่อมเป็นไปไม่ได้ โดยต้องมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อมิให้ความแตกต่างก่อให้เกิดความแตกแยก การทำความเข้าใจถึงความจำเป็นมนุษย์ก็ถือเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุข การยอมรับความเป็นตัวตนของเขาและเคารพสิทธิซึ่งกันและกันและการดำรงอยู่ในขั้นศีลธรรม

251

ดู พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม อ้างอิงจาก https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=238

หลักฐานดังกล่าวข้างต้นนี้ มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ๆ คือ มุสลิมที่เป็นชนส่วนน้อยของประเทศ ซึ่งชนส่วนใหญ่ที่เป็นชนต่างศาสนิกมิได้ต่อต้านรุกรานหรือเข่นฆ่า และมีได้ขับไล่ไสส่งออกนอกมาตุภูมิ หรือหากมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ แต่มีสัญญาตกลงในข้อกฎหมายที่จะอยู่ร่วมกันกับชนต่างศาสนิกอย่างสันติ ทั้งสองกรณีนี้อิสลามได้สั่งใช้ให้บรรดาผู้ครุฑาปฏิบัติดีกับชนต่างศาสนิก ที่ได้ทำสัญญาสงบศึกกับบรรดามุสลิมและให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยไม่ไปละเมิดสิทธิของอีกฝ่าย ซึ่งการได้รับการปกป้องชีวิตและทรัพย์สินคือสิ่งสำคัญประการหนึ่งต่อการดำรงสถานะบุคคลในฐานะพลเมืองของประเทศนั้น ๆ ส่วนในประเทศไทยนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันประจักษ์ชัดว่ามุสลิมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในแผ่นดินไทย และกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องล้วนแต่ให้หลักประกันในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานเหล่านี้ ก็อาจจะมีบางยุคที่สิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ เหล่านี้ถูกริดรอนและถูกอธรรม เช่นในยุคสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงครามที่ชูนโยบายชาตินิยม “ความเป็นไทย” (ดู มงคล ไชยบุญแก้ว, 2013)²⁵² จนไปริดรอนสิทธิเสรีภาพรวมถึงอัตลักษณ์ของพลเมืองไทยกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นมุสลิม แต่ในระบอบการปกครอง รัฐธรรมนูญและข้อกฎหมายล้วนแล้วแต่ได้ให้ความคุ้มครองในเรื่องนี้มาโดยตลอดในฐานะพลเมืองไทยที่เป็นมุสลิม ดังนั้นการการหลีกเลี่ยงการสูญเสียที่เกิดแก่ชีวิตและการรักษาความสงบสุขเรียบร้อยในสังคม จึงเป็นหน้าที่ที่สำคัญของมุสลิมในประเทศไทยที่จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญ เพราะเป็นเจตนารมณ์ที่สำคัญของบทบัญญัติอิสลามและเป็นเจตนารมณ์ร่วมของพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศเช่นกัน อันจะก่อให้เกิดความเมตตากรุณา ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นให้มีความสุขความเจริญและต้องการจะช่วยเหลือ ดูแล แบ่งปันให้พ้นจากปัญหาและอุปสรรคในชีวิตของเพื่อนร่วมโลก

ประการที่สาม รักษาไว้ซึ่งสติปัญญา การรักษาไว้ซึ่งสติปัญญา หรืออาจเรียกว่า “หลักประกันในด้านความคิดสติปัญญา”

จากการศึกษาหลักเจตนารมณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า บริบทของสังคมไทยที่มีความหลากหลายทางความเชื่อ ศาสนาวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีสติและมีหิคมะฮ์ คือ การใช้สติปัญญาไตร่ตรอง พิจารณาถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างรอบคอบและรอบด้าน ยึดหลักเหตุผลโดยไม่ด่วนสรุปที่จะตัดสินใจลงมือปฏิบัติในสิ่งหนึ่งสิ่งใดและต้องพิจารณาผลดีและผลเสียที่จะเกิดตามมาด้วย ดังนั้นการมีสติที่สมบูรณ์จึงจำเป็นต้องกระบวนกรสร้างสันติและความสงบสุขของสังคมโดยรวม ด้วยเหตุดังกล่าวนี การไม่ยับยั้งใจ ขาดสติ การไม่พิจารณาถึงเหตุและผลถือเป็นความไม่ดีเพราะทำให้พลาดจากความดีอันเป็นกลางไปสู่ความสุดโต่งข้างมากหรือข้างน้อย การยับยั้งใจยังเป็นการชะลอการลงมือปฏิบัติเพื่อลดความเข้มนของความรู้สึก

²⁵² การสร้างความเป็นไทยในความเป็นมลายุมุสลิมบนพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : กรณีศึกษา นโยบายผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ. ศ. 2481-2500

และการกระทำให้ลงมาอยู่ในระดับที่พอดี ซึ่งหากไม่มีการยับยั้งใจแล้วย่อมทำให้การปฏิบัติกลายเป็นสิ่งที่ไม่ดีงามได้ เช่น การละเมิดสิทธิใด ๆ ที่เป็นสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลหนึ่ง ทั้งชีวิต ทรัพย์สิน การแสดงความเห็นและเกียรติของพลเมืองทุกคน อิสลามถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องเคารพ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชาวมุสลิมหรือไม่ก็ตาม การพูดจาจาบจ้วง ล้อเลียนผู้อื่นหรือการกระทำที่ไปกระทบสิทธิ หรือทำให้ผลประโยชน์ของผู้อื่นเสียหาย การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นเรื่องต้องห้ามในศาสนาอิสลาม ดังนั้น การกำหนดความเป็น “อัลวะสะฎียะฮ์” จึงต้องอาศัยปัจจัยของหิกมะฮ์ (حكمة) มาพิจารณาด้วย และการที่จะสามารถมีหิกมะฮ์ได้นั้นจำเป็นที่จะต้องรักษาสติปัญญาที่สมบูรณ์ของมนุษย์ไว้อย่างสุดความสามารถ

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า หลักธรรมคำสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งของพุทธศาสนาคือ “การมีสติ”²⁵³ เป็นคำสอนที่มีความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชนิดใดก็ตาม จะต้องมึสติเป็นผู้นำเสียก่อน ธรรมอื่น ๆ ถึงจะเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นทาน ศีล ภาวนา สมาธิ ปัญญา วิมุตติหลุดพ้น ธรรมเหล่านี้ล้วนต้องมึสติเป็นผู้นำ ถ้าปราศจากสติแล้ว ย่อมไม่สามารถเจริญคุณธรรมความดีทั้งหลายได้ไม่ว่าจะทำอะไรก็ตาม จะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดล้วนต้องมึสติเป็นผู้ควบคุม ถ้าไม่เช่นนั้นแล้วการกระทำจะไปในทิศทางที่ไม่ดี นอกจากนี้ยังมีเบญจศีลหรือศีล 5 คือ "สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี" ศีลข้อที่ 5 ที่มีเจตจำนงคังคเว้นจากการเสพสิ่งของมีนเมา คือ สุรา ยาเสพติด อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ก่อให้เกิดความพลั้งพลาด ไม่มีสติควบคุมความคิด การพูด การกระทำ ก็จะไปสู่ความบาดหมาง อคติและหว่าดระแวงต่อกัน นอกจากนี้รัฐยังต้องสูญเสียงบประมาณจำนวนมหาศาลจากอุบัติเหตุทางคมนาคมที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินหรืองบประมาณที่จะต้องดูแลคนพิการจากอุบัติเหตุที่มีสาเหตุจากการขาดสติอันเนื่องมาสุราและยาเสพติด ซึ่งการที่มุสลิมและพุทธศาสนิกชนรวมถึงศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทยร่วมมือร่วมใจนำหลักเจตนารมณ์และหลักธรรมข้อนี้ไปปฏิบัติ ก็จะไปสู่ความสงบสุขของสังคมไทยโดยรวมได้

ประการที่สี่ รักษาเชื้อสายวงศ์ตระกูล การรักษาเชื้อสายวงศ์ตระกูล หรืออาจเรียกว่า “หลักประกันในด้านเชื้อสายวงศ์ตระกูล” จากการศึกษาหลักเจตนารมณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ชีวิตที่เป็นผลผลิตมาจากครอบครัวที่รักและเอาใจใส่ก็จะส่งผลถึงสังคมที่ดีตามไปด้วย แต่ถ้าหากว่ามีการผิดประเวณีและการล่วงละเมิดทางเพศ ผลที่ตามมาก็คือคุณค่าและเกียรติของมนุษย์จะถูกลดคุณค่าลงและไม่ได้รับการยอมรับในสังคม เช่น เด็กที่เกิดมาไม่สามารถสืบต้นตอได้ว่าเป็นลูกใครหรืออาจเกิดการปะปนกันทางเชื้อสายได้ เช่น คู่รักอาจรักกันโดยไม่รู้ว่าเป็นพี่น้องกัน พ่ออาจเข้าสถานบริการทางเพศโดยไม่รู้ว่ามีผู้ให้บริการเป็นลูกของตน ทั้งนี้อันเนื่องมาจากการประพฤติดีในกามารมณ์ การผิดประเวณีและการล่วงละเมิดทางเพศ อันส่งผลให้ชีวิตที่เกิดมาไม่มีผู้รับผิดชอบใน

²⁵³ อ้างแล้วหน้า 251

การอบรมเลี้ยงดูและให้หลักประกันทางด้านความปลอดภัย นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดเป็นปัญหาครอบครัวและปัญหาสังคมตามมาอีกด้วย

ผู้วิจัยพบว่าในบริบทของสังคมไทยมีหลักธรรมคำสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา คือศีลข้อที่ 3 จากเบญจศีล คือ "กาเมสุมิฉฉาจารา เวรณณ"²⁵⁴ ซึ่งมีเจตจำนงคั่งคว้นจากการประพฤติผิดในกามารมณ์ ไม่ล่วงละเมิด ช่มชู้ ชื่นใจผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง ไม่ผิดประเพณี ไม่นอกใจคู่ครอง ซึ่งเจตนารมณ์ในข้อนี้เน้นว่ามีความสอดคล้องในหลักคำสอนร่วมกันระหว่างมุสลิมและพุทธศาสนิกชนในประเทศไทย ดังนั้นการนำหลักเจตนารมณ์และหลักธรรมข้อนี้ไปปฏิบัติ น่าจะช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยได้ เช่น ปัญหาครอบครัว การหย่าร้าง การศึกษา ปัญหาเด็กเร่ร่อน กำพรว้า ปัญหาการค้าประเวณี ปัญหาค้ามนุษย์ โรคเอดส์และโรคระบาดอื่น ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสภาพครอบครัวไม่มั่นคง หรือฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี เช่น พ่อแม่ชอบทะเลาะกัน พ่อแม่มีเมียน้อย แม่มีสามีใหม่ การหย่าร้าง การแยกกันอยู่ เป็นต้น เมื่อเกิดปัญหาหรือครอบครัวไม่มั่นคงอาจจะถูกชักจูงหรือหลอกลวงไปค้าประเวณี การเสพยาเสพติดโดยสมัครใจหรือไม่สมัครใจเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายให้แก่ตัวเองหรือครอบครัว ปัญหาดังกล่าวส่งผลให้รัฐสูญเสียงบประมาณในเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นจำนวนมหาศาลในแต่ละปีทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจและสาธารณสุข เป็นต้น ซึ่งการที่มุสลิมและพุทธศาสนิกชนรวมถึงศาสนาอื่น ๆ ในประเทศไทยนำหลักเจตนารมณ์และหลักธรรมข้อนี้ไปปฏิบัติ ก็จะไปสู่ความสงบสุขของสังคมโดยรวมได้ไม่มากก็น้อย

ประการที่ห้า คຸ່ມครองทรัพย์สมบัติ การคຸ່ມครองทรัพย์สมบัติ หรืออาจเรียกว่า “หลักประกันในด้านทรัพย์สิน” จากการศึกษาหลักเจตนารมณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า การคຸ່มครองทรัพย์สมบัติ คือบรรทัดฐานของหลักจริยธรรมและคุณธรรมในระบบเศรษฐศาสตร์อิสลาม เช่น อิสลามห้ามการเอาเปรียบผู้อื่น การเอาทรัพย์สินที่เป็นสิทธิของผู้อื่นโดยมิชอบ เช่น การปล้น ลักขโมย หลอกลวงต้มตุ๋น การพนัน หลอกลวง ฉ้อฉล ไม่ชี้แจงข้อเท็จจริงของสินค้าและราคา การกักตุน การแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ การละเมิดสิทธิทางปัญญาและการกินดอกเบี้ย ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน เป็นต้น ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้เป็นระบบที่สามารถสร้างหลักคำประกันถึงความสงบสุข ความปลอดภัย และความมั่นคงที่เป็นรูปธรรมให้กับผู้คนทั้งหลายได้

254 อ้างแล้วหน้า 251

ผู้วิจัยพบว่า หลักธรรมคำสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา คือศีลข้อที่ 2 จากเบญจศีล คือ "อทินนาทานา เวรมณี"²⁵⁵ ซึ่งมีเจตนางดเว้นจากการไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้เรา ไม่ลักขโมย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สิน กรรมสิทธิ์ต่าง ๆ ที่คนอื่นครอบครอง ไม่ทำให้ตนเองร่ำรวยมั่งคั่งขึ้นบนความทุกข์ยากของคนอื่นหรือเจตนาไม่บริสุทธิ์ เจตนาธรรมณ์ในข้อนี้เน้นว่ามีความสอดคล้องในหลักคำสอนร่วมกันระหว่างมุสลิมและพุทธศาสนิกชน ดังนั้นนำหลักเจตนาธรรมณ์และหลักธรรมข้อนี้ไปปฏิบัติ ก็จะนำไปสู่ความสงบสุขและช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่น การฟ้องร้องต่อกัน การฆ่าชิงทรัพย์และฆ่าเพื่อแย่งชิงมรดก การลักขโมยซึ่งรวมถึงการละเมิดลิขสิทธิ์และละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การหลอกลวงสินค้าจากโฆษณาที่เกินจริง การกักตุนสินค้าในภาวะที่บ้านเมืองเดือนร้อน ดังที่เกิดขึ้นในช่วงการระบาดของไวรัสโควิด -19 ที่มีการกักตุนหน้ากากอนามัยและปั่นราคาอย่างไม่เป็นธรรมในขณะที่สังคมโดยรวมมีความต้องการ เป็นต้น

ดังนั้นการนำหลักเจตนาธรรมณ์ ศีลและหลักธรรมข้อนี้ไปปฏิบัติถือว่าการประกันและคุ้มครองทรัพย์สินของมนุษย์ พัฒนาความซื่อสัตย์สุจริตในตนเอง สร้างประโยชน์สุขของตนเอง และสังคมบนความเคารพในสิทธิของกันและกัน ก็จะนำไปสู่ความสงบสุขของสังคมไทยโดยรวมได้

จากเนื้อหาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายและเจตนาธรรมณ์ของบทบัญญัติอิสลามและหลักธรรมที่สำคัญของพุทธศาสนา คือเบญจศีลหรือศีล 5 มีความสอดคล้องกันเป็นอย่างมากในการที่จะให้หลักประกันและคุ้มครองปัจจัยที่เป็นสิทธิและหลักคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ใน 5 ด้าน คือ ศาสนา ชีวิต สติปัญญา วงศ์ตระกูลและทรัพย์สิน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์และมั่นคง สังคมที่เข้มแข็งและมั่นคงจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้คนในสังคมสามารถปฏิบัติตามบทบัญญัติของแต่ละฝ่ายอย่างเคร่งครัด โดยที่หลักเจตนาธรรมณ์ทั้ง 5 ประการนั้นมีความเกี่ยวพันและโยงใยซึ่งกันและกัน โดยจะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไม่ได้ ซึ่งในกรณีที่จุดมุ่งหมายที่กล่าวมาบางส่วนหรือประการหนึ่งประการใดไม่ได้รับการสนองตอบ สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือความระส่ำระสายในสังคม อันจะเป็นตัวบั่นทอนความมั่นคงและเกียรติของมนุษย์ในที่สุด เช่น การละเมิดหลักเจตนาธรรมณ์การคุ้มครองสติปัญญาหรือการไม่นำหลักเจตนาธรรมณ์ดังกล่าวมาบังคับใช้เพียงข้อเดียวก็อาจส่งผลในเจตนาธรรมณ์อีก 4 ข้อตามมา ดังกรณีที่มีการตีมสุราหรือเสพยาเสพติด ก็อาจส่งผลให้เกิดการลักขโมย ละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น อาจนำไปสู่การข่มขืนหรือผิดประเวณี หากอีกฝ่ายไม่ยินยอมก็อาจเกิดการทะเลาะวิวาททำร้ายร่างกายหรือฆ่าผู้อื่น อันเป็นการนำมาซึ่งการละเมิดชีวิตของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งหากไม่สามารถดำรงชีวิตหรือมีสติปัญญาที่สมบูรณ์ได้ ก็ย่อมไม่อาจคุ้มครองหรือให้ศาสนาดำรงอยู่ได้ เป็นต้น หรือหากไม่นำศาสนา มาบังคับใช้ก็ไม่อาจควบคุมหลักเจตนาธรรมณ์ที่เหลือให้ดำรงอยู่ได้

²⁵⁵ อ้างแล้วหน้า 251

เช่นเดียวกัน โดยแต่ละฝ่ายที่เกี่ยวข้องรวมถึงรัฐบาลต้องให้ความสำคัญกับหลักเจตนารมณ์ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าเป็นเจตนารมณ์ร่วมของทุกศาสนาและพลเมืองไทยทุกเชื้อชาติ ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ของผู้คนส่วนใหญ่และเพื่อก่อให้เกิดความยุติธรรมและความสงบสุขขึ้นในสังคมไทย

5. หลักนิติศาสตร์สำหรับชาวไทยมุสลิม (ฟิกฮ์อะกอลลียาต)

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องหลักนิติศาสตร์สำหรับชาวไทยมุสลิมที่เป็นประชากรส่วนน้อย ที่อาศัยอยู่ท่ามกลางประชากรส่วนใหญ่ที่เป็นชนต่างศาสนิก โดยมีอัตลักษณ์ (ทางด้านความเชื่อ วัฒนธรรม วิถีปฏิบัติ) ที่แตกต่างจากคนกลุ่มใหญ่ในสังคม ผู้วิจัยพบว่า

ปัญหาขัดแย้ง ความไม่เข้าใจระหว่างมุสลิมและชนต่างศาสนิกในประเทศไทย สาเหตุส่วนหนึ่งก็คือ สังคมไทยโดยเฉพาะมุสลิมและชนต่างศาสนิกยังไม่มียุติธรรมที่มากเพียงพอใน หลักการแห่งข้อบัญญัติอิสลามและรูปแบบที่เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติระหว่างกัน ที่กำหนดถึงขั้นตอนเอาไว้ อย่างชัดเจนว่า มุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิมนั้นต้องปฏิบัติอย่างไรระหว่างกัน หรือข้อห้ามในการ ปฏิสัมพันธ์ว่ามีอะไรบ้างทั้งในเรื่องวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและในภาคสังคม ถึงแม้ว่าจะมีงานวิจัย เอกสารและข้อมูลทางวิชาการจำนวนมากที่ได้กล่าวถึงข้อบัญญัติ กฎเกณฑ์และ ระเบียบต่าง ๆ ในการที่มุสลิมจะปฏิบัติตนอย่างไรในสถานะที่เป็นชนส่วนน้อยในสังคมส่วนใหญ่ที่ไม่ใช่มุสลิม เช่น ชัยญิด อับดุลมะญิด บักร์, (1981) อัสซะกอเวีย, (2015) มะอะแซ อับดุลกอเดร หุ เซน,(1993) อับดุลอะซีร์ อัลอะห์มะดี, (2004) อิสมาอีล ลุตฟี, (1998) อะห์หมัด อะฟีเศาะฮ์, (2019) เป็นต้น แต่ในส่วนที่เป็นปัญหาของข้อมูลทางวิชาการ ซึ่งพบว่ามีน้อยมากไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของ กฎเกณฑ์ บทบัญญัติ ข้อบังคับ วิถีปฏิบัติต่าง ๆ ของกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่งก็คือ มุสลิมในประเทศ ดังกล่าวนั้นเป็นเพียงชนส่วนน้อยแต่พวกเขาเหล่านั้นเป็นคนเชื้อชาติหรือมีสัญชาติและเป็นพลเมือง ของรัฐที่ถูกต้องตามกฎหมาย

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่า กฎเกณฑ์ทางนิติศาสตร์อิสลามที่เกี่ยวข้องกับ“ฟิกฮ์อะกอลลียาต”ที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย มีดังนี้คือ

- 5.1 การป้องกันผลเสียและความไม่ยุติธรรมที่จะเกิดขึ้น
- 5.2 การรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์
- 5.3 หลักการแห่งความสะดวกและความเรียบง่าย
- 5.4 หลักการให้ลำดับความสำคัญของบัญญัติอิสลาม (ฟิกฮ์ฮุลาอะละเวียะฮ์)
- 5.5 หลักการเข้าใจบริบททางสังคมของยุคสมัย (ฟิกฮ์ฮุลาอะละเวียะฮ์)

5.6 หลักการประเมินถึงผลดีและผลเสียที่จะเกิดขึ้น (พิกษ์ฮุลมูวาซนะฮ์)

โดยมีเงื่อนไขที่สำคัญคือ “หลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์และพิจารณานั้นจะต้องไม่ขัดกับหลักฐานที่มาจากอัลกรุอัน สุนนะฮ์ อิจมาอ์ และการกียาสที่ถูกต้อง”

การนำหลักเกณฑ์ของ “พิกษ์อะกออเลียต” ดังกล่าวข้างต้นมาพิจารณากฎเกณฑ์ข้อบังคับ หลักปฏิบัติและข้อกำหนดต่าง ๆ ของมุสลิมให้สอดคล้องและเหมาะสมที่จะนำมาใช้กับบริบทของประเทศไทยเป็นสิ่งที่สมควรทำอย่างมาก หากว่าการกระทำดังกล่าวมีข้อจำกัดและมีอุปสรรคในการปฏิบัติบางประการหรือมีผลเสียมากกว่าผลดี เช่น กรณีใช้เครื่องขยายเสียงเวลาอาซานแจ้งบอกเวลาประกอบพิธีละหมาด สมควรใช้เสียงตามความเหมาะสมไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมหากว่าผู้คนส่วนใหญ่รู้สึกไม่พอใจ ซึ่งในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ดังกล่าวมุสลิมต้องให้เกียรติและเคารพต่อความแตกต่างเหล่านี้ เพราะในบางพื้นที่การใช้เสียงอาซานอาจจะเป็นที่คุ้นเคยและเป็นที่ยอมรับของผู้คนในชุมชนแต่ในบางพื้นที่การใช้เสียงดังกล่าวอาจจะสร้างความรำคาญและสร้างความไม่พอใจได้ และการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นหลักการอิสลามนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งถ้าหากมองในหลักบทบัญญัติอิสลามนั้นการอะซานไม่ใช่สิ่งที่จำเป็นที่จะต้องให้มีเสียงดังมาก หรือการที่ไม่อะซานก็ไม่ใช่ว่าจะผิดต่อหลักการศาสนาแต่อย่างใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันการรู้เวลาละหมาดมันเป็นเรื่องความสะดวกอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นที่ไหน สื่อโซเชียลต่าง ๆ และมีมือถือซึ่งสามารถที่จะดูเวลาหรือตั้งเวลาได้อย่างไม่ยากเย็นนัก ซึ่งตรงนี้ก็เป็นที่ที่มุสลิมสมควรทำถ้าหากว่าเสียงอาซานนั้นไปสร้างความรำคาญและสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นในสังคม ฉะนั้นมัสยิดในเขตที่มีชุมชนต่างศาสนิกหนาแน่น มุสลิมควรจะทำความเข้าใจให้กับผู้คนที่ต่างศาสนิกในชุมชนได้เข้าใจว่าในหลักการอิสลามนั้นจะมีการประกาศแจ้งเวลาละหมาดวันละ 5 เวลาให้ผู้คนได้เข้าใจ ถ้าหากผู้คนในสังคมเข้าใจและยอมรับก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้าหากว่าไม่เข้าใจก็อาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งกับการเปิดเสียงลำโพงไม่ต้องดังมากหรือการต่อลำโพงเข้าบ้านมุสลิม หรือต่อลำโพงย่อยในบริเวณที่มุสลิมอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น (อาจจะเรียกว่าเสียงตามสาย) ดังกล่าวเป็นสิ่งที่มุสลิมหลายพื้นที่ปรับตัวแล้วก็ปฏิบัติกัน เช่นเดียวกัน การสร้างมัสยิดในพื้นที่ที่ไม่มีชุมชนมุสลิมอยู่ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำถึงแม้จะเป็นการกระทำที่ดี เนื่องจากการปฏิบัติศาสนกิจของกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนสามารถที่จะปฏิบัติในบ้านหรือในสถานที่แห่งหนึ่งได้โดยไม่ต้องเป็นสิ่งที่ผิดต่อหลักการศาสนาแต่อย่างใด โดยในเบื้องต้นก็จะอาศัยบ้านของคนคนหนึ่งหรือศาลาเล็ก ๆ ในการรวมตัวกันปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งหากพิจารณาประวัติศาสตร์อิสลามจะเห็นว่า การสร้างมัสยิดแต่ละหลังจะผูกพันอยู่กับชุมชนของมุสลิมเป็นอันดับแรก ดังนั้นชุมชนมุสลิมต้องมีการพูดคุย มีการปฏิสัมพันธ์กับชนต่างศาสนิกที่อยู่ใกล้เคียงและอดทนต่อการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ดังกล่าวคือสิ่งที่จะหล่อหลอมผู้คนให้มีความสนิทและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ซึ่งในบางชุมชนเมื่อมีความสัมพันธ์ที่ดีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อใดที่ชุมชน

มุสลิมขยายตัวมีประชากรมากขึ้น การจะสร้างมัสยิดหรือการขยายมัสยิดเพื่อใช้ในการปฏิบัติธรรมของมุสลิมหรือพิธีกรรมก็อาจจะได้รับการยอมรับจากผู้คนในท้องถิ่นและในบางพื้นที่ชนต่างศาสนิกอาจจะยังช่วยบริจาคสมทบหรือสนับสนุนอีกด้วย

นอกจากนี้การลดอัตลักษณ์ในสิ่งที่ไม่ขัดต่อหลักการของศาสนาก็เป็นสิ่งที่ควรกระทำ เช่น สถาปัตยกรรมของมัสยิดควรปรับหรือให้มีความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อให้คนในพื้นที่ไม่รู้สึกรู้ว่าพวกเขากำลังถูกคุกคามทางวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งในเรื่องของสถาปัตยกรรมนั้น อิสลามไม่ได้ระบุเอาไว้ว่าจะต้องเป็นลักษณะหรือรูปแบบใด

นอกจากนี้ยังพบว่า นับตั้งแต่การเผยแผ่อิสลาม บรรดามัสยิดได้ถูกสร้างขึ้นมาหลากหลายรูปแบบด้วยกัน ตั้งแต่เป็นเพียงเพิงที่สร้างด้วยต้นอินทผลัมและมุงด้วยกำมะหยี่ในยุคนานปี การสร้างมัสยิดด้วยสถาปัตยกรรมแบบโรมันในยุคราชวงศ์อะมะเวียะฮ์ การรับเอาสถาปัตยกรรมแบบเปอร์เซียในยุคราชวงศ์อับบาซียะฮ์ เป็นต้น และการรับเอาสถาปัตยกรรมแบบอินเดียหรือสถาปัตยกรรมจีนมาผสมผสานในการสร้างมัสยิด ดังนั้นการสร้างรูปแบบมัสยิดตามอัตลักษณ์สถาปัตยกรรมของผู้คนในพื้นที่เป็นสิ่งที่มีมุสลิมสามารถกระทำได้ในประเทศไทย หากการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดผลดีในสังคมโดยรวม ซึ่งดูกลมกลืนและไม่แตกแยกกับบริบทในท้องถิ่น ดังกล่าวนี้อาจจะช่วยลดกระแสเกลียดชังอิสลาม ความแปลกแยก การมองว่าถูกรุกรานทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการต่อต้านการสร้างมัสยิดจากผู้คนในท้องถิ่น ดังกล่าวจะช่วยสร้างการยอมรับ ความคุ้นเคย ความรู้สึกดี ๆ ระหว่างกันกับมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม

จากตัวอย่างข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การนำหลักเกณฑ์ของ“พิกฮ์อะกอลียาต” มาพิจารณาในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงและมีความแตกต่างจากบริบทในพื้นที่อื่น ๆ คือสิ่งที่มีมุสลิมสมควรที่จะให้ความสำคัญอย่างมาก และจะเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ พิจารณาประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในสังคมให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้นตามบริบทของสังคมนั้น ๆ โดยเฉพาะในชุมชนที่ผู้คนส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม จะต้องส่งเสริมให้มีการเจรจาหรือปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัฒนธรรมของอิสลามกับวัฒนธรรมอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการหาจุดที่สมดุลและจุดยืนที่เหมาะสมระหว่างความเป็นมุสลิมและเป็นพลเมืองของประเทศ และเพื่อให้มุสลิมซึ่งเป็นชนส่วนน้อยสามารถอยู่ร่วมกับชนส่วนใหญ่ในสังคมอย่างปกติสุข มีเกียรติ ด้วยความรัก ความสามัคคีกับคนในชาติโดยไม่เสียอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมทั้งในด้านหลักความเชื่อ พิธีกรรมและวิถีปฏิบัติ โดยสามารถเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและสร้างประโยชน์ให้กับประเทศชาติได้เท่าเทียมกับศาสนิกอื่น ๆ

6. หลักทฤษฎี 3 ข้อ และหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการ

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องวิถีปฏิบัติตามแนวทาง “วะสะฎีเยฮ์” ต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยในด้านหลักความเชื่อในศาสนา (อะกีดะฮ์) ด้านศาสนพิธี (อิบาดะฮ์) ด้านสังคมและการปฏิสัมพันธ์กับผู้คน (มุอามะลาต) และในด้านเศรษฐกิจ ต้องยึดหลักทฤษฎี 3 ข้อ คือ รู้ รัก สามัคคี และหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการ อันประกอบไปด้วย 1. หลีกเลี่ยงความแตกต่าง 2. หลีกเลี่ยงและให้เกียรติต่อความต่าง 3. หลีกเลี่ยงสัมพันธ์ที่ดีกับความต่าง 4. หลีกเลี่ยงต่อความต่าง 5. หลีกเลี่ยงจุดร่วม สงวนจุดต่าง โดยผู้วิจัยเห็นว่า การยึดหลัก 5 ประการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมนั้นจะเป็นกลไกที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุขระหว่างมุสลิมและชนต่างศาสนิกในสังคมไทยได้ และไม่ใช่สิ่งที่ผิดต่อหลักการอิสลามแต่อย่างใด ดังกล่าวอาศัยหลักการการอยู่ร่วมกันในสังคมระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกที่ได้มาจากอายะฮ์ที่ 8 สุเราะฮ์อัลมุตตะหินะฮ์ สุเราะฮ์อัลอันอาม อายะฮ์ที่ 108 อายะฮ์ที่ 11 สุเราะฮ์อัลหุรุดต และสุเราะฮ์อัลบะเกาะเราะฮ์ อายะฮ์ที่ 256 ซึ่งอายะฮ์ดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการกำหนดวิถีปฏิบัติของมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทย คือ การได้รับการคุ้มครองชีวิต เกียรติยศและทรัพย์สินในการดำรงอยู่ในประเทศไทย และการให้หลักประกันในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะเสรีภาพในด้านความเชื่อและสิทธิในการปฏิบัติต่อความเชื่อดังกล่าว ซึ่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายของไทยได้ให้ความคุ้มครองในเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานเหล่านี้มาโดยตลอด และชนต่างศาสนิกในประเทศไทยก็ไม่มีพฤติกรรมเป็นภัยร้ายแรงต่อมุสลิม หรือประกาศตัวเป็นศัตรูอย่างชัดเจนกับมุสลิม โดยอาศัยอยู่ร่วมกับชาวไทยมุสลิมอย่างสันติมาเป็นเวลาช้านาน กลุ่มบุคคลประเภทนี้ตามคำสอนของอิสลามนั้นจำเป็นที่มุสลิมต้องมอบสิทธิในด้านต่างๆ เช่น การทำการค้า การประกอบธุรกิจ การหยิบยื่นให้พี่น้องต่างศาสนิกในรูปแบบต่าง ๆ ของการช่วยเหลือเกื้อกูล การแบ่งปันและให้ความเป็นธรรมแก่พวกเขา การปฏิสัมพันธ์ การปฏิบัติต่อกันด้วยดี การอดทนต่อความแตกต่าง การไม่หยิ่งจองหองการมีความจริงใจและบริสุทธิ์ใจ (อิคลาศ) ต่อพวกเขา เป็นต้น แต่ก็อาจจะมีบางกลุ่มที่มีการเคลื่อนไหวให้เกิดกระแสเกลียดชังอิสลามและไม่ชอบมุสลิมแต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อย ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าไม่ได้มาจากนโยบายของรัฐและประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทย แต่มาจากปัจจัยภายนอกและทางด้านการเมือง เป็นสำคัญ

จากการศึกษาในประเด็นดังกล่าวพบว่า บริบททางสังคมในยุคสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ มีส่วนคล้ายกับบริบทของประเทศไทย คือมีความแตกต่างและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางความเชื่อ ชนชั้นทางสังคมและประวัติศาสตร์การต่อสู้ของชนเผ่าต่าง ๆ ในคาบสมุทรอาหรับ ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคสมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อนำมาเปรียบเทียบและเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ปัญหาความไม่เข้าใจระหว่างมุสลิมและผู้คนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ โดยเฉพาะชาวไทยมุสลิมที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความศรัทธาแตกต่างจากผู้คนส่วนใหญ่ในประเทศไทยด้วยการยึดหลัก 5 ประการในการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุขในสังคมไทยมาประยุกต์ใช้อย่างจริงจัง โดยมีประเด็นต่าง ๆ ที่เห็นควรอภิปรายดังนี้

1. การยอมรับและมีเจตนารมณ์ร่วมกันของทุกฝ่ายในการยึดหลัก 5 ประการ

ผู้วิจัยเห็นว่า เจตนารมณ์ร่วมของผู้คนในสังคมไทยที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีก็คือ การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุข ซึ่งภายใต้เจตนารมณ์ดังกล่าว หลักการ 5 ประการจะต้องถูกนำมาใช้อย่างจริงจังและเป็นระบบ การที่มุสลิมถูกมองเป็นคนอื่นในสายตาของผู้คนในสังคมไทย หรือการที่มุสลิมมองผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามเป็นคนอื่นเช่นเดียวกัน โดยมีเส้นแบ่งทางวัฒนธรรมและหลักเชื่อมั่นศรัทธามาเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์โดยเหมารวมความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับชนต่างศาสนิกในทุกกรณี โดยขาดความเข้าใจถึงหลักคำสอนที่ถูกต้องถึงแนวทางที่ถูกต้อง ซึ่งปัญหาดังกล่าวข้างต้นนำมาซึ่งความแปลกหน้าและการขาดการปฏิสัมพันธ์ที่มากพอระหว่างกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการรักษาอัตลักษณ์ของตนเองสูง เช่นในพื้นที่ภาคเหนือและภาคอีสานที่มีวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของความเป็นพุทธศาสนาสูงกว่าพื้นที่อื่น ๆ หรือในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของความเป็นอิสลามสูงเช่นกัน นอกจากนี้ความเป็นอื่นอาจไม่ได้ถูกนิยามในแง่มุมมองศาสนาเท่านั้น แต่ความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมยังถูกนิยามด้วยความเป็นไทยด้วย คือความเป็นไทยมีความหมายผูกโยงกับความเป็นพุทธศาสนิกชน ส่วนคนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามจะกลายเป็นแขกโดยอัตโนมัติ ในแง่นี้คนจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่ามุสลิมไทยจะไม่มีความเป็นไทยเท่ากับคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ จนกระทั่งคำว่าแขกซึ่งหมายถึงผู้มาเยี่ยมเยือนหรือคนนอกถูกนำมาใช้โดยอัตโนมัติกับประชากรมุสลิมในประเทศไทยมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถ้าหากพิจารณาตามข้อเท็จจริงและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของไทยแล้วจะพบว่า มุสลิมในประเทศไทยถือเป็นพลเมืองส่วนหนึ่งของไทยมานับตั้งแต่อดีต อาศัยอยู่ในแผ่นดินไทยมาเป็นเวลานาน ร่วมสร้างชาติกับชาวไทยกลุ่มอื่น ๆ มาโดยตลอด

โดยสิ่งแรกที่ต้องกระทำเลยก็คือ การสร้างค่านิยมในการยอมรับ เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกันของผู้คนในสังคมไทยในทุกมิติ ตั้งแต่การบูรณาการในระบบการศึกษาของประเทศไทย การบูรณาการในภาคสังคมรวมถึงการได้รับการสนับสนุนและนำเสนอจากสื่อทั้งกระแสหลักและกระแสรอง ซึ่งค่านิยมดังกล่าวในเรื่องนี้ไม่พบการดำเนินการอย่างจริงจังเท่าที่ควรจะเป็น ทั้ง ๆ ที่โครงสร้างทางสังคมไทยมีบริบทความหลากหลายทางชาติพันธุ์และทางความเชื่อมาตั้งแต่อดีต อาจจะด้วยกับนโยบายชาตินิยมที่ฝ่ายรัฐชาติในอดีตนำมาใช้ในประเทศไทยจนทำให้ผู้คนในส่วนกลางไม่ยอมรับและให้เกียรติต่อชาติพันธุ์กำเนิด ภาษาถิ่น วัฒนธรรมและประเพณีของผู้คนในแต่ละพื้นที่ถิ่นอย่างที่ควรจะเป็น ดังกล่าวทำให้ผู้คนในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างจังหวัดไม่กล้าที่จะแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของตนเองเมื่อมาอยู่ในเมืองหลวงหรือพื้นที่ที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมของตนเอง เนื่องจากจะถูกดูแคลนและมองว่าเป็นคนบ้านนอกที่ล้าหลังไม่มีความเจริญ ซึ่งค่านิยมและทัศนคติดังกล่าวนี้จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขอย่างเร่งด่วนในสังคมไทยทั้งในแง่ของหลักคำสอนของแต่ละศาสนา การให้ทุกคนอยู่ภายใต้หลักของกฎหมาย นโยบายของรัฐบาลและการสนับสนุนของภาคเอกชนและประชาชนในการอยู่ร่วมกันและความร่วมมือระหว่างคนที่หลากหลายที่แตกต่างกันในสังคมไทย ซึ่งเรื่องนี้จะต้องเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกัน เป็นเจตนารมณ์ร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นไทยพุทธ ไทยมุสลิมไทยคริสต์ ไทยฮินดู ไทยซิกข์และอื่นๆ ต้องเห็นตรงกัน ถ้าไม่เห็นตรงการเจตนารมณ์นี้ย่อมเป็นไปได้ และแนวทางนี้ก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง ไม่มีทางที่สังคมและผู้คนในสังคมจะสงบและอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุขได้

2. การเคารพและให้เกียรติต่อความต่าง

การเคารพและให้เกียรติต่อความต่าง คือไม่ประนาม ด่าทอ เหยียดหยามผู้ที่มีความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างของผู้คนในสังคม รวมถึงฐานะ ยศตำแหน่งทางสังคม

ผู้วิจัยพบว่า มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยผู้คนมากมาย โดยแต่ละคนก็มีฐานความเชื่อ วิถีปฏิบัติและประเพณีที่ถูกถ่ายทอดกันมาแตกต่างกันออกไป การที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นสังคม จึงส่งผลให้เกิดทัศนคติในแง่มุมมองต่างๆที่แตกต่างกัน การอยู่ร่วมกันจึงจำเป็นต้องมีการให้เกียรติซึ่งกันและกันมีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ เพื่อมิให้ความแตกต่างก่อให้เกิดความบาดหมางไม่เข้าใจกัน และที่สำคัญการกำหนดกฎเกณฑ์จึงต้องมีความระมัดระวังมิให้เกิดการละเมิดสิทธิทางความเชื่อของคนในสังคมด้วยนอกเหนือจากกฎหมายข้อบังคับที่สังคมได้ตีกรอบเพื่อให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขแล้ว การทำความเข้าใจถึงความเป็มนุษย์ก็คือเป็นรากฐานที่สำคัญในการสร้างสังคมที่สงบสุขได้ แม้ว่าจะมีความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันก็ตาม สามารถปฏิบัติตามกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในรูปของกฎระเบียบหรือกฎหมาย และมีคุณธรรม

จริยธรรมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีส่วนร่วมกิจกรรมต่างๆของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนและการปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนเองนับถือ

3. การสร้างการปฏิสัมพันธ์ การสร้างประโยชน์ และสร้างความคุ้นเคย

การสร้างการปฏิสัมพันธ์ การสร้างประโยชน์ และสร้างความคุ้นเคยหรืออาจจะเรียกว่าหลักการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับความต่าง คือ การช่วยเหลือ ทำธุรกิจ ค้าขาย เยี่ยมเยียน ให้คำปรึกษา ไปมาหาสู่ การพูดคุยซึ่งกันและกัน

ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงระยะไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะในภาคอีสานและภาคเหนือระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมเกิดจากการขาดการพูดคุย การสร้างการปฏิสัมพันธ์ การสร้างประโยชน์และสร้างความคุ้นเคยระหว่างกัน ขาดการอธิบายขาดการชี้แจงและความเข้าใจของคนในพื้นที่จนนำมาสู่การมีอคติต่อชาวมุสลิมหรือมุสลิมมีอคติต่อชนต่างศาสนา จนนำไปสู่การต่อต้านการสร้างนิคมอุตสาหกรรมฮาลาลในจังหวัดเชียงใหม่²⁵⁶ และมียึดในหลายจังหวัดทางภาคเหนือและอีสาน²⁵⁷ รวมถึงการที่มุสลิมต่อต้านการสร้างพุทธมณฑลจังหวัดปัตตานี²⁵⁸ ดังกล่าวจะเห็นได้จากความหวาดกลัวของผู้คนในพื้นที่ที่มีต่อความไม่คุ้นเคยของวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตนเองและมีความกังวลว่าจะเข้ามาทำลายวิถีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของพวกเขาทำลายวิถีพุทธหรือวิถีมุสลิม

จากการศึกษาแนวทางอิสลามในประเด็นดังกล่าวพบว่า เมื่อมุสลิมอพยพไปยังเมืองมะดีนะฮ์ ชาวมุสลิมถือเป็นชนกลุ่มน้อยเมื่อเทียบกับชนกลุ่มอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในเมืองมะดีนะฮ์ เช่น ชาวยิว ชาวคริสต์และผู้คนที่กราบไหว้รูปเจว็ด อย่างไรก็ตามท่านนบีมุฮัมมัด^ﷺ ได้พยายามสร้างความเข้าใจกับทุกฝ่ายโดยมีการเขียนสนธิสัญญาขึ้นมาระหว่างพวกเขาเพื่อประกันและปกป้องสิทธิต่าง ๆ ของละฝ่าย ทั้งฝ่ายที่เป็นคนในพื้นที่และฝ่ายที่อพยพไปอยู่ใหม่ให้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน²⁵⁹

ผู้วิจัยเห็นว่า แบบอย่างดังกล่าวของท่านนบีนั้น เป็นแบบอย่างที่ดีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย โดยเฉพาะผู้ที่อพยพเข้าไปยังพื้นที่ที่มีผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนแล้ว ควรที่จะต้องมีการตกลง มีการเจรจาร่วมกันถึงสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ของบุคคลที่จะเข้าไปอาศัยอยู่ใหม่จะสามารถมี

²⁵⁶ <https://prachatai.com/journal/2016/02/64097>

²⁵⁷ <https://www.theisaander.com/post/191126buddhistharmmuslim>

²⁵⁸ https://www.isranews.org/content-page/67-south-slide/44197-buddha_44197.html

²⁵⁹ ดู Abd Aziz bin Ibrahim al-Omari, 2011:3/551-552

สิทธิทำอะไรได้และไม่ได้บ้าง ส่วนคนที่เป็นคนในพื้นที่ก็จะได้ว่าเขาควรให้สิทธิอะไรหรือจะผ่อนปรนในสิ่งใดให้กับผู้ที่มาอยู่อาศัยใหม่บ้าง เพื่อป้องกันการกระทบกระทั่งและความบาดหมางที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเพื่อการดำรงชีวิตที่ร่วมกันอย่างสงบสุขและปลอดภัย เพราะถ้าหากไม่มีการพูดคุยมีการตกลง มีการสร้างความเข้าใจระหว่างกันก็จะทำให้แต่ละฝ่ายเกิดปัญหาและทะเลาะกันได้ ซึ่งมีทั้งเรื่องของความเชื่อและเรื่องของวัฒนธรรมประเพณี เช่น การต่อต้านการสร้างมัสยิด การต่อต้านการสร้างวัด การกีดกันทางการค้าและในเรื่องของเศรษฐกิจ เป็นต้น

ดังนั้น การสร้างการปฏิสัมพันธ์ การสร้างประโยชน์ร่วมกันและสร้างความคุ้นเคย จำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนพอสมควร ซึ่งระยะเวลาที่ไม่ยาวนานมากพอไม่ได้มีการร่วมทุกข์ร่วมสุขของผู้คนในสังคมอาจจะส่งผลให้เกิดความไม่มั่นใจและไม่เชื่อมั่นต่ออีกฝ่ายพอสมควร นอกจากนี้การที่มุสลิมไปอยู่ในบางพื้นที่ของประเทศไทยที่มีชาวไทยพุทธเป็นชนส่วนใหญ่ มุสลิมอาจจะพยายามสร้างพื้นที่ปลอดภัยของมุสลิมเอง มีการติดต่อระหว่างมุสลิมเป็นการเฉพาะ เพื่อที่จะรักษาการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักการของศาสนา ดังกล่าวอาจจะทำให้พี่น้องต่างศาสนิกบางคนเข้าใจผิดต่อหลักคำสอนของอิสลามและอาจจะมองว่ามุสลิมนั้นเข้าถึงได้ยาก มุสลิมไม่สามารถปฏิสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่มุสลิมได้ ดังกล่าวเป็นสาเหตุที่มุสลิมที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ได้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกับผู้คนในพื้นที่และก่อให้เกิดความรักความผูกพันความไว้วางใจซึ่งกันและกัน จนนำไปสู่การถูกต่อต้านและไม่พอใจจากผู้คนในบางพื้นที่ของประเทศไทย

ซึ่งในหลักการของวะสะฎียะฮ์ต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมหลากหลายวัฒนธรรมอย่างสมานฉันท์นั้น ต้องยึดหลักการ 5 ประการเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ ในพื้นที่ของประเทศไทย เพื่อที่จะเพิ่มทักษะในการปฏิบัติตนต่อคนต่างวัฒนธรรม เพิ่มทักษะในการอธิบายให้คนต่างศาสนิกได้เข้าใจความเป็นมุสลิมมีการยอมรับความแตกต่างมีการปฏิสัมพันธ์กับความแตกต่าง มีการอดทนอดกลั้น มีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน การสนทนาการช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังกล่าวนี้จะเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ที่ดีและการสร้างทัศนคติที่ดีกับผู้คนที่ไม่ใช่มุสลิมเพิ่มมากขึ้น

4. การอดทนและมีความจริงใจต่อกัน

การอดทนและมีความจริงใจต่อกันหรืออาจจะเรียกว่า หลักอดทนต่อความต่าง คือ อดกลั้นต่อความแตกต่าง การยั่วโมโห คำพูดที่ไม่ดีต่างๆ รวมถึงความรู้สึกไม่ชอบทั้งในด้านความเชื่อ วิถีปฏิบัติและวัฒนธรรมของผู้อื่น

ผู้วิจัยเห็นว่า การอดทนต่อความแตกต่าง การเคารพในความหลากหลาย นับเป็นแก่นของหลักปฏิบัติในแนวทางการสร้างสันติภาพ ดังกล่าวเป็นการที่จะให้ผู้คนตระหนักในความแตกต่างเพื่อที่จะไม่ถูกนำไปใช้ในการเลือกปฏิบัติหรือสร้างอคติใดๆ คุณค่าเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญ

ในคำสอนของอิสลาม เพราะความหลากหลายเป็นประสงค์ของอัลลอฮ์ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการนำหลักการ 5 ประการดังกล่าวมาปฏิบัติก็คือ ทุกฝ่ายต้องมีการอดทนต่อการดำเนินตามแนวทางวะสะฎียะฮ์ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรที่จะทำให้แผนงานที่ได้กล่าวมาข้างต้นบรรลุผลสำเร็จและเกิดขึ้นจริงได้ และต้องมีความบริสุทธิ์ใจ (อิคลาศ) มีความจริงใจซึ่งกันและกัน (อะมานะฮ์) ของผู้คนทุกฝ่ายในสังคมทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะภาครัฐที่ต้องจริงใจและดำเนินนโยบายดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความมั่นใจต่อภาคประชาชนในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เพราะบ่อยครั้งความล้มเหลวของแผนงานหรือนโยบายต่าง ๆ เกิดจากการขาดความจริงใจและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากทางภาครัฐจนนำไปสู่การไม่เชื่อใจและการไม่สนับสนุนของผู้คน

ในหลักการของศาสนาอิสลามนั้นความบริสุทธิ์ใจและความไว้วางใจถือเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมากต่อมุสลิม ซึ่งหากไม่มีสองประการดังกล่าว ถึงจะมีการปฏิบัติที่ดี มีงบประมาณและแนวทางที่ดีแค่ไหน สิ่งดังกล่าวก็ย่อมที่จะไม่เกิดขึ้นเป็นจริงได้หรือเกิดขึ้นเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น รวมถึงการปรับและแก้ไขระบบกฎหมายเพื่ออำนวยความสะดวก การสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและจิตวิญญาณ ระหว่างศาสนาและทางโลก ระหว่างชาติพันธุ์และประเทศชาติ ระหว่างหน้าที่ของตนเองและหน้าที่การเป็นพลเมือง ระหว่างประชาคมมุสลิมกับประชาคมต่างศาสนา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและมีศักดิ์ศรีบนความหลากหลายของสังคมไทย

5. การรักษาอัตลักษณ์ของตนเองและการหาพื้นที่กลางร่วมกัน

การรักษาอัตลักษณ์ของตนเองและการหาพื้นที่กลางร่วมกัน หรืออาจจะเรียกว่าหลักการแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง คือการไม่จำเป็นต้องละทิ้งอัตลักษณ์ของตนเองทางด้านเชื้อชาติ วัฒนธรรมและศาสนาที่ตนเองศรัทธา ซึ่งสิ่งดังกล่าวนี้ไม่ได้มีผลกระทบและเป็นอุปสรรคต่อการร่วมพัฒนาประเทศ สร้างความเจริญประชาชาติและสร้างความสันติสุขร่วมกันของปวงชนชาวไทย

ผู้วิจัยเห็นว่า มุสลิมและผู้คนในสังคมต้องสร้างการอยู่ร่วมกันและให้ความร่วมมือในการส่งเสริมที่จะปฏิบัติดีระหว่างกันเพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคมโดยไม่จำเป็นต้องละทิ้งความเชื่อ อัตลักษณ์ ศาสนาของตนเอง พิธีกรรมและวิถีปฏิบัติของแต่ละความเชื่อ โดยทุกฝ่ายต้องพยายามหาพื้นที่กลางร่วมกัน พื้นที่กลางตรงนี้หมายถึงพื้นที่ที่ไม่ก่อให้เกิดการคุกคามหรือสูญเสียอัตลักษณ์ ความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติของตนเอง การสร้างความเข้าใจต่อกระบวนการรับรู้ของประชาชน และความคิดของคนในสังคมทุกกลุ่มให้ตรงกัน เพราะการรับรู้ชุดข้อมูลคนละอย่างในเรื่องหรือประเด็นปัญหาเดียวกันจะก่อให้เกิดความเข้าใจผิดของผู้คนแต่ละกลุ่มได้ และต้องเล็งเห็นถึงผลประโยชน์โดยรวมของสังคม ไม่นำเสนอชุดข้อมูลที่ฝ่ายหนึ่งจะได้รับผลประโยชน์มากกว่าอีกฝ่าย

มาเสนอในวงของสังคม เช่น การเสนอข่าวของชาวไทยมุสลิมที่กระทำความผิดว่า เป็นโจรมุสลิมหรือมุสลิมหัวรุนแรง การประกาศเข้ารีตนับถือศาสนาอิสลามของชาวไทยพุทธทางสื่อต่าง ๆ เป็นต้น

อีกสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรปรับปรุงแก้ไขอย่างเร่งด่วนก็คือ การสร้างการรับรู้ที่ตรงกันและถูกต้องถึงแก่นแท้ของหลักธรรมคำสอนของอิสลามและของแต่ละศาสนาว่ามีอะไรบ้าง อะไรที่เป็นข้อห้ามกระทำอย่างเด็ดขาด อะไรเป็นเพียงสิ่งที่ส่งเสริมให้กระทำสำหรับบุคคลที่มีความประสงค์ อะไรคือสิ่งที่อนุญาตโดยปราศจากเงื่อนไข ดังกล่าวเพื่อหาจุดร่วมกันที่จะนำไปสู่พื้นที่กลางของการคบค้าสมาคมและปฏิสัมพันธ์ (มูอามะลาต) กับพี่น้องต่างศาสนิกในประเทศไทยและประชาคมโลก

นอกจากนี้ผู้วิจัยเห็นว่า จุดที่เป็นพื้นที่กลางยังรวมถึงการสร้างจิตสำนึกการเป็นพลเมืองไทยร่วมกัน (หน้าที่พลเมือง) ของคนไทยเชื้อสายต่าง ๆ ทั้งที่เป็นมุสลิมและชนต่างศาสนิก ไม่ว่าจะเป็นไทยมลายู ไทยญวน ไทยใหญ่ ไทยจีน เป็นต้น ด้วยการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของแต่ละกลุ่มบุคคลที่อาศัยในสังคมไทย ซึ่งหน้าที่ของการเป็นพลเมืองนั้นแลกับสิทธิที่ได้รับจากทางรัฐ โดยสิทธิที่สำคัญที่สุดสองประการในการเป็นพลเมืองของไทยที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายของไทยให้การรับรองแก่พลเมืองไทยทุกคนก็คือ

1. การได้รับความคุ้มครองในชีวิต คุ้มครองทรัพย์สินของประชาชนบนความเท่าเทียมกัน²⁶⁰
2. การให้หลักประกันในเรื่องของเสรีภาพในการศรัทธาและการปฏิบัติศาสนกิจของพลเมืองทุกศาสนาอย่างเท่าเทียม

ซึ่งสิทธิดังกล่าวพลเมืองไทยทุกคนได้รับสิทธิดังกล่าวอย่างเท่าเทียม ก็จำเป็นที่จะต้องมีการปฏิบัติต่อรัฐและประเทศชาติร่วมกันคือ การรักษาความสงบสุขของชาติบ้านเมือง เช่น การป้องกันประเทศจากข้าศึกศัตรู การไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้คนในสังคม ไม่เป็นโจร ไม่เสพหรือค้ายาเสพติด การร่วมกันพัฒนาและสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ประเทศชาติ เช่น การเสียภาษี การประกอบการค้า การลงทุนและการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ เป็นต้น

ดังกล่าวยังมีความสอดคล้องกับการกำหนดหน้าที่การเป็นพลเมืองในรัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด²⁶¹ ที่ท่านนบีได้ให้ผู้คนร่วมมือกันในการสร้างความเจริญเพื่อสร้างความกลมเกลียวในสังคม การกำหนดภาระหน้าที่ การช่วยเหลือผู้ขัดสนยากจน การช่วยเหลือ

²⁶⁰ ดู มาตรา 15 และ 16 ของรัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์

²⁶¹ ดู มาตรา 3 มาตรา 4 ถึงมาตรา 11 และ 26 ถึง 35 ของรัฐธรรมนูญฉบับมะดีนะฮ์

ส่งเสริมให้เกื้อกูลกันในสังคมไม่ว่าจะเป็นระหว่างชาวมุสลิมและชนต่างศาสนิกที่มีความขัดสนหรือเดือดร้อน

6. การสนับสนุนส่งเสริมในสิ่งที่เป็นคุณธรรมความดีและห้ามปรามในสิ่งที่ไม่ดี

เจตนารมณ์ร่วมที่สำคัญอีกประการของผู้คนในสังคมก็คือ การสนับสนุนส่งเสริมในสิ่งที่เป็นคุณธรรมความดี เช่น ความซื่อสัตย์สุจริต ความกล้าหาญและความมีน้ำใจ เป็นต้น นอกจากนี้ต้องร่วมกันห้ามปรามกันในเรื่องที่ไม่ดีงาม เช่น การคดโกง การติดสินบน การพนันและการค้าประเวณี เป็นต้น

ผู้วิจัยพบว่า ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ได้ใช้ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยใช้หลักการอิสลามมาปลูกฝังจริยธรรม พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และให้มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสมาชิกในสังคมโดยรวม เริ่มต้นจากครอบครัวญาติใกล้ชิดโดยสอดแทรกหลักธรรมคำสอนของศาสนาไปสู่สังคมและสร้างคุณค่าให้มีจริยธรรมที่ดีงาม เช่น ท่านจะเป็นคนถ่อมตน เยี่ยมผู้เจ็บป่วยเสมอ ตอบรับคำเชิญ เคารพผู้อาวุโสและเอ็นดูเมตตาต่อเด็ก ๆ ซึ่งความเมตตาและมารยาทต่าง ๆ ของท่านนั้นไม่ได้เจาะจงอยู่กับมุสลิมและชนต่างศาสนิกเท่านั้น แต่บัญญัติของอิสลามยังรวมไปถึงสัตว์ การเมตตาต่อสัตว์ ไม่ฆ่าเพื่อความสนุกและเพื่อเกมส์กีฬา

แนวทางดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยได้ โดยเฉพาะผู้นำและภาคประชาชนต้องกำหนดสิ่งที่เป็นคุณค่าของสังคมขึ้นมา เช่น การทำดีต่อบิดามารดาและเครือญาติ ทั้งที่เป็นมุสลิมและชนต่างศาสนิก การกำหนดให้มีการปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและกำหนดให้สิ่งดังกล่าวเป็นคุณค่า เป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงในสังคม การช่วยเหลือกันในสิ่งที่เป็นคุณงามความดีและห้ามปรามกันในเรื่องที่ไม่ดีงาม ส่งเสริมให้แต่ละศาสนาปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างเคร่งครัด การปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดีงามต่าง ๆ เช่น การคดโกง การเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้คนในสังคมจะต้องร่วมมือกันปฏิเสธหรือป้องกันสิ่งที่จะนำไปสู่ความเสื่อมเสียทางด้านจริยธรรมและสังคม เช่น ร่วมมือกันในการต่อต้านการพนัน สุรา การค้าประเวณีการติดสินบนและสิ่งเสพติด เป็นต้น ซึ่งสิ่งดังกล่าวเหล่านั้นนับเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความเสื่อมเสียของสังคมนระบบครอบครัว สถาบันครอบครัว เชื้อสายวงศ์ตระกูล โรคภัยไข้เจ็บต่างๆปัญหาความแตกแยกที่เกิดขึ้นในสังคมและความเสียหายต่อประเทศชาติบ้านเมือง ดังกล่าวถือเป็นภาระและความรับผิดชอบร่วมกันของสังคมที่จะต้องกำจัดให้หมดไปและมีจิตสำนึกร่วมกันทั้งผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามและศาสนิกชนต่างศาสนาว่าสิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่ดีงาม

การน้อมนำหลักทฤษฎี 3 ประการ และหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการ มาประยุกต์ใช้อย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมนั้นจะเป็นกลไกที่จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์และสันติสุขระหว่างผู้คนในสังคมได้ ใจความดังกล่าวข้างต้นถือเป็นหลักฐานสำคัญชิ้นหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ความเมตตา การให้อภัยซึ่งกันและกัน ความยุติธรรมทางสังคมและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างประชาชนมุสลิมกับประชาชนต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งที่อิสลามส่งเสริม ซึ่งแนวทางการปฏิบัติดังกล่าวนี้สมควรนำมาปรับใช้ในสังคมไทยที่เป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อ ซึ่งได้แก่ การอยู่ร่วมกันโดยสันติ หลักการแห่งสัจธรรม ความยุติธรรม การร่วมมือกันบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรม การทำงานเพื่อความดีและประโยชน์สุขของปวงชน

ดังกล่าวคือ วิธีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในประเทศไทยด้วยแนวทาง “อัลวะสะฎียะฮ์” ที่สะท้อนออกมาเป็น หลักทฤษฎี 3 ข้อ และหลักการการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ในสังคมไทย 5 ประการในการสร้างบริบทที่เอื้อต่อการสร้างสันติสุขและความสงบระหว่างมุสลิมและชนต่างศาสนิกให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง "วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษา การเคลื่อนไหวของคัมภีร์วะสะฎีเยฮ์ในประเทศไทย" ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรสนับสนุนในการนำเสนอหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องของอิสลามและหลักคำสอนของแต่ละศาสนาในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านหลักความเชื่อ ศาสนพิธีและการคบค้าสมาคมระหว่างกันให้เป็นที่รับรู้ของผู้คนในวงกว้างเพื่อลดความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคมอันมีสาเหตุมาจากการไม่เข้าใจแง่มุมของแต่ละศาสนาอย่างดีพอ

2. ควรสร้างองค์ความรู้เรื่องวะสะฎีเยฮ์ที่ถูกต้องให้กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิมในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ ตั้งแต่การบูรณาการในระบบการศึกษาของประเทศไทย การบูรณาการในภาคสังคม รวมถึงการได้รับการสนับสนุนและนำเสนอจากสื่อทั้งกระแสหลักและกระแสรอง ไม่ใช่จำกัดเฉพาะแต่ในแวดวงของนักวิชาการเท่านั้น

3. ควรสร้างบุคลากรที่มีความเข้าใจในแนวทางของ “อัลวะสะฎีเยฮ์” อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำแนวทางดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

4. ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยและศึกษารัฐธรรมนูญฉบับมาดิเนห์และการปฏิบัติในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวให้ละเอียดและลึกซึ้งเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทของสังคมยุคปัจจุบัน

5. ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยและศึกษาแนวทางวะสะฎีเยฮ์ในด้านต่างๆอีก เช่น ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและประเพณี ด้านการเมืองการปกครอง เป็นต้น

6. ควรมีอาคารหรือสำนักงานของสถาบันวะสะฎีเยฮ์และเจ้าหน้าที่ประจำเพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการค้นคว้า อบรม เรียนรู้และเผยแพร่แนวทางดังกล่าวให้แก่ผู้คนในสังคม

7. ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาในเรื่องฟิถ์อะกอเลียตและการวินิจฉัยปัญหาธรรมสมัยอย่างต่อเนื่องเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

บรรณานุกรม

หนังสืออ้างอิงภาษาไทย

กรมการศาสนา การกระทรวงวัฒนธรรม. 2552. “พิธีกรรมและประเพณี”. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม
สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด

ฐานพร ม่วงมณี.2559. “ศาสนาและหน้าที่พลเมือง” พิมพ์ครั้งที่ 2 นครปฐม : หอนหนังสือ สตาร์
เน็ตเวิร์ค จำกัด

ดอน ปาทาน, เอกรินทร์ ต่วนศิริ, อันวาร์ กอมะ.2561. “สัญญาความหวาดกลัวอิสลามใน
สังคมไทย” พิมพ์ครั้งที่ 1 ปัตตานี : สมิลัน เพรส

ธิดา สาระยา.2553. “กว่าจะเป็นคนไทย” พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร : เมืองโบราณ

ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. 2539 “มุสลิมในประเทศไทย” พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร :
โครงการหอสมุดกลางอิสลาม,

ยาสิร เอาเดฮฺ. นัศรุลลอฮฺ หมดตะพงค์ และ อันวาร์ กอมะ. 2556. “หลักเจตนารมณ์แห่งกฎหมาย
อิสลาม” พิมพ์ครั้งที่ 1 หาดใหญ่ : ชานเมือง.

ราชบัณฑิตยสถาน.2546. “พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน” กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์. 2543. “สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช
2540” พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : วิญญูชน.

ศอลิหฺ หุสัยน์ อัลอายิด. 2005 “สิทธิของชนต่างศาสนิกในประเทศอิสลาม” อุษมาน อิดริส แพลและ
เรียบเรียง พิมพ์ ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยอิสลามยะลา วิทยาเขตปัตตานี

สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อการเผยแพร่และการพัฒนา. ม.ป.ป “วะสะฎียะฮ์ พื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน
ในสังคมพหุวัฒนธรรม” พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อการเผยแพร่และการพัฒนา
สำนักจุฬาราชมนตรี

สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อการเผยแพร่และการพัฒนา. ม.ป.ป “อัลวะสะฎียะฮ์ ดุลยภาพแห่งอิสลาม”
พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ: สถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อการเผยแพร่และการพัฒนา สำนัก จุฬาราชมนตรี

สมาคมศิษย์เก่าอาหรับแห่งประเทศไทย. 2542. “พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย. อัลมะดีนะฮฺ: ศูนย์กษัตริย์พะฮัดเพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน.

อับดุลเลาะ หนุ่มสุข.ม.ป.ป.“หลักทางสายกลาง (الوسطية) ในอัลกุรอานและอัลฮะดีษ”พิมพ์ครั้งที่ 1
กรุงเทพมหานคร : สถาบันวะสะฎียะฮ์ เพื่อสันติภาพและการพัฒนา สำนักจุฬาราชมนตรี

อิสมาแอล อาลี.2537.“กฎหมายอิสลาม ประวัติความเป็นมา - พิณัยกรรม” พิมพ์ครั้งที่ 1 ปัตตานี :
ม.สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อุดม รัฐอมฤต และคณะ.2554. “การอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือใช้สิทธิเสรีภาพของบุคคล
ตามมาตรา 28” กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

หนังสืออ้างอิงภาษาต่างประเทศ

Abd Aziz al-Ahmadiy,2004. **Iktilaf al-daryn wa asarahu fiy al- shara'ia al-islamiyah**, Jamiat al-Islamiyah, Madina.

Abd Aziz bin Ibrahim al-Omari,2011. **Rasulullah wakhatam alnabiiyn deen wadawlah**, Bairut.bisan li al-Nashr wa al-Tawzy'i.

Abd Salam bin Barrjas,1995. **Mu áamalah al-hukkam** ,UAE, Dar al-fath li Tiba'ah al-Nashr wa al- al-Tawzy'i.

Abdullah al-Jibrian,nd. **Al-Taaámul maá ghyr al-muslimeen fiy Sunnah al- nabawi**.

Abdullah bin Abd Aziz al-Jibrian,2012. **Tahdheeb sharh-tasheel al-áqiyydah al-islamiyyah**.

Abu Dawud, Sulaiyman bin al 'ath, n.d. **Sunan Abi Dwaud**, Beirut. al-Maktabah al-Aşriyah.

Abu Husayn, Muslim bin al-Hijaj.2001. **Şahyh Muslim**. Cairo: Maktabah al-Thaqafat al-Dyniyah.

Ahmad Afeesoh,2019. **Ahkam al-hijrah wa al-tajannas fiy al-fiqh al-islamiy**, Jamiat Hamma Lakhdar, Algiria

Ahmad bin idris al-Qarafi,2010. **Al- furuq**, al – Awqaf Saudi Arabia.

- Ahmad Ibn Hambal, 1988. **al-Musnad** Egypt. Muassasat al-Qurtubah.
- Ahmad Muktar Omar, 2008. **al-Múájam al-Lughah al-Arabiyah al-maáaŞarah**, Cairo. aá lam al-kutub.
- Al- Suyutiy, Jalaluddin. 1998. **al-Ashbah wa al- Naza'ir**,, Beirut. Dar al-Salam.
- Al-A'midiy, Ali bin Abi Ali bin Muhammad. 1968. **al-'Ihkam fiy Usul al-Ahkam** Riyad. Muassasat al-Nur li al- Tiba'aah.
- Al-Asqalaniy, Ahmad bin Ali bin Hajar, 1978. **Fath al-Bariy Shar Şahyh al-Bukhariy** Maktabat al-Kulliyat al-Azhariyah Cairo.
- Al-Asqalaniy, Ahmad bin Ali bin Hajar. 1994. **Fath al-Bari Sharh Şahyh al-Bukhariy**, Beirut. , Beirut. Dar al- Kutub al- Ilmiyah.
- Al-Azhariy, Abi ManŞur. n.d. **Tahzib al-Lughah**, Egypt. al-Dar al-Misriyah li al-Taálif wa al-Tarjamah.
- Al-Bukhariy, Muhammad bin Isma'il. 2008. **Şahyh al-Bukhariy**. Misr : Markaz Maktabat al-Fa lil Attijarat wa al-Tawzy'i.
- Al-Bukhariy, Muhammad Ibn Isma'il. 1993. **Şahyh al-Bukhariy**. Bairut : Dar Ibn kathir.
- Ali al-Khafiyf , 1947. **al-Haq al-dhimmah** , Beirut. Dar al -Kutub al-Arabiyah.
- Al-Kasaniy, 1982. **Bada'ia al-sana'ia fiy tarteeb al-shara'ia**, Bairut. Dar al-kutub al-arabi
- Al-Mawardiyy, Abu Hasan Ali bin Muhammad bin Habib, 1973. **al-ahkam al-sulţaniyah fiy wilayat diyniyyah**, Cairo. Maktabah Mustafa al-baniy.
- Al-Nawawiy, 1996. **Şahyh al-Nawawiy 'ala al-Muslim**. Dimaşq : Dar al-Khayr.
- Al-Razy, 1979. **Al-Mahsul**, Jamiat Al-Imam, Riyad.
- Al-Sunjhuriy, 1967. **MaŞadir al-haq fiy al-fiqh al-islam** maáhad al-baḥuth al-islam Cairo.
- al-Tirmiziy, Muhammad bin 'Isa, 1975. **Sunan al- Tirmiziy**, Egypt, Maktabah Mustafa al-babi.

al-Tirmiziy, Muhammad bin 'Isa. n.d. **Sunan al- Tirmiziy**, Beirut, Dar al- Kutub al-'Ilmiyah.

Ameen Abdullah al-ShaQawiy,2015. **Al-Muslimoon fiy bilad al-ghrbah**, Riyad. Maktabah malik Fahad al-Wataniyyah

Aṭṭobriy.Muhammad bin Jarir.2000. **Tafsir Jami'a al-bayan fiy ta'awiy al-qur an**. Bairut. Muasasah al-Rislat.

Fuaà Furam al-bustaniy,1975. **Munjid al-Tullab** dar al-mashriq Beirut Lebanon.

Ibn Al-Qayyim, 1997. **al – Ahkam Ahl al – Dhimmah**, Beirut:

Ibn Hisham, 2009 **al-Sirah al-Nabawiyyah**, Beirut.Dar Ibn haz'b, Tiba áah al-Nashr wa al- Tawzy'i.

Ibn Kathir. Ismail bin Kathir. 1998. **Tafsir al- Qur an al- Azim** Beirut. Daral- Ma`rifah.

Ibn Khathir,1998. **al-Bidayah wa al-Nihayah** , Markaz al- Baḥuth wa Dirast al-Arabiyah bi dar Hajar.

Ibn Majah, Muhammad bin Yazid al-Ghazwiniy. n.d . **Sunan Ibn Majah**, Beirut. Maktabah al-Ilmiyah.

Ibn ManZur, Jamal al-din Ibn Manzur. n.d. **Lisan al-Arab** , Beirut. Dar al-Sadir.

Ibn Najiyim , Zainul A'bidin bin Ibrahim bin Najiyim.1985. **al-Ashbah wa al-Naza'ir** ,Beirut. Dar al –Kutub al- Ilmiyah.

Ibn Qudamah,1996. **al-Mughniy**, Riyad. Dar Alam al-kutub

Ibn Taymiyah,1965. **Al-Nubuwat**,Cairo. al-Maktabah` Al-Salafiyah.

Khalid bin Abdullah Ashur,1999. **Taqseem al-dar fiy fiqh islam**, Saudi Arabia.king saud University.

Muhamad bin Abibakr al-raziy,1998. **Muktar al-sihbah** maktabah al-aṣhriyah Beirut.

- Muhammad Nasiruddiyn al-Albniy. 1998. **Şahyh Sunan Abiy Dawud**. al-Riyad : Maktabat al-Ma‘aarif li al-Nashr wa al- Tawzy‘i.
- Muhammad bin Abd wahab, 1924. **Mukhta Şar sirah al-rahsul**, Matbu‘aah al-salafiy.
- Muhammad bin Ali. 1997 **Nyl al-Awtār**, Cairo : Dar al-hadith.
- Muhammad Ghazali,2008. **Fiqh al-seerah**, Cairo. Dar al-shurouk Cairo.
- Muhammad Nasiruddiyn al-Albniy. 2000. **Şahyh Sunan al-Tirmiziy**, al-Riyad : Maktabat al-M‘aarif li al-Nashr wa al-Tawzy‘i.
- Mujammaà al-lugha al-Arabiyyah,1994, 2004. **al-Múájam al-wajiyz**, wizarah al-tarbiyah al- taáliym Cairo.
- Mulfy Hasan al-Shariy,2010. **Haqeeqah al-daryin**, Dar al-Murabiteen
- Muslim,Muslim bin Hajjaj ,1996. **Şahyh Muslim bi Sarh al-Nawawiy**, Beirut. Dar al-Maá rifah.
- Mustafa al-sibaaay,2008. **al-Sirah al-Nabawiyyah**, Cairo. Dar al- Salam
- Nasir Muhammad Jad,2009. **Al-Taaámul maá ghyr al-muslimeen fiy al-áhd al-nabawi**, Dar. al- maiman li al-Nashr wa al-Tawzy‘i.
- Qurtubiy. Muhammad bin Ahmad 1964. **Tafsir al- Jami‘a ahkam al-Quran**, Cairo. Dar al- kutub al-Misriyyah.
- Saad Baitat,2015. **al-Usul al-Fiqhiyyah al-Imam Bukhariy**, Amman. al-Maktabah` al - Wataniyyah.
- Saeed Ismael al-Syniy, 2015. **Alaqah al-muslimeen bi ghyri al-muslimeen**.
- Safiy al-Rahman. 2007. **al-Rahiyq al-Makthum**, Qatar : Awqaf Qatar.
- Taha Jaber Al-Alwani,2001. **Maqasid shara’ia**, Bairut.Dar al-hadi.
- Wahbah al-Zuhaily,1998. **Al –Islam wa ghyri al-muslimeen**, Dimašq. Dar al-maktabiy
- Yusuf al-Qardawi,1996. **Fiy fiqh awlawiyat**, Cairo. Maktabah wahbah Cairo.

Yusuf al-Qardawi,1998. *Al-Aqalliyat al-diniyyah wa al-hilal al-islamiy* ,Bairut. al-Maktabah`
al- Islamiy.

Yusuf al-Qardawi,2008. *Dirasah fiy fiqh maqasid shara'ia*, Cairo. Dar al-shuroouk Cairo.

วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

จุฬิศพงษ์ จุฬารัตน์.2544. “บทบาทและหน้าที่ขุนนางกรมท่าขวาในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ พ.ศ 2153- 2435” คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พรอุษา ประสงค์วีระ.2556 “การศึกษาชุมชนต้นแบบต่างศาสนาที่อยู่ ร่วมกันอย่างสันติ ใน แขวงวัดกัลยาณ์ เขตธนบุรีกรุงเทพมหานคร” พุทธศาสนคณาจารย์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรณูมาศ รอดเนียม.2556 “ความกลมกลืนทางวัฒนธรรมในชุมชนสองศาสนา : กรณีศึกษาชุมชน ตะโหนด อำเภอดงหลวง จังหวัดพัทลุง”ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิต พัฒนบริหารศาสตร์.

ลดาวลัย แก้วสีนวล. 2547 “การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม กรณีศึกษาชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส)” ศิลปศาสตร บัณฑิต (การสื่อสารมวลชน) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศิริจิต สุนันตะ. “โครงการพหุวัฒนธรรมในประเทศไทยจากมุมมองสตรีนิยม”สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียมหาวิทยาลัยมหิดล.วารสารภาษาและวัฒนธรรมปีที่ 32 ฉบับที่ 1 /2556

ศิริพร อนุสถา.2560. “บทบาทในการบริหารจัดการศึกษาของสำนักจุฬาราชมนตรีในสมัย อาณา อาคิส พัทธกะคุมพล เป็นจุฬาราชมนตรี” การบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร

สายชล สัตยานุรักษ์. 2558. “ประวัติศาสตร์สังคมไทย” ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สุชาติ เศรษฐมาลินี. 2558. “การสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาชาติพันธุ์:กรณีศึกษา ชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย” ชุดโครงการชายแดนกับความหลากหลาย: ของระบบ ความเชื่อ: “การช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และการครอบงำเชิงสัญลักษณ์” สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (สกว.)

สุดปรารถนา นีละไพจิตร. 2550. “สิทธิมนุษยชนในอิสลามกับการรับรองสิทธิเสรีภาพตาม
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย” นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาดิศร์ อิดรีส รัชฆมณี. 2557. “การศึกษาโน้ตศัของชาวสยามที่มีต่อมุสลิมผ่านทางจิตรกรรมฝา
ผนัง” คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต.

อิสรา ศานติศาสน์. 2556. “การมีวิถีชีวิตร่วมกันของชนต่างศาสนา วัฒนธรรมและชาติพันธุ์ในกลุ่ม
ประเทศอาเซียน” ศูนย์นโยบายโลกมุสลิม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Fiyhaa Ishak Abd Qawasimiy, 2008. **al-Washatiyyah fil Islam wal-Quran.**

Ismail Lutfy, 1998. **Iktilaf al-daryn wa asarahu fiy ahkam al-munagahad wa al- muaámalat.**

Maáse Hasan Abdulqadir Husian , 1993. **al-Muslimoon fiy Thailand.**

Muhammad darwish salamah, 1999. **al-Aqalliyat al- islamiyyah wama yataallaqahbiha
ahkam fiy 'ibadat wa al-'imarat wa al-jihad, jamiat Ummulqura Makkah.**

Rania Mohammad Azizr al-NaZmiy, 2010. **al-Washatiyyah fil Tarfiyhi Biynal Mashruá
Wal Mamnuá.**

Saiyid Adb Majeed Bakr, 1981. **al-Aqalliyat al- muslimah fiy Asia wa Australia.**

การสืบค้นอิเล็กทรอนิกส์

โปรแกรม ห้องสมุดอิสลาม SHAMELA-R1

<https://www.dorar.net>

<https://www.skthai.org>

<https://prachatai.com/journal/2016/02/64097>

<https://www.theisaander.com/post/191126buddhistharmmuslim>

https://www.isranews.org/content-page/67-south-slide/44197-buddha_44197.html

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ที่ อว 68205/ว 1998

คณะวิทยาการอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
181 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลสุระมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

2 ธันวาคม 2563

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ การีนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายอรณพ แดงโกเมน รหัสนักศึกษา 5920430003 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษา การเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย” โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ คณะวิทยาการอิสลาม ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา พร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางการปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มุหัมมัดรอฟีลี แวหะมะ)
คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

สำนักงานบริหารคณะ
โทรศัพท์ 0 7331 3930-50 ต่อ 2259
โทรสาร 073 348 726

ที่ อว 68205/ว 1998

คณะวิทยาการอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
181 ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรูสมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

๒ ธันวาคม 2563

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

เรียน รองศาสตราจารย์พิเชษฐ กาลามเกษตร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายอรรถพล แดงโกเมน รหัสนักศึกษา 5920430003 นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรี
บัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลัง
ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษา
การเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย” โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข
เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

ในการนี้ คณะวิทยาการอิสลาม ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถใน
เรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา พร้อมทั้ง
ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางการปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มูหัมมัดรอฟลี แวหะมะ)

คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

สำนักงานบริหารคณะ

โทรศัพท์ 0 7331 3930-50 ต่อ 2259

โทรสาร 073 348 726

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะวิทยาการอิสลาม สำนักงานบริหารคณะ งานบัณฑิตศึกษา โทร. 2259

ที่ มอ 205/63-2028

วันที่ 4 ธันวาคม 2563

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน

ด้วย นายอรรณพ แดงโกเมน รหัสนักศึกษา 5920430003 หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษาการเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ หนู่มสุข เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ นักศึกษาจะต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน ได้โปรดให้ข้อมูลในครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป พร้อมนี้ได้แนบแบบสัมภาษณ์มาด้วยแล้ว จำนวน.....ชุด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุหัมมัดรอฟีี วาหะมะ)

คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

ที่ อว 68205/ว 1008

คณะวิทยาการอิสลาม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ถนนเจริญประดิษฐ์ ตำบลรู่สมิแล
อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี 94000

4 ธันวาคม 2563

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน 1 ชุด

ด้วย นายอรรถพร แดงโกเมน รหัสนักศึกษา 5920430003 นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิถีปฏิบัติแบบมุสลิมต่อชนต่างศาสนิกในสังคมหลากหลายวัฒนธรรม กรณีศึกษา การเคลื่อนไหว “วะสะฎียะฮ์” ในประเทศไทย โดยมีผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ในการนี้ นักศึกษาจะต้องเก็บข้อมูลจากท่านโดยการสัมภาษณ์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดให้ข้อมูลในครั้งนี้ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มูหัมมัดรอฟลี แวหะมะ)

คณบดีคณะวิทยาการอิสลาม

สำนักงานบริหารคณะ

โทรศัพท์ 0 7331 3930 – 50 ต่อ 2259

โทรสาร 0 7334 8726

ภาคผนวก ค

สารบัญอายุชะฮ์อัลกุรอานและสารบัญอัลหะดีษ

สารบัญอายะฮ์ อัลกุรอาน

หน้า	ชื่อสูเราะฮ์	หมายเลข อายะฮ์	ตัวบทอัลกุรอาน	ลำดับที่
107	อัลมาอิดะฮ์	5	﴿ الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامٌ ﴾	1
117	อัลฟาติหะฮ์	6	﴿ أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴾	2
67,120,125	อันนะหล์	125	﴿ ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ ﴾	3
71	อัลฮัจญ์	39	﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ﴾	4
10	อัลอันอาม	114	﴿ أَغْيِرَ اللَّهُ آيَاتِي ﴾	5
54,66	อันนิสาอ์	58	﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ ﴾	6
47	อันนะหล์	90	﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ ﴾	7
108	อัตเตาบะฮ์	60	﴿ إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ ﴾	8
45	อัลมุมตะหินะฮ์	9	﴿ إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ ﴾	9
61	อัลอะฮฺรอฟ	199	﴿ خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ ﴾	10
1	อัลชุกรอ	13	﴿ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا ﴾	11

117	อัลฟาติหะฮ์	7	﴿ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ ﴾	12
78	อัลฮิจรฺ	94	﴿ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ ﴾	13
114	อัลเกาะลัม	28	﴿ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ ﴾	14
95	อัตเตาบะฮ์	29	﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ ﴾	15
8	อัลกาฟิรูน	1	﴿ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴾	16
99	อัลบะเกาะเราะฮ์	256	﴿ لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ ﴾	17
118,211	อัลบะเกาะเราะฮ์	286	﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾	18
7,44,106	อัลมุตตะหินะฮ์	8	﴿ لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ ﴾	19
250	อัลกาฟิรูน	6	﴿ لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ﴾	20
105	อิสรออ	26	﴿ وَءَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ ﴾	21
249	อัลมุซซัหมิล	10	﴿ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ ﴾	22
78	อัลฮิจรฺ	94	﴿ فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ ﴾	23
115	อัลฟุรกออน	67	﴿ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا ﴾	24

61	อาละอิมรอน	134	﴿ وَالْكَافِرِينَ الْغَيْظُ ﴾	25
104	อัลปะเกาะ เราะฮ์	195	﴿ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴾	26
78	อัลเกาะศอศ	35	﴿ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا ﴾	27
57,86	อิซซุรอ	38	﴿ وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ ﴾	28
101	อัลมาอิตะฮ์	38	﴿ وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ ﴾	29
96,98	อัตเตาบะฮ์	6	﴿ وَإِنِّ أَحَدًا مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ﴾	30
72,95	อัลอันฟาล	61	﴿ وَإِن جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ ﴾	38
105	ลุกมาน	15	﴿ وَإِن جَاهِدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي ﴾	39
59	อัลมาอิตะฮ์	2	﴿ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ﴾	40
58	อาละอิมรอน	159	﴿ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ ﴾	41
4,113,114	อัลปะเกาะ เราะฮ์	143	﴿ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ﴾	42
115	อัลอิสรออ	29	﴿ وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ ﴾	43
9,50	อัลอันอาม	108	﴿ وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ ^ق ﴾	44

115	อัลอิสรออ	29	﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً﴾	45
70	อัลปะเกาะเราะฮ์	251	﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ﴾	46
69,131	อัลบัยยีนะฮ์	5	﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ﴾	47
118,211	อัลฮัจญ์	78	﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ﴾	48
50	อรรูม	22	﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ﴾	49
129	อัลมาอิดะฮ์	5	﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ﴾	50
116	อัลอันอาม	126	﴿وَهَذَا صِرَاطٌ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا﴾	51
74	อัลอินซาน	8	﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ﴾	52
11,46	อัลมาอิดะฮ์	8	﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ﴾	53
40	อันนิสาอ์	1	﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾	54
42	อัลหุรอต	13	﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى﴾	55
48	ศออด	26	﴿يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً﴾	56

248	อัลทุญรอต	11	﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ ءَامَنُوا لَا يَسْخَرُوْكُمْ	57
-----	-----------	----	--	----

สารบัญ อัลหะดีษ

หน้า	ผู้รายงาน	หมายเลข หะดีษ	ตัวบทหะดีษ	ลำดับที่
91	Muslim	958	((إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فُقُومُوا))	1
103	Bukhariy	1855	((إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ	2
140	Bukhariy	4667	((إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُحَقِّقْ))	3
15,113	Bukhariy	2790	((إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدُوسَ))	4
90	Bukhariy	1900	اشْتَرَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ	5
102	Abu Dawud	3052	((أَلَا مَنْ ظَلَمَ مُعَاهِدًا))	6
55	Bukhariy	6496	((أَنَّ الْأَمَانَةَ نَزَلَتْ فِي جَدْرِ قُلُوبِ))	7
119	Bukhariy	2790	((إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ))	8
49	Muslim	1827	((إِنَّ الْمُقْسِطِينَ عِنْدَ اللَّهِ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ،))	9
43	Muslim	1218	((إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَإِنَّ آبَاءَكُمْ وَاحِدُكُمْ	10
92	Bukhariy	1356	((أَنَّ غُلَامًا مِنَ الْيَهُودِ كَانَ يَخْدُمُ ،))	11

หน้า	ผู้รายงาน	หมายเลข หะดีษ	ตัวบทหะดีษ	ลำดับที่
13,47	Bukhariy	3288	((إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ	12
66	Bukhariy	6229	((إِيَّاكُمْ وَالْجُلُوسَ بِالطَّرِيقَاتِ	13
12	Bukhariy	5163	((جَاءَ ثَلَاثَةٌ رَهَطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ	14
15	Bukhariy	2135	((حَيْرُ الْأُمُورِ أَوْسَاطُهَا	15
66	Bukhariy	6229	((دَخَلَ رَهْطٌ مِنَ الْيَهُودِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ	16
41	Tirmiziy	3931	((سَامٌ أَبُو الْعَرَبِ ، وَيَافِثُ أَبُو الرُّؤُ	17
15,52,74,101	Bukhariy	1739	((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ	18
105	Bukhariy	2363	((فِي كُلِّ كَبِدٍ رَطْبَةٌ أَجْرٌ	19
56	Bukhariy	849	((كُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ	20
14	Bukhariy	3455	((لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَبْتُ	21
64	Muslim	1605	((لَا يَخْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئٌ	22
69	Bukhariy	3599	((لَمْ يَكُنْ النَّبِيُّ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا	23
80	Bukhariy	4695	((لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بِنِ عَدِيٍّ حَيًّا	24
52	Tirmiziy	1977	((لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ	25

103	Bukhariy	6015	((مَا زَالَ جَبْرِيْلُ يُوصِيْنِي))	26
141	Tirmiziy	2380	((مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ))	27
49	Bukhariy	7150	((مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللهُ رَعِيَّةً))	28
60	Muslim	175	((مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيَعْبِرْهُ))	29
100	Bukhariy	3166	((مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا لَمْ يَرِحْ رَائِحَةَ))	30
60	Muslim	175	((نَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ النَّجْشِ))	31
119	Muslim	6784	((هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ))	32
68,93	Tirmiziy	1987	((وَخَالِقِ النَّاسِ بِخُلُقٍ حَسَنٍ))	33

ภาคผนวก ง

ภาพที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ภาพที่ 1

ภาพ: การชุมนุมประท้วงต่อต้านการสร้างฆัสนิดในจังหวัดน่าน โดยมีชาวบ้านจาก อ.ภูเพียง และ อ.เมือง ประมาณ 1,000 คน เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2558 ภาพจาก

<https://mgronline.com/local/detail/9580000024454> สืบค้นวันที่ 30 มี.ค 2564

ภาพที่ 2

ภาพ: ชาวบ้านโนนก่อ หมู่ 6 ต.ปากคาด อ.ปากคาด จ.บึงกาฬ และชุมชนใกล้เคียงกว่า 100 คน รวมตัวชุมนุมหน้าที่ว่าการอำเภอปากคาด วันที่ 21 ก.ย.2559 คัดค้านการก่อสร้างฆัสนิดในชุมชน

ภาพจาก <http://www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=955000000>

สืบค้นวันที่ 30 มี.ค 2564

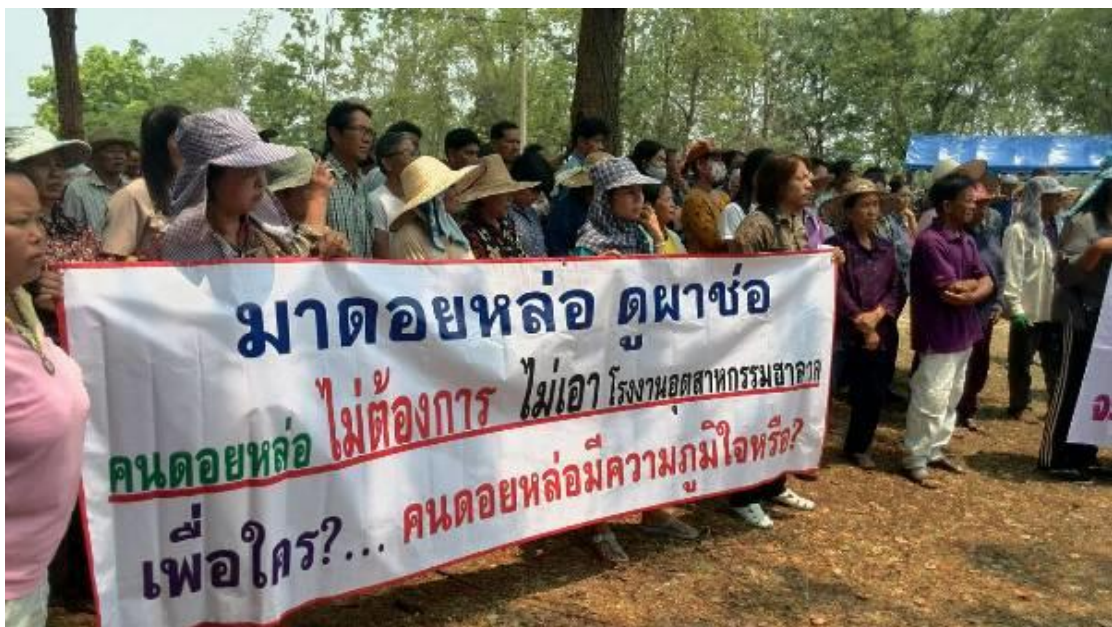

ภาพที่ 3

ภาพ: การคัดค้านความพยายามจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมฮาลาลในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 15 ก.พ.2559 ภาพจาก <https://prachatai.com/journal/2016/02/64097>
สืบค้นวันที่ 30 มี.ค 2564

ภาพที่ 4

ภาพ: การคัดค้านความพยายามจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมฮาลาลในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่
ภาพจาก <https://mgronline.com/local/detail/9580000041138>
สืบค้นวันที่ 30 มี.ค 2564

ภาพที่ 5-6

ภาพ: การเปิดตัวสถาบันวะสะฎียะฮ์เพื่อสันติภาพและการพัฒนา (สำนักจุฬาราชมนตรี)

เมื่อวันที่ 20 ส.ค 2557 ภาพจาก <https://d.dailynews.co.th/regional/260864/>

สืบค้นวันที่ 30 พ.ค 2564

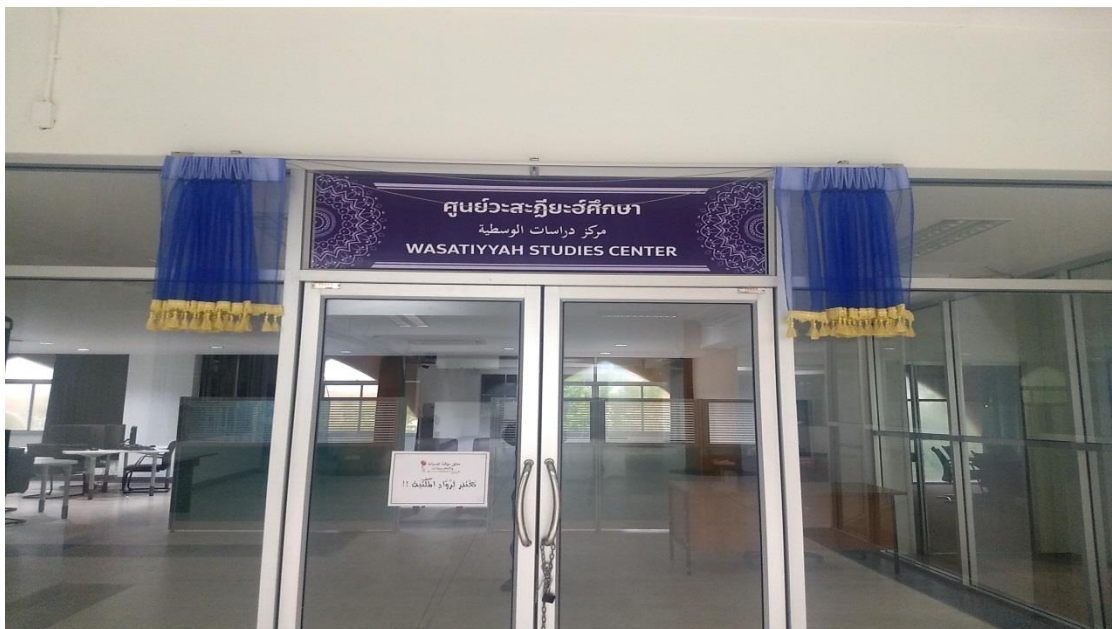
ภาพ: การสนทนาว่าด้วยวะสะฎียะฮ์ ในหัวข้อ “พุทธ - มุสลิม : วิทยปัญญาในการอยู่ร่วมกันของโลกตะวันออก” ณ มุลินธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย

ภาพที่ 7-8

โครงการเสวนาทงวิชาการ เรื่อง.. "จรรยาบรรณและดุลยภาพในการตะวะฮ์" 27 เมษายน 2562

ภาพจาก https://web.facebook.com/107902608337181/posts/130843886043053/?sfnsn=mo&_rdc=1&_rdr

ภาพ: ด้านหน้าศูนย์วะสะฎียะฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม ม.สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
ถ่ายเมื่อวันที่ 20 ธ.ค 2563

ภาพที่ 9

ภาพ: ด้านในศูนย์วะสะฐียะฮ์ศึกษา คณะวิทยาการอิสลาม ม.สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
ถ่ายเมื่อวันที่ 20 ธ.ค 2563

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ นายอรรถพร แดงโกเมน

รหัสนักศึกษา 5920430003

วุฒิการศึกษา

2015 : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา (นิติศาสตร์อิสลาม) หัวข้อวิทยานิพนธ์: “สิทธิการชุมนุมในกฎหมายอิสลาม” (Right of Assembly in Islamic Law) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

2011 : ปริญญาตรี : นิติศาสตร์อิสลาม มหาวิทยาลัย AL-Azhar, กรุงไคโร ประเทศอียิปต์

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

2016 – ปัจจุบัน : อาจารย์หัวหน้าฝ่ายวิชาการโรงเรียนอิสลามอนุสรณ์ศึกษา: 25/1 พัฒนาการ 20 แยก 7 แขวง สวนหลวง แขวงสวนหลวง กรุงเทพมหานคร 10250 กทม.

นักวิชาการของศูนย์อิสลามศึกษา มัสยิดดาริสสลาม เลขที่ 15 ซอย จินดาอนันต์ ถนนศรีนครินทร์ แขวงสวนหลวง เขตสวนหลวง กทม.10250

ที่ปรึกษาฮาลาลประจำสถานประกอบการ /ฝ่ายกิจการฮาลาล สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำกรุงเทพมหานคร

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

อรรถพร แดงโกเมน และ ผศ.ดร.อับดุลเลาะ หนุ่มสุข นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง “วิถีปฏิบัติของท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ต่อชนต่างศาสนิก” ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์และศึกษาศาสตร์ ประจำปี 2561 เมื่อวันที่ 1-2 มิ.ย 2561 ธันวาคม 2557 ณ โรงแรมเอส ดี อเวนิว กทม.

อรรถพร แดงโกเมน.2015 วิทยานิพนธ์: “สิทธิการชุมนุมในกฎหมายอิสลาม” (Right of Assembly in Islamic Law) มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อรรถพร แดงโกเมน และ ผศ.ดร.มะรอนิง สาแลมิง นำเสนอบทความวิจัยเรื่อง “สิทธิการชุมนุมในกฎหมายอิสลาม” ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ครั้งที่ 2 ประจำปี 2557 เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2557 ณ อาคารวิทยาลัยอิสลามนานาชาติ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี